

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalthistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

AARBOG
FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR
ODENSE OG ASSENS AMTER

IX. AARGANG 1921

— 2. BIND —

BOGLADEPRIS 3 KR. 50 ØRE

ODENSE
I KOMMISSION I HEMPELSKE BOGHANDEL
FYENS STIFTSBOGTRYKKERI (DREYER)

1921

Indholdsfortegnelse.

	Side
<i>F. Hjort</i> : En Husmandsfamilie fra Tommerup	561
<i>P. Christensen</i> : Nogle Ligsten i Bogense Kirke	570
<i>N. M. Elling</i> : Fra det gamle Dallund	585
<i>V. Woll</i> : En Indberetning om Kerteminde i 1722	596
do. Et Par Optegnelser fra Mesinge Sogn	604
<i>Chr. Behrendt</i> : Om Marsvinsjæger-Lauget i Middelfart	607
<i>G. Galster</i> : Et Møntfund fra Odense	658
<i>A. R. Idum</i> : En forsvunden Herregaard paa Fønsskov	662
<i>C. v. Kohl</i> : Breve fra en fyensk Soldat under Krigen 1848-50	669
<i>F. Hjort</i> : Træk fra et Stamhus' Grundlæggelse og fra et »Bondestamhus'« Nedlæggelse	687
<i>T. K.</i> : Nye historiske Bøger	722
<i>N. M. Elling</i> : Regnskabet	727
<i>C. Andreasen</i> : Lovene	728
<i>Skriftudvalget</i> : Meddelelser til Medlemmerne	729
Indholdsfortegnelse til 2. Bind	731
<i>C. Andreasen</i> : Tillæg til Medlemsliste	XIII

AARBOG
FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR
ODENSE OG ASSENS AMTER

IX. AARGANG 1921

— 2. BIND —

BOGLADEPRIS 3 Kr. 50 ØRE

ODENSE
I KOMMISSION I HEMPELSKE BOGHANDEL
FYENS STIFTSBOGTRYKKERİ (DREYER)

1921

En Husmandsfamilie fra Tommerup

der binder den

uddøde adelige Slægt von Pultz til den
nulevende borgerlige Slægt Pultz.

Af Proprietær F. Hjort.

Den nulevende ret talrige Slægt Pultz har modtaget en Overlevering fra de ældstes Farmoder, der gaar ud paa: »at de alle nedstammer fra den adelige Slægt von Pultz, idet den nævnte Bedstemoder, *Anna Margrethe Faber*, var en kødelig Datter af Major v. Pultz til Tidselholt. Anna Margrethe Faber skal have meddelt, at hun som en af de 10 à 12 uægte Børn, som Majoren skal have haft, blev opdraget paa Tidselholt sammen med en Søster (om Halv- eller Helsøster nævner Historien ikke), der blev gift med en »adelig« Herre. Men da Anna Margrethe Faber — i Tiden kort før Aaret 1800 — forelskede sig i en ung Mand, der efter Hjemkomsten fra en Rejse til Holland blev Gartner paa Tidselholt, blev Major Pultz vred og lod Gartneren, *Christian Bendixen*, rejse snarest muligt fra Gaarden; Anna Margrethe Faber lod sig imidlertid forføre af Gartneren, af hvilken Grund hun ogsaa blev forstødt af Majoren. Men Major v. Pultz maatte finde sig i det uundgaaelige og lade de to unge blive gifte og skal endog have opfordret dem til at lade deres eventuelle Børn faa hans Navn.«

Dette er i det væsentlige, hvad det overleverede Sagn fortæller, og paa Grundlag af dette har det været min Opgave, paa given Foranledning, at søge udredet, hvad og hvor meget der ligger historisk til Grund for denne Familie-Tradition.

Angaaende den adelige Slægt von Pultz er at berette, at den er af fremmed Oprindelse og skal være kommen her til Landet i det 17de Aarhundrede; $11\frac{1}{5}$ 1686 og $3\frac{1}{1}$ 1693 blev to Mænd af denne Slægt med deres Efterkommere naturaliserede som dansk Adel. —

Den første Linie uddøde hurtigt; derimod uddøde den anden Linie først 27/5 1812 paa Mandssiden og 2/9 1856 for hele Slægten. Og Major *Frederik Jørgen von Pultz*, der ovenfor er nævnt som de borgerlige Pultzers Stamfader, er født paa Rygaard og døbt i Langaa Kirke 17/12 1734, blev Officer og fik Afsked som Major 25/9 1765, antagelig i Anledning af, at Faderen var død Aaret forud, 7/1 1764, hvorfor det var en Nødvendighed for Moderen, *Edel Margrethe Baronesse Gyldenkrone*, at faa sin eneste dalevende Søn hjem for at styre Gaarden, først Rygaard og senere Tidselholt, lige til Moderens Død 29/12 1803.

Major F. J. v. Pultz blev gift 20/3 1771 med *Ida Dorteia von Pentz*¹⁾, der var en Datter af Konferentsraad Ludvig Chr. v. Pentz og Margrethe v. Holsten; men de fik næppe nogen Børn, i alle Tilfælde er der ingen indført i Kirkebogen som døbte i Ore og Vejstrup; men Majorens store Interesse for flere andre Kvinder kan jo næppe have været nogen Behagelighed for den unge Frue, og saavidt det nu kan skønnes, er der ogsaa meget tidligt indtraadt store Uoverensstemmelser mellem Ægtefolkene. Majorens foregivne Forbindelser med forskellige andre Kvinder har aabenbart ret hurtigt ført til, at hans Hustru separerede sig fra ham, dog kan jeg ikke bestemt opgive, naar det skete; men det er sikkert sket adskillige Aar før 7. September 1792, thi da fik Major F. J. Pultz facultatem testandi, »siden han med sin Hustru, fra hvem han er separeret, ingen Børn har« (D. Kanc. F. & Sm. Reg. 1792 Nr. 208) (der er intet Indlæg med det Nr.). Som en Følge af, at han havde faaet Tilladelse til at gøre Testamente, behøvede Testamentet, naar det forfattedes, ikke at konfirmeres; det findes derfor ikke i Kancelliet.²⁾

Majorinde Pultz boede i København, fik 27/12 1809 Tilladelse til at optage 300 Rdl. af en hende tilhørende, under Salling Herreds Overformynderi staaende Kapital paa 14900 Rdl. (D. Kanc. 5. Dept. Reg. 1809 Nr. 782 b). Og i 1815 gav hun 2000 Rdl. til Citadellet Frederikshavns Fattigkasse. Da Major Pultz's Moder, Baronesse Gyldenkrone, var død 29/12 1803, blev Tidselholt kort efter solgt, og han købte 25/5 1804 en lille Gaard paa ca. 7 Tdr. Hartk. i Ryslinge Sogn, der hedder Forhaabningslund, for

¹⁾ f. 12/2 1749, † 24/10 1822.

²⁾ Velvilligst meddelt af Hr. Arkivsekretær Holger Hansen.

9000 Rdl., som Major Pultz dog først tiltraadte 1/5 1805. Til Vitterlighed ved denne Handel underskriver en Faaborg og Tjeneren Niels Møller.

Major Pultz's Testamente har jeg ikke kunnet finde, men ifølge Skiftet efter hans Død 27/1 1811 var der rettet i det flere Gange, og Birkedommer Briand paa Krumstrup og Sognepræsten Sevel var indsatte som Exekutorer, og den Del af Testamentet, der vedrører Gaarden, er indført i Pantebogen og lyder saaledes:

»Salig Hr. Major Frederik Jørgen Pultz's Testamente af 14/4 1804, samt Tillæg af 23/8 1805 for saavidt Gaarden Forhaabningslund vedkommer: Foruden hvad *Niels Møller*, som er hos mig, ved Testamente er tillagt, modtager han desuden frit og uden Betaling min Gaard Forhaabningslund med alt sit rette Tilliggende og det paa Gaardens Grund opbygte Hus, saaledes som jeg samme har ejet og beboet, med den lagte Sæd og Afgrøde.

Forhaabningslund, 23/8 1805.

F. J. Pultz.«

Skiftet blev paabegyndt 14/2 1811 og sluttede først 21/6 1812. Der var i rede Penge og Obligationer 65106 Rdl. 5 Sk., der efter forskellige Udgifter svandt ind til 60106 Rdl. 2 Mk. 15 $\frac{2}{3}$ Sk., deraf blev udbetalt i Legater 35048 Rdl., hvorefter *Niels Møller*, *Peder Winther*, Møller i Korsør, og *Hans Frederik Linde* i København fik hver 5000 Rdl. og *Anna Margrethe Faber* fik 2500 Rdl. (altsaa en Søsterlod mod de 3 Broderlodder). Resten af Legaterne gik til Skolevæsen og forskellige fattige af Majorens tjenende. Til Deling mellem de universelle Arvinger blev til Rest kun 23068 Rdl. 13 $\frac{2}{3}$ Sk., blandt disse var hans 3 Søstres Børn af Ægteskaberne med Anders Sehested paa Broholm, Etatsraad Folsach til Gjessinggaard og General J. Chr. Bruun samt Fætterten Toldkasserer Pultz i Skelskør m. fl. Der blev ialt 29 Parter, hvorefter nogle var meget smaa og ingen nær saa store som Legatarernes, blandt hvilke Niels Møller er Nr. 1, idet han forud for alle de andre fik Gaarden Forhaabningslund, der blev vurderet til 14000 Rdl., kvit og frit uden Gæld. Efter Majorens Testamente blev fremlagt en Delingsforretning over Møbler, Indbo, Sølv og Guld m. v. i 4 Lodder, som Niels Møller, Peder Winther, Hans F. Linde og Anna Margrethe Faber modtog til Deling imellem dem selv i 4 lige Parter

efter deres egen Vurdering og Lodkastning, og som 5te Lod fik Kirsten Larsdatter ogsaa en mindre Part. Enkelte Venner og Slægtninge af Majoren modtog dog enkelte mindre Stykker af det rige Indbo.

Det første, man lægger Mærke til ved dette Skifte, er dette, at hele Majorens Familie er sat i anden Række. *Niels Møller* er absolut Favorit med Gaarden og sine 5000 Rdl. + en Mængde Løsøre, men ogsaa *Peder Winther* og *Hans Frederik Linde* har en pæn Plads. Disse 3 Kavalerer maa nærmest betragtes som faaende en Broderlod, medens *Anna Margrethe Faber* kun faar en Søsterlod. Alligevel er det hende, som interesserer os mest, og en pæn Plads har hun i Majorens Hjerter, staaende sammen med de 3 Mænd og foran hele Familien. Men mærkelig nok nævnes hun ikke som værende paa Tidselholt ved Folketællingen 1787 eller 1801, lige saa lidt som nogen Kvinde, der kan passe til at være hendes Moder, og heller ikke Kirkebøgerne i Ore eller Vejstrup eller Nabsognene har det mindste om denne Anna Margrethe Faber. Men da der i 1845 var Folketælling i Ribe, fortæller Anna Margrethe Faber selv, at hun er 73 Aar og født i Stenstrup i Svendborg Amt, og hendes Dødsattest fra Ribe lyder saaledes: »Gartner Bendixens Hustru, *Anna Margrethe Fabers*, født *Pultz*, død 7/11 1849 af Apoplexi, 76 Aar gl.«

Altsaa er hun født i Stenstrup ca. 1773, men Kirkebogen der har hende ikke. Derimod findes der i Annex-Sognet Lunde følgende interessante Oplysning: »1773 ^{20/6} blev *Anne Marie Larsdatters* uægte Barn døbt og kaldet *Anna Margrethe*, den besovedes Søster *Karen* bar hende til Daaben, Faddere var Lars og Hans Andersen fra Dongs Høyrup, Rasmus Jørgensen fra Slæbæk og Niels Ellehauges Kone. Ved Daaben blev udlagt Hans Jørgensen (!) af Tidselholt Gods, som tjente i Vinter hos Gmd. Lars Jørgensen i Øvre By, men var deserteret til Kjøbenhavn. Den besovede tjente sidst paa Tidselholt; men efter nogle Ugers Ophold i Kokkenborg i Høye Sogn gjorde der Barsel.«

For mig er der ingen Tvivl om, at vi her har den *Anna Margrethe*, vi søger, og at Major Pultz er hendes Fader. Men da han lige er bleven gift, er Forholdet til *Anne Marie Larsdatter* ikke pynteligt, hvorfor han søger at faa »sin Anne Marie« saa langt bort, som det paa de Tider var ham muligt, for at Moderen og Hustruen ikke skulde gøre ham »Helvede alt for hedt«. — Jeg indser, at man

med nogen Grund kan indvende, at denne Kirkebogtilførsel er et altfor svagt Indicium at fælde Majoren paa, som den virkelige Barnefader; og det skal da heller ikke være paa dette alene, men det er en vigtig Del af de mange Indicier, som tilsammen gør det klart, at Major Pultz er Fader til Anna Margrethe Faber. Desuden skal det her bemærkes, at det paa den Tid var ret almindeligt, at en »besovet« Kvinde ved Daaben som sit Barns Fader udlagde en fingeret Person. Jeg skal i denne Forbindelse blot lige pege paa det slaaende Eksempel, vi har i den omtrent samtidige og nære Slægtning, Adelsmanden Kaptajn Steensen (Moderen var Kusine til Major Pultz) paa Torpegaard, der fik ikke mindre end 8 uægte Børn med sin Stuepige, og hver Gang lod hende udlægge en ikke eksisterende Mand højt oppe i Jylland som Barnefader. Saa endelig giftede Steensen sig med Pigen og lyste de 8 Børn i Kuld og Køn, og han fik endnu eet ægte Barn derefter med hende.

Det ligger nær at spørge om de andre 3 à 4 Navne, der i Majorens Testamente er særlig favoriserede, og da især *Niels Møller*. Ham har jeg da ogsaa faaet fremstillet ret klart af Arkivalierne, idet der aldeles ingen Tvivl kan være om, at det er den »*Niels*«, som blev døbt i Vejstrup Kirke 17/12 1780, hvor »*Anne Marie Pedersdatters* uægte Barn, *Niels*, blev døbt. Faderen skal være (!) Anders Nielsen, en Karl fra Flensborg (?), baaren af Anne Rasmusdatter, Hans Hansen og Morten Bødker var Fad-dere, anmeldt 20/12 for Amtstuen«. Ved Folketællingen 1787 er »*Niels Møller*«, uægte Barn, 7 Aar, som er sat i Kost hos Christen Jeppesen og Hustru, Maren Rasmusdatter, i Vejstrup. 1794 bliver han konfirmeret der, og 1801 er han Tjener hos Major Pultz paa Tidselholt, er 21 Aar og nævnes først paa Listen. Han flytter, som vi ved, med Majoren til Forhaabningslund og faar Gaard og Gods samt 5000 Rdl., gifter sig umiddelbart efter Majorens Død, nemlig 3. Søndag efter Paaske 1811, med *Kirsten Larsdatter*, der jo ogsaa er en af Major Pultz's favoriserede, der 1801 var paa Tidselholt, 30 Aar gl. (hun var født 1769). Det kunde se ud, som om Majoren har hindret dem i at gifte sig, medens han levede, om fordi han har kendt mere til deres Oprindelse, end de selv, faar at staa hen.

Aaret efter deres Bryllup fik de deres eneste Barn, som straks døde. Skønt Niels Møller blev sat enestaaende godt ind i Gaarden, kunde han ikke klare sig, men maatte stadig optage Gæld, og da

han dør 14/7 1822, er han flyttet fra Gaarden og kaldes Husmand i Oure, 42 Aar gl. — Enken, Kirsten Larsdatter, giftede sig kort efter, 14/12 1822 i Oure, 53 Aar gl., med Skræder Peder Andersen, f. 2/1 1793, Ungkarl fra Lørup i Ryslinge Sogn.

At Niels Møller var Søn af Majoren, anser jeg for givet, hvilket sandsynligvis ogsaa er Tilfældet med Peder Winther og Hans Frederik Linde, men disse to har jeg ikke undersøgt nøjere. Kirsten Larsdatter tør jeg ikke have nogen Mening om!

I 1801 er Gartner Chr. Bendixen borte fra Tidselholt, idet han genfindes som Gartner paa Juulskov, 24 Aar gl., og han er der endnu 1803, da følgende Tilførsel findes i Kullerup Kirkebog: »Ægteviede 1803 1/3 Sr. Christian Bendixen og Hustru (!) Margrethe Faber, begge paa Juulskov. Forlovere var Forvalter Degner og Skytten Zeitz.« Da hun ikke har kunnet være paa Tidselholt længere, er hun altsaa søgt til Kæresten. Man studser ved Præstens mærkelige Bemærkning »Hustru«, om en ung Pige, der staar som Brud; man forstaar det bedre, da hun allerede 2 Maaneder efter fik sit første Barn, som vi straks skal se.

At de alt forud har været klar over, hvor det bar hen ad, kan vides deraf, at vi allerede 16/10 1802 træffer Chr. Bendixen her i Tommerup, hvor han da faar Købekontrakt paa et Hus paa godt 2 Skpr. Hartk. af Jens Hansen, hvilket han skal tiltræde 1/5 1803. Men da Tiden kom, havde Chr. Bendixen kun 80 Rdl. af de 580 Rdl., som Huset skulde koste. Han henvendte sig saa til Major Pultz, som kautionerede og senere betalte de 500 Rdl. for Chr. Bendixen. — Han giver straks sin lille Ejendom i Tommerup Navn af »Tidselholt«, der dog senere forandredes til »Tidselrod«, og køber ikke mindre end 5 Gange mindre Stykker Jord og lægger ind til Tidselholt saaledes, at det til sidst faar noget over én Td. Hartkorn og staar ham i 1730 Rdl. — Ejendommen var og er endnu beliggende lige overfor Grevegaarden, nord for den offentlige Vej. Her paa det ny Tidselholt i Tommerup besøgte Major Pultz de nygifte, hvilket de ældste nulevende Pultzers Fædre har fortalt om, især havde Drengene lagt Mærke til den ældre, barske Herres Stok eller Ridepisk, som havde et Haandtag med en oprejst Sølvløve (von Pultzernes Vaaben). Chr. Bendixen og Hustru syntes at være kommen godt ud af det med Naboerne, der stadig optræder som Faddere ved de 6 Børns Daab i Tommerup Kirke. Den første blev allerede

Ved Navn:

- 1) døbt 7/5 fremst. i Kirken 19/6 1803, *Frederik Jørgen*,
han døde 25/6 1804.
- 2) » 8/9 do. 13/10 1805, *Frederik Jørgen Pultz*.
- 3) » 12/10 do. 15/11 1807, *Peter Wilhelm Pultz*.
- 4) » 1/7 do. 5/10 1810, *Niels Møller Pultz*.
- 5) » 10/7 do. 9/8 1812, *Christian Gottlieb Pultz*.
- 6) » 16/9 do. 6/11 1814, *Frederiche Jørgine Cecilie*.

Tilstede ved Daaben var foruden Naboerne 1. Gang en *Jomfru Jacobsen* fra Tidselholt; hun nævnes 1801 som Cidel Kirstine Jacobsen, 28 Aar, og Fruerpige hos den gamle Baronesse Gyldenkrone, Majorens Moder. Og 13/10 1805 var *Kammerjunker Sehested* fra Gammellund i Vissenbjerg og en *Jomfru Møller Faddere*. Denne Sehested var Jens Vilhelm, f. 19/5 1760, og Søn af Anders Sehested til Broholm og Wibeke Marie von Pultz, f. 8/12 1729, en Søster til Major Pultz, og var saaledes *Kammerjunker J. V. Sehested* i Virkeligheden Fætter til Anna Margrethe Faber. Hvilket Slægtskab han altsaa ikke skammede sig ved.

Endnu 20/11 1815 ejede Chr. Bendixen Tidselrod i Tommerup, da han paa denne Dag fik en Dom for ulovligt Krohold og maatte bøde 20 Rdl., men ret kort efter maa han have solgt Ejendommen (som han aldrig har haft Gæld paa), men Salget er mærkeligt nok ikke indført i Pantebogen; thi den ny Ejer af Tidselrod, Peder Pedersen, sælger allerede Stedet igen 24/5 1816 for 2175 Rdl., og det siges da ved Handelen, at han havde købt Tidselrod af Chr. Bendixen.

Fra Tommerup rejste Chr. Bendixen til Gjesten ved Kolding, hvor han købte en større Gaard, Kraghus, der brændte tillige med alt Indbo, og Manden blev derved økonomisk ruineret, hvorfor han tog Plads paa den nærliggende Herregaard Estrup som Gartner. Herfra rejste han med Familie til Ribe, hvor han drev Gartneri i mange Aar. Her døde Anna Margrethe Faber 8/11 1849, og i Dødsannoncen skriver hendes Mand i Ribe Stiftstidende 9/11 1849:

»At Døden har berøvet mig min inderlig elskede Kone, *Anna Margrethe Faber, født Pultz*, i hendes Alders 77. Aar, bekendtgjøres herved sørgeligst for Familie og Venner. Siden 1. Marts 1803 var hun mig en trofast Ledsagerinde, og delte i denne lange Tid troligen mange Gjenvordigheder med mig,

men Gud være lovet ogsaa mange Glæder. Gud lønne hende i Evigheden. Hun begrædes af mig og vore 5 Børn.

Ribe, 8/11 1849.

C. G. Bendixen, Gartner.«

Og hendes endnu levende Sønnesøn, Graver F. J. Pultz i Ribe, skriver følgende til mig om sin Farmoder: »Jeg kan endnu minde hende, og efter Omtale var hun en fin og dannet Dame med en Opdragelse langt over almindelig Borgerstand.«

Mærkeligt nok er der aldeles ingen af Slægten, der aner noget om, hvorfra hendes Tilnavn »*Faber*« stammer, og alle Arkivalier synes ogsaa at tie. Den eneste Forklaring, der har nogen Rimelighed for sig, er, at hendes Moder, *Anne Marie Larsdatter*, senere er bleven gift med en Mand af Navnet Faber, hvilket saa er gaaet over paa Anna Margrethe, ligesom hendes eventuelle Halvsøskende. Gartner Chr. Bendixen døde i Ribe 26/4 1852, 79 Aar gl.

Ligesom alle hans 4 Sønner undgik at bære deres Faders Fornavn som Efternavn, saaledes bar Chr. Bendixen heller aldrig sin Faders Fornavn, af hvilken Grund vides ikke. Hans fulde Navn var nemlig Christian Gottlieb Bendix *Pedersen*, født og døbt i Haarslev. »1. Søndag efter Paaske 1773 blev Peder Gabrielsens Søn døbt og kaldet *Christian Gottlieb Bendix*.« Faderen var Husmand og Gartner og var 9/6 1772 trolovet, 20/11 72 copuleret i Sandager Kirke med *Kirsten Olsdatter* i Nørreby. Forlovere var Hans Andersen og Hans Larsen i Klinte. Peder Gabrielsen flyttede kort efter til Skaastrup i Ore Sogn, hvor der fødtes ham 4 Sønner og 1 Datter, der tillige med Chr. Bendixen alle nævnes paa Skiftet 21/9 1814 efter Moderen, der døde 7/5 1810, 65 Aar gl. Hele Formuen var kun 191 Rdl. 3 Mk. og 8 Sk., og Chr. Bendixen gav Afkald, imod at han fik en »Jernbismand«. Peder Gabrielsen døde først 18/3 1834 som Husaftægtsmand hos Datteren og var da 87½ Aar gl. Han var født 1746 og døbt i Vigerslev som ældste Søn af *Gabriel Pedersen* og *Ingeborg Nielsdatter*, der blev »trolovede 4/9 1744 (copulerede 26/10 44), til Oluf Jørgensens i Farstrup, og hvis Forlovere var Christian Jørgensen i Morud Mølle og Rasmus Olufsen i Aagaarde, som tilstod, at ikke noget var, som kunde hindre dette Ægteskab.«

Gabriel Pedersen blev begravet i Haarslev 1801 19/10, 82 Aar gl., og hans første Kone døde 6/9 1775, og den anden, Ane Jørgensdatter af Vedby (som han var bleven gift med 13/10 1775), døde

1811 $\frac{6}{8}$, 75 Aar gl. Gabriel Pedersen var født 1720 i store Ballen ved Langesø i Vigerslev Sogn, som Søn af *Peder Gabrielsen*, der som Faddere havde tilkaldt en hel Stab fra Langesø, nemlig: »Elisabeth Marie, Fruens Pige, Christoffer Laqvai, Peter Gartner, Jørgen Ladefoged, Anna Stuepige og desuden Hendrik Hafsteds Kone.« Peder Gabrielsen fik 1722 en Søn, Peder, 1724 en tredie, Rasmus, men var faa Dage forud afgaaet ved Døden, 57 Aar gl., og blev begravet $\frac{29}{3}$ 1724. Hans første Kone blev begravet $\frac{18}{3}$ 1717, i sit 52. Aar, med hvem han havde flere Børn, thi 1722 nævnes en Søn og en Datter som Faddere i Vigerslev Kirke, og 1710 $\frac{13}{11}$ begravnes Peder Gabrielsens Barn fra store Ballen, som var 5 Aar gl.* Men ingen af de 2 Koners Navne kendes.

.

Den nulevende Slægt Pultz¹⁾ vil saaledes gennem Major Pultz og Baron Gyldenkrone til Urup, Palle Rosenkrantz og Ulfstander og Skarsholm-Slægten kunne føre deres Stamtavle tilbage over Valdemar Sejr til Gorm den Gamle.

Tidselrodstedet gik som nævnt fra Christian Bendixen over til Peder Pedersen, der solgte det til Henrik Mathiasen af Juelskov i Brylle, der 1824 atter afhændede det til Hans Mortensen, efter hvem det i 1854 gik over til Svigersønnen Niels Andersen fra Kjøng, der 1894 efterlod det til Sønnen, Anders Nielsen, den nuværende Ejer.

Foruden de forskellige Arkivalier, som let skønnes af de foreliggende Data, er benyttet »Oberst Hirsch: Danske og norske Officerer«, Adelsaarbogen og Personalh. Tidsskrift.

¹⁾ Af Chr. Bendixens 5 Børn døde F. J. Pultz vist i København uden Børn. P. V. Pultz døde som Møller og Kroforpagter paa Østerbygaard i Vamdrup $\frac{18}{11}$ 1876; var gift med Marie Thomsen fra Ribe. Niels Møller Pultz var Gartner i Ribe og gift med Johanne Farup. Chr. G. Pultz var Landmand i Henne vest for Varde og i Gredstedbro. Datteren, F. J. C., var 1845 gift med Daglejer Christian Hemme, f. i Ribe; de havde da 2 Børn, nemlig: Hans Chr. Hemme, 7 Aar, og Anne Hemme, 1 Aar.

Nogle Ligsten i Bogense Kirke.

Ved Overlærer *P. Christensen* i Bogense.

I Aarene 1914—15 lod det daværende Menighedsraad Bogense Kirkes Indre underkaste en vidtgaaende og ret haardt tiltrængt Restauration. Kirken blev forsynet med nyt Stoleværk, elektrisk Lys, Varmeværk o. s. v. Særlig blev de 2 Kapeller, Nord- og Sydkapellet underkastet en gennemgribende Istandsættelse, og begge blev bl. a. forsynet med nyt Gulv. Ved Opbrydningen af det gamle Gulv fandtes dels i Gulvets Overflade, dels under denne, en Mængde store Ligsten, der nu alle blev optagne og paa Forslag af Nationalmuseets 2. Afdeling opstillede langs med og op mod Væggene i de respektive Kapeller, hvor de fandtes. Samtidig lod Museet Indskrifterne paa Stenene læse.

Det er disse Ligstens Opstilling og Indskrifter, som foranlediger mig til at fremkomme med nærværende lille Afhandling, der forhaabentlig kan tjene til at kaste spredte Lys over Bogense Bys Historie i den Tid, hvor de Mænd og Kvinder har levet, hvis jordiske Levninger førnævnte Sten har dækket. De fleste af Stenene er Monumenter over Borgmestre og Raadmænd fra det 16de og 17de Aarhundrede, og jeg anser det derfor for rettest, førend jeg gaar over til Omtalen af de enkelte Sten, at fremføre lidt i al Almindelighed om danske Byers Forhold i nævnte Tidsperiode — lidt af den nærmest foregaaende tages dog med — samt om hvem af de danske Byers Borgere, der almindeligvis bæredes med Poster som Borgmestre og Raadmænd, og derved gjorde sig fortjent til ved Dødens Indtræden at finde deres sidste Hvilested inden for Kirkens Mure.

De danske Byers Styre har nærmest udviklet sig efter nordtysk Mønster. Nordtysklands Byer havde allerede i det 13de Aarhundrede en fuldt gennemført Forfatning, en Forfatning, som maaske ikke var af original tysk Oprindelse, men som stammer fra de

norditalienske Byer. Embedsmændene betegnedes nemlig med italienske Navne; Proconsul var den almindeligst brugte Benævnelse for, hvad vi nu kalder Borgmester; Senator eller Consul for Raadmand. Disse Benævnelser brugtes ogsaa for de samme Personer her i Landet, f. Eks. i Byen Slesvig allerede i Aaret 1342. Før Byerne fik Borgmestre og Raadmænd til at afgøre deres Sager, havde Kongen ved sin Ombudsmand, efter at denne havde ført Samraad med Byernes Borgere, eller vel rettere kun med en mindre Del af disse, afgjort Byernes Sager, men nu træder Raadsinstitutionen i Stedet og vinder hurtig Indpas i alle danske Byer, og i flere Bysegl, f. Eks. Viborgs, ser man Raadmændene fremstillet, siddende paa Raadsstolene. Raadmændene valgtes almindeligvis ikke af Borgerne, men Raadet udfyldte som Regel sig selv. I Begyndelsen var Valget ikke for Livstid, men paa Aaremaal, dog hedder det allerede i det Privilegium, som Magnus Smek 1353 gav Malmø: »Naar nogen af Raadmændene dør, skal de øvrige have Fuldmagt til at udkaare en anden i hans Sted til deres Raadslagninger.« Fra Midten af det 14de Aarhundrede blev Raadene bedre organiserede ved, at i Reglen et Par af deres Medlemmer fik Titlen af Proconsul, senere Borgmester, disse blev Raadenes Formænd, uden vist iøvrigt at have nogen Forret frem for de øvrige Medlemmer. Det var Skik, at Borgmestrene udtoges blandt Raadmændene, men Kronen forbeholdt sig Godkendelsen af, hvem det skulde være, derfor plejer der gerne at staa i Byprivilegierne: »Kongen skal have Magt Borgmestre at sætte i og af.« Senere — efter Reformationen — gik dog Borgmesterudnævnelserne helt over til Kongen, saa han blev fuldt ud kongelig og ikke borgerlig Embedsmand.

Magistraten, som Raadsinstitutionen oftest blev kaldt, var altid forholdsvis talrig i Forhold til Byernes Størrelse; i de fleste Byer var der som før nævnt 2 Borgmestre, og af Raadmænd var der sjældent mindre end 6, og i de større Byer var der ofte 12 og derover. Hvem af Byernes Borgere fik nu Adgang til disse Embeder? Man sørgede overalt for, at de laveste Klasser ikke fik Adgang, det var saaledes fra Erik af Pommerns Tid en fastsat Regel, at Raadmændene skulde udtages blandt Byernes Købmænd; ingen Haandværker kunde faa Indpas, saafremt han ikke havde opgivet sit Erhverv som saadan. Dette bestemte i høj Grad den Kreds, hvorfra Raadet rekruteredes. I mange af de mindste Byer

havde de fleste af de betydelige Købmænd Sæde i Raadet, og det er klart, at de derved kom til at danne en vel sammmentømret Kreds, hvor det var uhyre vanskeligt for andre at trænge ind.

Hvad var nu disse Mænds Opgave som Raadmand? Det var en Bestilling, der førte megen Ulejlighed og ikke ringe Besvær med sig, men til Gengæld førte den ogsaa Rettigheder og Begunstigelser med sig. Det var Raadets Pligt at føre og gøre Regnskab for Byens Indtægter og Udgifter og i det hele lede Byens Styre, ligesom det sammen med Byfogeden skulde sidde i Retten og være med til at afsige Domme. Dette kunde tage en god Del af en Mands Tid, men som før nævnt gav det ogsaa Forrettigheder, der ofte var et ikke ringe Vederlag for ydet Tjeneste. Overalt var der tillagt Raadet en Del af Bymarken; herom minder i Bogen »Borgmesterløkken«. Raadet fik endvidere Del i de Bøder, der faldt i Byen, ligesom det fik de Penge, der kom ind ved Fordeelingen af Borgerskab; endelig var Raadsmedlemmerne fri for at betale den aarlige Byskat samt fri for at deltage i de ekstraordinære Skatter, som Byerne den Gang bebyrdedes med.

Mange har været af den Formening, at Tildelingen af disse borgerlige Poster gav Anledning til Udnævnelse af den Borgeradel, som i det 15de og langt ind i det 17de Aarhundrede fandtes i de fyenske Byer, men dette har næppe noget paa sig. Det er rigtigt, at ikke faa Borgmestre og Raadmænd var Adelsmænd (Patriciere), men de var det før Udnævnelsen og blev, efter at Kongen havde ophøjet dem i Adelsstanden og ved et saakaldt »Skjoldbrev« havde givet dem Ret til at føre Skjold og Hjælm, ved med at være lige borgerlige, og de fortsatte deres borgerlige Erhverv, dog stadig saaledes, at de for de ved Handelen tjente Penge købte Jordegods, for derved at komme op paa Siden af den gamle Landadel, der sædvanligt med Foragt saa ned paa den borgerlige Byadel. Ofte maa dog disse Mænd nøjes med i deres Segl at føre et almindeligt Bomærke, oprindelig et Tegn, som den, der ikke kunde skrive, brugte i Stedet for sit Navns Underskrift; dette brugtes ikke alene i Seglet, men efter Døden blev det ofte indhugget paa den afdødes Ligsten; og her maa man være varsom med at skelne mellem Skjold- og Bomærke, da det kan give Anledning til Misforstaaelse af den afdødes Stand.

De mest fortjente Borgmestre og Raadmænd doterede i Reglen deres Bys Kirker med større eller mindre Gaver, og som Paa-

skønnelse heraf blev de ofte begravede inden for den Kirkes Mure de havde betænkt med deres Gaver, dog blev de sjældent begravede i Koret, der var forbeholdt Præsterne til Gravsteder, men derimod i Kapeller ved eller Tilbygninger til Kirkerne.

Efter disse almindelige Bemærkninger, der antagelig vil hjælpe til Forstaaelsen af det følgende, da de anførte Forhold i mangt og meget passer paa Bogen, gaar jeg over til Omtalen af de enkelte Ligsten i Bogen Kirke, og for Oversigtens Skyld deler jeg dem i 3 Grupper.

Gruppe I.

Ligsten, der er opstillede ved Søndre Kapels Vestvæg fra Syd til Nord.

De her opstillede 4 Sten har i sin Tid dækket Grave, hvori den eneste Adelsslægt, Bogen antagelig har huset inden for sine Mure, har hvilet, nemlig den Slægt, hvis Stamfader, saa vidt vides, var Tue Nielsen, der grundlagde »Vor Frue Vicari« i Bogen St. Nicolaj-Kirke, hvilket hans Søn, Niels Tuesen, fuldkommede. (Vikarier var Altertjenester, som private stiftede og doterede især til Sjølemesser ved en eller anden Helgens Alter. I Nicolaj-Kirke har der altsaa været et Alter for Jomfru Marie, hvor denne Tjeneste skulde forrettes.) Hvorfra denne Slægts Adel stammer, kan ikke oplyses, men at den var virkelig Adel med Ret til at føre Skjold og Hjælm, bevises af Jørgen Clavsen, en af de Mænd, som en af de 4 Ligsten har dækket. Hvor denne Slægt har haft sin Bolig, er ikke fuldt opklaret, men den har boet paa Adelgade. Vedel Simonsen skriver herom i Rugaards Historie I 2, Side 104: »Denne Slægt, der i en Række af 4 Slægtled (1500—1616) beboede den saakaldte Herregaard paa Byens Adelgade, hvis Beliggenhed dog nu ikke mere med Bestemthed kan angives, skønt de fleste antager den for at have været den yderste østre Gaard paa Adelgadens sydlige Side og altsaa paa Hjørnet af den og Tjæregaden, hvilken i ældre Dage beboedes af Vinhandler Skov og 1811 af Jakob Thomsen, og som for sin høje Stentrappes Skyld almindeligvis kaldtes »Trappen«. Andre paastaar derimod, at denne Gaard kaldes Harritslevgaard, og har faaet dette Navn, fordi den er opført af den saakaldte lille Harritslevgaards til Byen indflyttede Bygninger (hvilket saaledes formodentlig gav Anledning til Sagnet, at Bogen engang har været saa stor, at Harritslevgaard laa inde midt i Byen); da imidlertid sidstnævnte Gaard, lille Harritslevgaard, endnu

1712 var til paa sin oprindelige Plads eller paa Landet, saa kan bemeldte Gaard paa Hjørnet af Bogense Bys Adel- og Tjæregade, dersom den derfra skulde have sin Oprindelse, ingenlunde være den Herregaard, de 4 i Bogense Kirke begravne Adelsmænd fra 1500—1616 efter Sognepræsten, Hr. Lundagers Indberetning 1755, skulde have beboet, med mindre denne deres Herregaard igen senere med Levningerne af lille Harritslevgaards Bygninger er bleven ombygget eller restaureret; en lang Inskription, der i gamle Dage skal have staaet over Døren paa denne Gaard, og som muligvis kunde have givet den fornødne Oplysning, var desværre allerede 1811 borttaget. Derimod paastaar andre, at den før omtalte Herregaard fra 1500—1616 aldeles ikke skulde have været bemeldte Jakob Thomsens Gaard eller »Trappen«, men at den derimod havde ligget i den vestre Ende af Adelgaden paa sammes nordlige Side skraas over for Præstegaarden, nemlig nuværende Nr. 36, som Byfoged Baadsgaard forhen beboede, men hvor nu holdes Postkontor.«

1. En stor, graa, udslidt Ligsten, visende 2 Figurer, Mand og Kvinde, bærer følgende latinske Indskrift: »Ao. Dn. m.d. . . . /¹⁾ vigilia andree obiit eric ni . . . sul. bog^o / cu uxore / sua anne erikes. requiescant in pace.« Paa Dansk: »I det Herrens Aar 1500 ^{29/11} døde Raadmand Erik Nielsen, Bogense . . . med sin Hustru . . . Anne Eriches. Hvil i Fred.«

Paa Stenen er altsaa brugt Betegnelsen Consul for Raadmand. Erik Nielsen var Søn af førømtalte Niels Tuesen; han nævnes 1480 som Oldermann i Bogense Gilde, hvilket tyder paa, at han indtog en høj Plads blandt sine Medborgere, ligesom han jo ogsaa opnaaede den Ære at blive Raadmand; hans Ligsten har oprindeligt ligget inden for Kirkens Korsdør. Hans Hustru var ikke, som anført paa Stenen, en Anne Eriksdatter, men en Anne Olufsdatter, hun var af adelig Byrd, hendes fædrene Vaaben var 3 Tinder (Murtinder); hun har altsaa paa Ligstenen ikke Navn efter sin Fader, men efter sin Mand, saaledes som man i Middelalderen ofte finder Fruerne benævnte efter deres Mands Fornavn, f. Eks. Karen Hr. Eskilds.

¹⁾ De i Stenenes Indskrifter anbragte lodrette Linier angiver Liniernes Længde paa Stenene.

2. En stor, graa og udslidt Sten, visende 2 Figurer, Mand og Kvinde, bærer følgende Indskrift: »Her · liger · erlig · oc / welbørdig · mād · Claus / Erickse · som · døde · 1550 / den · 17 · dag · Augusti · oc / hans · kiere · høstru · Ma / ren · Bangs Daater · som · døde / 1545 · den · andē · dag ·

Februari.«

Claus Eriksen, en Søn af Erik Nielsen, drev en betydelig Studehandel og havde herigennem en stor Indtægtskilde. — 1512 faar han Brev paa sammen med Erik Nichelsen og Jørgen Persen »at lade uddrive 130 Oxer over Elben og siden vestvårts og sætte Raadet i Børgense Loven og Vissen, at de ej skulde komme Kongens og Rigets Fjender til Gode.«

1517 gav Kristian II Borgmester Morten Sørensen og Klaus Eriksen Bevilling til at opføre en Mølle ved Bybækken ved St. Jørgens Kapel, hvoraf den fik Navnet »Kapelsmølle«. De 3 første Aar skulde de ingen Afgifter svare af den ny Mølle, men siden aarlig til Kronen udrede 6 Ørtug = 9 Tdr. Mel; før 1517 havde Byen kun 1 Mølle, nemlig Nedermølle.

1547 var Jens Nielsen Borgmester, Klavs Eriksen, Hans Bang og Jep Svendsen Raadmænd i Børgense.

¹¹/₄ 1550 udstedte Claus Eriksen sit Brev i Børgense, lydende, »at han har handlet om Vor Frue Vicari (stiftet af Tue Nielsen) med sine Børn Jørgen og Jens Clausen, at han procurerede Jørgen Clausen til Patron over det Gods i sit Sted, at nyde Patronaten og Herligheden deraf, og Jens Clausen skulde nyde Landgilden; naar han døde, skulde baade Herligheden og Landgilden følge

Claus Eriksen, † 1550.

Jørgen Clausen og hans Arvinger, og de give 10 Mark deraf til Kapellanen i Bogense Kirke aarlig til Hjælp, for han prædikede hver Søndag Morgen Froprædiken.«

1550 bekostede Claus Eriksen den smukke Altertavle og Prædikestol i Bogense Kirke. Formodentlig er det den samme Prædikestol, der findes endnu, den er af Egetræ med 4 Felter: Syndefaldet, Marie Bebudelse, Jesu Fødsel og Korsfæstelse; den er smukt udskaaret og bærer mange Skriftsteder. Kort herefter døde han og blev med sin Hustru begravet ved Kirkens Kordør under den Ligsten, hvis Inskription er anført ovenfor. De paa Stenen værende 2 Personer er afbildede i borgerlig Dragt (ved hans ene Ben ses Spidsen af et Sværd og mellem hans Ben et Timeglas og derunder et Dødningshoved) mellem 3 Søjler forenede ved Buer. Øverst oppe staar over ham hans fædrene (den halve Bjørn i Skjoldet og ligesaa paa Hjælmen) og hans mødrene (de 3 Tinder i Skjoldet og 2 Vesselhorn paa Hjælmen) Vaaben; over hende er anbragt hendes fædrene (3 seksarmede Stjerner (2 og 1) og derunder en liggende Halvmaane med Spidserne opad i Skjoldet og 2 Vesselhorn paa Hjælmen) og hendes mødrene (den halve Bjørn i Skjoldet og paa Hjælmen) Vaaben; Indskriften er anbragt under hendes Fødder.

Ægteparret havde 5 Børn, foruden de ovennævnte 2 Sønner Jørgen og Jens Clausen 3 Døtre: Margrete, Anne og Karen Clausdatter; af disse blev den ældste, Margrete, gift med den kendte Odense-Storkøbmand og Raadmand Oluf Bager, hun døde $\frac{4}{2}$ 1581 og ligger begravet i Graabrødrekirke i Odense.

3. En stor, graa og slidt Sten, visende 2 Figurer, Mand og Kvinde, i borgerlig Dragt, staaende mellem 3 Søjler, foroven forenede ved Buer. Over ham findes hans fædrene (den halve Bjørn) og mødrene (Bangs med 3 Stjerner over en Halvmaane) Vaaben, og ligesaa over hende hendes fædrene (2 opretstaaende Bøffelhorn i Skjoldet og ligesaa paa Hjælmen) og mødrene (det ligner Holkernes, kun at de 2 nederste Sten mangler, paa Hjælmen et Hoved) Vaaben. Under hendes Fødder staar følgende Indskrift:

»Her · liger · erlig · och / welbirdig · Mand / Jørgen · Clavsen · som · døde · 1592 · den · 10 · Dag / Oct · oc · hands / Høstru · Mette · Juels / som · døde · 1562 · de · 7 · Dag / Maii.«

Jørgen Clausens Historie frembyder enkelte interessante Sammenstød mellem den højere Adel og Købstadadelen.

Først blev han af Jørgen Skinkel til Lammehave, Lensmand paa Rugaard, tiltalt paa sin adelige Frihed. Den skinsyge Skinkel misunder Jørgen Clausen hans skattefri Jordegods, stævner ham 1553 til Odense, for at tvinge ham til at afstaa det til en Adelsmand, men i Frue Kirke beviser han, i Overværelse af Landsdommeren Verner Svale, Rigskansleren Anton Bryske, Klaus Brokkenhus til Søndergaarde, Hans Nordby til Uggerslev, Jesper Daa til Enggaard, Niels Sandberg til Tøistrup og Knud Akkeleye til Skinnerup, at han var ligesaa god Adelsmand, som nogen af dem, og ligesaa fuldt berettiget til baade paa fædrene og mødrene Side at føre Skjold og Hjælm og til at besidde skattefri Gods. Herefter har Jørgen Clausen næppe mistet sin adelige Frihed, men det er kendeligt, at den fyenske Købstadadel ikke har staaet i noget godt Forhold til den øvrige Adel.

27/10 1573 var han skikket paa Rettertinget i Kolding og havde stævnet Fru Ane Stisdatter til Østrup for en Gaard i Smidstrup, denne Sag tabte han dog, Gaarden blev i Ane Stisdatters Eje, men den viser, at Købstadadelen var ivrig efter Jordegods, for derved at blive Landadelen jævnbyrdig.

I September 1588 førte han en Sag for Kongens Retterting paa Tryggevælde mod Mogens Svave til Haridslevgaard om en Enghave »østen under Hornskov«, en Enghave, som hans Fader, Claus Eriksen, havde haft. —

4. En Ligsten af sort Marmor, der oprindelig har haft sin Plads inden for Kirkens Korsdør. Paa Stenen ses følgende Indskrift:

»Her · ligger · begravnen · erlig / oc · velbyrdig Rasmus Jürgen / sens · velbyrdig Jürgen Clau / sen · Søn · udi · Bogen · som · hen / sofvede · i · Heren · den 24 April / Anno 1616.«

Oven over Indskriften er anbragt hans fædrene og mødrene Vaaben. — Rasmus Jørgensen fører Proces angaaende noget Vicargods til Vor Frues Alter i Bogen · Kirke; han taber Processen.

1/5 1597 og attier i Aaret 1598 var Bispen med til at stifte Forlig mellem Søren Hegelund og Rasmus Jørgensen.

Rasmus Jørgensen vides ikke at have været gift. 1616 døde han som Slægtens sidste Mand, og med ham gik den sidste af de Bogen · Herremænd i Graven.

Gruppe II.

Ligsten, der er opstillede langs Nordkappellets Østmur fra Syd til Nord.

De Mænd og Kvinder, hvis Lig de følgende Sten i sin Tid har dækket, har kun undtagelsesvis tilhørt Byadelen, men har været betydelige Borgere og Borgerinder; flere af Mændene har været Borgmestre og Raadmænd og har antagelig været ansete Købmænd, der har haft deres Boliger paa Byens Adelgade. De paa Stenene anførte Mærker er saa godt som alle Bomærker.

1. Af den i flere fynske Købstæder vidtfor-grenede Familie Bang, findes ogsaa her en Ætling, ja mindst tre, der har haft deres Gravplads her i Nordkapellet, om de er af Adelsslægt, er meget omtvistet. Af Niels Bangs Ligsten er kun en ringe Del bevaret i hel Tilstand, den er ituslaaet under Optagning af Gulvet; det opstillede af Stenen viser en Mandsskikkelse i Sko, Knæbukser samt kort Kappe med højtopstaaende Krave. Stenen har i hel Tilstand antagelig tillige haft Billeder af hans 2 Hustruer, Mette, Datter af Borgmester i Ribe, Peder Mortensen Hegelund og Hustru, Marine Lavgesdatter, født 19/11 1552, død 26/4 1595, og Karen, Datter af Raadmand i Kiel, Klaus Madsen, med hvem han holdt Bryllup 18/7 1797. De af Gravstenen manglende Stykker, eller en Del af dem, findes hængemte i Kirkens Materialrum, og de afgiver følgende, noget ufuldstændige Indskrift:

»Til en salig Opstande hobning hviler sig / under dene steen er . . . g Niels Bang Raadmand / vdi Boven-se som hens . . . e udi Herren den ☐ / Anno 16 ☐ med sine tv . . . kiere Hustruer Mette Bangs / s. Peder Hegelunds for . . . Borgemesters daatter vdi / Ribe som s. henso . . . e udi herren den 26. Apri / lis Anno 1595 oc K . . rren Niels Bangs s. / Claus Madtzen . . fordum Raadmand vdi / Kiil hans Daater som oc hensofvede udi Herren den ☐ Anno 16 ☐ / . . . ære deris Siele naadig / det evige Lif. Amen.«

Om Raadmand Niels Bang vides, at han var Kirkeværge, og han byggede sammen med Mads Jepsen, der formentlig er en Søn af Borgmester Jep Madsen (hvorom senere) paa Kirken, de havde Overdelen af den nede, og de lovede ogsaa Biskoppen, Jakob Madsen, at de vilde tage Tavlerne og Altrene i Kirken ned (her er naturligvis Tale om Tavler og Altre fra den katolske Tid), før

han kom igen; dette skete ogsaa, hvilket kan ses af Biskoppens Visitatsbog.

1552 nævnes Niels Bang som Raadmand sammen med Lavrids Bang (maaske en Broder). Niels Bangs Navn er anbragt paa Prædikestolen sammen med Aarstallet 1604 samt paa Raadhusklokken med Aarstallet 1591, denne Klokke anskaffede han sammen med førnævnte Mads Jepsen og Borgmester Peder Jørgensen.

Vedel Simonsen lader Niels Bang dø 1560 (Rugaards Historie I, 2, 103), men dette er vel en Forveksling med Raadmand Hans Bang, der døde dette Aar.

Bispen bivaaner, sammen med sin Hustru, Fru Mette Bangs Begravelse i Bogense den 30. April 1595.

15/8 1599 er Niels Bang til Stede ved Kongens Retterting i Skaane i Anledning af en Arvetrætte. Hans Dødsaar kendes ikke.

Hans Datter, Margrethes Ligsten er anbragt paa søndre Pilleflade i Sydkapellet. Stenen er sort og viser i Hautrelief et Svøbelsesbarn samt følgende Indskrift:

»Her ligger begra / ven Margrete / Niels Bangis / Daater i Bogen / se som døde den / 2. Januar Aar 1583 / hves Sel Gud hafve.«

2. Ved Siden af Niels Bangs Ligsten er anbragt Borgmester Peder Jørgensens. Stenen er meget slidt, den viser øverst en staaende Mand med Korset i Haanden og ved hans Fødder en Benrad. Neden under læses følgende Indskrift:

»Her ligger begrafven erlig / Mand Peder Jurgensen / Borgmester i Bogense som / døde den 20 Decemb: Ao. 160? / med sin første Hustru / Margrete Jespers Daater oc / avfløde med hende Jurgen, Ellene oc Mareren oc hedense / med hendis . . . Barn Ao. 1564 . oc / hans anden Hustru Karen / Hans Dater som døde Ao. 1573 / oc hans tredie Hustru / Marren Niels Daater / som døde den 10 Janu Ao. 1612 / oc ligger begrafvit hos hendis / første Husbonde Jep Mats / sen fordøm Borgmester / i Bogense . Gud gifve den-nem alle en glede / lig Opstandelse til det evige Lif. Amen.«

Peder Jørgensen nævnes som Borgmester i Bogense 1588 og 1596. Peder Jørgensens Navn findes paa Raadhusklokken med Aarstallet 1591. Om Peder Jørgensen vides ellers kun, at hans Svigersøn var den berygtede Provst Niels Mule i Bogense; mellem ham og Svigerfaderen stiftede Biskop Vejle Forlig under en

Visitats i Bogense Kirke 22. Maj 1588. Svigerfaderen havde vel sagtens været vred over, at »en beleien Kvinde udlagde Provsten som Barnefader«. Provst Mule døde 1616 efter et meget stormfuldt Liv.

3. Ved Siden af Peder Jørgensens Ligsten findes Faderens, Raadmand Jørgen Persens. Stenen er stærkt udslidt, den bærer følgende Indskrift: »her · liger · be / gravē · erlig mād Jorgē · persē raadmand · i bogēse · mz · sin · første · høstrue · Ane · Eriksdatt' · oc død · hā · sächt klemētz · aften · fer · Jul · m · d · xxx · iii ·«. Paa Nutidsdansk lyder Indskriften: »Her ligger begravet ærlig Mand Jørgen Persen, Raadmand i

Bogense, med sin første Hustru Ane Eriksdatter og døde han St. Clemens Aften 29/11 før Jul 1533.«

Jørgen Persen drev Studehandel sammen med Claus Eriksen og var gift med dennes Søster Anna. Hans Ligsten har oprindeligt ligget i den sydlige Korsfløj (Mandskapellet); hans anden Hustru kender vi ikke.

Claus Bang, Karen Nielsdatter og
Borgmester Søren Per Hegelund

4. Ved Siden af Jørgen Persens Ligsten findes den bedst bevarede af alle i Bogense Kirke fundne, nemlig Stenen over Claus Bang. Stenen er sort, øverst oppe er indhugget 3 Skjolde, i det til højre staar K P (skal antagelig være K B = Klaus Bang) og nedenunder et Bomærke, i det

midterste R N D (skal vel være K N D = Karen Nielsdatter) og nedenunder I H D, og i det til venstre S. P. H og der nedenunder

et Bomærke. Under disse Skjolde er anbragt 3 Figurer, en Kvinde mellem to Mænd. Nedenunder dem staar følgende Indskrift:

»Her under hviler s. Claus Bang Borger i Bogense døde 1592 . 4 . Junii / paa sit Ecteskabz . 6 . oc Alders . 39 . med sin kiere Hustru Karren Niels Dater / døde 16 ☐ i sit Ecteskabs 3 / Enkesedis ☐ oc Alders / ☐ oc hendis . anden Husbond . s. Sefveren Per / Hegelund : Borgmester her samestedz / døde 1618 den 11 Augustii sitt Ecte / scabz 25 Aar oc alders 50 Aar / Gud gifve dem . met alle tro Christne / en gledelig Opstandelse oc det evi- / ge Lif : oc er den huggen Anno 1620.«

Om Claus Bang vides iøvrigt intet, maaske var han en Broder til førnævnte Niels Bang. Søren Peder Hegelund var en Broder til Mette, Niels Bangs Hustru, og var Borgmester i Bogense 1604. 30/9 1593 ægtede han Klaus Bangs Enke. Han kommer i sin Borgmestertid i Strid med Ejlbypræsten L. Jespersen, ligesom det vides, at Bispen under en Visitats i Bogense 1599 boede hos ham. I hans Dødsaar ansattes Bogense til et Raadmandshold af 15, hvilket er det fjerdehøjeste Antal Raadmænd i de fyenske Købstæder.

Gruppe III.

Ligsten, der er opstillede langs Nordkappellets Vestvæg fra Syd til Nord.

1. Paa en stor, sort og udslidt Ligsten med foroven udhugget en Mandsskikkelse trædende paa en Benrad, findes følgende usammenhængende Indskrift over Raadmand Christoffer Ibsen, en Søn af Borgmester Jep Madsen:

Til.....
 Forhobn.....
 der dene Sten..... Mand /
 Christoffer Ibsøn for dum /
 Raadmand i Odense
 Jep / Madtsøn Borgemesters Søn.
 Samstedts.....de den
 20 Aug.....
 kierre.....ne
 Christ.....
 nsøn Raadmands
døde
ved
af
 avlede de til Børn 2 Sønner.

2. Paa en stor, sort og udslidt Sten uden Portrætter, med foroven en Mand, trædende paa en Benrad (som 1), findes følgende ufuldstændige Indskrift over Borgmester i Middelfart, Rasmus Bosens Søn:

.....nder dene Sten
erlige Mand Bertel
 Bos Borger i Bogen
 som var erlige Mand
 Rasmus Boses Borgemes
 So / / Anno 16
 med si /

Ved Fodenden er senere indhugget denne Indskrift:

Herunder hviler / den salig unge Karl Mads /
 Jørgensen Rûf som / døde det Ar / Anno 1743.

3. Paa en stor, sort og velbevaret Sten uden andre Figurer end foroven en Mandsskikkelse, der træder paa en Benrad (som 1 og 2) følgende Indskrift over Raadmand Christoffer Nielsen og Hustru, Ellen Rasmusdatter, Datter af Borgmester i Middelfart, Rasmus Bosen (hun er altsaa en Søster til Bertel Bosen (Ligsten 2):

»Her liger begravvit erlige / Mand Christoffer Nielsen / Raadmand i Bogense · som / døde den ☐ Ao. 16 ☐ / oc met sin kiere Hustru / erlige oc gudfryctige Quind / Ellen Rasmus dater s. Ras / mus Bosens fordum Borge / mesters daater i Melfar / som døde ☐ Ao. ☐ / Gud gifve os alle en glæ / delig Opstandelse til / det evige Lif. Amen. 1612.«

Stenen er altsaa hugget 1612, og Dødsaarene ej udfyldte.

4. Paa en udslidt Sten, visende 2 Skikkelser, Mand og Kvinde, findes følgende ufuldstændige Indskrift:

».....Mand Jacob Han /gense sø
 døde den ☐ /ru Anne Jepsdaater /nds /
Bo /r /lode /1598.«

Af denne Indskrift kan vel udfindes, at Stenen er over Jakob Hansøn og Hustru Anne Jepsdatter, Datter af Borgmester Jep Madsen i Bogense. Nederst ses altsaa Aarstallet 1598, antagelig det Aar, Stenen er hugget. Hun er altsaa Søster til Christoffer Ibsøn.

5. Paa en udslidt Sten, visende 3 Figurer: en Mand mellem to Kvinder, findes følgende Indskrift: »Her ligger erlig Mād Jep Madsē Borg- / mester i Bogense sō døde 1577 med sine / tvīde Hustruer Elin Jøges · sō · døde 1558 / oc Maren Nielsdaater sō døde 1612.« Paa Nutidsdansk lyder Indskriften: »Her ligger ærlig Mand Jep Madsen, Borgmester i Bogense, som døde 1577, med sine tvende Hustruer Elen Jørgensdatter, som døde 1558, og Maren Nielsdatter, som døde 1612.«

Jakob Hanssøn.

Jep Madsen findes anført som Borgmester i Bogense 1574. Foran er omtalt 2 af hans Børn, Christoffer Ibsøn og Anna Jepsdatter; en anden Søn af ham er antagelig Raadmand Mads Jepsøn, hvis Navn findes paa Raadhusklokken, han var gift med Erik Clausens næstældste Søster Anne, der først havde været gift med Raadmand Hans Bang, der døde 1560, hun døde 1592. Han gifter sig anden Gang $24\frac{1}{2}$ 1594 med Maren Henriksdatter, og ligger begravet i Bogense Kirke (hans Ligsten er dog gaaet tabt eller i alt Fald ikke kommen for Dagens Lys).

6. Paa en udslidt Sten, der viser 2 Figurer, Mand og Kvinde, findes følgende ufuldstændige Indskrift:

».....Mand Rasmus Laursz Kremer · Raadmand oc Byfoged i / Bogēse som døde de.....«

Altsaa en Raadmand og Byfoged i Bogense, Rasmus Laursen Kremmer; maaske var denne Mand beslægtet med den odensianske

Handelsslægt Kræmer, der i det 17de Aarhundrede havde fremragende Repræsentanter i Odense (Navnet Kræmmermarken minder endnu om Slægten). At han var Raadmand og tillige Byfoged beviser, at Borgmester og Byfoged var to forskellige Ting, og at Byfogeden var Borgmesteren underordnet, naar han som Byfoged tillige kunde være Raadmand. Byfogeden var Kongens Embedsmand, en Borger, der maaske paa Borgernes Anbefaling af Kongen beskikkedes dertil.

.

Fra det gamle Dallund.

Ved Lærer *Elling*, Søndersø.

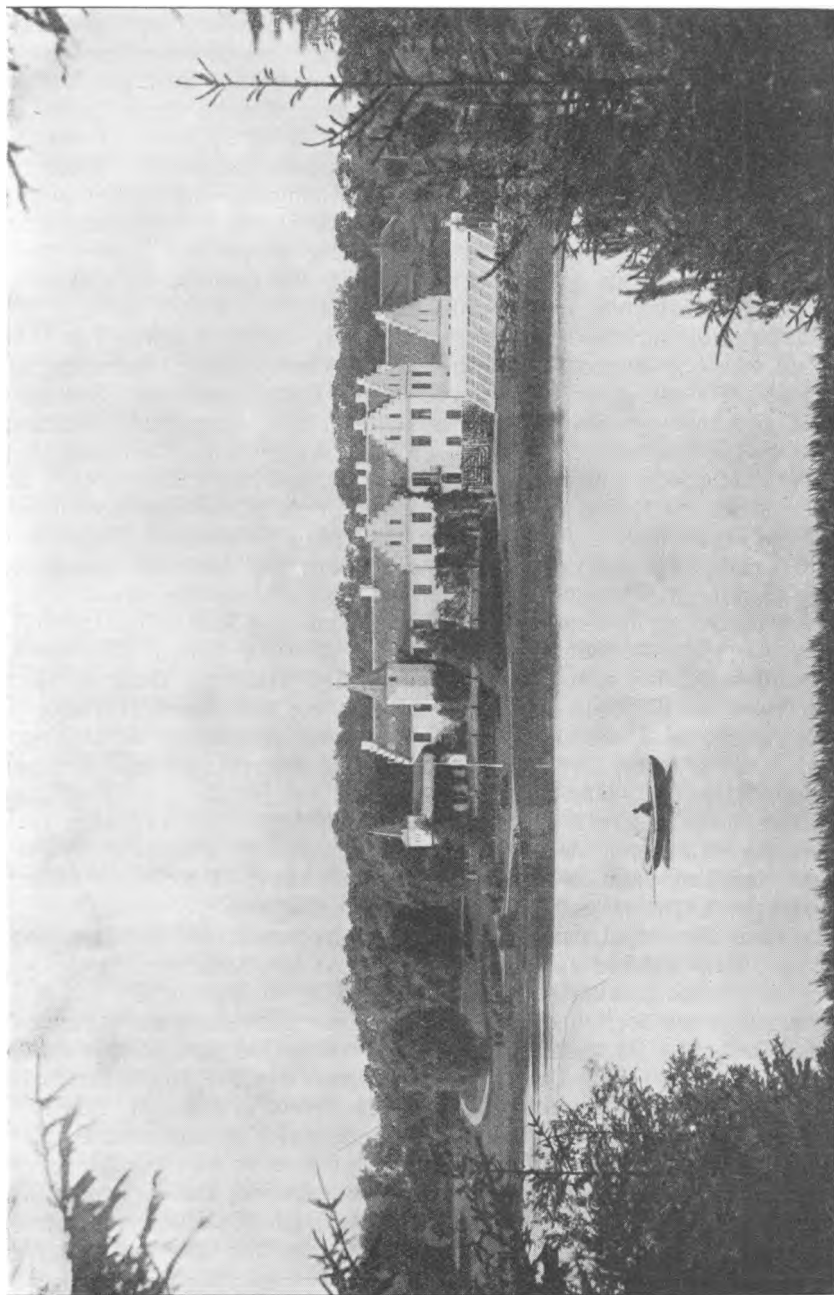
Sagnene har deres store Betydning som Vækkere og Bærere af Folkets historiske Sans. De aabner Øret for Klangen af Fortids Idræt. Barnet undres og lytter til Sagnets Røst, og Undren er Vejen til Kundskab. Vore Herregaarde har derfor deres store Betydning som Tilknytningspunkter mellem Fortid og Nutid, fordi Sagnene i særlig Grad er knyttede til dem. — Dallund staar i saa Henseende ikke tilbage for andre Gaarde. Sagnet har i rigelig Grad vævet sig brogede Dragt her saa godt som noget Sted.

Vedel Simonsen mener, at Dallund fra først af har været et Kastel til Værn mod Venderne. Som Bevis herfor anføres, at der er opgravet en gammel Baad i Nærheden, og en af Hovmarkerne ved Lunde Aa hedder Strandmarken. Serup Mose har før været Sø, og lige her ved Søbredden paa en Vold, som kaldes Serup Vold, har det gamle Dallund ligget. Aaen, som forbinder Serup Mose og Dallund Sø, er her snævre, og Stedet kunde bedst forsvares mod Sørøvere. Paa den nordlige Side af Mosen, ved den nuværende Dallund Mølle, findes en Skraaning ned mod Mosen. Den kaldes Kappelhaugen (Hovedtonen paa 1. Stavelse). Her har saa efter Vedel Simonsens Mening Gaardens Kapel ligget. Her imellem Gaarden og Kapellet har der, siger Sagnet, været en Løngang, som maaske ogsaa er gaaet om ad Ladegaarden, der skal have ligget omtrent midt imellem. Her hørte man Lyd af Kister med Skatte, hvis Laag smækkede op og i. Prop. Jens Hansen, som er særlig fortrolig med Dallunds Historie, anfører herimod, at Vedel Simonsens Mening om det gamle Dallunds Beliggenhed ikke kan være rigtig. Volden ved Serup kan være Rester af en Teglovn. Dette kan vel neppe helt oplyses. Men Sandsynligheden taler for, at det i hvert Fald ikke kan være rigtigt med Kapellet og Ladegaardens Beliggenhed midt i en Sump. Herom siger ellers Sagnet, at Mejerieller Staldgaarden (*Gaardstud*) skal være sunken i Jorden, fordi Fru Clara lagde en So i Sengen, og bad Præsten komme og berette sin Mand, som var meget syg. Herover blev Præsten saa vred, at han forbandede Stedet, som saa sank i Jorden. Dette maa skrive sig fra det 12te eller 13de Aarhundrede i Bryskernes Tid. Et Par

Aarhundreder senere var Gejstligheden mere liberal og kunde godt holde Messer for syge Køer og Heste. Paa Grundlag heraf er vel saa Sagnene kommen frem om Svin i Sengen i Stedet for Mennesker.

Dallund skal saa være flyttet til sin nuværende Plads i det 15de eller 16de Aarhundrede. De første Ejere af Dallund var Bryskerne. Karl Hansen fortæller i »Danske Ridderborge«, at Ejler Bryske i sin Ungdom var Kammersvend hos Kong Hans. Han fik engang 6 Mark i Tærepenge, da han red sin Herres Ærinde til Jylland. Blev saa senere Hovedsmand paa Næsbyhoved og købte eller havde Del i Langesø, Margaard, Tverskov, Ulkendrup m. m. — Om Ulkendrup siger Sagnet, at her laa tidligere en By, som bestod af 5 Gaarde. En af disse blev en Juleaften overfaldet af en Røverbande, der havde sit Tilhold i et Hus i Sønder sø Skov. (Huset hedder endnu Myrdehuset¹⁾). Der gik Bud til Næsbyhoved efter Hjælp. Røverne stoppede Dyner i Vinduer og Døre for at forsvare sig, og man maatte brænde Gaarden af for at faa Bugt med dem; men hele Byen brændte saa ved samme Lejlighed og blev aldrig senere opbygget. Tre af Røverne blev fanget og angav de øvrige, og alle blev henrettede. — I et gammelt Dokument hedder det: »..... gjorde Eiler Bryske Laug paa Laughævd selv tolvte og indvorde han disse efterskrevne Gaarde, Grund, Gods og Anstæder til sig og sine Arvinger for sin rette Arv og Ejendom i alle Maader, som herefter følger: Dallunds Sædegaard, som han stod, som han gjorde sin Ed udi, og som han gik omkring, førend han gjorde Ed, med gode Riddersmænds Mænd, og begyndte at gaa« Han gik Dallunds Enemærker omkring, satte Pæl og svor Skel, lagde Kul under Skelstenene, for at finde Stedet, om svingagtige Naboer flyttede dem. Ejler Bryske fik Kongens Brev paa, at han maatte føre sine Okser gennem Ribe til Flensborg. Et andet Brev giver ham Ret til at drive 80 Okser over Elben. Samme Dag (20/1 1523) den jyske Adel i Viborg skrev Opsigelsesbrevet til Kr. II, var Kongen paa Dallund hos Ejler Bryske. Herfra skrev han et Brev til Dronningen, som lige havde født en Søn. Overleveringen siger, at Kongens Vogn ved Afrejsen fra Dallund kom uden for den faste, solide Egetræskørebane og blev siddende fast i den bløde Grund. Folkene paa Gaarden tog det som et ondt Varsel for Rejsen. Og det slog til; thi Kongen kom ikke længere end til Vejle, hvor han modtog Opsigelsesbrevet. Denne Fortælling bekræftes næsten ved de nu fundne Rester af tilhugne Egestammer, som under Restaureringen er fundne i Borggaarden. Broen har altsaa været der, og der synes altsaa at være god »Grund« til Fortællingen. Et andet gammelt Sagn siger, at den østlige Fløj af Dallund skulde være bygget paa Egepæle. Det synes noget urimeligt, da Bygningen ligger forholdsvis højt og tørt; men ogsaa her har man nu fundet en Del tilhugne Egepæle i Kælderen. Disse svære Egepæle, som jo er meget med-

¹⁾ En anden Forklaring paa Navnet findes i Thieles Folkesagn, I, 369.

Dallund, set fra Syd.

tagne af at staa i Jorden, kan nok se ud til at være flere Hundrede Aar gamle. — Da Talen er om gamle Minder, kan ogsaa lige anføres, at Oberst Fineck 1728 lod aabne en Kæmpegrav (Jættestue) i Dallund Strandmark eller Stendyssemarken, hvor der fandtes flere Oldtidsgrave af ualmindelig Størrelse. Denne Grav havde en indvendig Længde af $3\frac{1}{2}$ Alen og en Bredde af $2\frac{1}{2}$ Alen. I det ene Hjørne fandtes en Benrad af et Menneske siddende. Benet fra Knæet til Ankelen var en Haandsbred længere end hos et almindeligt Menneske. Hovedskallen var tykkere og bredere end sædvanligt, og Tænderne var af ualmindelig Størrelse. Under Benraden laa ligesom en Stenbro af smaa Kampesten, og derunder atter Menneskeben, baade store og smaa.¹⁾

Dallund har flere Gange skiftet Ejer, og disse Ejere har ikke altid været gode mod Bønderne. En af disse Ejere, Jomfru Sophie Høg, udvidede sine Besiddelser meget. Rytterbønderne i Søndersø fratog hun deres Skovparter i Søndersø Skov, »hvor baade er Storskov, Gjærdselsskov, Engbund og Tørveskær.« Naar Bønderne desuagtet huggede noget i deres Skovparter, lod hun Økserne tage fra dem. Senere fratog en anden Ejer, Morten Mikkelsen, Rytterbønderne deres Part i Fælleshed og Græsning i Søndersø Hede, som fra Arilds Tid har været fælles Græsning for Dallund, Margaard og Søndersø Bymænd. Han havde lagt det meste deraf under Hovedgaarden og brugt noget til Pløjeland, og Resten til Græsning for sig alene. I Søndersø Skov, som allerede Sophie Høg havde frtaget Bønderne, lod han bygge en Del Huse og Boliger, »hvis Beboere nu pløje og saa samme Jorder og deraf med Hovning og alt svarer til Dallund.« Han vilde tvinge Bønderne til at hegne om hans Marker. Det vilde de ikke, og deres Kvæg gik over paa hans Ejendom. Han tog saa en Mark for Stykket, medens hans Heste og Kvæg ofte gjorde Skade hos dem. Det var hans Søn, Morten Mikkelsen den Yngre, der bortspillede alle sine Gaarde, saa han kun beholdt Bondegaarden Købeskov. Folk siger endnu: »Kløver Es er et godt Kort; det vandt Dallund!«

Som Eksempel paa den Haardhed, hvormed man gik frem mod Tyve, kan anføres følgende: En vis Albert Andersen havde hos en af Morten Mikkelsens Bønder i Stensby slagtet en Ko paa Marken og løbet bort med Huden. Han blev greben og sat i Fængsel paa Dallund. Paastanden for hans Gerning lød paa, at han skulde lide Galge og Gren. Dertil blev han ogsaa dømt d. 28. Oktbr. 1675.

Omtrent paa samme Tid levede en kendt Troldmand, Las Ben-Hane i Veflinge Sogn. Han havde indgaaet Forbund med Fanden, sagde man. Af hans Bedrifter kan anføres, at han, skønt fraværende, kunde stjæle Smørret, naar Folk kærnede, kunde skyde Vildænder gennem Skorstenen og lade alle Dallunds Plove gaa af sig selv, paa en nær, hvis Bom var af Rønnetræ, der ikke lod sig trylle.

¹⁾ Præsteindberetning 1755.

Han blev sammen med 2 Hekse fra Seden brændt paa Baal i Odense, hvilket han ogsaa havde forudset, da han udbød: »Har jeg ikke nok sagt, at Hanen skulde steges paa Odense Hede!« — Senere var der endnu en klog Mand paa Dallund Gods. Det var kloge Frands i Rodstrup. Han var fra Sverige og tjente hos Baronen. Maaske havde han sin Visdom fra »Cyprianus«, som han ejede. Naar han huggede sin Kniv i Loftet, kunde han malke den. Han kunde pludselig trylle en Høne med 12 Kyllinger frem, og ved Trylleri kunde han faa Dallunds 8 Plove til at staa; men den 9de, som havde Flyverøen i Styret, kunde han ikke standse. Paa sit Dødsleje vilde han ikke have Præsten hentet. »Jeg er, ta' mig Tusen, klogere end Præsten!«

Ofte har der været Stridigheder om Markskel og Hegn mellem Herskabet og Bønderne. Saaledes indstævnedes Dallunds Ejer 1713 alle Allesø Bymænd til at holde Gærde vedlige mellem hans Mark og Kragemarken i Allesø. Resultatet blev, at Dallunds Ejer paa den ene Side og Allesø Bymænd paa den anden »bør at tage halv Gjærde med hinanden ...« 1719 var et sørgeligt Aar for Landmanden. Der var stor Misvækst paa Korn og Græs. Forpagteren paa Dallund, Thomas Sørensen, der havde forpagtet Hovedgaardens Avling, Tiender og andet Vedhæftende, lod den 1. August ved Retten udnævne Mænd til at syne Afrøden, fordi han haabede Moderation i Afgiften. Der var 7 Gulve tomme i Tærskeladen. De plejede ellers at sætte Hæs. Kornet paa Dallunds Marker var meget slet, især Rugen, saa der ikke nær kunde naas Udsæden, da Jorden var begroet med Hejre, Klinte, Græs og andet Ukrudt. Fra 1. Maj 1719 til samme Dag 1720 var der Sygdom blandt Kreaturerne, og der døde paa Dallund 16 à 18 Stykker. Lungerne var ganske raadne.

Ved samme Tid døde Etatsraad Haxthausen paa Dallund. Han havde en langvarig Strid med den stærke og stridige Dallund Møller angaaende dennes Faar. Mølleren bankede flere Gange Etatsraaden, og tilsidst gik det saa vidt, at han belejrede ham paa hans Gaard, red over Vindebroen og skød Skud paa Skud gennem Vinduerne efter ham.

Fru Haxthausen solgte senere Dallund til Oberst Günther Dirich v. Finecke, som stammede fra Meklenburg. Han gik i dansk Tjeneste og blev haardt saaret i Slaget ved Gadebusch. Oberst Finecke byggede østre Fløj af Dallund Borggaard. Over dennes Indgang findes endnu hans og Fruens, Clara Levetzaus, Navne og Vaabenmærker. Ved samme Lejlighed skal han ved Hjælp af et Regiment Soldater have fyldt Borgens Voldgrav, ligesom ogsaa Haven blev anlagt uden om Slottet. Obersten døde 1729, og blev begravet i Skamby Kirkes søndre Korsfløj »4 Alen i Jorden efter sin sidste Vilje og de to Præster i Sønder sø og Skamby alene at følge hans Lig«. Hans Frue lod sætte et Sandstens Epitaphium over hans Grav med en for Tiden karakteristisk Indskrift, hvorfor den hidsættes her:

»Her neden hviler og venter de Troendes ærefulde og glædelige Opstandelse dend Gud evindelige glæde, salig Günther Didrich Finecke,

Oberst Günther Didrik v. Finecke, † 1729.
Maleri af Balth. Denner paa Arreskov.

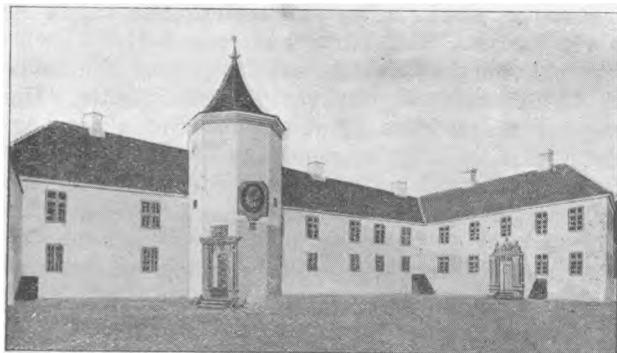
Hans kongel. Maj. til Danmark og Norge fordum bestalter Oberst til Hest, som var født udi Mechlenburg Aar 1688 dend 23. February og Aar 1729 dend 13. Marts paa sin Hovedgaard Dallund saligen hensov i Herren. Hos hans Side hviler og de jordiske Levninger af tvende iblandt fire himmelgivne Børn, forhen tidligt med Himlen begavede Sønner, begge i Daaben kaldede Theodosius. Hos saa kjær en Støv har og her beredet sit Legems Jordekammer dend efterladte højtbedrøvede Frue og Moder, Fru Clara Levetzau, født i Jylland Aar 1699 den 26. Octobris, som her i Verden med dend salige Herre har levet et christeligt, trofast og fornøjet Egteskab i fjorten Aar. I Forsikring om evig Samling blev hendes Aske og endelig nedsat, der

hun havde endet dette Liv i Gud 17 . . . dend . . .« (Dato og Aarstal er ikke senere tilføjet.)

Om denne Oberst fortæller Sagnet, at Fanden tog ham ud af den gule Stue, saa Tjeneren (Anders Madsen, der siden boede paa Himmelstrup) maatte fylde hans Kiste med Sten i Stedet for Liget. Han maa have været en streng Herre og en dygtig og heldig Mand, siden Sagnet har taget sig af ham. Man kunde ikke forklare sig hans Held paa anden Maade, end at han var i Forbund med Fanden selv. Bortførelsen maa dog ikke være gaaet for sig uden Kamp; thi, siger Sagnet videre, Væggene i dette Kammer var altid blodige, og lod sig ikke ændre ved Kalkning. I mange Aar efter turde man ikke bruge Kammeret, indtil det endelig blev indrettet som et Kammer for en af Jomfruerne, under Navn af »det gule Kammer«.

En saadan gammel Herregaard kan næsten ikke blive fri for Sagndannelse. Den store Afstand mellem Bonden og Herskabet, den ærværdige Borg med Grave uden om, de tykke Mure og de mange hemmelighedsfulde Rum og Kamre, havde noget mystisk

og fantastisk ved sig og øvede sin Indflydelse paa Bondens Fantasi, den Evne, som netop da var særlig udviklet; thi man begreb jo kun saa lidt med Forstanden. — Der er jo sikkert nok ogsaa udspillet mangt et Drama bag Dallunds tykke Mure, og Sagnet siger da ogsaa, at to unge adelige Damer, den ene bedre end den anden, døde med kort Tids Mellemrum og blev begravet under Kapellet's Gulv. De forsvandt i alt Fald hurtigt, og man mente, de var indemuret i Kælderen. Ved Restaureringen nu for nylig fandt man dog intet Tegn til hemmelig Begravelse under Kapellet. Der

Dallund, set fra Gaården, ca. 1820.
Gouachebillede paa Nationalmuseet.

var øverst et almindeligt Brædegulv, derunder et halvslidt Stengulv af gule Sten, dernæst ca. 2 m dyb Jordfyld og endelig nederst en Stenbro.

Kvægpesten raser paa Fyn i Slutningen af det 18de Aarhundrede, og 400 Kvægkroppe nedgraves i Nærheden af Dallund. — Paa den Tid levede den stærke Foged Sparrevogn paa Dallund. Han var overmenneskelig stærk. En Bonde klagede engang over, at han havde faaet et saa svært Læs paa, at hans Bæster ikke kunde trække det. Sparrevogn svarede, at det jo ikke var mere, end en god Karl kunde bære, hvorpaa han gik ind under Læsset og lettede baade Vognen, og hvad der var paa samme, fra Jorden, saa at Bonden tilsidst blev bange for, at han skulde tage Bæsterne med. En anden Gang gjorde han det endnu bedre. De Dallund Bønder, som var i Ægt paa Landevejen, gjorde sig opsætsige mod ham, omringede ham og gik ham paa Livet. Han greb da en klejn Karl, der stod i forreste Række, i Nakken, brugte ham som Kølle og fejede rundt mellem Ørerne paa de andre saa længe og saa godt, at Pladsen ikke alene blev ryddelig, men Bønderne prøvede aldrig mere at gøre noget lignende i hans Tid. En anden Gang vandt han 5 Ankere Vin ved at bære dem op af en Kælder paa én Gang. Ved Hjælp af en Snor bar han et i Tænderne, to under Armene

og to i Hænderne ved Hjælp af de aabnede Spunshuller. — Af andre stærke Mænd paa samme Tid kan nævnes: Laurids Brokkenhuus til Egeskov († 1604), Justitsraad Hvid til Sandagergaard, og Jørgen Marsvin til Avnsbjerg. (Sml. Stærke Sejr hos Blicher.)

Sagn og Fortællinger knytter sig ogsaa undertiden til Skytter, Møllere o. s. v. De hørte jo med til Tidens Honoratiore. — Om Niels Skytte (den graa Skytte) paa Dallund siges, at han nok vidste, naar han skulde dø. Det vilde ske, hvis der paa Jagten blev skudt et mindre Dyr og straks bagefter et større. Det hændte saa en Gang ved 1820 paa Jagten i Himmelstrup Skov, at der først blev skudt en Ræv og straks efter et Raadyr. Saa vidste Skytten, at hans Tid var omme. Man kørte ham saa i Herskabets Vogn til Dallund; men inden han naaede saa langt, var han død.

En af de følgende Skytter var Rasmus Skytte. Han var fra Sverige og var meget slem til at gaa paa Smugkroer og lignende Steder for at drikke. Engang medens Hovbønderne var paa Arbejde i Søndersø Skov, kom han ind et Sted hos en Bonde. Blandt andre var Peder Hansen fra Ullerup ogsaa til Stede. En Pige gaar gennem Stuen. »Nu skyder jeg dig,« siger Rasmus Skytte. »Det maa du ikke, jeg vil ikke dø endnu!« »Nej, saadan en køn Pige maa du ikke skyde,« siger de andre. »Skyd mig,« siger Peder Hansen. »Det gælder en Pægl, dersom du kan ramme Knappen her!« Rasmus sætter Knaldhætten paa sit Gevær og brænder hele Skudet af i Livet paa Peder Hansen, som falder død om paa Gulvet. Skytten blev meget bedrøvet derover; thi han troede, at Skudet var skudt af ude i Skoven. Han blev dømt til at betale flere Lod Sølv for Vaadedrab, men kunde aldrig siden glemme sit Uheld. Et kuriøst Uheld havde han en Nat hen ved Juletid. Han kom fra en Smugkro i Stensby og gik fuld hjem. Da han paa Vejen saa Lys i den gamle Vandmølle, gik han ind for at hilse paa Mølleren. Som han nu stod og lænede sig til en stor Melkasse, gled denne, og han faldt i Melkassen. Mølleren maatte hjælpe ham op; men da det var Regnvejrs, og han havde en laadden Kofte paa med rigtig lange Haar, saa tog den »en hel Tønde Rugmel!« Mølleren fik noget af Melet fejlet af ham med en Kost; men det duede kun til Grut. Til Slut faldt Rasmus Skytte engang i Fuldskab i Dallund Sø og druknede.

Som et levende Billede af Livet paa Hoveritiden kan anføres følgende efter J. Hansens Fortælling:

Hovbud er kommet! Mød i Morgen Kl. 7 ved Dallund med Heste og Vogne. Der skal skibes Korn fra Bogense. 50 Vogne møder punktlig paa det saakaldte Torv uden for Magasinbygningen, alle i bedste Tilstand. Det var i højeste Grad nedværdigende ikke at have Heste og Vogne i Orden. I et Øjeblik er alle Vognene læssede; 4 Tdr. paa hver Vogn. Kammerjunker Finecke gav selv Ordre: »Skamby Rode først! Og du, Morten, kører foran. Lad mig nu se, I kører ordentligt og sindigt, og kun viger det halve

Spor, hvem I saa end møder paa Vejen!« »Ja, naadige Herre, det skal ske!« — Vejen til Bogense blev kørt uden nogen Forstyrrelse. Vognene skulde køres saa langt ud paa Stranden, saa Vandet strøg Bugen paa Hestene. Her tog mindre Baade mod Kornet, for at sejle det ud til et større Skib, der laa for Anker paa dybere Vand. Hele Arbejdet gik præcist og hurtigt. Bag efter tømte man Madkurvene, medens Hestene fik deres Foder, og snart gik Turen hjemad. Morten mente, det var rigtigst at køre Vejen ad Gyldensten. Nu traf det sig saadan, at Hovfolkene paa Gyldensten kørte Gødning, og Vognene kom imod hverandre. Dallunds Folk vilde ikke vige Sporet, og Folkene fra Gyldensten vilde heller ikke. Resultatet var et Kaos af Vogne imellem hverandre. Der faldt haanende Ord fra begge Sider; men det hjalp ikke over Vanskelighederne. Nu kom Greven selv. Hvis han havde forsøgt at stifte Fred uden at bruge Pisken, var det vel gaaet godt; men nu tog Morten en Haand i Nakken og en i Bagen af Greven. Og, Vups! Ind i Tornehækken med Fyren. Et Par Klask paa Bagdelen med flad Haand, og Vognene kunde frit køre videre. — Dagen efter kom der »Stafet« fra Gyldensten til Dallund angaaende Sagen. Atter lød Hovbudet: »Mød øjeblikkelig paa Dallund for at høre Dom og senere tage mod Afstrafning!« Alle mødte. Kammerjunkerne foretog selv Afhøringen. »Sig mig nu, Morten, hvordan gik det egentlig til? Sig nu den hele Sandhed, Morten!« (Morten, som boede i den gamle Sognefogedgaard i Skamby, var en fribaaren Natur og stærk som en Bamse.) »Ja, vi gjorde, som Ordren lød, kørte til Bogense, og efter Aflæsning af Kornet kørte vi Vejen tilbage ad Gyldensten. Her kørtes der Gødning. Vige Vejen for en Gødningsvogn kunde vi dog ikke være bekendt. Og Folkene fra Gyldensten vilde heller ikke vige til Side. Resultatet blev, at Vognene ikke kunde komme forbi hinanden. Endelig kom der en skidt Skrивerdreng løbende med en Pisk og begyndte at slaas løs paa Dallunds Folk. Det vilde jeg min »Sæl og Salighed« ikke taale og tog da den Spirrevip af en Skrивerdreng ved Vingebenet og kastede ham til Side.« »Men, min kære Morten, det var »Min Salighed« en Greve, en virkelig Greve.« »Guds Død, naadige Herre, hvem kunde dog se det?« »Ja, gaa nu hjem Folk; denne Gang skal jeg forsvare jer.« Fra den Tid af stod Morten sikker som Fører. — Et Billede fra en anden Hovdag. Man møder Kl. 7 med Karl og Pige. Der skal slaas Græs paa Engen. Op ad Dagen kommer Herren og spørger: »Hvordan gaar det, Klaus?« »Tak, Herre, som spørger! Saa lang Tid man gik i de bukkede Blade, gik de frem, de Drengs saa glade! Men nu, vi er kommen i de stærke Enge, gaar vi pinedød frem, vi gamle Drengs!« »Det er godt, Klaus, her har du 2 Mark til Øl hos Mølleren.« »Tak, Herre, det skal ske!« — Mølleren boede i den gamle Mølle, der var bygget der, hvor Vejen fører efter Stensby ved Aaløbet. Selvfølgelig skulde Øllet først nydes efter endt Arbejde. Omtrent 100 Menne-

sker lejrede sig paa Mølle-dæmningen, og Ølkanden gik rundt. Drøje Vittigheder krydrede Bægeret. Mølleren var bekendt for sin store Styrke og sit ekstra gode Øl. Han var altsaa værdig til at staa for Skud. »Hør, Møller, der staar skrevet, at alle Møllere er Tyve, Toldere og Skælmer.« »Er det kapitelfæstet, bitte Jens?« spørger Mølleren. »Nej, det staar kun med løse Bogstaver.« »Ja, saa kan det være det samme,« mente Mølleren. Der havde ellers vanket en Omgang til Jens.

Til disse Fortællinger og Sagn fra det gamle Dallund skal endnu kun føjes følgende Tidsbillede: I Aaret 1767 fik Dallund en ny Ejer, idet Fru Finecke tilskødede sin Søn, Kammerjunker Theodosius Finecke, Dallund Gods med Inventarium af Kvæg og Besætning, »og det skal være og forblive merbemeldte min kære Søns evindelige Ejendom, uden min eller nogen andens Paatale i nogen Maade.« Kammerjunkeren vedblev, som de tidligere Ejere, at købe mere Bøndergods. Han købte saaledes hele Allesø By, og Restemmelser toges om Landgilde og Hoveri m. m. — Dr. Zeuthen, Præsten i Skamby, fortæller: »Kammerjunker Finecke var bekendt som en stor Bondetyran. Han brugte ofte Træhesten. Var derfor meget forhadet og fuld af Uro og Frygt. Han havde om Natten 15 Døre laasede uden for sit Sovekammer. Han laa med en ladt Pistol ved Siden og en Sabel paa Dynen.« — Der var 12 Bønder, som nød hans særlige Velvilje, fordi de var villige til at aflægge Ed paa, hvad han forlangte, og ellers udføre allehaande Bedrifter for ham. De kaldes endnu i Folkemunde hans 12 Riddere. Man ansaa det for unyttigt at prøve paa Modstand over for ham. Præsten i Skamby, Hr. Niels Zeuthen, lod ham uden Modstand tage den øde Jord paa Skamby Mark, der havde tilhørt Broby Kirke, men var paa Livstid bortfæstet til Præsten. Hr. Zeuthen mente, at dette Overgreb var Straf, fordi han havde besøgt en Herremand, som laa i Uvenskab med Finecke. Kammerjunkeren tog sig dog ogsaa en enkelt Gang af sine undergivne, saa længe det varede. Ridefogeden paa Dallund, Jørgen Wulff, stævnedes paa Kammerjunkers Vegne Frands Larsen i Allesø for at have holdt Kro og Spillehus. Han blev dømt til at betale 20 Rigsdaler til Godsets fattige. Tit var der Proces om ulovlig Skyden og Jagen. En Karl, der skød en Hare, Værdi 24 Skilling, blev dømt til at betale 50 Rigsdaler eller arbejde i Odense Tugt- og Manufacturhus. — Især havde han en vidtløftig Proces med Præsten, Hr. Knud Grønvold i Allesø, om et Gærde, Præsten skulde have flyttet ind paa Allesø Bys Marker.

Kammerjunkeren var en høj, anselig Mand med et fint Væsen og mange Kundskaber. Han udgav Sprogafhandlinger paa Fransk. Hans Interesse var især Oldtidsvidenskab. Paa Strandmarken blev udgravet en Del Gravhøje. Folk troede, han gravede efter Skatte; men det var nok Oldsager, hvoraf han efterlod sig en Mængde, der blev ført til Pommeren.

Kammerjunkeren var ikke gift, og testamenterede derfor 4. December 1792 Dallund som et Stamhus til Baron Karl Philip v. Blixen, hvis Moder var en Finecke. Han forpligtede sig derved til at antage Navnet Blixen Fincke (eller Finecke).

Flere Medlemmer af Slægten Blixen-Finecke er meget interessante og fortjente en nærmere Omtale; men dette vilde falde uden for Planen med nærværende Arbejde, som især har været at fremdrage de Træk af Dallunds Historie, hvortil knytter sig Sagn og Overlevering samt andre for Tiden karakteristiske Træk, for derved at give et Indtryk af den Rigdom af interessant historisk Stof, som knytter sig til vore Herregaaarde. Disse Gaarde, der for vore Forfædre var det Centrum, hvorom næsten hele deres Tilværelse drejede sig.

Kilder: Literis Mando: Bogense Bys og Skovby Herreds Historie, Vedel Simonsens Bøger, Karl Hansen: Danske Ridderborge, mundtlige og skriftlige Meddelelser fra Propt. Jens Hansen, forhen Dallund, og fhv. Gmd. Jacob Rasmussen, Stensby. Klischeérne til Artiklen er skænket af et Medlem af Samfundet.

Dallund, set fra Vest.

En Indberetning om Kerteminde i 1722.

Ved Politimester *V. Woll*, Kerteminde.

Blandt de fra Kerteminde Byfogedembede til Landsarkivet i Odense afleverede Sager findes i Pakken »Magistratens indkomne Breve 1720—1737« en Beretning om Byens Tilstand i 1722 i Form af en Række Spørgsmaal fra Stiftamtmand Chr. Sehestedt med vedføjede Besvarelser af Magistraten, nemlig Borgmester Merchel og de to Raadmænd. — Af dens Overskrift maa man antage, at Sehestedt selv har været tilstede i Kerteminde og forelagt Spørgsmaalene, og det vides ogsaa andetsteds fra, at han i sin Amtmandstid (1722—28) med Iver og Dygtighed styrede sit Embede og foretog Rejser omkring til Købstæderne i Stiftet for at se Forholdene med egne Øjne, overensstemmende med § 6 i den »Instrux for Stiftsbefalingsmændene i Danmark«, som var udstedt den 5. Jan. 1722.

Af Dokumentets Indhold er nedenfor kun gengivet et kort Referat af Spørgsmaalene, hvorimod Besvarelserne er anførte i fuld Udstrækning, dog med nyere Retskrivning, idet den oprindelige Bogstavering er meget uregelret, og forøvrigt er Originalens Sætningsbygning saa knudret, at det paa sine Steder er vanskeligt nok at faa Meningen frem (se f. Eks. navnlig Post 6); enkelte Ord er ulæselige eller ganske uforstaaelige.

Det vil ses, at Formaalet med Stiftamtmandens »Visitation« i det væsentlige har været at faa oplyst, hvorvidt Magistraten overholdt de gældende Love, og paa flere Punkter — navnlig Post 11 om Fattig- og Skolevæsen — maa Magistraten melde Pas. Betegnende er det ogsaa, at der overhovedet intet nævnes om den danske Skoles Tilstand; sandsynligvis har der slet ikke været nogen saadan. (En Latinskole fandtes indtil 1741, men den sorterede under de kirkelige Myndigheder.)

I Noten under Teksten er dels anført nogle oplysende Bemærkninger, dels er enkelte forældede eller vanskelig forstaaelige Ord søgt forklarede.

Beretningens Indhold er følgende:

Visitation, holden paa Kerteminde Raadstue
d. 27. August 1722.

1. (Om Byens Indkomster.)

Kerteminde Købstad har fornemmelig til visse og uvisse Indkomster: 1mo: Anpart af Accisen. 2do: Græsgangspenge¹⁾, som oppebæres for hvis Kvæg, der aarlig gaar paa Byens Græsbed. 3^{die}: af Sagefald²⁾, Lejermaalsbøder³⁾ og Stadepenge⁴⁾ ved holdende Markeder 2 Gange om Aaret.

2. (Byens Hartkorn og Magistratens Part deraf.)

Jorderne her ved Byen efter Landmaalings-Matrikul beregnes udi alt Hartkorn 23 Td. 7 Skp. 1 Fdk., hvorunder befattet et Stykke, kaldet Gedskovhoved, andrager Hartk. 4 Tdr., hvilket er tillagt Magistraten imod $\frac{1}{2}$ Td. Smørs aarlig Afgift, som isteden svares ved Amtstuen efter Renteritaxten med 7 Rdl. 3 Mk.⁵⁾.

3. (Om nogle Jorder er frakomne Byen eller Magistraten.)

Forberørte Jorder findes ingen at være frakomne, men bruges af Kerteminde Bys Indvaanere.

4. (Byens Kapitaler.)

Kerteminde Købstad, saavidt egentlig og blot Byen i sig selv considereres⁶⁾, er ikke beneficeret med nogle Kapitaler. Dens Indkomster sees oplyste udi erklærede første Post.

5. (Om Huse til Gaden ere nedbrudte.)

Findes ingen Bygning til Gaden afbrudt i vores Tid, som jo igen er vorden opbyggt.

¹⁾ I samtidige Kæmnerregnskaber opføres regelmæssig »Græspenge« af Kohaven ved Gedskov samt af Feden og Lungen. — Paa det førstnævnte Sted (i Egnen nordvest for Byen bag den nuværende Højskole) græssede regelmæssig lidt over 100 Køer om Sommeren. Herfor betalte Borgerne 2 Mk. pr. Ko, enkelte dog 4 Mk. — Paa Feden (Strandengene syd for Fjorden) og Lungen, en Strandeng Vest for Byen ved Fjordens Nordside, græssede ialt 30 Faar à 4 Skill.

²⁾ Bøder for forskellige Lovovertrædelser.

³⁾ Bøder for ulovlige Kønnsforbindelser.

⁴⁾ Stadepengene, der faldt ved St. Hansdags og St. Søren's Marked (d. 23. Oktbr.), deltes ilgesom Bøderne i to lige Dele mellem Magistraten og Byens Kasse.

⁵⁾ »Afgift af Gedskovshoved« (3: Jorderne N. for Højskolen) svaredes til Statskassen med 15 Kr. aarlig, lige til den afløstes i Henhold til Loven af 29. April 1918 med 337 Kr. 50 Øre.

⁶⁾ Hermed sigtes formentlig til, at Fattigvæsenet som særlig Institution alt dengang havde enkelte Legatkapitaler, se Post 11.

6. (Om der findes øde, forhen bebyggede Pladser etc.)

Saa vel øde Pladser, som Bygninger øde, der ikke beboes, sees her desværre alt for mange af. Et Tingsvidne her for Retten, udstedt Aar 1660 d. 17. Septbr., illustrerer, hvilken god Tilstand Kerteminde By har været udi, førend Fjendetider, da ikke mindre opregnes end 132 Huse og Vaaninger, aldeles beskadiget eller plat udi Grundens ødelagte af Fjenden, hvilken Ruin og Skadelidelse alene paa Bygninger agtes for 19050 Rdl., foruden Raadhuset, som den Tid bleven ruineret mere end for de 250 Sletdaler Fjenden Skade Kerteminde By, den Tid er tilføjet, opskrives til 2200 Sletdaler og derover, og har Byens Mandtal i de Tider været 216 Skilling Redsel¹⁾, som nuomstunder opnaar næppe $\frac{1}{2}$ Del heraf, kan eragtes Byens nuværende slette Tilstand, som fast er utroligt, at siden den Tid, nu er 60 til 70 Aar, sig saadan Forandring og Afgang her ved Staden skuldet have kunnet tildrage.

7-8. (Broer, Veje, Skibsbroen.)

Af de Oppebørsler, Langebros²⁾ og Skibsbroens Reparation er tillagt, vedligeholdes begge Støder forsvarligen.

Dybet her for Byen udi Renden, som Skiberummene³⁾ maa ledes ind og ud igennem, kan ikke regnes højere end 7 à 7 $\frac{1}{2}$ til 8 Fod Vand, ved ordinarie voxende Vand; ellers temmelig god Havn ved Skibsbroen, hvor der ind for er langt dybere end udenfor gennem Indløbet.

9. (Om Accisen til Skibsbroens Vedligeholdelse.)

Søfarende tilligemed de Fattige nyder efter gammel Skik $\frac{1}{2}$ Del Part af Accisen, som efter Tidernes Beskaffenhed tildrager et Aar mere, et andet mindre.

10. (Om Kramboder, Haandværkere og Handel m. Bygningsmateriale.)

Kramboder af fine Varer er her ingen; her [er] ellers nogle Bosiddende, som falholder og er sorteret med adskilligt groft og ringe Gods. Haandværkere er her og ved Byen en Del, nemlig 1 Guldsmed, Skræder, Skomager, Snedker, Grov- og Kleinsmed, Handske- og Hattemagere, Feldbereder, Farver, Sadelmager, Maler, Hjulmand, Bødker, Tømmermand og Murmester. Saa falholdes og for Landmanden saa vel som andre alle Slags Bygnings-Materialier, ønskedes at derpaa maatte fornemmes god Aftræk.

¹⁾ Skillingsredsel synes nærmest at kunne betegnes som en Art Ligning paa Formue og Lejlighed.

²⁾ Til Vedligeholdelse af "Langebro", der fører syd fra over Fjorden ind til Byen, var fra gammel Tid henlagt Brokorn af de omliggende Sogne.

³⁾ =: Fartøjerne.

11. (Fattigvæsenets og den danske Skoles Tilstand.)

Den Anordning, Hans Kgl. Majestæts allern. udgivne Forordning af 22. Febr. 1703 paabyder om de Fattiges Underholdning, har man her ved Byen umuligen kunnet bringe i Stand, endskøndt til samme Værks Befordring med al Omhyggelighed [er] overvejet de Midler, hvorved saadant bedst og [nærmest?] kunde foranstaltes. Thi Indvaanernes slette Vilkaar har ikke kunnet taale saa tilstrækket Midler at tilvejebringe, som til de herværende Fattige deres nødtørftige Ophold behøves, efterdi desværre deres Tal er altfor stort; ikke desmindre har Byens egne Fattige¹⁾ paa den Maade Plejning, at de nyder deres Almisser for Dørene, og de syge og sengeliggende bæres det til i Husene. Herforuden nyder de, som for rette Almisselemmer ansees, aarlig Renten af den Kapital, de Fattige er tillagt, som uddeles til enhver efter befindende Nødtørftighed.

12. (Om upriviligeret Krohold findes i 2 Miles Omkreds.)

Heromkring er os ikke noget upriviligeret Krohold bevidst.

13-14. (Om Kæmneren.)

Byens Kæmner aflægger aarlig Regnskab for de anfortroede Oppebørsler og beskikkes aarlig efter Loven.²⁾

15. (Om Besværing er skeet over Taxerborgerne.)

Over inden³⁾ Aars Taxerborgere sig hidindtil ikke nogen besværet.⁴⁾

16. (Regnskabernes Aflæggelse.)

Udi det Kgl. Rentekammer allerunderdanigst aflagte til Aarets Udgang 1721.

¹⁾ I samme Arkivpakke findes et Forslag fra Raadmændene Schøtz og Højer, dat. 25. Febr. 1722, om at ansætte en Stodderfoged for at hindre Overløb af fremmede Betlere, "hvorved Byens egne Fattige, hvis Nødtøft man bedre er bekendt, desværre derunder maa lide." Forslaget, der tiltrædes af Borgmester Merchel, gaar bl. a. ud paa at tilvejebringe Løn til en saadan Mand ved et Bidrag fra Byens Jordbrugere af 12 Skill. for hver $\frac{1}{8}$ Lod af Byjorden, ialt 19 Rdl. 8 Skill.

²⁾ Ifølge Chr. V. Danske Lov (3. Bogs 5. Kap.) skulde Kæmneren hvert Aars 2. Januar udnævnes af Borgmester og Raad, og den afgaaende aflægge sit Regnskab inden 14 Dage derefter. Kæmneren skulde være "en af de fornemste Borgere".

³⁾ formentlig = indeværende.

⁴⁾ Taxerborgere udnævntes ifølge Danske Lovs 3. Bogs 6. Kap. hvert Aars 3. Januar af Borgerskabet. Sammen med den afgaaede Kæmner udgjorde de "Ligningskommissionen" i hin Tid.

17. (Arvs Udførsel, Danske Lovs 5—2—75, 76 og 77.)¹⁾
Hørsomst og vedbørligst beobagtet²⁾).
18. (Om Kopibøger over Byens ind- og udgaaede Breve.)
Byen vedkommende Breve og Ordre bliver paaskrevne og protokollerede.³⁾
19. (Maal og Vægt.)
Saavidt her ved Staden behøves Maal og Vægt, holdes samme upaaklagelig; saa beregnes og den aarlig indkommende Accise udi en dertil num., igennemdragen og forseglet Bog, for dets Oppebørsel Vejer, Maaler aarlig tilføjer Rigtighed.
20. (Overformyndernes Vederhæftighed og Regnskabsførelse.)
Nuværende Overformyndere⁴⁾ vides ej rettere, end jo er vederhæftig til hvis i saa Maader betroet, saavel og at de til de umyndiges Forsikring efter Loven indestaar, hvad Rigtighed Værger kan fremlægge for Myndlingenes Midler og hvorudi bestaar, saavidt og deres Bestilling vedkommer og vigoterer⁵⁾ i de Poster Loven anbefaler.
21. (Om Sikkerhed og Pant for Fattiges, Kirkens og Skolens Kapitaler.)
For saadanne Kapitaler er god og nøjagtig Forsikring.
22. (Om Taxt paa Kød, Brød, Vin etc.)
Slagtervæsenet kan her ved Staden ej sættes i saa ordentlig Stand, som ved burde formedelst Indvaanerne Mesteparten selv forsyner dem i deres Husholdning i saa Maader; Øl og Brød holdes ellers saavel for Byens Borger som for Kroholder forsvarlig.⁶⁾

¹⁾ For at føre Arv ud af den Skiftejurisdiktion, i hvilken den var falden, betaltes iflg. disse Lovbud en Afgift af 2 Lod Sølv under Navn af Førløvspege. Den bortfaldt ved Loven af 19. Febr. 1861. -- Førtas Arven ud af Riget, betaltes Sjetteparten til Kongen, og af Resten svarede Tiendedelen til Øvrigheden. Ogsaa disse Afgifter (•Sjette- og Tiendepenge-) er bortfaldne i den nyere Tid.

²⁾ ∴ lagttaget.

³⁾ Saaledes foreskrevet i Danske Lovs 3. Bog, 4. Kap., 7. Art.

⁴⁾ I hver Købstad skulde der være 2 Overformyndere •fornemme Borgere, temmelig til Alders og vel formuende-, som dels skulde bestyre Umyndiges Arvemidler, dels føre Tilsyn med Ungdommens Opdragelse.

⁵⁾ Formentlig Fejlskrift for •vigllerer-, ∴ viser Aarvaagenhed.

⁶⁾ Ifølge Danske Lovs 3—4—8 skulde Øvrigheden sørge for, at de almindelige Nødvendighedsartikler falholdtes i Købstæderne for rimelig Betaling, og endog flere Gange aarlig fastsætte Takst paa Kød, Fisk, Øl, Brød og Vin saavelsom paa Haandværksarbejde. — Maximalpriser er saaledes ikke nogen ny Opfindelse!

23. (Brandvæsenets Tilstand.)

Dette Brandredskab, her forefindes, bestaar af nogle faa gl. Læderspande¹⁾, Brandstiger og Hager; videre til dette Værk i Nødsfald, som Gud naadeligen afvender, er ingen Anstalt.

24. (Byens Inventar, Raadstue og andre offentlige Bygninger.)

Raadhus-Bygningen inden og uden er jammerlig forfalden; var at ønske noget særdeles Middel kunde optænkes og tilvejebragt. hvorved saas Hjælp²⁾. Til Inventarium, det ny forordnede Vægt og Maal, som holdes i Forvaring paa Raadstuen, samt Brandlæter³⁾, Spande, en Brandstige og 2 Brandhager, foruden 2 Skabe⁴⁾, 1 Bord, nogle Stole og 1 Bord, hvor Retten de ordinære Tingdage administreres.

25. (Registratur over Byens Breve.)

Er af Beskaffenhed her mod forberørte 18. Post.

26. (Byfogdens Regnskab.)

Vides ej rettere end jo aarlig gør Regnskab til Kammeret (?: Rentekammeret).

27. (Om Byfogden overholder Politioordningen, og hvad Assistance han har.)

Hvis fornøden Assistance Byfogden kunde behøve til Politien Administration, skal paa Anfordring ham til ingen Tid vorde nægtet og kunde nok fornødiges, at en Del Poster, som fornemmelig komme overens med Forordning og dette Sted, blev iagttaget og retabelt⁵⁾.

¹⁾ I Kæmnerregnskabet 1692 hedder det: »Udi indeværende Aar paa Raadhuset er vorden ophængt 3 Læderspande, som til Byens Fornødenhed at bruge, som Gud naadelig afvende, Udsvaade paakom.»

²⁾ Raadhuset var en 2-Etages Bindingsværksbygning. I 1738 fik man endelig bygget et nyt, dog ogsaa af Bindingsværk, men med en halv Stens Grundmur udvendig paa Facaden. Udgiften ved Opførelsen var (ifølge Regnskabet i Landsarkivet) ialt ca. 745 Rdl.; heraf laantes 200 Rdl. af »Søbryggens« (?: Havnens) Kapitaler, 120 Rdl. indkom ved Ligning paa Borgerne, 160 Rdl. tilvejebragtes fra forskellige andre Kilder, medens daværende Borgmester Schetz stod i Forskud for godt 264 Rdl. fra 1742 til 1746, da han endelig i forskellige Afdrag var bleven dækket. — Til Opførelsen medgik 13000 Mursten, der leveredes af Admiral Hagedorn, som ejede Hindemæe med tilhørende Teglværk. Af Lokalerne i den nye Bygning nævnes Arrestkælder (eller »Arresthul«), Byting, »Corps de Garde« (?: Vagtstue) og Brandstue.

³⁾ »Brandlæter« skal maaske læses »Brandlægt« eller »Brandleitet« — det tyske Ord »Leiter« betyder Stige.

⁴⁾ I Kæmnerregnskabet 1692 anføres: »Paa Raadstuen er vorden opsat et Egeskab med 13 Skuffer og 2 Laager for, som Byens Breve er indlagt udi, altsaa et Arkivalie-Skab.

⁵⁾ formentlig Fejlskrift for: retableret.

28. (Om Sabbatens Helligholdelse.)

Paa Hellige-, Fest- og Bede-Dage holdes Portene her for Byen lukket under Prædiken, saa at ej paa den Tid noget til Købs kan indføres; ellers i Almindelighed helligholdes Søndagen med Guds Æres-Tjeneste.

29. (Om forsk. Retsprotokoller.)

De her optegnede Protokoller holdes af By- og Raadstueskriveren.

30. (Om Forholdet mellem Magistraten og Borgerskabet m. m.)

Herved haves for Tiden intet at erindre, men al Ting paa alle Sider saa vidt vides rolig.¹⁾

31. (Om Forslag kan gøres til Byens Opkomst og Bedste.)

Videre til Byens Bedste end allerede ommeldt er, vides nu ikke; skulde ved Lejlighed noget forefalde, takker man ydmygst for Deres Excellences gunstige Tilbud, og da betjener os den givne Frihed, tillige med Byen, os derudi til Deres Excellence nærmere at rekommandere.

Johan Adam Merchel.

P. C. Schøthz.

Høyer.

¹⁾ Ved dette Svar har Magistraten sikkert haft i Erindring alle de Stridigheder, som den i 1721 afdøde proceslystne og i flere Henseender uheldige Raadmand Knud Pedersen Hind havde haft baade med sine Kolleger i Magistraten og med Borgerne.

Efterskrift

til

Artiklen „Vatterspillet“ i Kerteminde 1734 og dets Efterspil.

(Aarbogen for 1920.)

Hr. Apoteker Fabricius i Bogense har velvilligst gjort mig opmærksom paa, at det for mig saa dunkle Udtryk »sørge for Josephs Skade« (Aarbogens S. 470 Lin. 7 f. o.) er hentet fra Biblen. Det benyttes af Profeten Amos 6. Kap. 6 Vers i Betydningen »sørge over sit Folks Synder«. Vor nu brugelige Bibeloversættelse har Formen »føle ikke Smerte over Josephs Brøst«.

V. Woll.

Med Hensyn til Hr. Politimester Woll's Efterskrift til Artiklen i Aarbogen 1920: »Vatterspillet« i Kerteminde etc. vil jeg blot bemærke, at det brugte Udtryk »sørge for Josephs Skade« utvivlsomt sigter til Amos 6, 6, hvor den nøjagtige Oversættelse er: »De føle sig ikke bekymrede ved Josephs (Israels) Undergang.« Udtrykket passer altsaa godt nok i Sammenhængen.

Føns Præstegaard, 16. August 1921.

A. R. Idum.

Et Par Optegnelser fra Mesinge Sogn.

Ved Politimester V. Woll, Kerteminde.

I Sommeren 1920 blev min Opmærksomhed henledt paa, at der fandtes Indskrifter paa noget gammelt Tømmer, hidrørende fra Mesinge Præstegaard, hvilket var solgt til Avlsbruger Chr. Hansen i Kerteminde, der agtede at benytte det ved Opførelsen af nogle Bygninger paa Marken vest for Kerteminde Gasværk. Ved min Undersøgelse fandt jeg paa 3 Bjælker følgende Indskrifter:

AFBR AF [TKIZ] D 31 OCT 1763

(Det indklamrede dog usikkert.)

17 HANS ZACHARIAS WEST : MAREN HETTING 64

HZW MH 1764

Efter G. Strøms »Efterretninger om Præster i Rynkeby-Revninge. Dalby-Stubberup, Mesinge og Viby« (se Saml. til Fyens Hist. og Topogr. VI.) kan det oplyses, at disse Indskrifter skal minde om, at Mesinge Præstegaard afbrændte d. 31. Oktbr. 1763 om Aftenen ved en af Røgterens Tobaksrygning forårsaget Ildløs; kun et Stykke af Stuehuset, som var opført 1759 og teglhængt, skaanedes. Den daværende Sognepræst Hans Zacharias Danchel West, f. 1719, død 1770, fik i den Anledning ved Kongebrev af 20. Jan. 1764 en Rigsdaler af hver Kirke i Stiftet, saa at Præstegaarden ved denne Hjælp blev genopført i 1764. — Hans Hustru Maren Hetting var en Købmandsdatter fra Odense; hun var født 1722 og døde i Mesinge 1778.

For nogle faa Aar siden blev der opsat en ny Kampestenshegnsmur om Mesinge Kirkegaard. Formentlig ved denne Lejlighed anbragte man med ringe Pietet for historiske Minder to Ligstene som Flisestene i Indgangslaagerne. Saa meget mere maa det paaskønnes, at man i Løbet af det sidste Aars Tid har indmuret Stenene sammen med et Par andre i Kirkens Nordmur ud mod Kirkegaarden.

Indskriften paa Stenene er endnu nogenlunde læselig og fortjener at bevares. Den ene lyder saaledes:

BEGRAFVEN LIGGER
VNDER DENE STEN HÆD
RLIG MAND H. HANS AND
RSEN FORDVM CAPELAN
PAA LANGELAND OG SOGNE
PRÆST TIL MESINGE KIR
KE Y 6 AAR OG DØDE HAND
ANNO 1609 DEND
GVD GIFVE HANN ÆVIG
GLÆDE ¹⁾ AMEN

OMNIS CARO FOENVUM ²⁾

Langs Stenens fire Sider læses følgende Omskrift:

DIES ANNORVM NOSTRORVM — SEPTVAGINTA
ANI AVT AD SVMM — VM OCTOGINTA E QVIB.
QVOD OP — TIMVM EST MOLESTIA EST ET LABOR ³⁾

Ifølge ovennævnte Afhandling var Hr. Hans Andersen af Kertemindeslægt; hans Helbroder Niels Andersen var Raadmand i Kerteminde. Hans Dødsdag angives som 18. September 1609.

Af den anden Sten er den forreste Kant borthugget, dog kan man i Tanken supplere det manglende, saaledes som nedenfor antydet ved Bogstaverne tilvenstre for den lodrette Linie.

¹⁾ Paa dette Sted findes et Skjold med et Bomærke og Bogstaverne H A.

²⁾ 3: -Alt Kød er Hø.-

³⁾ 3: -Vore Aars Dage er halvfjerdsindstyve Aar eller i det højeste firsindestyve, og det bedste af dem er Besvær og Arbejde- (efter Davids 90. Ps.).

Indskriften lyder:

	HER HVILER
MARIA	ELISABETH : FØED : BRINCH
	ENKE-FRUE
EFTER	CANCELIE-ASSESSOR
HER	REDSFOGET CHRISTIAN LETH
	I SUNS-GUDME HERRED
	HUN (VAR FØ)ED I
HER	REGAARDEN TIDSELHOLT
I	FYEN DEN 21 IUNI ANO 1720
	OG DØDE HER I
MESINGE	PRÆSTEGAARD
	 NOVEMBER 1807 ¹⁾
	 EFTER SLÆGT

Ifølge samme Kilde blev Provst Jørgen Fog i Dalby d. 4. Juni 1762 gift med Cecilie Leth, Datter af Cancelliassessor og daværende Herredsfoged i Sunds-Gudme Herreder Chr. Leth og Hustru Maria Elisabeth Brinch. Provst Fogs Datter Georgine ægtede d. 20. Novbr. 1795 Sognepræst Peder Høyer i Mesinge, og hos denne Datterdatter har saaledes den gamle Frue endt sine Dage, idet Høyer døde i Kaldet i 1809, medens hans Hustru overlevede ham til 1856. — Ifølge Trap købte Herredsfoged Niels Brinch Tidselholt i 1740.

¹⁾ Dødsdagen er (ifølge Richters: »Dødsfald i 100 Aar») d. 1. Novbr.

Om Marsvinsjæger-Lauget i Middelfart.

Af Branddirektør *Chr. Behrendt*, Middelfart.

Klichéerne til Illustrationerne i denne Artikel er bekostede af Forfatteren.

Blandt mine tidligste Barndomserindringer har Marsvinsjagten en fremtrædende Plads.

Min Fader var nemlig Forpagter af Fangsten, hvorved man jo uvilkaarligt blev interesseret for den. Paa Fangstdagene hed det i Mørkningen: »Gaa over til Chr. Nissen og hør, hvor mange Svin de har faaet i Dag.« Den omtalte var Marsvinsjæger, var vor Genbo og var ret en Type paa en Middelfart Fisker, kraftig bygget, djærv og bestemt, med en egen Evne til at sige sin Mening uden Persons Anseelse, dertil af gammel Middelfart Slægt, idet hans Forfædre i ca. 5 Generationer havde boet i Brogade, og mulig endnu længere; endelig en stor Børneven; jeg mindes den lille grønmalede Stue til Gaarden, hvor Familien indtog sin Aftensmad, og hvor man altid havde en »Rytter«, d. v. s. et Stykke Rugbrød med Flæsk paa, til Drengen fra det betydelig bedre Madsted fra den anden Side Gaden, og hvor det smagte Drengen! Og naar min Fader om Morgenens havde været i Trankogeriet og Tran-Lageret, da kan det jo ikke nægtes, at han og vor Hund bragte noget af Lugten med til min Moders Rædsel, min Fader derimod holdt af den; hans Fader havde ligeledes forestaaet Driften af Trankogeriet, og Tranlugten var for ham en kær Barndomserindring. Og naar endelig efter en Opflæskning Marsvinsjægerne mødte hos Fader, der var Ejer af det gamle Hotel i Brogade, og blev raabt frem Part for Part, modtog Pengene og som en Art Kvittering fik en Dram i Tilgift: da staar alt dette for mig som kære Minder fra Barndomsaarene.

Nu er det snart en Menneskealder, siden Lauget blev ophævet, og de, der nu er tilbage af de den Gang saa kraftige Marsvinsjægere, er gamle Mænd; om ikke mange Aar vil disse de sidste af Lauget være gaaet til Hvile paa Kirkegaarden ved Kongebroven, og saa er der ingen mere, der kan fortælle om den Tid, da Mar-

svinsjagten dreves ved Middelfart. For at bevare, hvad der endnu kan erindres af disse sidste Øjenvidner, har jeg samlet følgende:

Marsvinsjagten har sikkert været drevet ved Middelfart fra Byens første Tid, da denne kun var et lidet Fiskerleje, hvis Beboere fandt deres Næring dels ved at drive Fiskeri, dels ved at færge Folk til og fra Jylland. Disse Fiskere, der stadig færdedes paa Kysten, maa snart have bemærket, at Egnens særlige Forhold kunde benyttes til Marsvinsjagt, og de har da efterhaanden vundet Erfaring i, hvorledes Jagten skulde foretages.

Marsvinet ¹⁾ er en lille Tandhval, der bliver 1,5—2 m lang og kendes paa den jævnt skraanende Pande, den ikke paafaldende høje Rygfinne og det store Antal Tænder i hver Kæbe. Den glinsende Hud er paa Ryggen sort, paa Siderne hvidgraa og paa Bugen hvidlig. I begge Kæber findes paa hver Side 23—25 Tænder. Som dets egentlige Hjem maa man betragte hele den nordlige Del af det atlantiske Hav. Det er selskabeligt og samles undertiden i meget store Flokke, som bliver længe sammen. Paa Vandringerne til og fra Østersøen kommer det flokkevis til vore Kyster og bliver da Genstand for Jagt.

Det varer dog længe, inden Historien melder noget om Marsvinsjagten, først efter Aar 1500 nævnes den.

I Dronning Christines Regnskabsbog ²⁾ findes i Aarene 1508—1511 en Del Udgifter til Marsvin og Marsvinsflæsk. Dronningen har i det Tidsrum ikke mindre end 12 Gange købt enten hele Marsvin eller Marsvinsflæsk. Byens Borgermester, Erik Hansen, faar saaledes den 25. Februar 1508 6 Mk. og 2 Sk. for 4 Sider Marsvinsflæsk, samme Aar den 3. December 3 rhinske Gylden for 2 Marsvin. 1509 den 29. September betales der ham i Vognleje for ferske Marsvin 10 Sk. Regnskabsbogen giver desværre ikke nogen Oplysning om, hvorledes Dronningen har anvendt Marsvinene, men da hun af og til faar hele Marsvin sendt, er der en Mulighed for, at hun kan have anvendt Kødet i Husholdningen. I forrige Tider var Kødet af Hval og Marsvin en yndet Spise ³⁾ i Skandinavien, og Marsvin regnedes for noget særligt lækker, der blev tilberedt enten som ristet eller kogt, ja endog som indbagt i Postej; endnu omkring Aar 1600 brugtes Marsvinskød ved Hoffet i England. Senere har Smagen forandret sig! Forøvrigt synes det, som Smagen for Marsvinskød har tabt sig tidligere her i Danmark end i England. Havde man spist det her ved Hove, vilde Kancelliets Brevbøger, der kendes fra 1526, nok have givet Meddelelser herom, da der i disse jævnlig findes Breve til den Middelfart Tolder, hvori Kongen bestiller Torsk og andet Slags Fisk.

1523 ⁴⁾ svarer Lensmanden paa Hindsgaul i aarlig Afgift, blandt andet, 20 Marsvin. 1526 ⁵⁾ den 2. Juni svares samme Afgift. Senere

paa Aaret faar Hindsgaul en ny Lensmand i Kongens Yndling, Wulff van Uttenhoff, der faar Livsbrev paa Hindsgaul Slot med al »Tilliggelse«, Aalefisket og Marsvinsfangsten, samt paa Middelfart By med al kgl. Rettighed frit og kvit uden al Afgift.

1540 *) gjorde de Gamborg Mænd Indgreb i Middelfart Byes Rettigheder til Marsvinsfangst, og Kongen afgør Sagen i et Brev udstedt 13. Januar 1541 paa Høneborg saaledes, at Gamborg Bymænd maa have Eneret til Jagten om Lørdagen. I Brevet hedder det: at vore Undersaatter, Raadmænd og menige Borgere udi vor Købstad Middelfart have tit og ofte beklaget sig for os, hvorledes at menige Bymænd udi Gamborg skulle imod deres Privilegier og tillige imod gammel Sædvane gøre dem Hinder og »Forfang« paa »marsvin fiskende« her udi Gamborg Fjord, og at samme Gamborg Bymænd skulde have erhvervet dem et Brev af højbaarne Fyrste Kong Hans, vor kjære Farbroder at maatte fiske og jage Marsvin paa nogle »helge natte«, og der med betage samme vore Undersaatter udi Medelfard deres Næring og »biering«.

Det er første Gang, at Spørgsmaalet rejses om Middelfart Bys Ret til Marsvinsjagten. Af Kongens Brev fremgaar det, at begge Parter holder sig til deres Privilegier og Kongebreve, som man imidlertid nu ikke kender; om de har været til Stede den Gang, fremgaar ikke ganske tydeligt. Den egentlige Ret, Middelfart By har, er vel nærmest den hævdvundne »gammel sedvan«. Som det vil sees i det efterfølgende, bliver der senere Strid om Jagtretten.

1564 *) den 7. September udsteder Kong Frederik II et aabent Brev, hvori det tillades Byen Middelfart, der herefter skal ligge under Kongens eget Fadebur, at bruge de Jorder i Marken med Huse og Haver, som den hidtil har brugt, mod at svare sædvanlig Landgilde deraf og sædvanlig Afgift af Færgerne for Byen; Byen maa endvidere bruge den sædvanlige Marsvinsjagt og Aaledræt i Sundet mod at svare Tolderen sammesteds Kronens Rettighed deraf, Byfogden skal oppebære Kronens Rettighed af Sagefald, Førløv og andet der i Byen.

Med dette Kongebrev indtræder sikkert en stor Forandring for Marsvinsjægerne. Indtil da har de staaet i Afhængighedsforhold til Lensmanden, der foruden at svare Afgift til Kronen nok har beregnet sig selv en god Andel af Fangsten og vel ofte af et godt Hjerte beskaaret deres Udbytte ret rigeligt. Fra nu af har de kun med Byens egen Tolder — en af Byens Borgere — at skaffe, og jeg formoder, at man fra nu af kan regne, at Jægerens Kreds har antaget faste Laugsformer, og at Lysten til Jagten er vokset. Rigtignok bestemmer Kongen den 29. December 1590, *) at Middelfart herefter skal høre under Hindsgaul Slot »saaledes som det fra Arilds Tid har været Tilfældet«, men Marsvinsfangsten omtales ikke, og 3 Aar efter affattes Marsvinslaugets Skraa, hvori Lensmanden aldeles ikke nævnes.

Laugets Arkiv indeholder næsten ingen originale Dokumenter; hvad der findes er mest Afskrifter. Det er vel nok en Følge af, at Marsvinsjægerne neppe har haft særlig Interesse for den Slags Ting, og derfor har man nok flere Gange brændt ældre Sager, naar de fyldte for meget i Laden, hvori de blev opbevaret. En af de gamle Jægere har fortalt mig, at det en Gang i hans Tid blev besluttet at brænde en Del, »da det gamle Skidt ingen Nytte var til!«

Den i Arkivet værende Skraa er en Afskrift udført 1836, og Afskriftens Rigtighed er bekræftet af Byfogden. Da Skraaen i Tidens Løb flere Gange er bleven omskreven, har der efterhaanden indsneget sig Fejlskrifter vel nærmest ved, at forældede og utydeligt skrevne Ord er bleven uforstaaelige for Afskriveren; han har da skrevet, hvad han mente, at det maatte være, uden at forhøre sig nærmere, og derved er der flere Steder fremkommen Udtryk, der er ret uklare, ja endog uforstaaelige.

I Grevskabet Wedellsborgs Arkiv opbevares en i 1693 udført Afskrift af den i 1593 vedtagne Skraa, og da denne er den ældste Afskrift, som vistnok findes, anføres den her.⁹⁾

Imellem denne Afskrift og den i 1836 udførte er der forskellige Uligheder, saaledes er bl. a. alle Bøder, der i 1593 er ansatte i Øl, i den nyere Skraa ansat i Penge efter Taksten 1 Td. Øl = 2 Rdl.

Af Navnene, der anføres 1593, er det første Borgermester Hans Nielsen Bang, der tillige var Kongens Tolder, derefter Karen Henrik Bangs, uvist af hvilken Grund; hun var Enke efter den forrige Borgermester og Tolder, der døde 1591. Derefter følger Navnene paa de 4 Raadmænd og til Slut de 30 Marsvinsjægeres.

Lauks-Skraaen af 1693 lyder saaledes:

Medelfart Fiskers Vedtægt og Skraa Marsvinsfangsten angaaende.

Reenskrefven og forbedret Anno 1693 den 2. November.

I Guds Nafn Amen 1593:

Udj det Aar, Hafver Vj Efterskrefne Saa mange som udj Marsvin friheeden Nu ere.

Som er først; Hans Nielsen Bang, Borgemester, Karen Hendrick Bangs, Niels Biering, Jørgen Deyn, Jacob Jynde, Olluf Hellesen, Anders Pedersen, Hans Tomesen, Pofvell Bierig, Morten Bunde, Peder Bunde, Peder Kiildsen, Rasmus Strøy, Ifver Hansen, Søffren Michelsen, Pofvel Espensen, Peder Rasmussen, Jens Jenssen, Hans Hanssen, Pofvel Jørgens, Anders Bendtsen, Christen Krafft, Thomas Jensen, Hans Gassi, Hans Riber, Niels Jørgensen, Peder Jørgensen, Laurids Mouridssen, Anders Gassij, Mads Riiber, Peder Kroy, Rasmus Hanssen, Sørren Hanssen, Povel Top, Jørgen Riiber,

og Stefen Nielsen Borger udj Medelfart med Borgemester og Raad-mend, desligeste med Sogne Præstens og Cappelanens hersammesteds deris Villie og Samtycke. Paa det at Guds Ære og Frycht og god Enighed sampt og Christelige Brødreskab des ydermeere maatte voxte, formeris og ved magt holdes, og samme fiiskende disbedre maatte til gaae, Gud allermegtigste till lof og Ære, os og Andre till Hjælp og Trøst, Hafver wj forskrefne Marsuiin fiiskere for os som nu ere, eller hereffter kommendes wordet, for got Anseet, og udj dend Hellige Trefoldigheds Nafn Sambtyckt og begyndt denne effterskrefne Schraa og Loug og os her effter holde, og skicke, efftersom dend Indeholder, og Uduiser, og dend udj alle maade Ved magt holde, Under dend Peen og Straf, som effterfølger.

1.

Item 14 Dage for Santy Morttens Dag, Hvilken Enskend Dag Oldermenden lader til sige skall Meenige Mand som Marsviin Jact følger, hafve deris Garn hver sin Anpart til Reede, og da samme Daug at hafve deris steyller Satt, og derpaa hengge deris Garn, Under en fierding Øls Viide hoes hver Som Udj Saa maade deris brøst findis.

2.

For det Andet: er Sambtyckt at skall være paa hver baad = 3 Karle, som forstand hafver paa Marsuiin Jact, og hvilken som faar nogen lovlig forfald samme Daug er, da skal hand holde en goed Karl, udj hans sted som forberørdt er, Under en fierding Øls Viide |: Undtagen Soet eller Siugdom eller Kongens lovlig forfald tager hannem det af, dog ligevel dend Daug, om hannem mueligt er, skal vere frit for at holde en Anden goed Karl udj hans Sted, om hand den bekomme kand og tage sin Lod.

3.

Hvilcken som kommer paa stranden, og icke holder med sin baad og Karle, som hannem effter lodden tilfalder, at holde og vaare paa udj Søen, hand og hands Staldbroder, som er paa baaden med hannem, Miste deris lod dend Daug, og der ofver bøde til Lauget 1 Otings Øls wiid: Sammeledes skall holdes med dennem som er inden for fiorden.

4.

For det Fierde, skall ingen have nogen Rettighed, at tage Sin lod med mindre at hand er tilstede hos hafnen førend den bliver tillugt.

5.

For det fembte, skall alle de ledig baade som tilstede er hoes Hafnen, Naar de haver fanget noget Marsviin, Indtill saa længe de haver ført fiskene i Land, og Tolden deraf er tagen, till Hafnen

og tøjver tilstede, og fører fiskene ud med dennem Under en Ottings Øls Wiid af hver baad som Udj Saa maade findis forsømmelig.

6.

For det Siette, naar Oldermænden lader byde til stefne, og de som faar mundtlig Ad Warsel, og icke møder, bøder derfor En Oting Øl till Lauget, Undertagen han hafver lovlig forfald, som forberørt er.

7.

Item tager nogen U-lovlig Verger med Sig till Skifftehuus, Enten Øxer, Knifve, Deigner eller anden Werge, bøde derfor 1 fierding Øl, dog ingen der mod at Vere forbødet, at tage en Wall eller Kiep udj sin Haand at stytte sig wed.

8.

Item, hvilcken Dag Oldermænden lader tilsige nogen den Dag at opligge hans Øl, som hand schyldig er, og hand som tilsiges, findis forsømmelig, bøde derfor 1 Fg: Øll.

9.

Item naar Oldermænden lader klappe till liüd, og den første Tønde Øll er forlofuen, schall Meenige Gildisbrødre vere Pligtig som og tilbørligt er, at tache Gud for Sine Gafver, og hvilcken som da gjør nogen U-liud, enten med U-qvemsord eller Gierninger, bøde derfor 1 Ottings Øll.

10.

Item er Samtøgt, at hvilcken som spilder Øll paa Jorden, eller hans Naboe med Villie, eller og Sver eller bander imod Guds helige Nafn, Bøde derfor effter Gildbrødris sambtøcke, og give en skilling lybsk udj fattig folckis bøsse hver Gang det skeer, som Oldermænden skal opberge, gjør hand nogen fortred, Saar eller skade, og icke vil sette Borgen; da vere Udaf laugget, og icke komme derudj igien, Uden Oldermænden med meenige Gildbrødres Will Hanneim det bevilge.

11.

Item dersom Oldermænden med Meenige Gildbrødre som tilstede ere, bliver til sinds at hafve meere Øll dend Dag, end som optaget er, da skall meenige Gildbrødre vere plichtig at Udligge hver sin Anpart, at betalle samme Øll med, hvad heller hand wil dricke af samme Øl eller icke.

12.

Item Hvilcken som hereffter med Oldermændens og Gildbrødrenes Vilge og Sambtycke wil begifve Sig udj wort laug, skall gifve

En tønne Øll til Lauget, dog Ingen at komme udj Vort laug, uden de haver tilforne taget Borgerskab, og Ingen heller som er udj Lauget gifve sig deraf, Uden hand det lovlig opsiger, og gifver 1 Tønne Øll till Lauget.

13.

Item hvilcken som bliver sat til Stoelsbroder den skal være pligtig til at wahre paa Tønden, fra det bliver oplagt og til det bliver Udtappet, saa intet spildes, og alting kand gaa skickelig og beqvemmelig til uden Guds Fortørnelse.

14.

Item naar Oldermænden tilbyder nogen af Gildbrødrene, om hvis der fattis till deris Redskab og dem som brøstfalden er icke strax Udligger hvis hannem dertil bør att udgifve med Rette, skal Oldermænden hafve Fuldmagt strax at forwisse fire af hans Naboer som er udj Lauget at pandte hannem for 1 Otting Øll.

15.

Item er Sambtøgt at Kirkeværgerne till Medelfart Kirche som nu er, eller herefter kommendes worder, skulle aarlig Oppeberge St. Nicolaj Lodt af Marsuiin, og derfor holde det store windwe udj Corit ferdig og ved magt, og hvis ofver er, skal holdis store lyss for paa høye Alter, till første Prædicken hvilcket skall gtores Regenskab for aarligen, naar Kirchens Regenskab holdes.

16.

Item hvilcken som tal ilde paa nogen sine Laussbrødre, og kalder hannem enten tiuf, skalch eller Scheilmer eller tale hannem noget andet U-tilbørligen till, der hans Ære eller gode Rychte kand staa for nær, Bøde derfor til Lauget 1 Tønne Øl for hver gang det skeer, ofver Anden rette bøde, Imod dem hand paa tall.

17.

Item Slaar nogen af Laugsbrødrene hver Andre, enten nefue Hug eller Staushug, og er beuiseligt enten udj deris Laugshuusse eller Andensteds udj Laugbrødris forsambling, bøde derfor till Lauget 1 fjerding Øl, gjør hand Videre Saar eller skade Bøde derfor effter Oldermændens og 4 Udwillige af Laugsbrødrene, deris Sigelse.

18.

Item er sambtøcht af Menige Gildbrødre, at hvilche af dennem som er Stoelsbroder, dend skall udj Rette tider fremføre deris Waad og Garn og for waer det Vel, Saa dett bliver intet adskade, Men hvis hand derudj findis forsømmelig og icke hiemfører samme waad og Garn, og holder det tørt, og vid macht, da skall hand der-

for staa Gildbrødrene som derpaa klage till Rette, for hvis skade og brøst, som derpaa findis effter fire af de ældste Gildbrødres Raad og Samtøcke.

19.

Item er sambtøcht af Borgemester og Raadmend med Meenige Gildbrødris Sambtycke, udj Marsuin Jachten, at naar de holder deris Gilde og dricker deris Øll udj Laugshuusset, at Ingen Mand skal tage Sin Hustrue eller Børn med Sig, Under 1 Tønde Ølss bøde, Men dog skall være U-forbødet at de maa bede en Danne-mand eller god Karl till Giest og dend hannem indbiuder, Betalle for Hannem.

20.

Anno Domini 1616 Anden Juelle Daug til stefne, da blef Sambtøgt af Meenige Gildbrødre, at ingen Mand skulle vere i Fiorden, Undertagen Gienbaadene, wed en Otting Øls wiide, og miste deris lod dermed.

21.

Naar nogen skall ud at pante Nogen af woris laugsbrødre, og de enten lucker Dører, eller gifver dennem nogle U-qvems Ord enten af Mand eller Qvinde, og det blifver dennem ofverbeuist, da at bøde en half Tønde Øl, uden anden Rette bøder.

22.

Nock de Baade som skall were Ude, og de icke kommer til stranden, da at bøde hver = 1 fierding Øll.

23.

Naar de kommer till stranden om Morgen, og nogen af Baadene farer i land enten wed Fænøe eller Andensteds i Land, førend Søe baadene kommer i deris Hold, da, at bøde hver Een Otting Øl.

24.

Anno Domini 1620. Blef Sambtøgt udj Laugs Huus Anden Juele Dag af Meenige Laugsbrødre, at Ingen maa skille deris Garn ad, Men lade dem Sidde til Hobs, og Siden Sætte ny Garn i effter som der gaar feil paa, wed En Tønde Ølss wiide.

25.

De Baade som skall were i Søn, skal waare paa om Morgen tilig, Under 1 Oting Øls wiide.

26.

Og skall alle de Baade som udj Marsuin Jagt er, were forpligt till at Jage den ene baad med den Anden fra Stj Mortens Daug, og till H. Tre Konger Daug, Under den peen og straff, Sckraaen formelder om.

27.

Anno 1645 dj = 23 November Blef sambtøgt udj wort laug, at hvilcken som kalder wor Oldermænd en Konge Hand skall bøde En Tønde Øll, Enten det er i Jagten eller ej.

Herefter med en anden Skrift og indført i Mellemrummet mellem § 27 og Jægerens Navne:

Ao 1693 alle Hegens Daug skede effter gl: Seed Vane forsamling af Oldermænd og laugsbrødre, og da blef af dennem Vedtaget, Icke at maa skill deres garn ad førind Koindelmisse er forbi men at holdes i Magt som forsvarligt kand eragtes, ej heller Personlig at afgaa Fralauget.

Ao 1693 den 11 9br [November] blef udj forsamling af Oldermænd og Laugsbrødrene vedtagen ingen at maa sætte sit garn sammen før det er fremvist i Laugshuuset og der af Oldermænd tillige med tre af Laugsbrødrene besigtiget om det for gyldig kand icke agtes eller ej, gjører nogen her imod skall bøde 1 Tønde Øl. Ilige Maade blef vedtagen udj Oldermændens og Laugsbrødrenes Forsamling ingen maa skille sit Garn fra hver andre før Kyndelmisse er forbi mens det saa lang Tid holde dygtig og forsvarlig i magt, langt mindre personlig afgaae fra Lauget, men i alle Maader rette sig efter denne voris Skraa og Vedtægt, hvis nogen her imod handler skall føren han self afgaar eller og sit Garn fratages bøde till Lauget 10 rdl.

Offuerskrefne poster lofver vi samptlige Laugs Brødre som udj indværende Aar i Marsvin Jagten er inrullet, i alle Maader at efterleve.

Denne Skraas Bestemmelser gjaldt for de fleste Punkters Vedkommende indtil Laugets Ophævelse; der findes dog enkelte §§, som i Tidens Løb er bleven forandrede saaledes:

§ 1, der ca. 1840 blev rettet dertil, at Garn til Fangsten bestodedes af Laugets Kasse.

§ 12. Den anførte Td. Øl = 2 Rdl. blev forandret til 6 Rdl.; desuden blev det ca. 1840 Skik, at naar en Mand ønskede at udtræde af Lauget og betalte 6 Rdl. i Udgang, havde han Ret til, saafremt han atter ønskede at komme ind i Lauget, at faa den første ledige Plads.

§ 16. Naar et Par Jægere under Jagtens Udførelse kom i Strid, kunde den, der forment sig forurettet, indanke Sagen til Behand-

ling i Laugshuset mod forud at betale 2 Rdl., der i Reglen gik til en Bolle Punch, naar Parterne var bleven forligte.

§ 18 blev sat ud af Kraft, da Lauget bekostede Garnene og ved Teglggaard fik sit eget Hus, hvori Redskaberne opbevarede.

§ 19. Ingen fremmede kom til Stede undtagen Byfogden eller hans Fuldmægtig.

§ 27. Bøde herfor er endnu betalt i Mands Minde. Værre var det, om nogen uden for Lauget brugte Skældsordet »Svinedriver«, der blev da ved Retten idømt en Bøde.

Grundtonen i Laugets Vedtægter er, at Disciplinen skal overholdes, hver Baad udføre sit Hverv og dens Mandskab kun arbejde med Jagten for Øje. Af senere Tilføjelser ses, at det til Tider har haft sine Vanskeligheder at gennemføre Mandstugten, uden hvilken Jagten ikke kunde trives. Efter hvad gamle Marsvinsjægere fortæller, var der i deres Tid stadig god Orden; hver Mand udførte sin bestemte Gerning, og de enkelte, der undlod det, blev ufravigelig idømt de i Skraaen fastsatte Bøder. Kun i de sidste Par Fangstaar glippede Sammenholdet.

I Laugets Arkiv findes en »Vedtægt og Love af 9. Juni 1819«; den er imidlertid saa fuld af Udstregninger og Rettelser, at den kun kan betragtes som et Udkast.

Nogle Tillægsbestemmelser fik kgl. Konfirmation den 15. Januar 1836, hvoraf anføres:

»Det aarlige Udbytte deles i 31 Lodder, hvoraf 1 Part tilfalder Sct. Nicolai Kirke i Middelfart.«

»Ethvert hjemmевærende Medlem af Lauget, der har Alder og Førlighed til at følge Jagten, bør den hele Tid personligen beklæde en Plads i samme.«

Endvidere en Bestemmelse om, at de, der fraflytter Byen, erholder Borgerskab eller en »Betjening« andetsteds, udgaar af Lauget, samt at der til Optagelse i dette fordres, at paagældende er nærværende i Middelfart Købstad, arbejdsfør og i Stand til at anskaffe de nødvendige Redskaber. Det formenes ikke Jægerne at tage Hyre i Koffardiskibe, naar de returnerer inden den 15. September i det 3. Aar. — Nogle Bøder forhøjes til 1 Rdl. Sølv.

Striden om Jagtretten 1718.

Da Marsvinsjagten udøvedes ved og paa udenbys Grund, idet Marsvinene dreves op i Gamborg Fjord, hvor de fangedes og dræbtes, var der her en Anledning til Uenighed med Beboerne dér. Disse havde alt 1564 klaget til Kongen derover; af Kongens Afgørelse af Sagen ser man, at der nok allerede før den Tid havde været Tvistigheder mellem Gamborg Bymænd og Marsvinsjægerne i Middelfart.

Omkring ved 1718 havde Kongen sluttet et Mageskifte med Grevskabet Wedellsborg, hvorved dette i Stedet for Rugaard Gods fik en Del Bøndergaarde ved Gamborg Fjord samt Øen Fænø. Besidderinden af Grevskabet, Fru Anna Banner salig v. Wedells, mente, at hun derved fik Retten til Marsvinsjagten, hvorfor hun den $5\frac{1}{2}$ 1718¹⁰⁾ ansøgte Kongen om at faa Tienden af Jagten — hvert 6te Marsvin — og senere paa Aaret hævdede hun i et Brev til Middelfart By, at Marsvinsjægerne ikke havde Ret til at jage ved og paa Grevskabets Grund.

Dette var et haardt Budskab for Middelfart By og dens Marsvinsjægere, der herved saa sig truet i deres ældgamle Rettigheder.

Byfogden, Niels Olsen, indsendte paa Middelfart Bys Vegne til Stiftsbefalingsmanden, C. v. Lente, en Skrivelse,¹¹⁾ hvori han gjorde sit bedste for at værgе sin By og dens Borgere. Brevet meddeles her in extenso, da det viser, hvad Byen vilde tabe ved, at Retten til Marsvinsjagten blev frataget den. At den gode Byfoged vel nok har udmalet Forholdene ret grelt er efter Tidens Skik; naar man den Gang ansøgte om noget, blev Ansøgerens Forhold fremstillet saa ynkverdigt som muligt.

Stormægtigste Monarch

Allernaadigste Arvekonge!

Paa Byens Vegne efter sandfærdig angivende andrages allerunderdanigst hvorledes Højbaarne Grevinde Anna Cathrina Banner sl. von Wedells til Wedellsborg vil bemægtige sig det Regale antiqvum med Marsvinsjagten her ved Meddelfarth, hvilken Jagt haver af alders tiid i nogle Hundrede Aar lagt til Fiskerne eller Byens Indvaanere her udj Meddelfarth, som gamle Skraaer og Vedtægter klarligen udviser, hvoraf er altid svaret Hans Kongl. Majsts. Told, nemlig hver 6te Svin tilforn til Toldboen, og nu udj nogle Aar til Mathias Mansen Færgemand her ved Stedet efter Hans Kongl. Majsts. allernaadigste Benaadning sin Livstid, hvilke Fiskere var som de alle Tider haver været færdige til Hans Majst. Transport at forette og de og deres Børn tiener Hans Majst. til Orlog naar allernaadigst befales. Dersom denne Marsvine-Jagt :: som ej kan befordres paa andre Steder, end udj Gamborg Fjord, hvorfor Gamborg Mænd haver deres frie Dag at jage paa, som er Løverdagen efter gammel Maneer :: Skulle gaae fra disse fattige Fiskere og deres forarmede Bye, da er di alle Ruinerede, og Fiskerne af mangel paa Livets Midler maatte nødes til at flytte herfra. Tilmed tager Hans Kongl. Majst. Consumption skade derved og den fattige Kirke, som altid har nydet een Lod, mister dend og Præsten sin Rettighed: ja den almindelige Næring og Brug, som Borgerskabet haver haft paa de, tiider om Aaret, naar

Marsviin Jagten forefalder, gaar bort fra alle denne Byes Indvaanere, som derover maatte Crepere. Dend store Naade H. K. M. alletider haver beviist denne ringe og fattige Bye, vil jeg allerunderdanigst paa samtlige Indvaaneres Vegne tilbede maa fremdeles Continuere til denne Byes Opkomst, hvorved jeg opofrer min Allerunderdanigste Taksigelse jeg som er Hans Kongl. Majst. Min allerunderdanigste [menes allernaadigste] Arve Konges allerunderdanigste arve Undersaat.

Niels Olsen

Byefoget i Meddelfarth.

Meddelfarth, d. 9de Novbr. A^o 1718.

Stiftsbefalingsmanden gav Skrivelsen en Paategning, der varmt anbefalede den: ¹²⁾

Det er ei at paatvifle, at det jo forholder sig saaledes angaaende denne Marsviine Jagt sampt de gamle Skraaer og Vedtægter som Byfogden udj Middelfart her udinden allerunderdanigst forestiller og som Eders Kongl. Majst. Toldrettighed, som Færgemanden allernaadigst er tilladt, item Consumptionen af Byen, Kirken, saavel som Præsternes Rettighed her under verserer. Saa instilles i dybeste underdanighed til Eders Kongl. Majst.s Egen allernaadigst og behagelig Villie, om Middelfart Bye og andre Vedkommende herefter maa nyde den Naade, som de i nogle Hundrede Aar efter Byfogdens allerunderdanigste andragelse haver nydt, og saa fremt dette skulle blive de fattige Indvaanere betagne, som des foruden er i slet Tilstand, ville det visseligen blive til deres og Byens yderlige Ruin.

Ottense Slot dend 10de Novbr. 1718.

C. v. Lente.

Imidlertid vilde man dog i Odense gerne nærmere undersøge »de gamle Skraaer og Vedtægter«, og Byfogden fik Ordre til at indsende dem, enten in originali eller i bekræftet Genpart. Et besynderligt Tilfælde forekom nu: Skraaen, som man støttede sin Ret til, kunde Marsvinsjægerlauget ikke finde, Byfogden havde den heller ikke, og man tilskrev derfor den ^{30/11} 1718 ¹³⁾ Tolderen Henrik Brandt, at man havde hørt, han skulde have den. Skønt Tolderen eftersaa alle sine Dokumenter, kunde han ikke fremskaffe nogen Skraa, men han var dog saa heldig snart efter at finde den hos Færgemanden Matth. Mantzen, der af kongelig Naade var skænket Kongens Told.¹⁴⁾

Sagen blev ret hurtigt sluttet, idet et kgl. Rescript af ^{9/12} 1718 afgør Striden til Fordel for Middelfart By saaledes: ¹⁵⁾

»Kongens Intention med det sluttede Mageskifte har ingenlunde været at overdrage til Vederlag imod Rugaard og dets Gods, det Bøndergods samt den Øe Fænø, som hans Maiestæt før har havt, med anden Herlighed eller Rettighed, end Allerhøjstsamme det selv har besiddet, og ei i nogle Aar den fattige Bye Medelfart og dens Indbyggere har været betagen, men i rolig Possession, som for er meldt, efter gamle Vedtægter og Rettigheder har nyt, om hvilket Grevinden kan have desmindre Tvivl, saasom hun ei et eneste Sted i Mageskiftet og Skjødet kan fremvise, som Indbyggerne i Medelfart Marsviins-Jagten betages. Og skal derfor Stiftsbefalingsmanden samme By og dens Indvaanere med overskrevne gamle Frihed og Rettighed vedbørligen maintainere.«

Og hermed maatte Grevinden lade sig nøje. Sagen gav Anledning til, at en Mængde Skrivelser blev udvekslet, og et lidet Bidrag til Byens Forhold giver et Brev af ²⁵/₁₁ 1718 til Stiftsbefalingsmanden fra Byfogden, der skrev: ¹⁶⁾

»denne By er sandelig ringe nok nu, men skulde det [Marsvinsjagten] gaa fra, da blev den snart til intet, thi alt det, Fiskerne Aaret igennem skal have til Levnads Middel, tager de paa Credit, indtil denne Marsvinsjagt, og naar den falder |: som er ved disse Tider om Aaret |: er her hver Lørdag et lidet Marked, saa baade Tolden og Consumptionen og anden Næring have sin Fremgang derved.«

Herefter havde Marsvinsjægerne Fred med Grevskabet i Resten af det 18. Aarhundrede; derimod var der i Aaret 1775 nogen Uenighed med Bønderne i Gamborg.¹⁷⁾

Den daværende Besidder, Grev L. Fr. Wedell, synes at have været meget medgørlig og at have gjort sit bedste for at stifte Fred mellem de stridende Parter. Et Vidnesbyrd derom er et Brev, som Grevskabets Godsforvalter skrev til Byfoged Lund i Middelfart: ¹⁸⁾

Velædle Hr. Byfoged.

I Anledning af Deres Velædelheds Begiering har ieg advaret Beboerne i Gamborg, at de ved den dem forundte Marsvine-Jagt ei foretager sig noget utilladelig, og paa lige Maade vil ieg bede Hr. Byfogden tilholde Marsvins-Jægerne i Middelfart, da naar enhver bliver paa sit eget og ei foretager sig noget ulovligt, kand ingen Dispute existere.

Forblivende iøvrigt med megen Højagtelse

Deres Velædelheds hengivne Tiener

E. Willemoes.

* Wedellsborg, den 22. December 1775.

Paa Grund af Kvægsyge forbød Myndighederne i 1780 Marsvinsjægerne at gaa i Land ved Gamborg, hvorover Jægerne i en Skrivelse af 21/1 1780 beklagede sig. I deres Besværing anfører de det betydelige Tab, som herved paaføres dem, idet de endog »kan bevisliggøre at have faaet i en af disse Dage 46 Stk. à 3 Rdl. værdig pr. Stk.«.¹⁹⁾

Jagtens Standsning ved Aar 1800.

Henimod Slutningen af det 18. Aarhundrede gik Jagten tilbage.

Allerede 1777 nævner Byfogden i en Indberetning,²⁰⁾ at Fangsten, der før var 5 à 700 Stkr. aarlig, nu er gaaet ned til 100 à 125 Stkr., Prisen var dog steget til det dobbelte. Om hvad der foranledigede denne Nedgang, foreligger der intet, men der synes at være opstaaet en Utilfredshed blandt Jægerne, som gav sig Udslag i Forsøg paa at blive fri for eller at faa nedsat »Kongens Told« samt i ligefrem at nægte andre Ydelser, som i Tidens Løb var bleven paalagt dem. Maaske har de den Gang gode Tider for den danske Søfart foranlediget, at Jægerne det meste af Aaret tog Hyre, og at de derved tjente saa rigeligt, at de vilde »lægge op« om Vinteren, maaske er Disciplinen i Lauget bleven svækket og Udbyttet af Jagten derved blevet mindre. Kirkens sædvanlige Indtægt for Marsvinsflæsk er endnu indgaaet i Regnskabet 1798—1799, det følgende Aar er bemærket: »Marsvinsjagten er ophørt ifølge Skrivelse af 14. Maj 1800.«

Jagten var gaaet i Staa.

Jagtens Stilstand 1800—1819.

Fra Aar 1800 til 1819 dreves ingen regelmæssig Jagt, hvilket Kirkens Regnskabsbog udviser, da der i dette Tidsrum intet svaredes til Kirken.

Den danske Handels og Søfarts gyldne Tid holdt brat op, da Landet i 1807 efter det engelske Overfald blev draget ind i Krigen, der varede til 1814. Vore Søfolk fik andet at tænke paa end Marsvinsjagt, og Landets fortvivlede Pengeforhold efter Krigens Slutning lammede alt.

Et Forsøg paa at drive Jagten blev gjort i 1809,²¹⁾ idet Grevskabet Wedellsborg for egen Regning lod de paa dets Kyster boende Husmænd drive Jagten, der dog ikke gav videre Udbytte, da Bønder ikke egner sig til den Slags Jagt.

Fra Byens Side blev der samme Aar gjort Anstalter til at genoplive Jagten, og man maa have henvendt sig til Kongen derom, thi 26/2 1809²²⁾ udstedes et kgl. Reskript:

»Da det er vor allernaadigste Villie at bringe Marsvinsjagten i det lille Bælt paa ny i Gang, saa ville vi, som Opmuntring til dette nyttige Øjemed, allernaadigst have Tiendeafgiften af Fangsten eftergivet og ophævet.«

For Marsvinsjæger-Lauget var denne Begunstigelse en stor Lettelse, thi Kongens Told eller Tiende — hvert 6te Svin — var et betydeligt Skaar i deres Fangst-Udbytte, men den fik dog ikke Jagten i regelmæssig Gang.

Det synes, som om man af og til har jaget og derved haft Rivninger med Grevskabets Folk. Den gamle Strid begyndte igen; Grevskabet forsøgte atter at tilegne sig Jagtretten; det tilskrev Kancelliet derom, og dette paalagde Byfogeden i Middelfart at tilholde Marsvinsjægerne, »at da deres Privilegium ikke var konfirmeret«, og da de i lang Tid ikke havde drevet Jagten, saa maatte de enes med Marsvinsjægerne fra Landet om Tiden og Maaden, hvorpaa Jagten af dem begge kunde iværksættes. Denne Enighed kunde imidlertid ikke opnaas, og Jagten ophørte paa Grund heraf til Dels igen indtil 1817, da Marsvinsjæger-Lauget ansøgte det kgl. Landhusholdningsselskab om Understøttelse til Hjælp til Baade og Redskaber, hvilket dog afsloges.²³⁾

En i Middelfart boende gammel Student, C. E. Bastrup,²⁴⁾ tilkommer Æren af at have givet den første Anledning til, at Jagten igen kom til Middelfart. Han vidste, at den forhen rettelig havde været dreven der fra Byen, og han saa, at mange unge Søfolk gik hjemme om Vinteren uden Beskæftigelse, dette bevægede ham til i Aaret 1817 at gøre Fyens Guvernør, Prins Christian Frederik (senere Kong Christian VIII) opmærksom paa, at denne Næringsvej atter burde optages med Iver og Kraft.²⁵⁾

Prins Christian Frederik tog sig med megen Velvillie af Student Bastrups Andragende, som senere synes at være bleven støttet af en Del Borgere i Middelfart By. Da Jagten imidlertid havde ligget stille nogle Aar, og Grevskabet havde begyndt at drive den, blev det nødvendigt at faa et Forlig i Stand med dette. Kancelliet skrev i den Anledning ^{17/11} 1818 til Byfoged Sommer i Middelfart:

»I et hertil indkommet Andragende have en Del Beboere af Middelfart By ansøgt om Genoprettelsen af et Marsvins-Jægerlaug med de Rettigheder samme forhen har haft, samt at det »kuns« om Lørdagen maatte være Beboerne af Grevskabet Wedellsborg tilladt at drive denne Jagt, og at Tiendeafgiften af Fangsten fremdeles maatte eftergives, saaledes som Rescriptet af ^{31/1} 1809 tilholder.

I denne Anledning skulle man tjenstligt tilkjendegive Dem til behagelige Efterretning og videre Bekjendtgjørelse for vedkommende, at hvis der ikke ved Forligelses Commissionen kan træffes mindelig Forening mellem Middelfart By og Grevskabet Wedellsborg om denne Jagts Udøvelse kan Byen vente *Beneficium processus gratuiti* til ved Dom at kendes berettiget til Fangstens udelukkende Udøvelse i Overensstemmelse med Rescript af ^{9/12} 1718, og at ved Eftergivelse af Tiende Afgiften alene maa være at forstaa den Afgift, som tilkommer Hans Majestæts Kasse,

men ikke den som efter Vedtægternes 15de Post skal svares til Kirken, hvilket herved communiceres til Deres Velædelhed til videre Bekjendtgjørelse for Vedkommende.«²⁶⁾

Denne Forligelseskommission blev bestemt til Afholdelse paa Wedellsborg den $27\frac{1}{2}$ 1819; men da Marsvinsjægerens Udsendinge, Skipperne Anders Baaring og Christian Sabroe, ikke havde deres Fuldmagt i Orden, blev Mødet udsat til den 3. Marts samme Aar, hvor da de to Skipper mødte med behørig Legitimation. Ved Mæglingen — paa Stiftsmyndighedernes Vegne mødte Sognepræst Müller i Sønder-Aaby og Toldinspektør Sessing i Assens — enedes man om, at Middelfart Jægerne var eneberegtigede til Jagten de 5 første Søgndage i Ugen fra Efteraaret 1819 at regne. Den 6te Dag eller Lørdagen skulde derimod tilhøre Gamborg By under Grevskabet Wedellsborg »saaledes som forhen har været Tilfældet«. I Afgift for de 5 Dages Fangst forpligtede Middelfart Købstads, d. v. s. Marsvinslauget, sig til at betale Grevskabets Besidder 35 Rdl. til hvert Aars 1. Februar.

Afgiften skulde betales af Byfogden i Middelfart, men saafremt der paa Grund af Vinterens Strenghed eller andre Aarsager ingen Jagt kunde finde Sted, da bortfaldt Afgiften.²⁷⁾

Jagten tog samme Efteraar sin Begyndelse og fortsattes Aar efter Aar indtil Foraaret 1892, da den ophørte.

Kirken nød atter sin Part af Jagten; i dens Regnskab for 1819—20 er indført »den til Kirken af den nu igen drivende Marsvinsjagt erlæggende Afgift bestemt til 12 Rdl. Sølv, indkommen med 16 Rdl. Sedler.«

Marsvinsjagten

foretoges saaledes:²⁸⁾

Laugets 30 Medlemmer fordeles i 10 Ro-Baade med 3 Mand i hver, Jægerne (ikke Svinedriverne, thi for et saadant Øgenavn multeres enhver, endog udenfor Lauget, med 2 Rbd.) møde saa tidligt om Morgenen, at Baadene kunne være paa deres Plads, naar det er fuldkommen Dag. Af Baadene holde de 5 sig vekselvis i Bæltet for at drive Marsvinene ind i Gamborg Bugten. Dette sker ved at slaa i Vandet med 5 à 6 Alen lange Stænger (Vojre med Bark paa) kaldet Smækker, naar Marsvinene vise sig, hvorved disse frygtssomme Dyr lade sig drive mod Fyens Land, hvor de da løbe ind i fornævnte Bugt, her er de øvrige Baade stationerede, og drive paa samme Maade Svinene højere og højere op i Bugten. Ved visse Signaler (f. Eks. ved med Øsekoppen at kaste Vand enten højt op i Luften eller vandret til Siden) meddele Baadene hverandre, hvormange Marsvin der er i Farvandet, hvilken Retning de tage o. s. v. Dette skeer ved den Retning Baaden gives, ved at slaa visse Gange i Vandet med Smækkerne, eller

naar Svinene er for nær til, at man tør gøre nogen Larm, da ved at kaste visse Øse-koppe Vand i Luftten o. s. v. En af Baadene nærmest Svineøen fører et Garn, som er 142 Alen langt og 18 Alen dybt, med 4 à 5 Tommer Ma-sker i Kvadrat. Denne Baads Be-stilling er det at sætte dette Garn paa Land ved Fan-gestedet paa Svi-nøens nordre Del, i en lige Linie ud i Søen, og derefter

Marsvin paa Opflæskepladsen ved Teglgård.

at danne en Halvcirkel med $\frac{1}{4}$ af Garnets Længde øster efter.

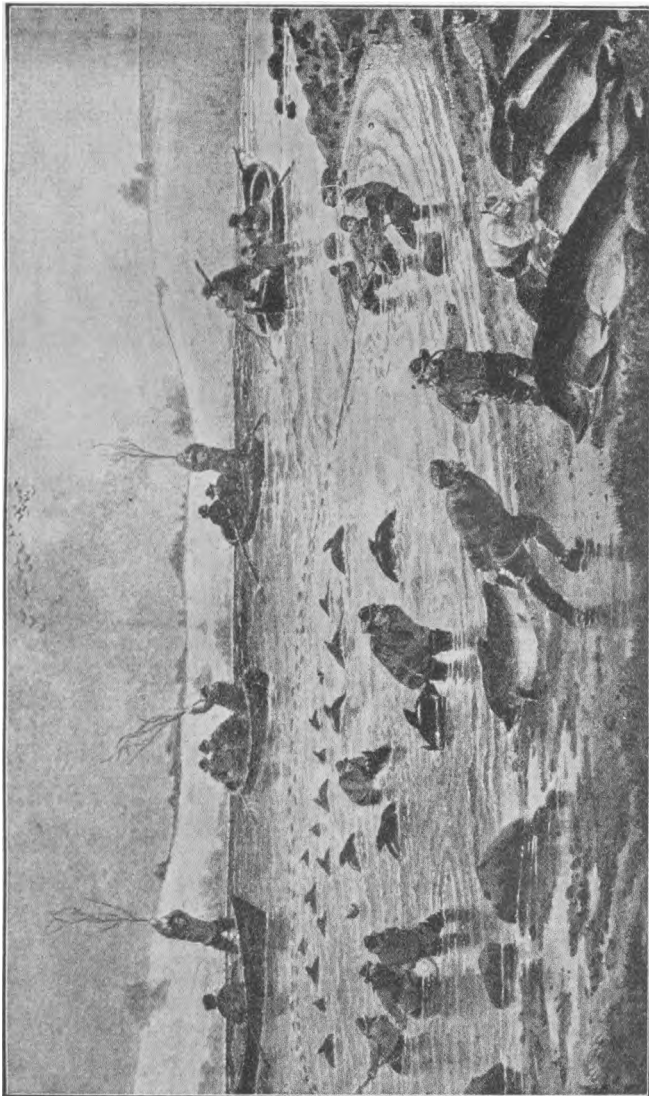
En anden Baad fører det saakaldte Vaadgarn, som har en Længde af ca. 75 Alen med noget mindre Dybde end hint; dette

bruges til at drage Svinene til Land med, naar de er blevne indesluttede i det Rum, det store Garns Halv-cirkel danner.

Fangestedet be-staar af en $\frac{1}{4}$ Mil bred Bugt imellem en lille Ø midt i Fjorden og Fast-landet, denne en-der i en smal Vig paa omtrent 200 Favnes Bredde, og maaske tre Gan-ge saa lang; naar Svinene er drev-ne hertil, danner de 5 Baade i Fjorden en lige

Stejlepladsen og Marsvinshuset ved Teglgård.

Marsvinene trækkes paa Land og dræbes.

Linie for samme og driver Marsvinene foran sig under en stærk Roning og Smælden i Vandet med deres Stænger. Naar de er komne op i den snevre Bugt, trækkes Garnet for dem, og de drages

Trankogeriet.

paa Land, hvor de stikkes ihjel med lange Knive, ind under den venstre Forfinne.

Den Dag, der fanges 20 Marsvin eller derover, kaldes det god Fangst; undertiden hænder det vel, at der falder 40, 50, 60, 80 ja i 1833 fangedes paa een Dag 112 Stkr.

Ofte hænder det imidlertid, ved ugunstige Omstændigheder, at man, uagtet al anvendt Umage, dog intet fanger i 8 a 14 Dage; jævn vestlig, sydvest og nordvest Kuling giver den bedste Fangst, men med stadig østen, nordøst og sydøst Vind kommer der ofte ingen Svin i Farvandet, da man tror, at disse Vinde give dem en bedre Lejlighed til deres Fart igennem Øresund og store Bælt.

Ved noget lavt Vande, eller naar Landet er dækket med Sne, vil Svinene ej lade sig drive til Fangestedet, og ved Vindstille vil de enten ingen regelmæssig Fart tage under Jagten, eller ogsaa splitter Flokkene sig qd til alle Sider.

Trankogeriet^{28a)} bestaar af en Kedel paa 5 Tønder, hvori Spækket afkoges; ved Siden af denne staar 3 Klaringskar

af forskellig Højde; disse fyldes omtrent $\frac{3}{4}$ med Vand, hvorefter den kogte Tran kommes i det højeste Kar, og naar de tungere urene Dele har bundfældet sig i dette, indtappes Trannen paa Vandfladen af det andet og tilsidst paa det tredje Kar, hvorfra det tappes aldeles klart, og er da skikket til Salg. De i Kedlen tilbageblevne Græber (Grever) presses af i en stærk Skruepresse og klares med den øvrige Tran.

Før Spækket kommer i Kedlen, bliver det hugget i smaa Stykker paa ca. 1 Kvadrat-Tomme.

Laugshuset.

Hermed menes ikke en Lauget tilhørende Ejendom, men derimod Marsvinsjægerens Møder, enten de 2 aarlig fastsatte, eller andre, som Forholdene krævede afholdt, og hvori Regnskabet forelagdes, nye Laugsbrødre optoges, eller Sager i Laugets Interesse drøftedes.

Man ejede intet Hus til dette Brug, men Mødet blev afholdt i en Beværtning, i de senere Aar sædvanlig paa »Løven«, paa Hjørnet af Algade og Smedegade.

Laugshuset blev ledet af Oldermænden, der blev valgt for 1 Aar ad Gangen. Som Hjælpere havde han 4 Bisiddere, der gik ham til Haande, samt en Stolsbroder, der efter hans Ordre tilsagde Jægerne til Møde. Man lagde for med en Dram og et Krus Øl, derpaa blev Laden aabnet, og indtil den blev lukket i, var man, »for aaben Lade«, hvad der var ensbetydende med, at Forsamlingen var under Laugets Disciplin og dermed underkastet de Bøder, som nævnes i Skraaen.

I Vedtægten staar »naar Oldermænden lader klappe til Lyd«, en gammel Form for at tilkendegive Laugshusets Begyndelse; denne Skik erindres dog ikke af nogen nulevende Marsvinsjæger, den tilhører vistnok længst forsvundne Tider. De fastsatte aarlige Laugshuse var 2den Juledag »naar Aftenprædiken var endt« samt Kyndelmisse. 2den Juledags Laugshuset var dog Aarets største Begivenhed.

Hertil mødte Byfogden eller hans Fuldmægtig, der førte Protokollen og ved Valg af nye Medlemmer udpegede en af de 3, som Lauget foreslog, sædvanlig den der stod øverst paa Listen. Naar Laden var lukket, og den alvorlige Del var tilendebragt, gik som Regel Retsbetjenten, og nu begyndte det frie Samvær. I gammel Tid drak man 1 Tønde Øl eller flere, — visse Ting tyder paa, at Kongen gav 1 Td. Øl som Tak for Tolden, — i sidste Aarhundrede fulgte man den nye Skik og samlede sig om Punschebollen.

Stolsbroderen havde efter Skraaen det Hverv »at vare paa Tønden fra den blev oplagt og til den blev udtappet, saa at intet spildes og al Ting kan gaa skikkelig og bekvemmelig til uden Guds Fortørnelse«. Det kan ofte have været brydsomt nok. Da

man senere i Stedet for Øl drak Punsch, maatte han øse op af Punschebollen.

I Laugets sidste Aar fik en af Jægerne, der var Byraads-medlem, udvirket, at Laugshuset blev afholdt paa Raadhuset; man undgik derved Drikkeriet. Dette var dog ikke blevet værre med Aarene.

Der blev ofte drukket rigeligt »efter gammel Sædvane«, og Skraaens Forbud mod at medtage »ulovlig Væрге, Økser, Knive og Kaarder« har sikkert været paa sin Plads i gamle Dage, naar Laugsbrødrene hen paa Aftenen blev trættekære af de indtagne Drikkevarer og fandt det nødvendigt at afgøre indbyrdes Uenigheder. Endnu i Mands Minde var det almindeligt, at der ved denne Lejlighed blev Slagsmaal ud paa Aftenen; det hørte paa en Maade med til Laugshuset. Naar Jægerne gik hjem, var de ikke altid rolige, men forstyrrede ofte Naboerne med deres Raaben; og de Hustruer, der var gift med fugtige Marsvinsjægere, tænkte med Rædsel paa 2den Juledags-Laugshuset, naar Manden hen paa Aftenen kom hjem »drivende fuld«.

Af Laugets Forhandlingsprotokol og Regnskabsbog, begyndt 1821.

Lauget bestod ved dets Reorganisation i 1819 af følgende Medlemmer:

1 Andreas Baaring som daværende Oldermænd	
2 Jesper Christensen	17 Anders Olsen
3 Ole Petersen	18 Jens Olsen
4 Niels Nielsen	19 Rasmus Olsen
5 Christen Sabroe	20 Jens Mogensen
6 Ole Madsen	21 Chr. Thidemann
7 Jens Broch	22 Hans Jensen
8 Goritz Jensen	23 Peder Thidemann
9 Peder Jørgensen	24 Erich Truelsen
10 Hans Thygesen	25 Rasmus Truelsen
11 Rasmus Clausen	26 Anders Rasmussen
12 Peder Wiis	27 Johan Jørgen
13 Jens Sørensen	28 Bendix Rasmussen
14 Hans Mortensen	29 Enevold Christophersen
15 Hans Nissen	30 Jørgen Juul
16 Thomas Sabroe	

Ved Indtrædelsen i Lauget blev der betalt et meget forskelligt Indskud efter Størrelsen af Laugets kontante Beholdning.

For at Jagten kunde foregaa med den tilbørlige Kraft, var det nødvendigt, at hver Mand var paa den for ham bestemte

Plads — »fulgte Jagten«, — den, der udeblev, blev idømt en Mulkt og mistede samtidig sit Udbytte af Dagens Jagt, ligeledes maatte Redskaberne rettidig være i Orden, og Jægerne maatte under Jagten kun beskæftige sig med denne.

Rasmus Clausen maatte 1822 bøde 3 Rdl., fordi han havde taget Fragt til Fredericia paa en Dag, da de skulde jage; Chr. Sabroe betalte 3 Mk. Sølv samme Aar for ikke rettidig at have bundet sit Garn; og da Anders Olsen Lind havde fisket paa »Midtholdet«, blev han idømt 1 Rdl. Mulkt. Ved den Lejlighed indskærpedes det Jægerne, at der ikke maatte fiskes eller stanges Aal under Jagten.

Mulkterne forekommer stadig, et Bevis for, at Arbejdet skulde føres med fuld Kraft. Man synes i ældre Tid til Dels at have baaret over med den, der paa Grund af en Rus ikke var mødt, men 1880 vedtoges det, »at den, der udebliver paa Grund af Drikfældighed, ikke skal anses som havende lovligt Forfald«.

Lauget holdt over, at dets Medlemmer opførte sig som ordentlige Borgere. I 1844 havde Jens Mikkelsen forset sig i flere Retninger og idømtes en Mulkt af 3 Rdl. for:

1. at være udebleven fra Jagten;
2. at være udebleven fra Laugshuset 2den Juledag;
3. at være mødt ved Stranden i beruset Tilstand og ikke brugelig til Jagten;
4. ikke at ville være behjælpelig med at tjære Marsvinshuset efter Oldermændens Ordre.

Dertil var han, hvad der var det værste, bleven straffet for Tyveri — af en Kaffekedel —, men da han lovede herefter at opføre sig som en »tro og ærekjær Jæger«, tilgav man ham. Desværre fik man ingen Glæde af ham, thi Aaret efter blev han udstødt af Lauget, da han var bleven idømt 2 Aars Forbedringshus.

I Laugshuset holdt man sig Skraaens Paabud om sømmelig Adfærd efterrettelig, saa Peder Wiis maatte bøde 8 Sk., da han 2den Juledag 1839 opførte sig »uanstændigt med Banden og Raaben«.

Da en Marsvinsjæger i 1872 »oftere med grov og usømmelig Tiltale« havde insulteret Laugets Medlemmer baade ved Laugsamlingen og andet Sted, saa havde Lauget enstemmig besluttet, at saafremt han fremtidig gjorde sig skyldig i lignende Adfærd, vilde han i Henhold til Laugets Vedtægt blive udelukket af Laugshuset og fra Samkvem med Lauget. Desværre hjalp denne Tilrettevisning ikke, han drak stadig mere, end han havde godt af, og 9 Aar efter omtales han atter: »da han ved flere Lejligheder er mødt i beruset Tilstand, vedtoges det, at han herfor skal erlægge en Bøde af 5 Kr., ligesom det vedtoges, at det for Eftertiden ikke maa tilstedes ham at møde ved Lighbæring.«

1823 besluttede Lauget i Forening at anskaffe Redskaberne til Jagten.

Oldermændene valgtes for 1 Aar ad Gangen; og det var Skik, at der hvert Aars 2den Juledag valgtes en ny, der ikke før havde haft Hvervet, for at alle Medlemmerne efterhaanden skulde udføre det dermed forbundne Arbejde.

Det kunde derfor ske, at man maatte vælge en ganske ung Mand, der var ude af Stand til at passe Bestillingen og ej heller havde den fornødne Myndighed; det ordnedes da som Regel saaledes, at han fik en ældre Jæger, til at hjælpe sig. For sin Umage fik han 1 Marsvin.

Naar et nyt Medlem skulde vælges, foreslog Lauget 3, hvoraf Byfogden som Regel valgte den, der stod først paa Listen.

Fra 1830 til 1860 kom der en Uskik ind i Lauget, idet der til nye Medlemmer blev foreslaaet altfor unge Mennesker. 1836 blev valgt en 18-aarig. 1841 paaminder Byfogden Lauget om, at der kun bør vælges arbejdsføre Karle, ikke desmindre maa han ved samme Lejlighed udpege en 17-aarig, da alle 3 Kandidater var lige gamle. 1848 foreslaas endog kun 16-aarige, »alle Sønner af levende Jægere«, hedder det undskyldende. Af og til, naar der var foreslaaet ældre Folk, valgte Byfogden dem, selv om de ikke stod som Nr. 1. 1849 vælger han Nr. 2, der er 20 Aar, Nr. 1 er kun 16 Aar.

At antage saa unge Mænd var absolut forkasteligt, da Knøse paa 16—17 Aar ikke havde de Kræfter, der var nødvendige til Arbejdets Udførelse, og de har i mange Tilfælde, ja vistnok som Regel, ikke deltaget i Jagten, da de blev sendt til Søs. De var altsaa blevne Medlemmer, for at de, eller vel rettere deres Fædre, kunde tjene paa den »Halvingskarl«, der traadte i deres Sted og maatte afgive noget af sin Part til den respektive Marsvinsjæger. 1835 anføres, at 10 Mand »er i Farten«, altsaa til Søs, det vil sige hver tredje Mand! To Vintre og 3 Somre maatte de forblive borte, kom de ikke hjem, inden den Tid var ude, gik de ud af Lauget; og Gang paa Gang opføres borteblevne. ²⁷/₉ 1839 vælges 5 nye Medlemmer i Stedet for 5, der har været borte over 3 Aar. — De skulde melde sig hjemme inden den 15. September i den 3die Sommer.

De nye Medlemmer blev valgt saa vidt muligt indenfor Jægerenes Kreds, hvor visse Familier var ret talrigt repræsenterede.^{28b}) Fædrene sørgede for at faa Sønnerne ind, medens de selv havde et Ord at sige. Selvfølgelig var de alle Sømænd, kun én Gang findes, at man er gaaet udenfor Regelen, idet man i 1837 valgte Lorentz Tydsk, »Enkemand og Gjørtler, der har to Børn at fremføde«. Sandsynligvis har denne i aarevis ikke arbejdet i sin Profession, men i Stedet ernæret sig som Fisker.

Undtagelsesvis har Lauget været godtgørende mod sine Med-

lemmer, nemlig i 1833; da »blev det Oldermænden tilladt at udbetale til Marsvinsjæger, Matros Niels Olsen 5 Rdl. til Brug at købe sig en Dyne«.

1869 indgaar man paa, at en Mand, der forlader Byen og altsaa udgaar af Lauget, faar Lov til at udpege Eftermanden, hvilket Byfogden tillader, »da der intet findes til Hinder derfor i Laugsartiklerne«.

1833 vedtoges det, at en ikke rettidig mødt Jæger kunde faa Lov til at »sætte« i Jagten. Dermed forstod man, at han, saafremt han i Løbet af Formiddagen kunde blive taget om Bord i en af Laugets Baade og der udføre sit Arbejde, fik sin Part af den Dags Jagt-Udbytte mod, at der blev fradraget et nærmere fastsat Beløb for hvert den Dag fanget Marsvin. Beløbet varierede fra 4 til 7 Sk. efter Prisen, som Forpagteren betalte for Flæsket.

I de første Aar, hvorfor Regnskab haves, udgør Udgifterne til Drikkevarer en forholdsvis stor Sum; i 1821 til Laugshuset 2den Juledag 4 Rdl. 2 Mk.; til Kyndelmisse mødet 2 Rdl. 3 Mk. 12 Sk.; den 2. August betales en Regning paa 28 Rdl. 1 Mk. Drikkevarerne paa denne maa dog antages at være bleven fortæret under Opførelsen af Marsvinshuset ved Teglgård; senere paa Aaret 3 Rdl. for Brændevin ved Opflæskning samt af og til Smaabeløb.

De senere Aar blev Udgifterne til Drikkevarer dog mindre og efterhaanden meget beskedne.

²⁶/₁₂ 1831 enedes man om, at der til afdøde Jægeres Bo eller Arvinger blev udbetalt en Begravelseshjælp af 10 Rdl., hvortil der hidroges ¹/₂ Sk. af hvert »Svin«.

Det fregatriggede Skib »Neptun«, der pryder Middelfart Kirkes Midtergang, er skænket af Marsvinsjægerlauget 1845.

Laugsprotokollen melder herom: 1845 den ²⁵/₂ var Lauget forsamlet paa Laugshuset og blev da det af Medlemmerne tilvejebragte og i komplet Stand tiltaklede lidet Skib, der fører Navn af »Neptun« i højtidelig Procession af hele Laugets Medlemmer med Sognepræsten, Byens Skippere og øvrige Søfolk samt flere Borgere ført til Kirken, ledsaget af 4 Flag, hvor da Præsten Herr Pastor Leth, holdt en smuk og hensigtssvarende Tale i mange Medlemmers Overværelse, og hvorefter Skibet blev af Præsten indviøt under Navnet »Neptun« til at være en Prydelse for Kirken. Skibet, søm er en Foræring af Lauget, blev derpaa ophængt midt i Kirken i en Jernstang fra Hvælvingen.

Om Eftermiddagen derpaa var Lauget forsamlet i en munter Kreds hos Oldermænden og nedskrives herved denne Forhandling, for at enhver kan see, naar og hvorledes Kirkens Skib er bleven til.

Dette underskrives til Bekræftelse af samtlige Laugets Medlemmer som have foræret Kirken bemældte Skib. Ført i Pennen af Byfogdens Fuldmægtig, Lorentz Schmidt.

Ole Andersen Broch, Oldermænd

Hans Jørgensen Strib	}	Bisiddere
Peder Truels Erichsen		
Jørgen Jørgensen Færnø		
Christian Frederiksen		

Hans Chr. Sønnichsen, Stoelsbroder

Peder Hansen Wiis	Peder Antonisen Thidemann
Anders Olsen Lind	Mads Christensen
Andreas Jensen	Peder Nielsen
Lars Pedersen Wiis	Georg Johansen Lindegaard
Herman Petersen	Frederik Wilhelm Uhl
Hans Rasmussen Schack	Jens Jensen
Rasmus Rasmussen	Knud Thidemann
Lorentz Jensen Tydsk	Niels Nissen Wiis
Johan Johansen Burkarl	Jens Jepsen
Søren Jensen	Rasmus Hansen
Hans Chr. Aagesen	Frederik Andersen
Morten Hansen	Hans Pedersen Wiis

Desværre fik den »muntre Kreds« et Skaar i sin Glæde, thi Dagen efter er indført:

1845 ²⁶/₂ var Lauget igen forsamlet med Hensyn til, at Jæger Lars Pedersen Wiis ved den festlige Forsamling igaar, opførte sig uanstændigt og fornærmede hele Laugets Medlemmer. Han maatte gøre Lauget sin Afbigt og betale 5 Rdl. Sølv til Middelfart Fattigkasse, og skulde han oftere forsee sig mod Lauget, da er det Medlemmernes enstemmige Ønske, at bemeldte L. P. Wiis udstødes af Lauget.

Det var jo en kedelig Afslutning paa den ellers saa smukke Festlighed. Heldigvis lever der endnu Marsvinsjægere, der kan erindre noget om Lars Wiis's »uanstændige og fornærmende Opførsel«.

Lars Wiis var en rask, djærv Sømand, men kort for Hovedet og ved visse Lejligheder meget hidsig. Da han ikke altid var nem at samarbejde med, vilde man ikke have ham til at hjælpe med Tiltaklingen af »Neptun«. Dette ærgrede Lars Wiis, og da han om Eftermiddagen i den »muntre Kreds« havde faaet sin Del af Punschen, kom Vreden op i ham, og han gav sig til at udskælde de andre Jægere, navnlig dem, der havde arbejdet med »Neptun«.

Nu maa man erindre, at Marsvinsjægerne alle var »enrollerede Matroser« og, de ganske unge fraregnet, alle havde været til Orlogs og i »Farten«, altsaa helbefarne Matroser, der kendte et Orlogsfartøj til de mindste Enkeltheder, og saa udskældte han dem for »Bønderkarle«, den blodigste Haan mod en Marsvinsjæger!

En saadan Opførsel maatte straffes strengt; her var ingen formildende Omstændigheder; og som man ser, blev det en dyr Historie for Lars Wiis.

Marsvinets Udnyttelse.

Før det blev Skik at afhænde Marsvinene til en Forpagter, maatte Jægerne selv sørge for at faa Fangsten gjort i Penge.

I 1776 meddeles det,²⁹⁾ »at Marsvinene afhentes om Aftenen i Baade og føres til Middelfart, da man paa en bestemt Plads afskærer Flæsket, som deles ved Vægt og enten bortsælges til Bønderne, som flittigt indfinder sig samme Dag, eller af Jægerne forbrændes til Tran«. Fattigfolk havde Lov til at pille Raderne, — saaledes kaldes Marsvinets for Flæsket befriede Krop, — og de fik derved fri Belysning om Vinteren.

Gamle Marsvinsjægere ved endnu at fortælle, at denne Fremgangsmaade blev dem fortalt af Fædrene. Marsvinene blev fra Fangststedet ført til Vestergade, hvor der var en øde Plads ud mod Stranden omtrent midt i Gaden; denne Plads kaldtes »Marsvinsbakken«.³⁰⁾

Her blev der »flæsket op« d. v. s. Flæsket skaaret fra Marsvinets Krop. Flæsket blev solgt til Bønderne, eller, hvis der ingen Købere var, delte man Flæskesiderne, hvoraf en blev anbragt som Skilt paa Dørstolpen, og man afsmeltede da Trannen hjemme i Huset; det maa have givet en »ond Stank« i de smaa Boliger i Vestergade, Knorregade og Smedegade, hvor Marsvinsjægerne havde til Huse.

Med de for Flæsket befriede Kroppe (Raderne) gjorde man kort Proces, man kastede dem ned ad Skrænten, hvortil Stranden den Gang gik ind. Raderne maatte saa vente paa stærkt Højvande, der førte dem til Søs.

1822 tilbød ³¹⁾ Middelfart By at bygge et Oplagshus paa Marsvinsbakken til Brug for Marsvinsjægerne; men man afslog Tilbudet, da man mente, at det vilde blive for besværligt at udrede den aarlige Afgift derfor, og at Pladsen desuden var for snever. Derimod ansøgte man om, at Byen vilde overlade Lauget en Plads ved Teglgaard samt bevilge det at opføre et Hus der. Tilladelsen fik man. Allerede samme Efteraar var Huset, det var opført af Træ, færdigt, det kostede 31 Rdl. 1 Mk.

I Stedet for som før at sejle Marsvinene fra Fangststedet til Middelfart blev de nu ført til Teglgaard, en betydelig kortere Vej. I Huset blev de opbevarede, indtil man flæskede op, hvilket foregik, naar der var fanget et tilstrækkeligt Antal, eller naar man paa Grund af Taage eller Storm ikke havde anden Anvendelse for Dagen. Tidligere brugte man Lørdagen til Opflæskning, men da Grevskabet Wedellsborg senere frafaldt sin Ret til Lørdagsjagten, blev Opflæskningen foretaget lejlighedsvis.

Fra 1827 blev Fangstens Udbytte afhændet til en Forpagter mod en vis Betaling for Lispundet. Hermed skete en Forandring til det bedre for Marsvinsjægerne. Før maatte de selv besørge Flæsket solgt eller kogt til Tran, nu havde de intet dermed at skaffe og kunde nu fuldtud anvende deres Tid til Jagten. Udbyttet heraf øgedes derfor i de følgende Aar, der kom mere Fasthed over Arbejdet; Jægerne blev stærkere interesserede i Jagten, da Fortjenesten blev større, og de ved gunstig Lejlighed kunde tjene en god Skilling. Tidligere klagedes der ofte over, at Jægerne efter en god Opflækning gav sig gode Stunder og helst ventede med at jage, til de tjente Penge var brugte.

Fra 1827 af og til 1890 gik Jagten med Orden og Disciplin, og det var ikke smaa Summer, Jægerne i disse Aar kunde tjene ved de 3 Maaneders Arbejde.

Efter Laugets Forhandlingsprotokol blev det ved Laugshuset 2den Juledag 1826 enstemmig vedtaget »at overlade Købmand Hvalsøe ^{31a)} paa hans derom gjorte Forslag alle de Marsvin, som fanges af Laugets Interessenter fra $\frac{1}{1}$ 1827 til $\frac{1}{1}$ 1830, hvad enten de fanges i fælles eller Gribsjagt, mod at han derfor ved Modtagelsen betaler 5 siger fem Mark Tegn for ethvert Lpd. Flæsk, som Siderne maatte befindes at indeholde. Flæsket afhentes ved Stranden, naar det paaafordres og uden Udgift for Lauget. Naar Svinene er forsvarlig afflæskede og Flæsket afskyllet, modtager han det i hele Sider.

Enhver af Laugets Interessenter gives Ret til at beholde til eget Brug 2 Lpd. Flæsk, men maa under en Mulkt af 1 Rdl. Seddel ej sælge noget. Mulkten tilfalder Laugets Kasse.«

^{10/8} 1828 forlængedes Forpagtningen for 7 Aar paa samme Betingelser og til samme Pris »saalænge Specien ikke overstiger 14 Mark Penge«.

Købmand Hvalsøe boede i Gaarden Matr. Nr. 68 i Brogade (der senere kaldtes »Behrendts Hotel«); i det til Gaarden hørende Pakhus paa den modsatte Side af Gaden indrettede han et Lager til Opbevaring og Klaring af Tran, og paa en af Gaardens Marker lod han bygge et Trankogeri, der i Begyndelsen var et 3 Fags grundmuret Hus; senere blev det ombygget og udvidet. Trankogieret blev nedbrudt 1896, det laa der, hvor nu det nordlige Hjørne af Skovgade og Behrendtsvej er. Da Lagerbygningen i Brogade med Tiden blev for lille, blev Lageret flyttet til Ejendommen Matr. Nr. 271 paa Kongebrovej.

Hvalsøes samtlige Ejendomme blev i 1833 solgt til Købmand J. K. Behrendt,³²⁾ der til sin Død var interesseret i Forpagtningen.

^{31/1} 1836 afsluttedes Kontrakt for 10 Aar, Prisen fastsattes til 80 Sk. Sølv for Lpd. med Forbehold af Forhøjelse ved Kursstigning; endvidere skulde Forpagteren hvert Aar i Forpagtningstiden betale 100 Rdl. Sedler, »saafremt der fanges 500 Svin; er det derimod et daarligt Aar, under 500 Svin, da kun 50 Rdl.«

²⁶/₂ 1846 undertegnedes ny Kontrakt for 10 Aar med tvende af de hidtilværende Forpagtere, Gæstgiver og Købmand J. K. Behrendt og Købmand B. Wulff, »samme Vilkaar i et og alt, dog, at der foruden de 80 Sk. pr. Lpd. Spæk, betales Jægerne efter hvert Aar til Kyndelmisse 4 Sk. pr. Lpd. Spæk, som Forpagteren i Fangstaaret har modtaget«.

¹⁰/₁₀ 1856 vedtoges en 10-aarig Kontrakt med Gaardfæster H. Hansen,^{32a}) Fønsskov, Købmand K. Thidemann,³³) Brændevinsbrænder N. Rammeskov ^{33a}) »og mulig en fjerde Mand, som nærmere opgives« (Købmand J. K. Behrendt).

Prisen var 6 Mk. 9 Sk. pr. Lpd. samt 100 Rdl. til Laugets Kasse uden Hensyn til Udbyttet.

¹²/₁₀ 1866 sluttes en 10-aarig Kontrakt med Købmændene P. Christensen, J. K. Behrendt og K. Thidemann og Brændevinsbrænder N. Rammeskov. Prisen 1 Rdl. 3 Sk. pr. Lpd. og 100 Rdl. aarligt.

²/₂ 1877 Kontrakt for 5 Aar med Købmændene J. K. Behrendt og K. Thidemann, Brændevinsbrænder N. Rammeskov og Hotelejer C. F. Behrendt. Prisen 1 Kr. 80 Øre pr. Lpd. eller 11 Kr. 25 Øre pr. 100 Pd. De 100 Rdl. bortfaldt.

²⁰/₃ 1882 sluttetes en 10-aarig Kontrakt med Købmændene J. K. Behrendt og K. Thidemann og Hotelejer C. F. Behrendt. Prisen 10 Kr. 25 Øre pr. 100 Pd.

Den af Marsvinsflæsket udvundne Tran var af en fortrinlig Beskaffenhed og blev i mange Aar betalt med en god Pris. En stor Kunde havde man i Odense By, hvis Gader blev oplyst med Tranlygter indtil 1853, da Byen fik Gasbelysning.

I de senere Aar blev Trannen solgt til København, hvor den vistnok for største Delen blev anvendt i Garverierne.

Raderne, der i gamle Dage ingen Værdi havde, blev fra 1822 solgt til Bønderne for ¹/₂ Sk. Stykket; efterhaanden blev de bedre betalt. De blev anvendt som Gødning, idet de blev lagt paa Markerne, som de var.

I de senere Aar blev de solgt til Stamhuset Hindsgavl,³⁴) ¹⁷/₃ 1877 for 25 Øre Stykket; ældre Middelfartere vil endnu kunne erindre den kraftige Duft, som de raadnende Rader udbredte over Hindsgavls Marker. Foruden at betale de 25 Øre for Stykket af Raderne indgik Stamhusets Besidder paa uden Betaling at levere Lauget alle de Smækker, der brugtes til Jagten. Samtidig forpligtede Marsvinsjægerne sig til ikke at udøve nogen Slags Jagt paa Øen Fængø, — hvor de af og til maatte lande under Jagtens Udførelse, — hvilket viser, at de undertiden har haft vanskeligt ved at holde deres Jagtlyst i Tømme overfor Skovens Dyr.

Fra 1875 ³⁵) blev der Anvendelse for Marsvinstarmene; de betales med 33 Øre for et Sæt og sendtes til Jyllands Vestkyst, hvor Fiskerne brugte dem som Madding. Fiskene i Lillebælt vilde derimod ikke bide paa Kroge med dette Lokkemiddel.

Hvad der blev tilovers af Flæsket efter Afsmeltningen kaldtes Grever; i ældre Tid blev de brugt til Gødning, senere solgtes de til Tyskland; hvad de der anvendtes til, fik man aldrig at vide.

Marsvinskød er i de sidste Aarhundreder vist sjældnen bleven brugt til Menneskeføde.

I en Beskrivelse af Jagten fra 1767 ³⁶⁾ berettes, »at mange fattige spiser Kjødet«; man har dog vistnok hermed holdt Meddelelsen for Nar; thi det kunde godt falde en af Jægerne ind at lade den fremmede Mand faa »en at løbe med«. (Endnu den Dag i Dag bør man ikke alt for sikkert stole paa de Historier, der fortælles én paa »Broen«.)

1776 meddeles, at ³⁷⁾ »Kjødet er aldrig spist af nogen uden for Curiositet, thi det er trannet og ildesmagende og alene god Tractement for Byens Svin«. Kjødet skal forøvrigt kunne spises, hvis det før Brugen bliver lagt i Mælk; Lever og Hjerte skal ikke have nogen trannet Smag.

Til Jægerne, der ejede de 10 Baade, som benyttedes til Jagten, maatte hver af de 2 Mand, der foruden Ejeren udgjorde Baadens Besætning, yde et Bidrag af 2 Rdl. aarligt.

Lauget havde nogle faste Folk, der stadig var rede til at møde for Jægere, som af en eller anden Grund ikke kunde deltage i Jagten; de fik aarlig 2 Rdl. udbetalt til »Støvlepenge« (til Søstøvler).

Gribsjagt

kaldtes den Jagt, der foretoges efter Kyndelmisse, og hvor det var en frivillig Sag, om Jægerne vilde deltage; som Regel deltog de næsten alle heri.

Denne Jagt varede til ind i April Maaned og gav til Tider et stort Udbytte i Antallet af Marsvin. Dog blev disse hen paa Foraaret magre, især de drægtige Søer.

Fangstens Byrder.

Fra gammel Tid har Marsvinsjægerne maattet afgive en Del af deres Udbytte, hvorved deres Indtægt af Jagten blev mere eller mindre forringet.

Kongens Told eller Tiende

var den største Afgift. Medens Lensmanden havde Befaling over Jagten, svaredes der til Kongen 20 Marsvin; ³⁸⁾ senere, naar vides ikke, blev Tolden fastsat til hvert 6te Marsvin, som blev udtaget ved Lodkastning. Tolderen havde det Hverv at modtage den, han havde derfor stadig et Slags Opsyn med Lauget, man ser i Tilføjelserne til Skraaen, at han i 1693 paabyder Laugsbrødrene at holde deres Garn i Orden, for at Hans Majst. ikke skal lide Skade paa Tolden, og at han undertiden fører Forsædet ved Laugsforsamlin-

gen. Tolden gik dog ikke altid i Kongens Kasse, det synes, som om den i Slutningen af det 17de Aarhundrede var skænket til Kapellanen.³⁹⁾

^{20/9} 1709 gav Kongen den til Færgemanden her ved Færgeløbet, Matthias Mantsen, der nød den til sin Død 1733.⁴⁰⁾

Derefter blev hans Efterfølger, Kaptajn Reesen († 1743) benaadet dermed paa Livstid for ham selv og hans Enke; hun døde 1774.

En saadan Benaadning som denne Told, der i mere end én Henseende var en fed Bid, var selvfølgelig meget omstridt, hvorfor de, der kunde have Haab om at faa den, i god Tid søgte at sikre sig den. Skønt Kaptajn Reesens Enke først døde 1774, var der allerede Ansøgere om den i Aaret 1762.

Færgemanden eller Transportforvalteren, som det nu hed, Jens Olsen Bang, indsendte ^{20/8} dette Aar til Majestæten en Ansøgning,⁴⁰⁾ hvori han anfører, at hans Indtægter er saa ringe, »at jeg med Hustru og 7 u-opfødte Børn ej deraf kan have det daglige Brød«.

Kirstine Stribolt satte sig ogsaa i Bevægelse derfor og har vel haft de bedste Forbindelser, thi den ^{25/10} 1762 blev hun benaadet med Marsvins-Tolden, som hun skulde nyde, naar Kaptajn Reesens Enke ikke mere fik Brug for den. Kirstine Stribolt oppebar den fra 1774 til sin Død 1781.⁴¹⁾

Da hun skulde modtage Tolden, kom hun i en bitter Strid med Marsvinsjægerlauget. Anledningen var den, at hun ønskede Marsvinene leveret i Middelfart, hun vilde da i Betaling derfor »som forhen med Lauget har været indgaaet og anordnet«, levere aarlig: »1 Tønde Øl saa god som 4 Rdl., 2 Kander Brændevin, 5 Pd. Lys, 2 Pd. Tobak« og desuden noget for Opkørselen.⁴²⁾ Dette Tilbud vilde Lauget ikke forkaste, »uagtet hun efter Billighed burde tage langt større Del i vores Udgifter og Bekostninger, men fordi det saaledes hidtil har været en ældgammel Skik, saa vilde Lauget for det øvrige lade Resten ankomme paa hendes Genereusitet.« Om Marsvinsjægerne nu helst vilde have svaret hende Tolden i Penge, som forhen, eller hun er gaaet fra sit Tilbud, kan ikke ses, da der mangler en Del Aktstykker, nok er det, at hun ansøgte Kancelliet om, at Marsvinene uden Betaling maatte blive hende tilbragt.

Herpaa svarede der ^{4/2} 1778, »at hun til saadan Ansøgning er ubeføjet og vil derfor med den hende tilfaldende Tiende-Aflevering fremdeles forholdes, saaledes som det hidtil har været brugelig«.⁴³⁾

1779 bortforpagtede hun Fangsten til Jægerne for 60 Rdl.⁴⁴⁾

^{16/12} 1777 ⁴⁵⁾ beklager Marsvinsjægerne sig til Kongen over, at Jagten er gaaet tilbage, og at Tolden gør saa stort et Skaar i deres Fortjeneste, at de af Hensyn til den vil blive nødsaget til

aldeles at ophæve Jagten, hvis Udbyttet deraf ikke bliver bedre. Jægerne fremstiller deres Tilstand som elendig »for os 30 Mand, alle enrollerede Matroser til Hans Majst. Tjeneste i paakommende Tilfælde, som alene fattige Folk og de fleste med Koner og smaa Børn i alleryderste Armod og Fattigdom« og betegner Jagten som »det sværeste og møjsommeligste Arbejde i Frost og Kulde om Vinterdage fra Kl. 4 om Morgenen til den mørke Nat ofte i Livsfare med farlige Vejr paa det vilde Hav«.

Dette Klageskrig hjalp dog ikke, enten var man i København saa vant til den Slags Jeremiader, eller ogsaa har man fra anden Side erfaret, at Fremstillingen ikke passede.

Imidlertid maa Jagten være gaaet tilbage, da Tolden, der som Regel blev bortforpagtet af Nyderen, efterhaanden blev daarligere betalt, nemlig:

1761 80 Rdl. aarlig »uden Øl«. ⁴⁶⁾

1777 60 Rdl. aarlig »uden Øl«. ⁴⁷⁾

1792 44 Rdl. 24 Sk. aarlig »uden Øl«. ⁴⁸⁾

Efter Kirstine Stribolts Død 1781 blev Tolden ikke mere bortgivet. Kongen lod den bortforpagte til den højstbydende for 3 Aar ad Gangen.

1792 ansøgte Marsvinsjægerlauget om at overtage den for 44 Rdl. aarlig, men det blev afslaaet, »da det skulde forblive ved den føjede Anstalt til offentlig Auction«. Ved denne blev Postmester Brandt højstbydende, idet han bød 24 Sk. mere end Marsvinsjægerlauget.

Herover blev Marsvinsjægerne meget opbragte, og de drillede Postmesteren med ikke at ville medtage Kongens Part af Marsvin til Byen. Brandt var en stejl Herre, der ikke let opgav, hvad han havde begyndt paa; Parterne stod meget skarpt over for hinanden, og en Mængde Blæk flød i den Anledning. ⁴⁹⁾

Højere Magter maatte træde til; ifølge et kgl. Reskript af ^{29/5} 1793 ⁵⁰⁾ fik Byfogden Ordre til at stævne Parterne til et Møde paa Middelfart Havn den ^{26/6} 1793, hvor et Forlig blev indgaaet. Brandt indgik ved dette paa at betale Jægerne 4 Rdl. aarlig for at føre Kongens Part af Fangsten til Teglggaard.

Ved et kgl. Reskript af ^{26/2} 1809 gav Kong Frederik VI Afkald paa sin Andel af Fangsten; fremtidig var Jægerne fri for denne Afgift.

K i r k e n s L o d.

Foruden Kongen havde Kirken sin Del af Jagten, nemlig én Mands Part = ^{1/31} Del. Denne Afgift har sikkert været ydet fra ældgammel Tid, da Kirken fik sin Del af al Afgrøde. I ældre Kirke-regnskaber kaldes den Sct. Nicolai Lod; før Reformationen tilfaldt den selvfølgelig Sct. Nicolai Alter, ⁵¹⁾ da denne Helgen særlig tog sig af de søfarende, hvortil Marsvinsjægerne hørte. I Præsternes

Indberetning 1623 opføres, at Kirken paa Sct. Nicolai Alters Vegne endnu faar en Andel af de Marsvin, der fanges.⁵²⁾

I Skraaens 15de Post bestemmes, at Sct. Nicolai Lod skulde anvendes til at holde det store Vindue i Koret vedlige samt til Lys paa Højalteret til Froprædiken. Denne Anvendelse viser tydeligt tilbage til Tiden før Reformationen. Kirkens Lod ses dog aldrig at være bleven brugt efter Skraaens Ordlyd; i de ældste Kirke-regnskaber opføres det indkomne Beløb sammen med de andre Indtægter uden nogen Bemærkning om, at Vinduet blev holdt vedlige, eller at der var købt Lys. Dette sidste var ej heller nødvendigt, da Alterlysene jævnlig blev skænket Kirken; indtil 1737 anføres ofte »ingen Vokslys, saasom N. N. et Par til Kirken haver foræret«.

Da Marsvinslauget gav denne særlige Indtægt til Kirken, nød Jægerne den Begunstigelse kun at betale halv Takst = 2 Rdl. for Laugets 7 Stolestader; disse var i Taarnet, og man kan endnu høre Stolene dér blive kaldt »Marsvins-Stolene«.

»Marsvinsflæsk, én Mands Lod«, er en regelmæssig aarlig Indtægtspost i Kirkens Regnskab, der haves fra 1675. I de første Aar er Beløbet forskelligt; man modtog Andelen in natura og solgte den for 9 Mk. eller mere.

1711—12 er Jagten daarlig; »Marsvinsflæsk, én Mands Lod, har dette Aar, formedelst Søfolket har været i Kongens Tjeneste, været slettere og ringere end sidste Aar.« 1 Daler beregnes dog til Indtægt.

Næste Aar samme Indtægt; men derefter 2 Daler eller 12 Mk. (samme Værdi) indtil 1738. I Stedet for at levere Afgiften in natura enedes Kirken med Lauget om et bestemt Beløb; og dette betalte de fromme Jægere gladelig, uden at de lod mærke, at Fangsten eller dens Udbytte efterhaanden blev betydelig forøget.

Fyens Biskop maa have erfaret, at Marsvinsflæsket var steget i Pris, thi han lod 1738 Kirkens Part bortlicitere. Kirkens Regnskabsbog beretter derom:

»Maare Svindsflæsk, Sct. Nicolai Lod kaldet, som efter Deres Excelence og højærværdige skriftlige Ordre blev til offentlig Auction [stillet]. Højestydende blev Peder Olufsen, Handelsmand, med 16 Rdl. 3 Mk. 10 Sk. til Aars Kyndelmisse at betale.«

Aarhundredet ud er Indtægten af Kirkens Lod derefter samme Beløb 16 Rdl. 3 Mk. 10 Sk.

Medens Jagten var standset fra 1800—1818, havde Kirken ingen Indtægt af Marsvinsfangsten; Kirken kunde som Følge deraf ikke give Laugets Medlemmer en billigere Takst for Stolestaderne, men ansatte hver Mand af Lauget til 1 Mk. aarligt.⁵³⁾

Da Jagten atter kom i Gang, fik Kirken igen sin Lod, der betaltes med Penge, 12 Rdl. Sølv aarligt indtil 1835.

Siden man begyndte at sælge Flæsket til en Forpagter, var

Udbyttet af Fangsten bleven betydelig forøget. Kirkens Myndighed maa derfor have forlangt en højere Betaling end de sædvanlige 12 Rdl. Sølv, og Lauget foreslaar da: ⁵⁴⁾

- 1) at der som hidtil betales 12 Rdl. Sølv, eller
- 2) at Lauget in natura overtager Vedligeholdelsen af Kirkens store Korvindue og leverer fornødne Lys til Kirkens Alter paa Kommuniions- og Højtidsdage, eller endeligen
- 3) at Kirken tager en Lod i Jagten, men den maa i saa Fald stille sin Mand i Lauget og gøre fuld Udrustning.

Herpaa svarer Kancelliet ^{29/3} 1836, ⁵⁵⁾ »at den Kirken tilkommende $\frac{1}{31}$ Del af Fangsten hvert Aar bliver at beregne af det Beløb, som bliver tilbage, efter at Udgifterne af samme Aar til Garn, Støvler, Baadleje samt Afgiften til Grevskabet Wedellsborg og endelig den Næringsskat, der naturligt maatte vorde Lauget paalagt, ere fradragne det hele Udbytte. Iøvrigt ansees det som en Selvfølge, at Kirkens Anpart med foranførte Afkortning beregnes af Udbyttet af hele den faste Jagt, hvad enten denne ophører til Kyndelmisse eller vedvarer længere, og at Kirken ligeledes tilkommer $\frac{1}{31}$ Del af de 100 Rdl., som efter hvad Kirkeinspektionen har oplyst ved den nys oprettede Forpagtningskontrakt over Spækket fra $\frac{1}{1}$ 1837 til Jagtens Ophør 1847, er stipuleret i aarlig Afgift af Forpagterne til Laugets Lade, foruden Betaling af Spækket.«

Efter denne Afgørelse svarede Kirken herefter 1 Mands Udrustning — den blev nok til Tider beregnet ret rundelig — men for Kirken gav den ofte en temmelig stor Indtægt. Aaret efter den nye Ordning endog over 90 Rdl., men det var ogsaa et ualmindelig godt Jagtaar.

Sognepræsten og Byfogeden

fik i en Del af det 18. Aarhundrede hver aarligt 1 Marsvin paa 3 à 4 Lpd. (Flæsk). Hvornaar denne Ydelse er begyndt, kan ikke ses, den nævnes ikke i ældre Dokumenter, men 1718 faar Præsten sit Marsvin. Da Jagten omkring ved 1770 gik tilbage, søgte Jægerne at opnaa Lettelser i deres Afgifter af Fangsten, og de undlod derfor at levere noget til disse to Embedsmænd. Sognepræsten, Herr Søren Bredahl, vilde ikke finde sig deri; han indsendte en Klage ^{21/12} 1776 ⁵⁶⁾ over, at han ikke faar leveret det Marsvin, som efter gammel Skik aarlig leveres; han finder det anført i sin Formands efterladte Indtægtsberegninger; anden Adkomst kan han ikke finde, »men Postmester Brandts Kiæreste, en Datter af min Formands Formand, Herr Flyng, erindrer at have hørt af hendes Fader, at bt. Marsvins Flæsk var en Refusion for de saakaldte Præste Penge, som Kjøbstædernes Almue allevegne yder ved Mikkelsdags Tid, men som dets Aarsag ej er svaret af

Marsvins-Jæger Selskabets Lemmer, hvilket og mundtlig er mig berettet af Selskabets Oldermænd, Skipper Otte Sørensen, her i Byen. Den Afgift har det behaget Selskabet, nu i 2de Aar at tilbageholde. Jeg har derfor af Selskabet forlangt skriftlig Oplysning paa hvilke Grunde, de nu nægte mig den sædvanlige Afgift; men har ej kunnet erholde andet Svar end det mig igaar ved 4 Selskabs-Lemmer tilstillede mundtlige, »at de intet vilde give, saasom de forefandt intet dertil forbindende«.

Det fremgaar heraf, at dette aarlige Marsvin var en Slags Refusion for de saakaldte »Præstepenge«, og Herr Bredahl andrager derfor med god Ret Stiftsøvrigheden om, at han enten skal have sit aarlige Marsvin, eller at hver Marsvinsjæger ansættes til 1 Mk. i »Præstepenge«.

Amtmanden lod Byfogeden i Middelfart forhøre Marsvinsjægerne og forlangte en Fremstilling af Forholdene. Byfogeden svarede ^{24/1 1777,⁵⁷} at han havde kaldt Oldermænden og to af Bisidderne for sig, »som efter at have raadført sig med deres Selskabsbrødre gav derpaa til Svar, at de Aaringer Herren velsignede Fangsten for dem, ville de ligesaa vel give Herr Bredahl et Hav-Svin, som deres forrige Sognepræst, men udi de Aaringer Fangsten fejlede, at som ofte de næppe fangede saa mange, der kunde betale Kirkens Tiende, der nu er aarlig 16 Rdl. 3 Mk. 10 Sk., deres Fiskegarns Bekostning etc., kunde de ikke som ubillig forbinde sig dertil. Betræffende deres Offer, da bemærkede de, at den Part af Selskabet, der om Sommeren havde været hjemme, ikke var udebleven med deres Offer, men de som Matroser om Sommeren, der havde været i Skibsfarten, er dels til Paaske og dels til Pinse-dag udebleven dermed, men saa gav de til Jule-Højtiden, naar de er hjemkommen, paa en Gang Offeret for hele Aaret, og de ældste maa tilstaa, at de i afg. Hr. Flyng som Sognepræst hans Tid, i nogle Aar maatte betale aarlig Præste Penge hver bosat Marsvins Jæger 8 Sk., dog efterlod han at indfordre dem de sidste Aaringer, ej heller blev de i Hr. Blochs Tid krævet eller betalt. Jeg har ikke funden noget her eller i Byens Arkiv, der forbinder Marsvins Jægerne til aarligt at levere et Svin til Sognepræsten og et til mig, imidlertid har det her været Skik og Brug; jeg har og aarlig i min Betieningstid faaet et Marsvin undtagen for 3 Aar, og i disse 3 Aar har og Fangsten været ringe for Jægerne. Men Flæskets Pris er stegen fra 3 Mk. til 1 Rdl. for Lpd., af Aarsag de fangede Svins Antal beløb sig i forrige Tider til 5 à 700 Stkr. aarlig; hvorimod det i somme Aaringer er indtruffen, at her ikun var fangede 100 à 125 Stkr. Men hvor ringe denne Fangst end er, bør jo dog Marsvins Jægerne ifølge Loven at ofre til Sognepræsten saa og de bosatte betale Præste Penge ligesom i andre Kjøbstæder.«

Resultatet blev, at Marsvinsjæger-Lauget atter maatte yde

baade Præsten og Byfogeden deres aarlige Marsvin, og det vedblev dermed, indtil Jagten gik i Staa Aar 1800.⁵⁸⁾

Siden Jagten begyndte igen 1819, har hverken Præsten eller Byfogeden faaet noget Marsvin.

Efter en mundtlig Overlevering skal Byfogeden omkring 1830 have forsøgt at faa Ydelsen genindført og i den Anledning have kaldt Oldermændene til sig; da denne nægtede at indgaa paa dette Forlangende, berettes, at Byfogeden blev hidsig og gav Oldermændene en Lussing. Som en Tak herfor fandt Byfogeden den paafølgende Nytaars-Morgen, at hans Dørstolpe i Nattens Løb var bleven prydet med en Marsvins-Rad! .

Fyens Biskop

har af og til i gamle Dage faaet 2 Marsvin; denne Ydelse er forløngst ophørt.⁵⁹⁾

Enrollerings Chefen

fik af og til et Anker Tran, naar han var her og udskrev Søfolk. Man vilde derved staa sig godt med denne for Sømændene saa mægtige Mand. Det fortælles, at Ankeret diskret blev lagt i hans Vogn, kort før han skulde køre. Denne Ydelse bortfaldt 1848.

Grevskabet Wedellsborg

skulde ifølge Forliget af $\frac{3}{3}$ 1819 have aarligt 35 Rdl. Da Marsvinsjægerne senere fik Lov til ogsaa at jage om Lørdagen, blev Afgiften forhøjet til 46 Rdl. Beløbet blev regelmæssig betalt, men er dog af og til blevet tilbagesendt og eftergivet, naar Jagtaaret havde været daarligt, og Jægerne derfor beklagede sig over Fangstens ringe Udbytte.⁶⁰⁾

Laugets Lade.

Til Opbevaring af Laugets Protokoller og Dokumenter ejede man en Lade, som i Laugshuset havde sin Plads paa Bordet foran Oldermændene.

Der er bevaret 2 Lader.

Den ældre er 18" lang, $11\frac{1}{2}$ " bred og 8" høj, er grønmalet; paa Laaget, der er forsynet med en rød Kant, er aftegnet et Marsvin indrammet af en Laurbærkrans. Paa Forsiden er malet med hvide Bogstaver:

Lahden for Marsviin Jægerne
Middelfart A° 1822.

Indvendig er paa Laaget malet Forbogstaverne til de Medlemmer, der stod i Lauget 1822; dette ses dog tydeligt at have været overmalet, nedenunder skimtes Omridsene af forrige Jægeres Navnes Forbogstaver.

Denne Lade er dog betydelig ældre; efter Laasen at dømme fra Midten af det 18. Aarhundrede, og er sikkert den Lade, for hvilken der, mærkeligt nok, er bevaret en Kvittering fra Mesteren, der maleden den:

»Haver Niels Henriksøn Aallermænd betalt til mig under skrefne for Marsvin Jagdens Lade at malle grøn med Zenoberlister og egde Forgyldning paa Laaget med rede Kontant Penge 3 Rdl. 4 Mk., siger 3 Riix Daller og fire Mark hvorfor ved Børlig qviteres.

Middelfardt, d. 12. April 1749.

S. J. Straalburg.«

Jægerne maa det Aar have haft en god Fangst, naar de kunde anvende saa meget paa deres Lade.

Malerregningen for Laden er i 1822 kun 1 Rdl. 4 Mk.

I Aaret 1846 anskaffedes Laugets yngre Lade; denne er 25" lang, 10 $\frac{1}{2}$ " bred og 9 $\frac{1}{2}$ " høj, af poleret Egetræ; paa Laaget er udskaaret et Marsvin i ophøjet Arbejde, paa Siderne Messinghanke; Laden bæres af 4 Messingløvefødder. Indvendig er den blaamalet; Laagets Inderside bærer Forbogstaverne til de daværende Jægeres Navne, samt »Middelfart d. 8. Februar 1846«.

Mesteren for Snedkerarbejdet, Jacobsen, fik 11 Rdl. for Arbejdet, Hankene og Fødderne blev leverede af Gørtler Grønning.

Laden er forsynet med 3 Laase med forskellige Nøgler; 1 til Oldermænden, 2 til Bisidderne.

Den ældre Lade henstod i mange Aar hos en af de gamle Oldermænd; efter hans Død forærede Enken den til en Slægtning paa Strib. For et Aar siden erhvervedes den af Toldopsynsmand Jensen, Strib, — der, som Marsvinsjægersøn, interesserer sig for Lauget, — og denne har nu skænket den til »Museumsforeningen for Middelfart By og Vestfyen«.

Den yngre Lade benyttedes efter Laugets Ophævelse en Tid paa Raadhuset til Opbevaring af Stemmesedler; nu henstaar den paa Raadhusets Loft og havner forhaabentlig i det kommende Bymuseum.

Laugets Ligbaare.

Marsvinsjægerne bar selv deres døde til Graven, i Jagttiden det halve Laug, udenfor denne alle de Jægere, der var hjemme. Foran Kisten gik to Jægere med Dannebrogslag.

I Begravelseshjælp blev indtil 1857 udbetalt 10 Rdl.; senere mere. Desuden blev indtil Laugets Ophør betalt 1 Mk. til Graveren for at tilkaste Graven.

Indtil ca. 1845 havde Lauget sin egen Ligbaare. Denne var indrettet saaledes, at den blev baaren dels paa Skuldrene, dels i Bærestænger, 4 Mand paa hver Side. Den var sort, paa Platfor-

men var malet Kranse af røde Roser, og der berettes, at den var den smukkeste af Byens 3 Ligbaarer. Den blev opbevaret i Kirkens søndre Kapel. Lauget havde et Ligtæppe til at brede over Baaren; 1750 blev anskaffet et saadant af sort Klæde med hvide Snore, det kostede 55 Mk. 5 Sk.; det sidste Ligtæppe blev solgt ved Auktion; Køberen lod deraf sy Skørter til sine Døtre!

Lauget med Faner mødte undtagelsesvis til Begravelser uden for Jægerens Kreds, og dette betragtedes da som en særlig Æresbevisning mod den afdøde.

Da Besidderen af Grevskabet Wedellsborg blev begravet ^{23/3} 1882, mødte hele Lauget med Faner; Jægerne blev efter Begravelsen rigeligt beværtede.

Antallet af de aarlig fangede Marsvin

var højst forskelligt. Vindforholdene kunde gøre Fangsten vanskelig og strenge Vintre tildels forhindre den. Det synes, som om Marsvinene af ukendte Grunde undertiden tildels drager gennem andre Vande og derved paa Forhaand har forhindret et større Jagtudbytte. Muligt har dette været Tilfældet i Slutningen af det 18. Aarhundrede, hvor der 1776 ⁶¹⁾ meddeles, at Antallet af fangede Marsvin er gaaet ned fra 5 à 700 Stkr. til 100 à 125 Stkr.

Efter hvad endnu levende Jægere opgiver, formindskedes Flokkene og deres Antal stærkt de sidste Jagtaar. Der kommer endnu stadig Marsvin gennem Bæltet paa de sædvanlige Tider, men den almindelige Mening er, at der forhen var adskillig flere, end man nu om Dage kan se.

1835 ⁶²⁾ berettes »den Dag, der fanges 20 Marsvin eller derover, kaldes en god Fangst; undertiden hænder det vel, at der falder 40, 50, 60, 80, ja i 1833 fangedes paa én Dag 112 Stk.; ofte hænder det imidlertid ved ugunstige Omstændigheder, at man uagtet al anvendt Umage dog intet fanger i 8 à 14 Dage.«

Meddelelser om Antallet haves kun for Tidsrummet 1822—1892 og endda kun for 37 af Aarene; i Laugets Regnskabsbog er i en Aarrække indført Antallet af solgte Rader, derefter kun Beløbet derfor; i enkelte Aar er anført Tallet af fangede Marsvin, men som sagt kun af og til. Fra »Middelfart Trankogeri«, hvis Regnskabsbøger vilde kunne give fyldige Oplysninger, haves nu kun Optegnelser fra de sidste Aar.⁶³⁾

For de 37 Aar, hvorfor Antallet kendes, varierer dette fra 303 til 2600 Stkr., hvilket giver i Gennemsnit 1097 Stkr. pr. Aar.⁶⁴⁾

Her anføres de sidste 10 Aar:

1880—81	hele	Fangsten....	1831	Stkr.
1881—82	-	—		1814 —
1882—83	-	—		1545 —

1883—84	hele Fangsten....	1505	Stkr.			
1884—85	- —	1552	—			
1885—86	- —	1318	—			
1886—87	- —	1349	—			
1887—88	- —	1009	—			
1888—89	indtil Kyndelmisse	1389	—	i Gribsjagt	200	Stkr.
1889—90	- —	692	—	- —	300	—
1890—91	- —	198	—	- —	103	—
1891—92	- —	497	—	- —	28	—

Udbetalt for Marsvinsflæsk:

1888—89	indtil Kyndelmisse	Kr. 6160,30	i Gribsjagt	Kr. 859,59
1889—90	- —	- 2832,96	- —	- 1285,03
1890—91	- —	- 851,80	- —	- 429,85
1891—92	- —	- 2029,35	- —	- 112,57

i disse fire Aar er udbetalt pr. Mand henholdsvis Kr. 226,44 — Kr. 132,83 — Kr. 41,34 — Kr. 69,09.

Ifølge en Indførsel i Trankogeriets Regnskab:

8 almindelige Sider Marsvinsflæsk giver 1 Tønde Tran.

24 à 27 Sider giver 18 »toppede« Spande skaaret Flæsk til hver Kogning, hvilket giver rigeligt 1½ Tønde Tran.

5 Kogedage med 2 Pander daglig giver 16 Tønder Tran. Svin-det 21 pCt.

100 Pd. Flæsk indeholder: 66,31 Pd. Tran, 12,48 Pd. Grever, 21,21 Pd. Vand.

Laugets Understøttelseskasse.

Til Hjælp for Marsvinsjægerne indbyrdes i Tilfælde af Sygdom eller Dødsfald blev der den 23/9 1857 oprettet en Understøttelseskasse.

Dennes Midler tilvejebragtes ved, at der af den samlede Fangst forinden Delingen i Parter tilbageholdtes 5 Sk. for hvert Lpd. Flæsk.

I Aaret 1870 havde man samlet saa stort et Beløb, at man derefter ikke behøvede at lade Kassen faa Tilskud af Fangsten. Efter den Tid havde Kassen tilstrækkelige Midler at virke med, nemlig Rente af Kapitalen, Indskud af nye Medlemmer samt forskellige smaa Indtægter f. Eks. solgte Marsvineunger etc.

Heraf udbetaltes Sygehjælp, i Begyndelsen 1 Rdl. 2 Mk. pr. Uge til Jægerne, Konerne maatte nøjes med det halve; senere forhøjedes den ugentlige Hjælp, og fra 1871 blev begge Køn ligestillede.

I Begravelseshjælp blev udbetalt i de første Aar 10 Rdl. — ligesom der før Kassens Oprettelse var betalt af Laugskassen — senere blev Beløbet fordoblet; det var ens for Mand og Kvinde.

Pension blev givet til ældre, uarbejdsdygtige Jægere samt til

Enkerne; Beløbene rettede sig tildels efter de paagældendes Trang og var meget forskellige, fra 5—20 Rdl.

Indtil 1871 fik Mændene mere end Konerne.

Laan ydedes til Medlemmerne mod Kaution af en anden Jæger. Summen var forskellig, fra 10 til 25 Rdl., undtagelsesvis 50 Rdl., naar Laanet var til Anskaffelse af en ny Baad til Laugets Brug, da man gerne til Jagten vilde have saa gode Baade som muligt.

Da Lauget efter 1892 sygnede hen, og flere af Medlemmerne havde udmeldt sig, blev Understøttelseskassen ophævet ved en Laugssamling den 2. Februar 1894. Regnskabsbogen melder herom: »blev vedtaget med 21 Stemmer, at Kassens Formue skal deles imellem Medlemmerne; 2 stemte imod. Ligeledes vedtoges at standse med alle Udgifter til Sygehjælp, Begravelseshjælp og Pensioner fra i Aften.«

Til Ordning af og Deling af Kassens Midler nedsattes et Udvalg paa 5 Mand.

Kassens Formue var i December 1894 5681 Kr. 82 Øre.

Ved Delingen fik hver Jæger 152 Kr. 40 Øre, hver Enke 76 Kr. 20 Øre.

Forskelligt.

I Middelfart Kirke er der over den vestlige Dør ophængt 4 Kæbeben af en Hval; de to største af Benene er over 6 Alen lange, saa det har været et meget stort Dyr.

Paa et mindre Benstykke er anbragt følgende Indskrift:

»Anno 1603
d. 30. April blev denne Fisk
fanget i Middelfart Sund.«

Det har været en usædvanlig Fangst, Marsvinsjægerne fik den Dag. Hvalen blev taget ved Hindsgaul Slot.⁶⁶⁾

En gammel Retshistorie om en Marsvinsjæger, der drikker sig ihjel i Brændevin, medtages her, ikke for derved at kaste et daarligt Lys over forrige Tiders Marsvinsjægere, men fordi den kaster et Strejflys over Almuens Liv i svundne Tider.⁶⁷⁾

^{18/1}1737 skriver Byfoged Niels Olsen i Middelfart til Stifts-befalingsmanden, Gehejmerraad Christian Sehestedt:

»at det har tildraget sig her i Middelfart igaar, at Marsvinsjægerne var paa Søen at jage, men Vejret blev saa haardt, at de ikke kunde holde Søen, men retirerede sig til Fønsskov og der kom ind til en Mand, hvor de fik Øl og Brændevin. De var 9 og fik alle noget til Rekreation. En af dem, Søren Schou, opmuntrede de andre, at om de vilde spendere en Pot Brændevin paa ham, vilde han drikke den ud, ihvorvel han tilforn havde faaet sin

Part for 4 Sk. Og som han efter saa overmaade stærk Drik var betynget, er han overført til Middelfart igaar Aftes silde i sit iboende Hus ganske beskænket og overmaade fuld og døde ifor- gaars Nat ved 1 slet uden at kunne gøre Rede eller Rigtighed for sig, men hensov som et umælende Kreatur. Saa eftersom her findes stor Liderlighed (d. v. s. Drukkenskab) blandt en Del Marsvins- jægere og andre ved dette Sted, vil jeg underdanigst erfare, om dette Kadaver, Søren Schous Krop, maa komme i Kirkegaardens Jord, eller han udenfor Laagerne, hvor Risten er, der Folk gaar over til Kirken, maatte nedsættes, andre her meget ildesindede til Eftersyn, og en Pæl at staa ved Stedet om hans Afsked.»

Det er den samme Byfoged, som 19 Aar før saa kraftigt tog sig af Marsvinsjægerne Sag, da Grevskabet Wedellsborg vilde bemægtige sig Retten til Marsvinsjagten i Gamborg Fjord. — Nu synes han at have faaet noget imod Jægerne og her at ville statuere et Eksempel til Skræk og Advarsel »da der findes stor Liderlighed blandt en Del«. Han vil endog have den stakkels Søren S. begravet »udenfor Laagerne«, altsaa sætte ham i Klasse med Selv- mordere!

Stiftsbefalingsmanden ser dog mildere paa Sagen og giver den Paategningen:

»Mig siunes, at hand om Aftenen i Stilhed kand begrafues udi Kirkegaarden, thi hand er uden des uløckelig nock, dog skal Biskoppen først høres.«

Hvad denne har resolveret vides ikke; men den 27. Januar blev Søren Schou begravet, og da Sognepræsten, Hr. Christen Krag, intet har bemærket i Kirkebogen ud over den almindelige Indførsel, kan man sikkert gaa ud fra, at den stakkels Mand er sluppen inden for Laagerne, selv om han jo nok har maattet nøjes med at blive jordet nord for Kirken i de fattiges Jord.

Ifølge Stiftsbefalingsmandens Ordre afholdt Byfogeden ^{21/} 1737 Forhør »for at faa fuldstændig Oplysning om, hvordan Omgangen har været med afgangne Søren Schou, forrige Borger her i Byen, der var en Lejesvend for Maren, salig Falentin Bertelsens Efterleverske, i Marsvinsjagten. Indkaldte var Marsvinsjægerne Michel Lund, Iver Nielsen, Corfix Envoldsen, Jens Olsen, Envold Corfixen, Christen Jensen, Johan Henrich, Jørgen Juul, Olle Hansen, Mads Jensen, Envold Envoldsen og Niels Corfixen.

Iver Nielsen forklarede, at omvundne Tid — i Dag fjorten Dage — var det »om Køling« og haardt Vejr, hvorfor de gik ind til Niels Træskomand, da det var meget koldt, at nyde noget til Nødtørftighed. Iver Nielsen gik ind i hans inderste Stue, hvor han traf Niels Ladefoged paa Fønsskov og Ladefogeden paa Tybrind, hos hvem han satte sig og fik et Krus Øl for 1 Sk. danske, men Søren Schou og nogle andre sad i Dagligstuen, og hvad de nød, ved Vidnet ikke, men han saa, at da Vinden havde lagt sig

lidt om Aftenen, og de søgte Baadene for at komme hjem, faldt Søren Schou til Jorden ungefæhr paa Halvvejen til Stranden og talte ikke mere efter den Tid, det Vidnet hørte, men vel da han gik ud fra Huset, hvorefter en Del af Jægerne maatte bære S. S. ombord, hvorpaa de to andre Mænd i samme Baad førte ham til Middelfart Sønderstrandsland, hvor deres Baadehavn er, og snarest sendte Bud efter en Vogn at køre S. S. hjem. Vidnet kan under den aflagte Ed ikke med Sandhed sige at være bevidst enten S. S. af Brændevinen eller af Colica har taget sin Død. Vidnet har ikke hørt, at nogle af Jægerne har slaget til Væds med S. S. om han kunde drikke en Pot Brændevin, da de vilde give ham samme.

Michel Lund vidnede, at han omvundne Tid gik ud iblandt at se til Baadene og ind igen; han saa en Gang, at S. S. tog et Glas i Haanden, hvori kunde være en god Drik Brændevin, som han drak ud, og sagde til Niels Træskomands Hustru: »Giv mig nok en Pægl;« i fast samme kom Manden i Huset ind i Dagligstuen og sagde til S. S.: »Nu skal Du have Døden og Djævelen og ikke mere Brændevin.« Videre som Iver Nielsen. Vidste intet om Væddemaal.

Johan Henrich, Jens Olsen, Christen Jensen, Olle Hansen, Corfix Envoldsen, Mads Jensen, Jørgen Juul, Niels Corfixen vidnede ganske som Michel Lund. Ingen af dem har slaget til Væds med S. S. enten en hel, halv Pot eller Pægl Brændevin eller hørt noget derom.

Envold Corfixen og Envold Envoldsen førte S. S. hjem, fordi han var Tredjemand paa Baaden med dem. Vidnerne gik tillige med flere af og til ned til Stranden for at see til Baadene, men S. S. blev siddende, maaske fordi han ikke ejede noget i Baaden. De saa ogsaa S. S. drikke en stor Drik Brændevin af et Glas og hørte ham sige til Niels Træskomands Kone: »Giv mig nok en Pægl i!« og Niels Træskomand kom ind og sagde: »Nu skal Du have Døden og Djævelen og ikke mere Brændevin.« Da de gik, fulgte S. S. med og sagde: »Lad mig komme ud med.« Da han var omtrent midtvejs i Skoven ned mod Stranden, faldt han og kunde ikke rejse sig, saa fire af Laugsbrødrene maatte bære ham ned til Stranden og »ligge« ham i Baaden, hvorpaa Vidnerne tog Trøjerne af og svøbte ham deri, roede saa det bedste de kunde til Middelfart Sønderstrand, hvor fire Mand bar ham i Land ind under Banken ved Teglgaardsskoven, og en Mand var alt i Byen efter Vogn, der kom saa snart ske kunde, hvori fire Mand lagde ham, og førtes levende til sit Hus. Byfogden spurgte disse to Vidner, om de ikke saa undervejs fra Fønsskov til Middelfart, »at Brændevinet kunde have antændt sig hos hannem«, hvortil de svarede nej, og ved ikke, om han døde af Brændevin eller Kolik, hvilket sidste kan nok være muligt, siden det salig Menneske be-

klagede sig altid at være plaget af Colica og »dets Aarsage bær en bred Læder Bælte med 3de Søller udi om sit Liv«. Heller ikke disse to havde væddet.«

Et meget interessant Forhør; man kommer ind i hele Situationen. Et Hundevæjr med Kulde og saa stærk Kuling, at Marsvinsjægerne ikke kan sejle over til Teglgaard, men maa gaa i Land paa Fønsskov og vente, til Vejret bedager sig. De kommer ind til Træskomanden, der foruden sin Næring driver en liden Smugkro. To Ladefogeder sidder hyggeligt i den varme Stue og fryder sig ved et Krus Øl og en Dram; kan man fortænke de forfrosne og halvvaade Marsvinsjægere i, at de ogsaa kan trænge til lidt Varme og noget indvendigt varmende. De faar det, og man taler om, hvem af dem der kan sætte mest til Livs af stærke Sager. S. S. faar de største Glas. I Forhøret viser de 12 Jægere, at de fuldtud er sig bevidst, hvad Kærnepunktet i Sagen er: Væddemaalet om den Pot Brændevin, der voldede S. S.s Død. Ingen af dem kan erindre at have væddet; de ved, hvad det gælder, og Byfogeden faar dem ikke til at indrømme noget, der kan fælde dem. Derimod leder de snedigt Tanken hen paa, at S. S. led af »Colica«, ja var saa plaget deraf, at han altid gik med et bredt Læderbælte om Livet; Dødsarsagen maa sikkert være Kolik.

Birkedommeren paa Wedellsborg, Jacob Stribolt, optager Forhør ^{15/3} 1737 (saa sent paa Grund af Podagra) hos Træskomand Niels Hansen paa Fønsskov om, hvad der skete den ^{17/1} om Aftenen. »Niels Hansen var hjemme, men ikke i Stuen, men hans Kone og Datter Kirstine har berettet, at Marsvinsjæger Christen Jensen kom gaaende ind i Huset og begærede en Pot Brændevin til sig og Kammerater, ialt vist 10 Mand, hvorhos Christen Jensen sagde, fik han ikke Brændevinen, saa havde han tabt. De fik den, men om S. S. har drukket det alt, eller de har delt det, vidste Folkene i Huset ikke. Da Brændevinen var drukken, kom N. H. ind i Stuen og hilste god Aften, hvorpaa de gik fredelig bort med hverandre til Stranden, og der hørtes ikke Ukvemsord imellem dem, ej heller fornåm de videre til Marsvinsjægerne, før Dagen efter blev spurgt, at S. S. var død.

N. H. berettede ellers, at Jægerne undertiden fik en Pot Brændevin tilkøbs der i Huset, naar de kom fra Jagt og ikke selv medbragte, hvad de behøvede. N. H. har ikke Tilladelse af Herskabet at sælge Brændevin, brænder ej heller selv eller holder tilfals uden hvad han efterhaanden køber i Kællingbjerg Kro, hvad Kone og Datter vedstaar.«

Forhøret har næppe forandret Sagen for Jægerne; Træskomanden, der ikke havde Tilladelse til at sælge Brændevin, er vel sluppen med Skrækken.

Da Kong Frederik VII som Prins opholdt sig i Fredericia, deltog han flere Gange i Marsvinsjagten. Til Jægerne skænkede Prinsen ved et saadant Besøg 10 Rdl., hvorfor man gjorde sig en glad Aften. Der fortælles, at da Prinsen skulde bæres i Land — der var ingen Anløbsbro —, sagde han til den Jæger, der havde faaet ham paa Ryggen: »Nu sporer jeg Dig,« hvortil han fik det djærve Svar: »Værsgo, men saa smider jeg Dem af.« Sporerne blev ikke anvendt.

Den 26. Januar 1870 gjorde Marsvinsjægerne en usædvanlig Fangst. Under den Dags Jagt bemærkedes en Flok Grindehvaler, som man imidlertid stod ret uforstaaende overfor, eftersom disse aldrig plejede at komme i dette Farvand; da de opholdt sig meget længere under Vandet end Marsvin plejer, var det vanskeligt at følge dem. — Jagten var næppe helt ufarlig, da Dyrene paa Grund af deres Størrelse let kunde bringe Baadene til at kæntrue.

Den første og den anden Flok slap forbi, men den tredie fik Jægerne Føling med, og den blev dreven til Fangststedet. Der blev fanget 49 Stk.; en Del af disse var meget store, vejede Brutto 73 Lpd.

Desværre var de ikke særlig fede, Spækket ikke tykkere end paa Marsvin; dertil var det mere brusket. Jægerne fik derfor kun halv Pris for Flæsket, da det ved Kogningen viste sig, at det gav et noget mindre Udbytte end Marsvinsflæsk.

Den ganske By valfartede til Teglgaard, da Grindehvalerne den følgende Dag var bragt dertil; langvejs fra, endog fra Odense, kom Folk rejsende for at se de sjældne Dyr.

Marsvinsjægerens Ret til Jagten i Gamborg Fjord var ret uindskrænket; Bundgarnspæle og Ruser, der stod dem i Vejen, fjernede de egenmægtigt, uden at der blev gjort Indsigelser derimod.

En Snes Aar før Jagten ophørte, blev der af et Fiskerlaug, ca. 20 Mand, i Skærbæk ved Koldingfjord drevet Marsvinsjagt, uden at man dog paa nogen Maade gik Middelfart-Jægerne i Næringen. Jagten blev foretaget i Farvandet omkring Fænø Kalv, hvorfra Marsvinene blev dreven ind til en Vig i Kolding Fjorden og dér dræbt. Fangsten blev solgt til »Middelfart Trankogeri«, og den kunde til Tider være ret stor. Saaledes: ⁶⁸⁾

1880—81.....	476 Stkr.
1881—82.....	353 —
1882—83.....	501 —
1883—84.....	399 —
1884—85.....	450 —
1888—89.....	317 —
1889—90.....	415 —
1890—91.....	154 — ?
1891—92.....	202 — ?

I »Krigsaarene« 1916—19 blev der drevet Marsvinsfangst af et Selskab paa 19 Fiskere, der blev ledet af Sagfører Krange, København (en født Middelfarter). Det første Aar blev Fangsten for en Del drevet paa gammeldags Maade, de to sidste Aar fangedes kun i Bundgarn. Hele Fangsten gik til Tyskland; Dyrene afsendtes, som de var, i Banevogne. Man mener, at de blev brugt til Menneskeføde, da man i de Aar dér kunde anvende alt, hvad der paa nogen Maade var spiseligt; Foretagendet var vistnok startet for tysk Kapital.

Antallet af fangede Marsvin var i disse Aar:

Oktober 1916—Marts 1917.....	ca. 300 Stkr.
Oktober 1917—Marts 1918.....	ca. 600 Stkr.
November 1918—Marts 1919.....	ca. 700 Stkr. ⁶⁹⁾

Marsvinshuset ved Teglgaard.

Det første i 1822 byggede Hus var opført af Træ. I Slutningen af Tresaarene opførtes et nyt, solidt, grundmuret Hus. Langs Skovgårdet ved Teglgaard ejede Marsvinslauget en Plads, hvor paa Garnene blev hængt til Tørring.

Jagtens Standsning og Laugets Ophævelse.

I forrige Tider kunde Udbyttet af Torskefiskeriet kun afsættes i Middelfart By, hvorfor den derfor opnaaede Pris var meget ringe; som Regel gik Fiskerne selv omkring med deres Fangst og solgte den direkte til Forbrugerne, der betalte 25 Øre for et Knippe Torsk med 4 Stk. à ca. 2 Pd. Stykket.

Fra ca. 1880 indtraadte der en Forandring heri, idet tyske Fiskehandlere begyndte at komme hertil og købte store Partier, ligesom Kvaserne kom i Gang og førte Fisken til København. Torsken blev som Følge heraf bedre betalt, og Fiskerne lagde sig efterhaanden mere efter dette Fiskeri, der nu kunde give en ordentlig Dagløn.

Paa Grund af dette Forhold fandt mange af Jægerne det mere lønnende at fiske Torsk, og derved svækkedes Lysten til at drive Marsvinsjagt. Dertil kom, at Marsvinene syntes at tage af i Antal. Efter 1889 blev Fangsten mindre og mindre, saa Følgen deraf blev, at Jagten daarligt kunde betale sig.

Forpagterne af Fangsten fik Vanskelighed ved at faa en ordentlig Pris for Trannen, da denne faldt i Prisen, dels fordi de norske Hvalfangere, i Stedet for at drive deres Jagt med Sejlskibe, gik over til at anvende Dampskibe, hvorved Udbyttet blev betydeligt forøget med deraf følgende lavere Pris, dels fordi Mineralolier begyndte at blive udbudt til meget billige Priser. De sidste Par Aar gav »Middelfart Trankogeri« — saaledes benævnedes Forpagterne deres Virksomhed — et Underskud ialt paa ca. 5000 Kr. Da Kontrakten udløb 1892, kunde Forpagterne derfor kun tilbyde 7 Øre pr. Pd. Flæsk, og til denne Pris vilde Jægerne ikke drive Marsvinsjagten.

De følgende to Vintre blev der ikke jaget, men man havde dog endnu ikke opgivet at faa Jagten i Gang igen.

Andre Besværligheder indtraadte, nemlig for Trankogieret. Ved Trankogningen udsendtes en kraftig Duft, der med vestlige Vinde mærkedes langt ind i Byen, og hvorover der jævnlig blev klaget. Allerede 1857⁷⁰⁾ blev der i det nye Regulativ for Middelfart Købstad bestemt, »at det fremtidig ikke vil være tilladt at drive Trankogeri i nærmere Afstand fra Byen end $\frac{1}{4}$ Mil uden Sundhedspoliitiets Tilladelse.« Denne maa man den Gang have faaet, thi Trankogieret vedblev endnu i 35 Aar at udsende sin Duft, der forøvrigt langt fra var saa slem som den Stank, mange af de moderne Fabriker kan forpeste Luften med.

I Aaret 1888 blev det nye Sindssygehospital taget i Brug; nu blev det atter galt med Lugten; Trankogieret skulde flyttes længere bort, dog fik man nogle Aar Udsættelse hermed.

I 1894 blev der gjort et sidste Forsøg paa at faa Jagten i Gang. Der var fra anden Side gjort Anstrengelser for at opretholde Lauget; Byens Borgmester, Assessor Møller,⁷¹⁾ der saa med megen Velvillie paa Lauget, formaaede Indenrigsministeriet til at tilstaa Marsvinsjægerne en Understøttelse paa 500 Kr., »naar for Ministeriet gøres antageligt, at Fangstens Fortsættelse derved kan sikres.«⁷²⁾

Af Forpagterne var C. F. Behrendt⁷³⁾ den eneste, der endnu vilde købe Flæsket. I Laugshuset den $\frac{29}{4}$ blev hans Tilbud paa $5\frac{1}{2}$ Øre pr. Pd. — Tranprisen var atter dalet — antaget, og »B. erklærede derhos, at han vilde andrage Byraadet saa betids om Tilladelse til at benytte Kogieret, at Andragendet kan foreligge i Byraadet førstkommende Fredag.«^{73a)}

Byraadet behandlede Skrivelsen i Mødet den 4. Maj s. A. og anbefalede Andragendet, der var stilet til Justitsministeriet.^{73b)}

Dette tillod, at Tidspunktet for Trankogeriets Flytning blev udsat til den 1. Juli 1895.

Jagten kom imidlertid ikke i Gang det Aar, maaske fordi flere af Medlemmerne havde udmeldt sig, maaske fordi man ansaa det for haabløst atter at tage fat.

To Aar efter solgte C. F. Behrendt sin Gaard og Lagerbygning, Trankogieriet blev solgt til Nedbrydning i Efteraaret 1896; selv beholdt B. Markjorden, som han udlejede.

Derefter var der ingen af Byens Borgere, der havde Raad eller Lyst til at forpagte Flæsket. Flere af Jægerne havde udmeldt sig, ingen nye søgte Optagelse.

Lauget arbejdede ikke mere, nu maatte det foretage det sidste Skridt: ansøge om, at Lauget maatte blive ophævet.

Det sidste Laugshus afholdtes 1898 den 19. Februar; mærkelig nok var Byfogeden ikke til Stede, saa Forhandlingsprotokollen blev ført af en Jæger; den beretter herom:

1898, den 19. Februar var Marsvinsjægerne forsamlede, alle Medlemmer vare tilstede med Undtagelse af Jesper Jeresen, som var forhindret i at møde paa Grund af Sygdom.

Følgende Sager blev forhandlede:

1. Et Brev fra Grev Wedell paa Grevskabet Wedellsborg fremlagdes hvori meddeltes, at vi for Aaret 1897 blev fritaget for Kontingent til Grev »Vedel Vedelsbor«.
2. Det blev besluttet med alle Stemmer at hæve Lauget, efter at det haver bestaaet i omtrent 400 Aar, og gennem Øvrigheden og Ministeriet at søge Tilladelse dertil.

Chr. Nissen Wiis, Oldermænd.⁷⁴⁾

M. P. Hansen. Jørgen Jørgensen. Chr. Petersen. W. Jensen.

Peter Hermann Petersen. E. Petersen. R. Petersen.

Carl Chr. Madsen. C. Jensen. J. Hansen. C. A. Hansen.

J. Nielsen. M. Bastholm. J. Hjæresen [senere tilføjet].

Grevskabet Wedellsborg meddelte sit Samtykke⁷⁵⁾ saaledes: »Mod Ophævelsen af Middelfart Marsvinsjægerlaug har jeg for Grevskabet Wedellsborgs vedkommende intet at erindre, og vil da, overensstemmende med den 1ste Post in fine af Laugets konfirmerede Love, den hidtil af Lauget til Grevskabet ydede aarlige Afgift bortfalde ved Ophævelsen, hvorimod jeg i saa Fald reserverer Grevskabet Ret til eventuelt at træffe andre Dispositioner i Henseende til Marsvinsjagten i Gamborg Fjord.«

Den 1. Juni 1899 modtog Laugets Oldermænd den kgl. Tilladelse til Laugets Ophævelse, der lyder saaledes: ⁷⁶⁾

»Middelfart Byfogedkontor, den 1. Juni 1899.

Fyens Stiftamt har under G. D. communiceret mig Landbrugsministeriets Skrivelse af 30. f. M. saalydende:

Paa Landbrugsministeriets derom nedlagte Forestilling har det under 4. ds. behaget H. M. Kongen allernaadigst at bifalde, at Marsvinsjægerlauget i Middelfart Købstad ophæves.

Hvilket tjenstlig meldes med Tilføjende, at der med Hensyn til Laugets Formue, Lade og Arkivsager vil være at forholde i Overensstemmelse med den af Laugets Medlemmer derom trufne Bestemmelse.

Hvilket herved meddeles Dem til behagelig Efterretning.

Møller.

Til

Oldermænd, Havnefoged Chr. Nissen, Middelfart.«

Det har sikkert været med Vemod, at de gamle Marsvinsjægere gik med til at ophæve Lauget, som de fra deres Barndomstid havde respekteret og set op til, og som de fra Fædrenes Fortællinger vidste gennem Aarhundreder havde været til Gavn for deres Stand og deres Hjemstavn.

Anmærkninger og Bevissteder.

Forkortelser:

- K. B. Kancelliets Brevbøger.
M. L. A. Marsvinsjæger-Laugets Arkiv.
O. A. A. Odense Amts Arkiv.
W. H. Grevskabet Wedellsborgs Historie af Claudius Madsen.
Middelfart 1873.

1. A. Brehm: Dyrenes Liv ved J. O. Bøving Petersen.
2. Dronning Christines Hofholdningsregnskaber, udg. af William Christensen, København 1904.
3. Arthur Feddersen: Havet. København 1903.
4. Godsforvalter H. Hansen: Kongeborgen Hindsgaul, Aarbog for Hist. Samf. for Odense og Assens Amter. 1920.
- 5, 6, 7, 8. K. B.
9. Grevskabet Wedellsborgs Arkiv.
10. O. A. A.
- 11, 12. M. L. A.
13. O. A. A.
14. samme ²/₂₄₆.
15. M. L. A.
16. O. A. A.
- 17, 18, 19. W. H.
20. O. A. A.
21. S. H. Clausen: Middelfartsunds Historie. Middelfart 1867.
22. M. L. A.
23. W. H.
24. Student Christian Evald Bastrup, født ca. 1778, død ³/₆ 1849, boede i Algade lige overfor den gamle Borgerskole. Han ernærede sig kummerligt ved en liden Pogeskole. Af Kæmnerregnskaberne ser man, at han af og til tjente lidt ved Afskrivning af Sange, der skulde benyttes ved Borgerfester i Anledning af Majestætenes Fødselsdag etc. Naar Kong Christian VIII kom kørende hertil, kastede han Bønsskrifter ind i Vognen. Gadedrengene var hans Livs Plage, de drillede ham ved enhver Lejlighed; et yndet Kneb var at lægge en Huggeblok for Døren i Forstuen og derpaa banke paa Ruden i sikker Forvisning om, at den plagede Mand ikke kunde komme efter dem.
25. Handelstidende 1835 Nr. 11 og 12, Marsvinsjagten ved Middelfart af Toldkrydsbetjent Poulsen.
- 26, 27. W. H.
- 28, 28a. Handelstidende 1835, Marsvinsjagten ved Middelfart af Toldkrydsbetjent Poulsen.

- 28b. Naar man gennemlæser Listerne over Jægerne Navne, vil man hver Gang finde, at visse Slægter samtidig har haft flere Medlemmer i Lauget; saaledes 1593: 2 Bunde, 2 Gassi, 3 Riber. 1737: 2 Envoldsen, 2 Corffixen. 1821: 2 Sabro, 2 Thidemann, 2 Truelsens, 3 Olsen. 1845: 4 Wiis, 2 Thidemann.
29. Odense Adresse-Contoirs Efterretninger om de fyenske Byer 1776.
30. Mdf. Kæmnerregnskab 1791. Den øde Plads blev i 1827 bebygget og Husrækken derved sammenhængende.
31. M. L. A.
- 31a. Jens Hvalsøe, Købmand og Gæstgiver i Middelfart i Aarene 1826—33.
32. Jan Koenen Behrendt født $10/8$ 1799 i Frederiksstad, Slesvig, død $28/6$ 1883 i Middelfart, kom i 1833 til Middelfart, hvor han var Købmand; solgte 1872 Gaard og Jord til Sønnen C. F. B., boede indtil sin Død i sin gamle Gaard; Medlem af Kommunalbestyrelsen, Bestyrer af det svensk-norske Vicekonsulat.
- 32a. Hans Hansen, Gaardfæster paa Fønsskov, f. 4. Aug. 1803, d. 24. Juni 1861.
33. Knud Thidemann, født $14/9$ 1822 i Middelfart, død $10/4$ 1900 i Middelfart; Søn af en Marsvinsjæger, optaget i Lauget $27/9$ 1839, 17 Aar gl., kom til Søs, blev Styrmand, udmeldt af Lauget $21/9$ 1851; sejlede nogle Aar som Skibsfører; grundlagde en Forretning, som han efterhaanden udvidede til en af Byens største med Filialer i Nørre Aaby og Ronæsbro.
- 33a. Niels Rammeskov, Avlsbruger og Brændevinsbrænder, født i Middelfart 5. Januar 1823, d. i Middelfart 25. Juni 1893. Landstingsm. 1878—86.
34. 35. M. L. A.
36. J. N. Vilse: Fuldstændig Beskrivelse af Stabelstaden Fredericia. København 1767.
37. Odense Adresse-Contoirs Efterretninger om de fyenske Byer 1776.
38. K. B.
39. O. A. A. $254/121$.
40. samme »
41. Kirstine Stribolt; Datter af Birkedommer Jacob S. paa Wedellsborg, der ca. 1730 blev Ejer af Gaarden Matr. Nr. 150 paa Middelfart Torv og var en velhavende Mand. I hans Gaard, der var den anseligste i Byen, plejede Kongen at spise, naar han var der paa Gennemrejse, og man har vel deri Forklaringen paa, at hans Datter fik Marsvins-Tolden. Hun var gift med Herlow Werckmester, der døde 1776. I en Klage, Marsvinsjægerne indsender over hende til Kongen 1777, anfører de, »at hun er hengiven til en Skrøbelighed, som, især saa længe Marsvinsjagten varer, tager saaledes Overhaand, at hun er undertiden uden Forstand og ikke formaar at hjælpe sig selv — — «
42. W. H.
43. M. L. A.
- 44, 45, 46, 47. W. H.
- 48, 49. M. L. A.
50. W. H.
51. Middelfart Kirke havde før Reformationen 7 Altre.
52. A. Suhm: Samlinger til den danske Historie, 1. Bind, 1. Hæfte, 82, 83.
53. Middelfart Kirkes Regnskab 1801—02: »Marsvinsjagten er hævet, alt-saa intet; derimod er de Folk, som derved var og forhen svarede af 7 Stole i Kirken aarlig 2 Rdl., nu ansat ved Stolestade-Regnskabet og findes deri anført til $4\frac{1}{2}$ Rdl., gav hver 1 Mark.«

- 54, 55. M. L. A.
56. Fyens Bispe-Arkiv, Vends Herreds Breve 1712—1785.
57. samme.
58. Johan Bluhme: Beskrivelse over Middelfart Kjøbstæd 1795: »Sognepræsten og Byfogden nyde hver et Svin aarlig af 3 Lpd. Vægt.«
59. Meddelt af Hr. Landsarkivar G. L. Wad, Odense.
60. M. L. A.
61. Fyens Bispe-Arkiv, Vends Herreds Breve 1712—1785.
62. Handelstidende 1835, Marsvinsjagten ved Middelfart af Toldkrydsbetjent Poulsen.
63. Efter min Faders Død lod min Moder en Del gamle Regnskabsbøger — deriblandt Trankogeriets — fylde i en gammel Brønd, der havde udtjent, da Byen fik Vandværk; sic transit gloria mundi. Jeg var ikke hjemme den Gang.
64. Middelfart Trankogeris Regnskabsbog.
65. M. L. A.
66. Erich Pontoppidan og H. de Hofmann: »Den danske Atlas«. København 1763—81.
67. O. A. A. 252, ¹⁶/₄₈₇, ¹⁹/₄₈₇, 20.
68. Middelfart Trankogeris Regnskabsbog.
69. Meddelt af en Deltager.
70. Middelfart Avis ³⁰/₁₁ 1857.
71. Hans Christian Marquard Møller, født ¹¹/₉ 1841, cand. jur. 1865, Auditor 1873, Assessor i Landsoverretten i Viborg 1885, Borgmester, Byfoged og Byskriver i Middelfart samt Herredsfoged i Vends Herred 1893, R. af Dbg. 1893, død ⁶/₁ 1903, en højt kultiveret Personlighed med stærk Sans for Fortidsminder, efterlod en sjælden Samling Antikviteter.
72. M. L. A.
73. Christian Frederik Behrendt, født i Middelfart ¹⁴/₁₀ 1836, købte 1872 af Faderen J. K. B. dennes Ejendomme; i Stedet for som Faderen at drive Købmandsforretning og udleje Gæstgiveriet, overtog han selv dette, som han i Aarenes Løb udviklede til et meget søgt Badehotel, død i Middelfart ¹²/₂ 1901.
- 73a, 73b. M. L. A.
74. Chr. Nissen Wiis, født i Middelfart ¹⁹/₈ 1835, var af Wiis Slægten, der gennem flere Aarhundreder gav sit rigelige Bidrag til de »enrollede« Matroser i Middelfart. Født i Brogade, hvor hans Forfædre gennem mindst 5 Generationer har boet. Optaget i Lauget ⁵/₂ 1851, 15 Aar gl. Flere Gange Oldermænd. Medlem af Ligningskommissionen 1869—75, Byraadsmedlem 1875—97, Havnefoged 1897—1915. Dannebrogsmænd, Formand for D. D. Vaabenbrødre. Trods sin nu høje Alder i Besiddelse af en sjælden god Hukommelse, der har været mig til megen Nytte og Hjælp ved Udarbejdelsen af dette Forsøg til en Skildring af Laugets Historie.
- 75, 76. M. L. A.

Et Møntfund fra Odense.

Af Georg Galster.

I Foraaret 1895 foretoges en Grundgravning i den Værtshusholder J. Rasmussen tilhørende Ejendom, det tidligere Skomagernes Laugshus i Odense. Ved denne Lejlighed fandtes under en Egetræsplanke omtrent en Meter under Jordoverfladen et Spænde og 82 Mønter, der tilsyneladende var nedlagte i en Tut. Den ene af Mønterne ødelagdes ved Optagelsen; det øvrige Fund indsendtes den 29. Maj af Grundejeren til den kongelige Mønt- og Medallesamling.¹⁾

Ingen af Mønterne var tidligere kendte. Som det fremgaar af følgende Beskrivelse, fandtes der to forskellige Typer, af hvilke den ene fremviste fem Forsidevarianter:

1. R-E-X om et kronet, modvendt Brystbillede under en taarnpydet Tronhimmel. — Bagsiden: +K̄ANVTVS om en Perlering; i Midten et Liljekors. 7 Eksemplarer af 7 forskellige Stempler. 16.5 mm, 0.50—0.65 g, i Gennemsnit 0.57 g.
2. Kronet, modvendt Brystbillede med Sværd og Scepter. — Bagsiden: Kors med Stjerne i Vinklerne.
 Var. a med Korscepter. Bagsiden med Kugle inderst i Korsvinklerne. 1 Ekspl. 18 mm, 0.68 g.

¹⁾ Herfra deponeredes i Februar 1921 to Eksemplarer (af Type 1 og Type 2 Var. d) i Odense Museum. I den Anledning er nærværende Fundberetning bleven til.

- Var. b Forsiden som Variant a, men med smallere Brysthillede.
15 Ekspl. af 14 forskellige Stempler. 16.5 mm, 0.42—0.71 g.
- Var. c med skraveret Halsudskæring. 1 Ekspl. 17 mm, 0.65 g.
- Var. d med Liljescepter. 6 Ekspl. af 4 forskellige Stempler. 17.5 mm,
0.57—0.69 g.
- Var. e med Liljescepter og folderig Kappe. 1 Ekspl. 18 mm, 0.73 g.
- Var. a-e: 0.42—0.73 g, i Gennemsnit 0.58 g. Lødighed (af Var. d)
350 Tusinddele. Prøven er velvilligst foretaget af Hr. Mønt-
og Stadsguardein Heise.

De mange Stempelforskelligheder viser, at der her er Tale om Udmøntninger af et betydeligt Omfang. Desværre bærer kun den ene Type Omskrift; men det er givet af Mønternes Karakter, at de tilhører Valdemarstiden; Vægten viser hen til det jydsk Lovomraade, til Danmark Vest for Store Bælt. Spørgsmaalet bliver blot, om det er muligt nærmere at tids- og stedfæste dem.

Den fremragende Møntforsker, Museumsinspektør P. Hauberg, henværte dem efter bedste Skøn til Slesvig og til Knud den Femtes og Begyndelsen af Valdemar den Førstes Tid.¹⁾ Et stort Møntfund fra Grenaa, der indkom 1910, kulkastede imidlertid den tidligere Ordning af Valdemarernes Mønter. Blandt henved 12000 Mønter, nedlagte ca. 1225, fandtes kun et eneste og velbevaret Eksempel, der var præget med samme Stempel som en af de ovenfor under Type 2 Var. d beskrevne Mønter. Hauberg henværte efter Skøn denne Mønt til Valdemar Sejr og til Viborg.²⁾

I Valdemarstiden fornyedes Mønten hvert Aar. Det var en Finansoperation at tvinge Folk til mod Afgift at indløse den ældre Mønt mod den nye, der sattes i Omløb Søndag før Mikkelssdag. Kun den nye Mønt var derefter lovligt Betalingsmiddel. Naar vi i Odense-Fundet træffer to forskellige Mønttyper, kan det tyde paa, at vi enten har for os Mønter af to paa hinanden følgende Aargange, idet Ejermændene ikke har faaet omsat alle sine Penge i den nye Mønt, eller at det er Mønter fra to forskellige Møntsteder.

Spørgsmaalet bliver nu først: hvem er den Kong Knud, der nævnes i Omskriften paa den ene Mønttype?

CANVT REX eller +KANVTVS·REX·DA forekommer paa de smaa

¹⁾ Danmarks Myntvæsen i Tidsrummet 1146—1241. D. Kgl. Danske Vidensk. Selsk. Skr., 6. Række, hist. og filos. Afd. V. 3. Kbhvn. 1906. S. 43, 5 og S. 50, 60.

²⁾ Oversigtstavle over Grenaa-Fundet (Nr. 3), fremlagt ved Foredrag i Numismatisk Forening i Marts 1911.

gydske Hulpenninge, som med Sikkerhed henføres til Knud Magnusson (1154—1157). Derimod kendes ellers ingen Mønter med Omskrift fra Knud VI Valdemarsøn; dette Forhold begrundes den tidligere Henførelse af Mønten til Knud V. Her bringer nu Mønten fra Grenaa-Fundet en ny Datering. Dette Eksempel, der ikke er slidt under Cirkulation, kan ved Afslutningen af sin Løbebane ca. 1225 ikke have været henvend 70 Aar i Omløb, men maa i det tidligste være præget ca. 1200; og det drager Fællen fra Odense-Fundet, Knudsmønten, med sig. Denne maa saaledes være præget under Knud den Sjettes Regering.

Det er en Skønssag, til hvilket Møntsted Vesten for Store Bælt man maa henføre Odense-Fundets Mønter. Man har som sagt vaklet mellem Slesvig og Viborg; maaske Hypoteserne bør forøges med endnu et Forslag: — Odense.

Knud den Store, der ordnede det danske Møntvæsen efter engelsk Forbillede, indrettede ogsaa en Møntsmedje i Odense, saaledes som Mønter prægede af »Alfnoth on Othsvi« godtgør. Under Kampene mellem Magnus den Gode (Harald Haardraade) og Svend Estridsen forekommer tillige Mønter, prægede i Odense af Outhncar (Odenkar) og Sumful. Under Knud den Hellige slog Ulfger Mønt i Odense. Derefter svigter Materialet, for saa vidt Bynavn og Møntprægernavn udgaar af Møntindskrifterne. Har imidlertid Kong Niels' Møntmester Anketil arbejdet paa Hellig Knuds Skrin i Odense, er det sandsynligt, at Byens gamle Møntsmedje samtidigt har været i Funktion. Man har i al Fald et enestaaende Møntfund fra Sørslev Kirkegaard, tre Mills Vej fra Odense, med ejendommelige Typer fra Kong Niels' Tid¹⁾; disse Mønter kan fuldt saa godt være udgaaet fra Odense som fra Ribe. 1229 gav Valdemar Sejrs sin Sønnehustru Eleonore »Halvdelen af Mønten« i Fyen. Dette kan sigte blot til Indtægten fra Vekselboderne, men kan ogsaa angaa Indtægt fra Udmøntning. Og naar man betænker, hvorledes der i Valdemarstiden prægedes Mønt ikke blot i Viborg, Ribe og Slesvig, men tillige i Hjørring, Aalborg, Randers, Aarhus og Horsens, bliver det vanskeligt at forstaa, hvorfor ikke ogsaa Mønthamrene i Odense var i Arbejde. — 1285 og 1359 nævnes som tidligere Møntmestre i Odense Henrik Sømær og Foltekin. I denne Sammenhæng kan fremdrages, at just Guldmede og Møntmestre fra Valdemarstiden nævnes som Hjemmelsmænd for Begivenheder i Odense — hemmeligholdt Tyveri af Albans Helgenlevninger:

¹⁾ P. Hauberg, Myntforhold og Udmyntninger i Danmark indtil 1146. D. Kgl. Danske Vidensk. Selsk. Skr., 6. Række; hist. og filos. Afd. V. 1. Kbhvn. 1900. S. 178, 174.

Møntmesteren Odo, Mester Johannes og hans Søn Nicolaus de Sancto Albano¹⁾; den sidste virkede i 30 Aar som Valdemar Sejrs Møntmester, det opgives desværre ikke hvor i Danmark.

Det er saaledes ikke usandsynligt, at Mønterne fra Odense-Fundet er nedlagte i deres Fødebys Jord. Det er for voveligt at fremhæve Liljekorset og Liljesceptret i Møntpræget som en mulig Hentydning til Hellig Knuds eller Odenses Lilje. Antager man, at Mønterne virkelig er prægede i Odense, vil de drage andre af lignende Arbejde med sig til samme Hjemsted; men det maa forbeholdes fremtidige Fund at afgøre, om det vil være muligt at opstille en fuldstændigere Møntrække fra Middelalderens Odense. Det kan kun blive en Skønssag, hvor megen Betydning man tør tillægge et enkeltstaaende Fund; Mønter kan jo selv sagt ogsaa i Flok og Følge vanke viden om Lande.

¹⁾ Aarb. f. n. Oldk. o. Hist. 1886 S. 396 f.

En forsvunden Herregaard paa Fønsskov.

Ved Pastor A. R. Idum, Føns.

Paa Fyens Vestside Syd for Middelfart strækker en lang og smal Halvø sig ud i Lillebælt over imod Fæng. Denne Halvø, som kaldes Fønsskov og er ca. 8 km lang, er frugtbar og lermuldet, men tyndt befolket; der findes kun 7—8 store Forpagtergaarde foruden nogle Leje- og Fiskerhuse, altsammen hørende ind under Grevskabet Wedellsborg. 2 km fra Halvøens Fod ligger Hovedgaarden Sparretorn, der dog først blev Herregaard 1718. Vest for Sparretorn findes en dejlig Bøge- og Egeskov; enkelte af Egene er ca. 200 Aar gamle. Men tidligere har hele Halvøen udefter fra Sparretorn været skovklædt, indtil Grev Christian Wedell ca. 1740 fik Lov til at omhugge Skoven og udlægge Jorden til Bøndergods. Navnet betyder da ogsaa ligefrem Føns' Skov og har hørt sammen med den ved Halvøens Fod liggende Landsby Fønns, der tidligere har været Købstad — vistnok indtil ca. 1440.¹⁾ Saaledes beskriver Biskop Jacob Madsen Halvøen i 1589: »Fønsskov, 1 Mil lang, statelig Oldenskov, Fjord ind paa begge Sider.« I den nedenfor nævnte Indberetning fra 1624 hedder det: »Ved Sparretorn, $\frac{1}{4}$ Mil fra Fønns, begynder nu en stor Skov, hedder Fønsskov, strækker sig derfra udi Vester mellem tvende Strande, 3 Fjerdingsvej i Længden. Vesterst udi samme Skov ud imod en Ø (hedder Fæng) ligger hart hos hinanden 3 Gaarde, kaldet Fønssøer (Fønssføre).« Disse Gaarde har ligget omtrent dér, hvor nu Ellegaard ligger, og er de sidste Rester af den gamle Landsby Fønssøer eller Fønssføre, som laa yderst paa Halvøen og hvoraf der endnu ca. 1600 var Rester tilbage. Hertil skete i gamle Dage Overfarten fra Sønderjylland til Fyen over Stenderup Hage, og baade Halvøen og Byen Fønns har saaledes den Gang haft langt større Betydning end nu.

Midt paa denne Halvø er det, at den gamle Borg eller Herre-

¹⁾ Jfr. Jac. Madsens Visitatsbog: Var en Købstad i gamle Dage, kaldedes Føns, findes endnu (1589) rudera.

gaard Fønsgaard har ligget, som jeg nu vil prøve at fortælle lidt om. Meget er det ikke, hvad jeg har fundet, og Borgen selv er forlængst forsvunden. Men det er mit Haab, at disse Linier maa komme en videnskabelig Historiker for Øje, som mulig kunde kaste mere Lys over Borgens Historie og komme videre, hvor jeg har maattet standse.

I Følge Vedel Simonsen skal der allerede i Vikingetiden have ligget en Borg herude. Men de vigtigste Oplysninger om Herregaardens Tilværelse stammer fra en Indberetning til Dr. O. Worm 1624 fra den daværende Sognepræst til Føns og Ørslev, Hr. Jørgen Kjeldsen, hvis Fader var barnefødt i »Olidt«-Gaarden i Pastoratet og som synes at være vel underrettet om dettes historiske og topografiske Forhold. Jeg skal derfor anføre hans Oplysninger ordret (dog med noget ændret Retskrivning):

»Midt i Skoven [Fønsskov] — i det Skovsmaal, som nu tilhører velb. Hr. Eske Brok, velb. Hr. Frands Rantzau og velb. Fru Mette Hardenberg¹⁾ — siges at have staaet en Herregaard. Gamle Folk siger, at den skulde heddet Fønsgaard. Der er for stakket Tid siden opgravet mange Mursten, som Skovbønderne have brugt til deres Skorstene og Ovne, og endnu findes paa Stedet mange Stykker Teglstene og andre store Kampestene liggende. Det siunes [d. e. kan ses] endnu ved to af Siderne udi nogle Moser, som det haver været Grave omkring Gaarden. Sonden for det Sted, hvor Gaarden menes at have staaet, er endnu et Vandsted, som tydelig ses at være opkastet ved Menneskehænder; dér siges de Herrefolk . . . at have vandet deres Heste. Udi samme Skov findes mange Steder store Stendynger, som man almindelig kalder Kæmpegrave, besynderlig en lidt østen fra forskrevne Sted besæt med mange store Stene;²⁾ der menes de Folk, som have boet paa den Gaard, at være begravet (!). Videre enten om de Herrefolks Navn eller Tiden, som Gaarden er nedbrudt, haver jeg ingen videre Undervisning kunnet bekomme. Mig er sagt, at der skulde findes paa Iversnæs et gammelt Brev eller Skøde, hvormed én haver skødet hele Fønsskov med Føns Kirke og By fra sig til den, som da ejede

¹⁾ *Eske Brok* til Estrup m. m., f. 1560, død 1624, og gift med Christence Viffert var Sønnesønsøn af Lave Brok (f. c. 1503), der ejede det gamle Risbro her i Sognet. Det vides, at Sønnen Niels ejede Gods paa Fønsskov. Eske Brok var Slægtens sidste Mand.

Frands Rantzau, f. 1604, druknet ^{5/11} 1632 i Slotsgraven ved Rosenborg, var Søn af Breide Rantzau til Rantzausholm (nu: Brahetrolleborg) og Tybrind.

Mette Hardenberg, f. 1569, død ^{4/5} 1629, var siden 1616 Enke efter Preben Gyldenstjerne til Vosborg, som var Sønnesøn af Henrik Gyldenstjerne til Iversnæs.

²⁾ Jfr. Aarbogen for 1918, Side 277 f.

Iversnæs, for nogle faa hundrede Mark lybsk; deraf kan man maa-ske endnu forfare noget om de Herrefolks Navn. Samme Skov haver i gamle Dage været en saare kostelig og skøn Skov, og endnu findes ikke mange dens Lige. Udi denne Skov løber endnu en Skovtold, som af mange er sét ogsaa om høj Middag, nu udi én, nu udi en anden Skikkelse(!).«

Stedet, hvor den gamle Borg har ligget, er det efter disse Oplysninger let at eftervise, det er ca. 375 m (600 Alen) vest for Gaarden Torbenhøj og lige saa langt fra Lillebælt, dér hvor Halvøen er bredest. Paa en Plads ca. 95 m (150 Alen) i Kvadrat findes der i almindelig Pløjedybde talrige Brokker af Mur og Kamp; mulig findes der ogsaa Fundamenter nedenunder. Det omtalte Vandsted findes endnu S.Ø. for Pladsen. Moserne er derimod forlængst tilkastede og opfyldte; men gamle Folk erindrer, at der har været saadanne paa Stedets sydøstlige Side. Stendyssen — vistnok en Langdykke med Randstene — er desværre forlængst borte og dens Plads kun kendelig ved en sten- og grusbestrøet Plet.

Vi skal nu se, hvad vi kan faa ud af Indberetningen fra 1624.

Naar gamle Folk i 1624 kunde huske, at Gaarden har heddet Fønsgaard, kommer vi vel tilbage til ca. 1550; og da er den øjen-synlig nedbrudt. Hvor langt vi saa skal tilbage, er ikke let at sige, men jeg vil antage, at Gaarden er gaaet til Grunde i G r e v e f e j d e n s Tid, 1534—35, da det jo gik ud over saa mange af Adelens Gaarde her paa Fyen. Ogsaa Egnen her var nemlig med i disse Begivenheder. Saaledes siger Biskop Jacob Madsen 1589 i sin Omtale af Ørslev Sogn ¹⁾: »Paa Grumberge — er Sandbjerge — ovenfor Tybrind [altsaa den nuværende Ørslev Granskov] blev nogle af Grevens Folk først slaaede af Holstenerne, som kom i Land for Føns Anno 1534.« Han sigter vistnok til, hvad der skete i August 1534, da Hertug Kristian fra Kolding sendte nogle Tropper over til Fyen, nemlig 400 Ryttere, 200 Skytter og 3 Fenniker Landsknægte. Ved denne Lejlighed kan det godt være gaaet ud over Fønsgaard.

Med Hensyn til Ejendomsforholdet til Føns og Fønsskov kan oplyses følgende:

1231 nævnes Fyunnæs d. e. Føns som et kongeligt Domæne paa 30 Mark Guld.²⁾ Men Aaret efter er Føns — med Fønsskov — og Gamborg bleven pantsat til *Hertug Abel* og gik fra ham i Arv til hans Efterkommere, indtil Hertug Valdemar af Slesvig ved Forliget med Erik Klipping paa Herredagen i Nyborg 1286 overgiver Kongen Fønsskov og Gamborg, som hans og hans Forfædre havde haft i Pant.³⁾ Efter Erik Klippings Mord gør dog Hertugen igen

¹⁾ Visitatsbogen, udg. af Crone.

²⁾ Scriptores R. Dan. 7,523 = Valdemars Jordebog ved O. Nielsen 1873.

³⁾ Suhm X, 924, der ogsaa siger, at paa Halvøen Fønsskov er en Borgplads.

Krav paa Jordegodset, og 1295 og 96 forhandles der om Pantet,¹⁾ Men 1317 bliver det tillige med hele Vestfyen af Erik Menved pantsat til Grev Gert af Holsten (»den kullede Greve«).

^{12/11} 1336 tilskøder Grev Gert og Junker Henrik for 3000 lødige Mark Sølv *Ditloff van der Wensünen* og hans Arvinger til evindeligt Eje: Hagenskov med Godset paa Helnæs og i »Booty« med al Rente og Nytte [alt i Baag Herred] og endvidere [i Vends Herred]: Gods i Rodelund [d. e. Rolund i Udby Sogn] og i Ulmesbode [jeg formoder: Aalsbogaarde i Rørup Sogn] med al deres Tilliggende og Fyenns [d. e. Føns] med al sin Tilliggende.²⁾

St. Nikolaus Dag (^{6/12}) 1360 tilskøder Ditlev v. der Wensünen og hans Broder Otte Hagenskov for 3000 Mark Sølv kølnisk Vægt til *Benedikt v. Ahlefeld* [vistnok: *den yngre*]. Hermed hænger det sammen, at Valdemar Atterdag i Efteraaret 1372 forgæves belejrer Hagenskov. Jeg formoder, at Benedikt v. Ahlefeld ogsaa har faaet fat i det øvrige — ovenfor omtalte — Gods. Endelig overgiver Benedikt v. Ahlefeld († ca. 1400) i 1396 alt dette Gods til Dronning Margrethe, hvorved det atter kom under Kronen.³⁾

Efter Dronning Margrethes Død begynder Ejeren af Iversnæs imidlertid at rejse Krav paa Føns. Dette fremgaar af følgende *Landstingsvidne, udstedt i Odense 1419, den 11te November*:

»Hr. Prødbjørn van Podbusk⁴⁾ war paa Landzting oc bød sig i rette met *Otte Skinkel* om Føns, at thet war Kronen til met rette; oc fick ther witne paa, swo at forscreffne Føns hører Konningen oc Kronen till oc er Konningens oc Kronens rette bierck uthen en gordh met two landbostaffne. Ther thet widne wor ganghet tha lodt Otte Skinkel syn bewiisning læse oc skødh sigh fore Konningen. Tha upstodh Hr. Predbjørn oc spurde, om thet forne Føns matte meles i Querstede effher beggis theris bewiisning oc skodzmaal. Hvilcket Landsdomere⁵⁾ oc Konningens Cantzeler melte i Querstede sex Uger omkring, swo lenge de haffde bode worit fore Konningen. Tha gick Otte Skinkel owerhørigh aff ting oc wilde engte holle aff then rett, som landzdommere, Konningens Cantzeler oc menige land fand hanom fore, men Hr. Prødbjørn bød sig altiit i rette paa Konningens weygne. Datum Ottoniæ MCDXIX die Martini episcopi.« [Ældste danske Arkivreg. I. S. 31].

Saaledes skrev man altsaa Dansk den Gang! — Enkelte Udtryk trænger til nærmere Forklaring: »Bierck« er ikke vort nuværende Birk og svarer heller ikke til vort »Sogn«, men maa nærmest gengives ved »Distrikt« eller »Domæne«. »Landbostavn« er det

¹⁾ Suhm XI, 220.

²⁾ Ældste danske Arkivreg. V. 1.

³⁾ Ældste danske Arkivreg. V. 1.

⁴⁾ Predbjørn Podebusk til Vosborg m. m. og gift med Ingeborg Vendelbo. Rigeraad 1417, død efter 1421.

⁵⁾ Landsdommer var den Gang Jens Pedersen Bille til Løgmose (1405—20).

middelalderlige Navn for en Fæstegaard; i Modsætning dertil maa en »Gaard« være en Selvejergaard. At »mele i Querstede« = maale i Kvadrater, d. e. opmaale.

Vi maa dvæle lidt ved den stridbare Herremand Otte Skinkel til Iversnæs, der her er ude efter Føns »Birk« og ikke vil bøje sig for Kongemagten. Man er øjensynlig ikke saa bange for Erik af Pommern, som man var for Dronning Margrethe! Otte Skinkel er altsaa i Færd med at afrunde sine Besiddelser og fulgte her i sin Faders Fodspor, hvorfor vi maa have lidt med om ham.

Ditlev Berneke Skinkel, af gammel holstensk Adel, og hvis Vaaben var 3 Søblade i Sølv paa blaa Bund, blev fra 1383 Ejer af Iversnæs. Fra 1382 til sin Død 1418 var han tillige Lensmand paa Hindsgavl og kom efterhaanden ved Køb eller Forlening i Besiddelse af de fleste Godser og Borge her i Vestfyen; saaledes (foruden de nævnte) Enggaard (det nuværende Gyldensten), Langesø, Dallund, Margaard, Frøbjerg (fra 1397) og Rugaard (i Pant fra 1400). [Se iøvrigt: Biografisk Leksikon. Slægten uddøde paa Mandssiden 1563.]

Næppe var Faderen død, førend Sønnen *Otte Skinkel* fortsætter hans Værk, og det ser ud til, at han har haft Held med sig. Han er da ogsaa Medunderskriver paa Opsigelsesbrevet til Kong Erik af Pommern ²³/₆ 1439. Otte Skinkel døde 1449 og efterlod sig en Datter: *Hilleborg Ottesdatter Skinkel* (død 1494), der arvede Iversnæs. Hun var gift med Rigsraad *Knud Henriksen Gyldenstjerne* (f. ca. 1430, død 1467), og herved kom Iversnæs over i Gyldenstjernernes Eje, hvor den forblev, indtil Niels Gyldenstjerne ca. 1625 maatte sælge Gaarden til den rige Hans Lindenov.

Knud Henriksen efterlod sig en Søn: *Henrik Knudsen Gyldenstjerne* til Iversnæs og Restrup (ved Nibe). Slægten havde sit Gravkapel i Odense St. Hans Kirke, og af den dér bevarede Ligsten fremgaar det, at Henrik Knudsen døde ¹⁴/₁₁ 1517. Den Gang var det omstridte Gods: Føns med Fønsskov altsammen kommen ind under Iversnæs. Dette ved vi fra Skiftebrevet efter ham [trykt i Danske Magasin IV, Side 177—180]. Skiftet holdtes paa Iversnæs St. Nikolaus Dag (⁶/₁₂) 1530 og er oprettet af hans Børn. Af dem havde han mange i sit Ægteskab med *Karine Bille* (død ⁸/₄ 1540), nemlig ialt 22; en Del af dem var dog den Gang døde. Enken faar Lov til at beholde Iversnæs uskiftet indtil sin Død. I Skiftet nævnes foruden Hovedgaardene Iversnæs og Restrup: »Ollidt, Ø Brandtzøø, Føensby, Sparretorn, Rigbro med al deres Tilliggende, Fiskeri . . . Skove med Hugst osv. . . . Naar der her staar: Føns By og Sparretorn, er det rimeligst at antage, at ogsaa Føns Skov er medregnet deri. [»Ollidt« var en Gaard, der laa ud til Tybrind Vig, Vest for Tybrind; »Rigbro« er den gamle Hovedgaard Risbro ved Hovedsø, Nord for Tybrind.¹⁾]

¹⁾ Se Aarbogen for 1920. S. 527.

Den i Indberetningen fra 1624 omtalte Afhændelse maa her-
 efter have fundet Sted mellem Aarene 1419 og 1517. Men jeg
 tror, vi kan komme Tidspunktet noget nærmere endnu.

Det gamle »Brev eller Skøde« fra Iversnæs findes næppe mere;
 Gyldenstjernerne solgte vist allerede samme Aar Gaarden, og den
 danske Gren af Slægten uddøde 1729. Men vi har i *Thiset: Dan-
 ske adelige Brevkister 1897* et Register over Henrik Knudsen
 Gyldenstjernes Breve, der dog maaske kan lede os lidt paa Vej.
 Heri nævnes ca. 1500: »Skødebrev af Jørgen Daa paa Fønsby og
 Skoff«, endvidere ca. 1500: »Peder Bildes Skødebrev paa Iversnæs
 med Brandsø (»Abrandtzo«) og Sparretorn«. 1499 tilskøder Ridder
 Henrik Knudsen [Gyldenstjerne] til Restrup til Peder Bille af
 Svanholm følgende arvede Gods: Kjærsgaard, Bordbjerggaard og
 en Gaard i Vejrup i *Vederlag for andet Jordegods* (Odense ²⁸/₆
 1499) — sikkert det ovenfor nævnte.

Henrik Knudsen havde nemlig 2 Søstre: *Karen G.* († 1528), der
 blev gift med Jørgen Daa til Enggaard († 1503) og *Anne G.*
 († 1521), der ægtede Peder Bille til Svanholm. Henrik G. har alt-
 saa købt eller mageskiftet sine Søstres Arvepart ud. Altsaa er
 Iversnæs ved Aar 1500 i Besiddelse af Føns By og Skov; Føns-
 gaard, der laa ude i Skoven, nævnes ganske vist ikke, men kan
 derfor godt have eksisteret, blot var den ikke længere Hovedgaard,
 men Fæstegaard. Saaledes gik det f. Eks. med Risbro, da Herre-
 gaarden Tybrind var bleven oprettet.

Men vi kan vist komme længere tilbage endnu. Iblandt Henrik
 Knudsens Breve nævnes endvidere flere »Skødebreve paa Føns«
 samt »Vidne paa Skøde paa Føns« og »Indførsel paa Iversnæs og
 Føns met rigets deele« — alt fra ca. 1450. Det synes herefter, som
 om Iversnæs ved denne Tid har faaet fat i alt Kronens Gods i
 Føns, ganske vist ikke uden Modstand. Mon ikke Otte Skinkel
 har bemægtiget sig det efter Erik af Pommerns Fordrivelse?

Tilbage bliver saa den i 1419 omtalte Undtagelse: en Gaard med
 2 Landbostavne (Fæstegaarde). Denne Gaard kan ikke være
 Sparretorn, der først blev Hovedgaard 1718 og altid har været
 regnet med til Føns. Risbro kan det heller ikke have været, da
 denne Gaard først blev bygget ca. 1470 af Lave Brok paa en Lod,
 han arvede efter sin Moder, Ellen Henriksdatter Gyldenstjerne
 († 1472), en Søster til Knud Henriksen G. Saa bliver der kun
 tilbage den gamle Fønsgaard midt ude i Skoven; Fæstegaar-
 dene har da muligvis været 2 af Fønsøre-Gaardene ude paa Halv-
 øens Spids.

Men hvem var saa de »Herrefolk, der solgte Fønsgaard til
 Iversnæs? Mon det ikke skulde være et Medlem af den tidligere
 saa rige og stolte Limbek-Slægt? I Henrik Knudsens Skødebreve
 findes nemlig anført ca. 1440: »Henneke Lembek af Nebbe tilskø-
 der Otte Skinkel alt syt gotz i Phyn.« Denne Henneke Limbek

var gift med Gerlof Pedersdatter Holck og var Søn af Hartvig Limbek til Nebbe (ved Randsfjord i Jylland) og Jersore paa Fyen (i Skovby Herred) († ca. 1423) i hans 2det Ægteskab med Cecilie Jensdatter [Uf]; hans 1ste Hustru hed Grete Ottedatter Skinkel. — Det fyenske Gods, her er Tale om, er sikkert bl. a. Jersore, men der kan vel ogsaa desuden være tænkt paa Fønsgaard ude i Skoven paa Odden. Øvre paa den anden Side af Lillebælt laa Skinkelsborg i Stenderup Sogn, der indtil 1407 tilhørte Claus Limbek til Tørning († før 1428); han solgte Skinkelsborg til Dronning Margrethe. 1442 bliver den lagt ind under Hindsgavls Len, som Eggert Frille fik efter Sejren ved Villestofte (Vest for Odense) ¹⁰/₈ 1439. Det er ikke umuligt, at de 2 Gaarde, der laa omgivne af Skov paa hver sin Side af Bæltet, en Tid har hørt sammen; jeg vil da gætte paa, at Limbekkerne har faaet fat i Fønsgaard og Fønsskov i Valdemar Atterdags Tid.

Iblandt Henrik Knudsens Breve nævnes ogsaa: »*Benedikt v. Annefelds Afkald og Kvittans paa den Arv, der tilfaldt hans Hustru Sofie efter Fader og Moder.*« Benedikt v. Ahlefeld (den yngre), † ca. 1400, var først gift med en Datter af Hartvig Krummedige (der tillige med Lyder Kr. havde ejet Iversnæs i de holstenske Grevers Tid); siden ægtede han en Datter — altsaa Sofie — af ovennævnte Claus Limbek.

Efter Indberetningen af 1624 synes Fønsgaard ogsaa en kort Tid at have underlagt sig Føns Kirke og By. Dette synes mig mærkeligt, hvis ikke Jørgen Kjeldsen her har været fejl underrettet, hvad han ellers ikke plejer at være.

Breve fra en fyensk Soldat under Krigen 1848—50.

Ved Kaptajn *Carl von Kohl*.

Det efterfølgende er Uddrag af Breve, skrevne Aarene 1848—51, fra *Mads Nielsen* (Veflinge), til daværende Landkadet (fra $\frac{1}{11}$ 1848), nu afsk. Oberst Carl Julius Friederich *Theodor Wørishøffer*, der i 1921 samtykkede i, at Brevene skænkedes til Krigsministeriets Arkiv.

Brevskriveren var født i Veflinge 1825, mødte som Rekrut ved 5. Bataillon d. $\frac{31}{5}$ 1847 og var til Tjeneste som Menig, da Krigen brød ud 1848. Ifølge Stambogen var Mads Nielsen lidt under Middelhøjde, havde blaa Øjne og blondt Haar og var middel af Bygning.

Grunden til det hjertelige Forhold mellem Brevskriveren, den unge Bondesoldat og den Wørishøfferske Familie var, at Mads Nielsen var Oppasser hos sin Kompagnichef, daværende Kaptajn, senere Generalløjtnant *Johan Philip Andreas Ferdinand W.* (f. 1804, † 1892), den unge Wørishøffers Fader, og fulgte med ham i Krigen.

Under denne var Mads Nielsen til Tjeneste indtil 7. September 1849 og atter fra $\frac{18}{3}$ 1850 til $\frac{11}{2}$ 1851, forfremmedes først til Underkorporal, derefter til Korporal og forrettede Tjeneste som Ordonnans. Han fulgte sin gamle Kompagnichef og gjorde saaledes Tjeneste ved Ryes Brigade, dernæst ved de Meza's og tilsidst ved 2. Division.

Som man kan skønne af Brevene, havde Mads Nielsen den bedste Lejlighed til at se en Mængde af Officererne i Stabene og lære dem at kende, og ved sit Ophold paa »Skriverstuen« erfarede han mere om Krigsforholdene end mangen Officer, der gør Tjeneste ude i Geledet. Og iøvrigt giver Brevene — ved deres stadig gentagne Hilsener omhyggeligt til hvert enkelt Medlem af Fami-

lien Wørishøffer og deres Bekendte — et yderst tiltalende Billede, baade af den »gode gamle Tid«s patriarkalske Forhold mellem Husbond og Tyende (hvortil dengang ogsaa de militære Oppassere regnedes) og af den opvakte og trofaste Bondekarl, der saa aabenbart har forstaaet at holde sine Øjne aabne, naar det gjaldt om at lade sig belære.

Det første Brev er dateret Eckernførde $21/4$ 1848, altsaa efter Kampen ved Bov og 2 Dage før Slaget ved Slesvig, — det sidste fra Veflinge Stormark d. $12/5$ 1851. Allerede det første Brev er skrevet med en helt god Haandskrift, og denne bedres yderligere efterhaanden til at blive særdeles smuk. I Gengivelsen her er de fornødne — iøvrigt ikke store — Ændringer i Stavemaade og Tegnsætning foretagne.

For at lette Forstaaelsen af de af Mads Nielsen fortalte Begivenheder er der udenfor Teksten vedføjet nogle Oplysninger om de almindelige Forhold paa Krigsskuepladsen.

Brev Nr. 1.

Eckernførde, d. 21. April 1848.

S. T. Hr. T. Wørishøffer i Kjøbenhavn.

Ved min Bortreise lovede jeg at tilskrive Dem hver Gang vi havde Træfning med de Fjendtlige, og dette Løfte vil jeg indfri saavidt det staar i min Magt. Jeg finder mig desaarsag forpligtet til at tilmelde Dem følgende. Igaar ankom hertil fra Slesvig det 1ste Jægercorps, samt 9de Liniebataillon og lidt Cavallerie. I Morges Kl. 3 stillede samtlige Tropper for at marchere mod Fjenden, der har taget fast Ophold i en omtrent $1/2$ Mil herfra beliggende Skov, hvorfra de daglig foruroliger os. Kl. 5 kom det til Slag;¹⁾ der blev skudt med utrolig Hurtighed fra begge Sider, Skydnin-gen vedvarede uafbrudt til Kl. 10, da den sagtnede noget, men den ophørte ikke før henimod Middag, da begge Hære fjernede sig lidt fra hverandre. Ved Hjemkomsten Kl. 12 var Compagniet i den bedste Orden, men havde lidt et Tab af 1 Død (Hornblæser Henriksen) og 12 Saarede,²⁾ deriblandt Corporal Harms, der har faaet en Kugle i Brystet, og det er uvist, om han lever. En stor Deel Fjenden tilhørende, bestaaende af: Uldne Tæpper, Tornistre, Vaaben, Klædningsstykker og Levnedsmidler faldt i vore Hænder.

Af de Fjendtlige bleve omtrent 60 gjort til Fange, de døde og saaredes Antal lader sig ikke saa nøie bestemme, men det er

¹⁾ Fægtningen ved Sandkrug ved Eckernførde Fjord.

²⁾ Tabellisten for Compagniet udviser: Døde: 1 Underofficer og 4 Menige
Saarede: 1 — — 7 —

Det totale Tab: 2 Underoff. og 11 Menige

sandsynligt, at det er meget større end Vores. Efter Rygtet skal Fjenden have sat sig i Marsch mod Rensborg.

Nu vil jeg slutte med det inderlige Ønske, at Freden snart maatte vende tilbage, saa vi atter kunde sees og samles i Kjøbenhavn. Hav den Godhed at hilse Deres Frue Moder, Frøkener Søstre og begge Pigerne og vær selv paa det kjærligste hilset. Jeg lever og forbliver Deres altid forbundne

Mads Nielsen.

Brev Nr. 2.

Ulkebøl Præstegaard, d. 4. Maj 1848.

Kjære Theodor!

Deres Brev af 30. f. M. har jeg redeligt bekommet, hvorfor jeg takker forbindtligst og beder Dem tillige undskylde, at jeg tøvede saalænge med Svar; thi der kom bestandig Hindringer, hvergang jeg bestemte mig til at skrive.

Det første, jeg vil lade Dem vide, er: at vi atter har faaet den Glæde at betræde Slesvigs Kyst, vi ere nu ikke længere bundne til den lille Ø Als, der har været et sandt Fristed for os danske, men vistnok en Torn i Øjet paa de overmodige Preussere, der, som jeg nu haaber, og dertil hjælpe os Gud, faar deres fortjente Løn for den Sorg, de har voldt os danske, der aldrig kom dem for nær; det var den 6. om Morgen, at vi forlod vort Quarteer for at begive os til Sønderborg, hvor 2 Compagnier Jægere, 7. Bataillon og endeel Ingenieurer bleve indskibede tilligemed os for at besætte Kysten paa den modsatte Side af Allsund Færge, hvilket og lykkedes. Efter at have rekognosceret Egnen og de nærliggende Huse udsattes en Vedetkjæde omtr. 1000 Al. fra Sundet, hvorimod Fjenderne satte en lignende en 1000 Al. fra vores. Fra vore Batterier sendtes der dem undertiden en Bombe, der bragte behagelig Røre imellem dem. Ved Middagstid dristede nogle

¹⁾ Den 11. April havde Krigsministeren givet Ordre til, at det danske Armécorps med sin Hovedstyrke ikke maatte rykke længere Syd paa end til Slesvig By, samt at Eckernførde ikke maatte angribes. Dagen efter gaves dog Tilladelse til Besættelsen af Eckernførde, hvis man kunde komme Preusserne i Forkøbet. Det blev Captain Wørishøffer, der, med sit Kompagni af 5. Linie-Bataillon, fik dette Hverv. Det var Captain Wørishøffers Meldinger om Fjendens Stilling, der gav Anledning til den i Brevet omtalte Expedition til Egnen omkring Eckernførde under Major Schepelern.

²⁾ Efter Slaget ved Slesvig gik det danske Armécorps tilbage til Als. For at sikre sig en Udfaldsport til Slesvigs Fastland anlagdes et Brohoved paa Sundevedsiden. Det var General Hedemanns Mening at give Besættelsen af Als en offensiv og for Fjenden truende Karakter. Krigsministerens Udsending i Hovedquartæret, Oberst Hansen, mente imidlertid, at offensive Operationer var ubetimelige, og som Følge af denne og andre Controverser afgav General Hedemann Kommandoen, som overtoges af Oberst Hansen d. 7. Maj. Arbejdet paa Brohovedet i det Sundevedske genoptoges d. 8. Maj, hvorved den i Brev Nr. 2 omtalte Fægtning fandt Sted.

Tyskere sig nærmere til os, men de hilstes saa velment af vore Jægere, at de fandt for godt at vende om igjen, efterladende sig 2 faldne; nogle paastaa, at de havde seet dem bære 5 bort, men jeg saa kun 2 falde. I Dag er alt roligt.

Efterskrift d. 8.

De maa undskylde, at jeg føier et Par Ord hertil, thi idag er der Liv i Christenheden; en stærk Kanonade forenet med Geværskud lader mig formode, at Fjenden nu nærmer sig vor Kjæde, og jeg brænder af Længsel efter selv at være med og erfare Udfaldet for selv i dette Brev at kunne meddele Dem samme, men skeer det ikke, saa kan De snart vente Brev fra mig igjen, thi jeg venter nu Begivenheder af Vigtighed, saasom vi have erfaret, at 15000 Svenske skulle været ankomne til Fyen og Sjælland for at staa os bi. Nu er alt igjen roligt, og som jeg ikke selv har været med, saa nøies jeg med at berette, at mange af Tydskerne er faldne for vore Bomber og Granater, medens jeg tror ikke paa vor (Side) at have mistet nogen; vore ere nu for største Delen vendte tilbage, og Tydskerne have bortfjernet sig; imorgen tænker jeg atter vi sees og samtaler med dem. Nu slutter jeg med en hjertelig Hilsen til Dem og Deres mig altid dyrebare Familie fra Capitainen og mig; vi ere begge raske, og det samme ønsker jeg at spørge fra Dem. Hils ogsaa Wirals (?) og Blaks og Fru Jørgensen og ellers saa mange som kjender mig. Levvel til vi atter sees.

Skriv snart igjen.

Deres forbundne Ven

Mads Nielsen

Brev Nr. 3 (4).

Ragebøl, d. 1. Juni 1848.

Kjære Theodor!!!

Saa har vi da forladt den venlige Ø, Als, der nu saalænge har tjent os til Fristed og Opholdssted; saa har vi da atter trukket vor Hovedstyrke fra Smaaøerne over paa Halvøen for, som jeg tænker at operere imod Slesvig, og jeg vilde dog ønske, vi var der, men det vil sikkert koste flere Menneskeliv; thi jeg troer, Tyskerne vil gjerne være i Danmark. Om Slaget i Søndags¹⁾ har De vist allerede erfaret det meste, da jeg er bleven hindret i at skrive førend nu; men lidt vil jeg dog fortælle Dem, og naar vi, som jeg haaber, snart kommer til at operere, saa skal jeg, hvis jeg beholder Livet, oprette det forsømte. Altsaa! Det var i Søndags Formiddags, at vi erholdt Ordre til at bryde op for at

¹⁾ Fægtningen i Sundeved d. 28. Maj, et Udfald fra Brohovedet med det Maal at bemægtige sig Stillingen paa Dybbølbjerg og en saa stor Del af Terrænet foran, som var fornødent for en god Forpoststilling. Under den for de danske Vaaben ærefulde Fægtning havde 5. Bataillon det Hverv at afsøge Halvøen Broager.

tilkæmpe os et Quarteer paa hin Side Sundet. Vi modtog den med Glæde, da vi allerede vare kjede af at ligge stille, men ikke uden billig Vemod forlod vi det Sted, der var bleven vort andet Hjem; kortsagt omtr. Kl. 12 gik vi over til Sundevit med vor hele Styrke. Vi bleve snart hilsede af Tydskerne, der for Sikkerheds Skyld havde en stærk Forpostkjæde, thi de havde den Dag ikke ventet os, de havde just den Dag dér, hvor vi nu ligger, faaet ny Indquartering, og deriblandt en Major, som havde bestemt at spise Kl. 12. Maden kom paa Bordet, men Majoren smagte den ikke, han fik andet at tænke paa, thi da var det danske Blod kommet i Kog; der blev stormet flere Gange, og det var Hurra paa Hurra uafsladelig, forenet med Geværkuglernes Piben og Kanonkuglernes Hvislen. Kampen var haard, thi de Tydske vare godt dækkede, de indtog 2 faste Stillinge, efterat de vare fordrevne fra den første; den anden var lidt oven for Dybbøl Mølle, hvor de holdt dem omtrent 1 Time, men led tillige et betydeligt Tab. Den sidste Stilling, som de indtog, var ved Dybbøl Mølle, hvor de havde Kanoner, hvormed de beskød os paa det heftigste, Kuglerne regnede uophørlig uden at skade stort; en Kugle slog ned midt i første Bataillon, der laa i Colonne og dræbte kun 1 Mand, men snart bragte vore Kanoner deres til Tavshed, og Kampen endtes med Dagen. En Forpostkjæde blev udstillet, og Hovedstyrken trak sig noget tilbage. Morgenen derpaa havde vi igjen en Forpostfægtning, og vi staar nu i den forrige Stilling. Nu ønsker jeg, dette Brev træffer Dem med et godt Helbred og beder Dem hilse Deres Familie fra Hr. Capitajnen og mig paa det kjærligste, vi er, Gud skee Lov, sunde og velforvaret og ønsker snart at samles med Dem igjen; hils ogsaa Pigerne fra Peter og mig, jeg talte med ham i Mandags. Lev forresten vel, til vi sees og samles; jeg lever, til jeg dør, som Deres altid forbundne

Mads Nielsen.

Brev Nr. 5 (6).

Ulkebøl Præstegaard, d. 7. Juni 1848.

Kjære Theodor!

. Det var altsaa den 5. dennes lidt før Middag, at vi foruroligedes af en heftig Skyden, det var nemlig de Fjendtlige, der angreb vor Kjæde, der paa Grund af sin ringe Styrke snart maatte trække sig tilbage stedse kæmpende mod den overlegne

¹⁾ I Anledning af, at det d. 5. Juni var Kongen af Hannovers Fødselsdag, var det d. 3. s. M. af General Wrangel bekendtgjort, at der skulde holdes en stor Parade af Arméen i Egnen om Holbøl, i hvilken Anledning alle disponible Tropper skulde give Møde i Paradeterrænet Kl. 10 Fmd. Meningen var imidlertid — dækket af dette Paaskud — at foretage et almindeligt Angreb paa vore Tropper baade mod Aabenraa og Sundevad. Det lykkedes virkelig General Wrangel ved denne Krigslist at holde den danske Overkommando i Uvidenhed

Fjende, i venstre Flanke var Angrebet heftigst; ved Nybøl Skov holdt de danske sig, efter at have trukket sig ud af samme, i over 1 Time og udholdt og besvarede den heftige Ild. Snart vare de 2 Geværskuds Distance bag højre Flanke og i største Orden trak de sig saa langt denne Side Dybbøl mod Sønderborg, at de, dækkede af vore Kanoner, der vare stillede paa Højderne ved Dybbøl, kunde tage en fast Stilling og vente Reserven, som laa paa Als. Nu var det forgjæves, at Fjenden anstrængte sig for at drive os ud af vor Stilling. Vi holdt Stand, og Reserven kom, men nu maatte Fjenden drives tilbage, og den Sag var saa (af) vore besluttet og udført, thi de havde faaet en stærk Kjæde udstillet, der var dækket af levende Hegn og Diger; nu rykkede vor Reserve frem og Kjæden forstærkedes. Kanonerne havde hele Tiden vedligeholdt en hæftig Ild for at holde de Fjendtlige dito og Coloner i Ave, men nu aabnedes en Geværild fra den fjendtlige Kjæde paa omtrent $\frac{1}{4}$ Miils Distance, der saa ud som den stærkeste Ildebrand, men det skrækkede ikke de Danske, de stormede flere Steder, og en Kamp begyndte paa Liv og Død. Snart var Fjenden bragt paa Flugt; længst holdt de sig paa højre Fløj mod vores venstre; her stormede Fodgarden¹⁾ og mistede flere døde og saarede. Kampen fortsattes til Dybbøl og endtes med Dagen, efterat Fjenderne vare fordrevne, og vi havde faaet vor forrige Stilling. Vi havde meest Preussere imod os, og endeel blev taget tilfange. I Gaar var jeg inde i Kirken i Sønderborg og saa de Døde,²⁾ der var 21 Fjendtlige, deriblandt 2 Officerer, og 16 Danske, deriblandt Oberstlieutnant Morgenstjerne ved 12.,³⁾ Lieutnant Muus⁴⁾ ved 4. og en svensk Lieutnant ved 5. Bataillon,⁵⁾ 3 Gardere o. s. v.

om, hvad der skulde ske. Det lykkedes imidlertid dog ikke Fjenden, trods det uventede Angreb, at kaste de danske Styrker ud af deres Stilling paa Dybbøl-bjerg, og Kl. 5 $\frac{1}{2}$ Eftm. gav General Wrangel Ordre til, at de tyske Tropper skulde gaa tilbage — en Tilbagegang, der kostede betydelige Tab, idet den danske Overkommando, da den bemærkede Standsningen i Fjendens Fremgang, strax bestemte sig til at gribe Offensiven; Fremgangen begyndte Kl. 6 $\frac{1}{2}$, og da den sluttede, var Fjendens Hensigt ganske mislykket.

¹⁾ Livgarden til Fods var fra Brohovedet beordret frem til Dybbølhøjderne, hvor den besatte Møllen og Hegnene deromkring. Under Fremrykningen kastede Garden de Syd for Flensborgvejen staaende, fjendtlige Styrker og fik Ordre til at gøre Holdt umiddelbart Øst for Stenderup.

²⁾ Faldne i Fægtningen ved Dybbøl var af den danske Hær 5 Officerer, 9 Underofficerer og 45 Mand — hele vort Tab i Faldne, Saarede og Fangne var 13 Off., 41 Uoff., 194 Mand.

³⁾ Otto Ludwig Munthe-Morgenstjerne, f. 9/1 1792, Kommandør f. 12. Linie-Bataillon.

⁴⁾ Niels Rothenborg Muus, f. 8/9 1827, faldt under Stormen paa Dybbøl By.

⁵⁾ Gustav Lorenz Sommelius, f. 1817, Svensk Løjtnant, frivillig i den danske Hær. Faldt under Angrebet paa Dybbøl.

Brev Nr. 6 (7).

Agerbølle, d. 4. August 1848.

Kjære Theodor!!!

. Den tapre General Hedemann har, som De vel veed, nedlagt sin Post som højstcommanderende for Hæren,¹⁾ sandt er det, at Soldaterne flere Gange ikke vare saa fuldkommen tilfreds med ham; men Hedemann var en Mand, der tilfulde forstod sine Ting; med beundringsværdig Conduite har han frelst den danske Armée under de vanskeligste Omstændigheder, og den simple Soldat, vil bestandig bevare Mindet om den ædle General, der var ham en trofast Fader, og han vil længe søge uden at finde en Mand, der (kan) erstatte ham Hedemann, ja tidt vil han sukke: ak! den tapre General er for stedse skilt fra sine trofaste Krigere.

Om Hedemanns Efterfølger tillader jeg mig blot at bemærke, at han som Bataillonscommandeur nød almindelig Anerkjendelse; hvorvidt han nu er sin Post voxen, vil Tiden vise. Desuden har jeg at fortælle Dem, at jeg, siden jeg sidst skrev, har været paa Als efter en Hest til Oberst v. Rye og med det samme i Fyen, hvor jeg havde den Glæde at see og tale med de svenske Soldater. Til Als ankommer daglig Flygtninge fra Flensborg og det Slesvigske. For et Par Dage siden skjød vore Skarpskytter 3 preussiske Husarer og gjorde 1 til Fange.

Mads Nielsen.

Brev Nr. 7.

Sønderborg, d. 20. Januar 1849.

Til

Cadet v. Wørishøffer, Landcadetacademiet.

Kjære Theodor!!!

Saa være De da atter venskabeligst hilset fra mig. Jeg er, Gud skee Tak, ved godt Helbred, hvilket jeg af Hjertet ønsker ogsaa maatte være Tilfældet med Dem.

. Tilstanden her er endnu som da jeg forrige Gang tilskrev Dem, kun med den Forskjel, at vi nu har Tøe istedetfor Frost; og der blev saaledes ikke noget af, at vi den Gang fik Besøg af Tyskerne, og jeg tænker nok, de tager sig i vare for at komme her; thi her er godt anrettet til dem, og man siger: de kan ikke godt døie slige af Dansken tillavede Retter, og saameget er vist, at hvis de forsøger en Landgang paa Øen og en Storm paa Sønderborg, da vil de faa alvorlige Smør, thi ingen af Delene kan iværksættes uden store Opofrelser af Menneskeliv, og jeg tænker, at Tydskerne har deres Liv kjærere end saaledes at lade sig slagte.

¹⁾ Den 25. Jull tog General Hedemann Afsked med Hæren i en Dagsbefaling og afrejste samme Dag til Kjøbenhavn. Overkommandoen overtoges af General Krogh.

. . . . Det gaar ellers temmelig livligt her i Sønderborg. Baller, Comedier og Aftenselskaber afvexler stadig og tjener til at opmuntre Gemytterne og fordrive Kjedsomheden, der ellers let kunde udarte til Tungsindighed, der kunde blive farlig for det Almene. Deres Hr. Fader har anmodet mig om at hilse Dem alle i Tilfælde han ikke selv skriver. Capitainen befinder sig, Gud være lovet, meget vel.

. . . . Lev vel!! Jeg tegner mig Deres tro og hengivne

Mads Nielsen.

Brev Nr. 8.

Sønderborg, d. 29. Januar 1849.

Kjære Theodor!!!

Endnu er jeg Gud-ske-Lov hos Deres Hr. Fader, men hvorlænge det varer, veed jeg ikke; at jeg ugjerne gaar tilbage til Bataillon og træder ud af Deres Hr. Faders Tjeneste, er noget, De vel kan tænke, men Fædrenelandet fordrer det, og derfor skal jeg uden mindste Knur efterkomme den tunge Pligt, thi for Fødelandet kan intet Offer være svært og har jeg følgelig intet Nyt at meddele Dem, dog glæder det mig usigelig, saalænge jeg er hos Deres Hr. Fader, nu og da at kunne tilskrive Dem et Par Linier, som jeg tænker, hvor indholdsløse de end er, dog vil overbevise Dem om den Kjærlighed, jeg bærer for Dem og Deres ærede Familie, og Himlen veed, det er mit største Ønske atter at vende tilbage til Dem og see Dem alle i de bedste Omstændigheder.

Mads Nielsen.

Brev Nr. 9.

Igen Mølle, d. 19. Marts 1849.

Kjære Wørishøffer!

Saa kan jeg da tilmelde Dem, at vi nu har forladt Sønderborg og er flyttet paa Landet. Vi have et meget godt Quarteer, og baade Deres Hr. Fader og jeg befinder os vel. Obersten¹⁾ ligger ogsaa her og Lieutenant Baland,²⁾ og Deres Hr. Fader rider hver Dag ud med Obersten. Capitain Kranold³⁾ rejser i Morgen fra Sønderborg til Fyen. Jeg kan ligeledes meddele Dem, at jeg ved Deres Hr. Faders Medvirknign er blevet oversat til 3. Forstærknings-Bataillon og af den gode Oberstlieutnant v. Gerlach⁴⁾ forfremmet til Undercorporal og indtil videre ansat som Ordonnans ved Brigaden

Fra Oberstlieutnant v. Gerlach, hos hvilken jeg i Dag har været,

¹⁾ Oberst Chr. Jul. de Meza, Commandeur for 6. Brigade, f. 1792, † 1865.

²⁾ Premierløjtnant Carl Waldemar Baland, f. 1819.

³⁾ Wilhelm Heinrich August Kranold, f. 1818, faldt ved Idsted 1850.

⁴⁾ Georg Daniel Gerlach, f. 1798. Under Krigen 1864 Overgeneral. † 1865.

samt Capitain Thrane¹⁾ og Overlæge Baumann²⁾ kan jeg hilse. Naar jeg nu atter tilskriver Dem, da tænker jeg at være paa Slesvigs Grund, da man allerede har begyndt at lægge Pontonbroen over Sundet. Naar De herefter tilskriver mig, saa skriv: Til Undercorporal Mads Nielsen Weflinge ved 3. Forstærkningsbataillon, Ordonnans ved 6. Brigade

Mads Nielsen.

Brev Nr. 10.

Nybøl Præstegaard, d. 4. April 1849.

Gode Wørishøffer.

Saa har vi da forladt Als og ere atter i det Sundevitske, og hvad mere er, vi have bestaaet den første Dyst³⁾ med Insurgen-terne, og det er derom, jeg vil berette følgende. Vi afmarscherede fra Ulkebøl i Gaar Morges Kl. 3¹/₂. Den 3. Brigade var først bleven oversat og derpaa 6., denne udgjorde venstre Flanke og Centrum, og 3. den højre. Vi marscherede uden Hinder til Nybøl, og først efter at have passeret Nybøl Mølle observerede vi de fjendtlige Cavallerieforposter, der holdt omtrent (?) Mil borte ved Landsbyen Adsbøl⁴⁾ Omtrent 100 Alen fra paa hin Side af Adsbøl ved Flensborgvejen blev Deres Hr. Faders den sorte Hest skudt under ham af en Kanonkugle, der tillige sønderrev hans Kappe uden at tilføje Capitainen mindste Skade

Mads Nielsen.

Brev Nr. 11.

Ulkebøl Præstegaard, d. 12. April 1849.

Gode Theodor!!!

. De 4 første Dage under vort Ophold paa Sundevit fore-
faldt der Træfninger af større eller mindre Omfang,⁵⁾
Men hvad der mest smerter os Danske er unægtelig Tabet af de
2 Skibe,⁶⁾ nemlig Linieskibet Christian den 8. og Fregatten Gefion,
hvilken første er sprungen i Luften og det sidste ligger i Eckern-
førde Fjord med tysk Flag, men jeg tænker ikke, det skal komme
dem til Nytte.

En Deel af Tropperne blive nu overførte til Fyen og Jylland,⁷⁾

¹⁾ Sandsynligvis Heinrich Joachim Melchior Holten Thrane, f. 1806, † 1882.

²⁾ Christian Henrich Baumann, f. 1806, † 1871.

³⁾ Affæren ved Adsbøl d. ³/₄ 49.

⁴⁾ Brevet mangler her et Hjørne, hvorved en Del af Indholdet savnes.

⁵⁾ Fægtningen ved Haderslev d. 4. April, ved Avnbøl d. 5. April, ved Ulle-
rup d. 6. April.

⁶⁾ I Kampen ved Eckernførde d. 5. April.

⁷⁾ Skønt Overkommandoen formente, at Dybbølstillingen skulde holdes, idet den betragtedes som en udmærket Flankestilling, hvorfra Fjendens Operations-
linie kunde trues, befalede Krigsministeren d. 7. April — tildels af politiske
Grunde — at Hæren ufortøvet skulde trækkes tilbage til Als med en Arrière-
garde paa Dybbølbjerg.

og Kongen har ved sit korte Besøg ved Hæren i Løverdags tilkjendegivet, at der ikke skulde ofres flere Liv, førend det beleilige Øieblik kom, da vi kunde stille Mand mod Mand, og er det da sandsynligt, at vi ville faa Hjælp; thi der kan aldrig være Tanke om at opgive Slesvig, der har kostet saamangt et Offer. Lad saa kun Tydskerne mere dem en liden Stund og glæde dem ved Haabet om Slesvigs Besiddelse, de ville dog en Gang blive skuffede i dette Haab, og gennem Aartusinder skal vort gamle Danmark bestaae til Trods for Forrædernes og Menedernes Løgn og Voldsgjerning; thi det har endnu og vil bestandig have Sønner, der vil vide at bevare dets gamle Rettigheder og som langt hellere vil døe end see det Land i Fjendens Vold, der har fostret dem til sit Forsvar, og seer jeg ogsaa i Dem Een af dets tilkommende Forsvarere

Mads Nielsen.

Brev Nr. 12.

Ulkebøl Præstegaard, d. 18. April 1849.

Gode Theodor!!!

. Saa er da endelig det længe befrygtede kommen, da jeg maatte see mig adskilt fra min gode Herre, hvilket jeg kun ugjerne gjorde. Den store Forandring, der er foregaaet med Armeens Officerpersonale bevirkede dette. Obersten blev Flankecorpsets Commandeur og med ham fulgte Deres Hr. Fader, der nu er bleven Major, hvilket han længe havde fortjent at være, og følgelig maatte jeg blive tilbage. Affairen den 13. har De vist forlænge siden erfaret, men nogle Træk af samme vil jeg dog her fremføre. Det var om Morgen Kl. 4, at Kampen mellem Forposterne begyndte, og begunstiget af Mørket dreve de Fjendtlige snart Vore indtil Brohovedet, men længere var det umuligt at komme, og nu begyndte Kanonerne at aabne deres dræbende Svælg. Et sachsisk 12 Pund Feltbatterie opkørtes mod Ladegaardsbatteriet, men uden at gjøre synderlig Virkning; men de faste Batterier besvarede Fjenden saa velment, at det fjendtlige Artilleri omtrent Kl. 7¹/₂ maatte forlade Valpladsen, efterladende sig 3 Kanoner, hvoraf de 2 strax bleve afhentede af danske Artillerister;¹⁾ det er meget smukke Malmkanoner. Omtrent Kl. 8 blev Dybbøl Mølle skudt i Brand af danske Bomber fra Als og senere hen flere paa Sundevit liggende Gaarde, som vare besatte af Tydskerne. Kl. 9 omtrent var den egentlige Kamp forbi.

Mads Nielsen.

¹⁾ Under Ledelse af Adjutanten ved Artillericommandoen paa Als, Løjtnant S. Rosen.

Brev Nr. 13.

Ulkebøl Præstegaard, d. 24. Maj 1849.

Gode Theodor!!!

. Her er alt ved det gamle, og naar vi undtager den lille Træfning, som fandt Sted imellem vore og de fjendtlige Batterier d. 17. ds., er intet forefaldet. . . . Med Smerte have vi nu Blikket fæstet paa Jydland, hvor den overmodige Fjende fuldkommen spiller Herre, men bliver dog stundom foruroliget af vore tapre Krigere, der uagtet hans store Overlegenhed i Tal spiller ham mangt et Puds og forvolder ham mange Ubehageligheder; her har den gamle General Rye ret Lejlighed til at vise sig, gid han bestandig maa komme godt fra det. Fredericia bliver, som vi seer, bombarderet hver Dag og er nok for en stor Deel afbrændt; men kunde kun dens tapre Besætning forsvare den saaledes, at Fjenden med Skam maatte forlade den, hvilket jeg med Guds Hjælp haaber vil blive Tilfældet, saa maa dette Tab med Taalmod bæres som saa mange andre. At Tydskerne nu besætter alle de Egne af Jydland, hvor vi forrige Aar have været indkvarterede og navnlig Steensballegaard, kan man se af Bladene, og med Bedrøvelse see vi disse Egnes Beboere i Fjendens Vold, der kan skalte og valte med dem og deres Ejendom efter Godtbefindende, og med Længsel see vi den Tid imøde, da de skulle blive befriede fra dette tunge Aag. Der tales nu ogsaa meget om Fred, og det var det bedste af Alt, men jeg har slet ingen Tro dertil. Det eneste, jeg antager, der skulde bevirke en Fred, er: hvis Oprøret i Tydskland tager saaledes Overhaand, at det store Fædreland nødes til at trække sine Tropper hjem for at dæmpe samme, og Insurgenterne saaledes bliver overladt til sig selv, men dette kan have lange Udsigter og muligvis aldrig ske.

*Mads Nielsen.**Brev Nr. 14.*

Gamborg Præstegaard, d. 7. Juli 1849.

Gode Theodor!!!

Da jeg ofte har lovet Dem, at jeg, naar noget af Vigtighed passerede ved Armeen vilde tilskrive Dem, uden at jeg nogensinde har opfyldt dette Løfte, som jeg burde, da der altid er hengaaet en Tid, inden jeg har haft Lejlighed til at tilskrive Dem, saa vil jeg i Dag, skjøndt kun meget ufuldkomment give Dem en Skildring af Gaarsdagens vigtige Begivenheder,¹⁾ der, ihvorstort Tabet end er af Mennesker, dog godtgjør, at den gamle Kæmpeaand endnu besjæler den danske Krigsmand og næsten gjør det umulige muligt. Det var Natten mellem 3. og 4. at flere Tropper bleve oversatte fra Middelfart til Snoghøj, hvorfra Tydskerne uden Modstand

¹⁾ Slaget ved Fredericia d. 6. Juli 1849.

lod sig drive, og den følgende Nat fortsattes Overfarten ved Fredericia, men den egentlige Overgang fandt først Sted mellem den 6. og 7. Generalerne Bülow, Meza, Rye, Moltke og Schleppegrell samt Oberst Ræder vare som kommanderende tilstede. Kl. var omtrent 1, da vore Tropper rykkede ud af Byen, og $\frac{1}{2}$ Time senere vare de i Engagement med Fjenden, der var vel underrettet om de Danskes Komme, men maaskee først ventede dem nogle Timer senere. Den 6. Brigade var af de første, der aabnede Angrebet, men i hvilken Orden, der senere blev kæmpet, kan jeg ikke sige, da jeg ikke personlig fulgte de kæmpende, men maatte paa Grund af de mig paahvilende Forretninger forblive ved Færgestedet; en frygtelig Kanonild blev rettet mod Fæstningens Batterier og vor fremrykkende Colonne men uden synderlig Virkning, men mere ødelæggende rasede Geværilden, hvis Hæftighed næsten grænsede til det utrolige, men De er vis paa, at den ikke blev ubesvaret af de danske. Det var saa at sige kun eet Skud, og en Røg som af den stærkeste Ildebrand betegnede Slagkjæden; paa højre Fløj, hvor Forskandsningerne først bleve tagne efter flere Gange at have stormet var Kampen især frygtelig. Alt, hvad der i Begyndelsen skulde vindes, maatte tages med Storm; men da Forskandsningerne paa højre Fløj, nemlig de nordligst for Byen beliggende, (var tagne), forflyttedes Kampen til Armeens Centrum og siden til venstre Fløj, alt eftersom Batterierne bleve erobrede. Kl. var omtrent 4, da Fjendens faste Batterier vare bragte til Taushed, naar undtages Batteriet ved Erritsø, der i længere Tid vedblev at beskyde Strib Færgested, hvorved Transporten af Saarede gjordes farlig, men ikke en af Kuglerne gjorde mindste Skade. Kl. var omtrent $5\frac{1}{2}$ da ogsaa dette blev forladt efter at have sprængt det derværende Krudtmagasin i Luften for ikke at berige os dermed. Nu aftog Kanonaden mere og mere, fra Fæstningen hørtes kun enkelte Skud, og Feltkanonerne hørtes længere borte, men Geværilden blev, eftersom Slaglinien udvidedes, ved at rase i forskjellige Retninger. Kl. 9 havde den allerede aftaget betydelig, da Tydskerne nu befandt sig paa den vildeste Flugt, og Kl. 12 tabte den sig ganske i det fjerne. Vort Tab af Døde og Saarede er vanskeligt at opgive, men det beløber sig til over 1000, hvoraf mellem 50 til 60 Officerer;¹⁾ General Rye er desværre død, og Capitain Fugl ligeledes; blandt de Saarede er ogsaa Oberstlt. Branner og Major Krabbe. Vi have gjort henved 2500 Fanger,²⁾ deriblandt 30 Officerer, 20 Kanoner³⁾ siges der at være taget samt 26 Ammunitionsvoogne, men der er maaske lidt overdrevent. Transporten af Saarede saavel tyske som danske vedvarede til Aften, og det

¹⁾ Tabet paa dansk Side var ialt 75 Officerer, 78 Underoff., 1738 Menige, deraf faldne 33 Officerer, 25 Underoff., 454 Menige.

²⁾ Af Fanger toges 43 Officerer og 1911 Underoff. og Menige.

³⁾ Ialt toges 31 Stykker Skyts.

var vanskeligt at tilveiebringe de fornødne Vogne. 2 Lasaretter i Frederits ere udelukkende belagt med fjendtlige Saarede, der overhovedet kun bestaaer af Slesvig-Holstenere; de fangne Saarede vare meget utaalmodige, hvorimod deres danske Ulykkesfæller bare deres Skjæbne med Taalmodighed. Man siger, at 150 Fjender havde overgivet sig og strakt Vaaben, men da de danske kom dem nær, tog de atter deres Geværer og begyndte at skyde; de bleve derfor uden Skaansel nedskudt paa 30 Mand nær, der havde fjernet sig og begjært Pardon. Hils Deres Fru Moder, Frøken Søstre og øvrige Bekjendte samt Inger fra mig og levvel til vi atter sees.

Deres Ven

Mads Nielsen.

Brev Nr. 15.

Leiren ved Slesvig, d. 29. Juli 1850.

Da jeg sidst tilskrev Dem, lovede jeg, at saa snart Felttoget atter aabnedes, da skulde jeg ikke undlade at tilskrive Dem, men det er lettere at love end holde og hidindtil har der ikke været levnet mig saamegen Tid, at dette Løfte kunde vorde opfyldt; men da jeg i Dag har lidt Tid tilovers, vil jeg tilskrive Dem et Par Ord for at lade Dem vide, at jeg endnu er ilive, og tillige fortælle Dem lidt om Slaget den 25. ds.¹⁾ Paa Grund af, at jeg sjældent kommer andre Steder end i Bataillonens Leir og paa Forpost kan jeg kun fortælle lidet mere end hvad jeg selv var Øienvidne til. At Kampen mod Fjenden begyndte d. 24.²⁾ er Dem vist allerede bekjendt, men den Dag kom vores Bataillon ikke i liden. Kampen var temmelig haard og flere Brigader deeltog i samme. Artillerikampen var hen paa Eftermiddagen levende og først ved Dagens Ende ophørte den. Om Aftenen overtog 5. Brigade Forposttjenesten og under den hører vor Bataillon; vi havde Post ved Chausseen ved Hellebækbro og stod omtrent 2000 Alen fra Fjenden, der laa paa Heden. Om Morgen den 25. omtrent Kl. 3 rykkede vor Kjæde frem, fulgt af Reserven, og var øieblikkelig i Træfning. Reserven rykkede saa hurtig paa, at den snart var i Linie med Kjæden, i hvilken den fjendtlige Kanonild snart tvang den til at opløse sig. Kampen blev frygtelig, thi Fjenden havde for sig det overskueligste Terrain, og vi kæmpede paa en Hede med utallige ufremkommelige Moser og Sumpe. Først beskødes vi af nogle paa nogle Høie paa Heden opkastede Batterier, og senere, da Fjenden var fordreven fra disse, af hans mangfoldige Batterier ved en Skov i Fronten, der udspyede Død og Fordærvelse i alle Retninger. Insurgenterne kæmpede med en mageløs

¹⁾ Slaget ved Idsted.

²⁾ Fægtningen ved Helligbæk og Solbro.

Udholdenhed og Tapperhed; vi bleve flere Gange drevne tilbage, men gik strax frem igjen. Jeg tilligemed en Deel af Bataillon en var, ved at blive liggende bag en Høide, der frembød en god Dækning, da den øvrige Kjæde retirerede, bleven Gjenstand for Fjendens Angreb; en Pikkelhue, fulgt af flere, dristede sig endog til at plante den tyske Fane paa Kammen af Bakken, hvorunder vi laa næsten ved Siden af . . . , men endeel af dem maatte betale deres Dristighed med Livet, thi da vi endelig kom saavidt, at vi kunde overstige Bakken (blev der) mange Døde og Saarede. Kl. var henimod 11, da vi bleve afløste, men det bragte ikke stor Forandring i Tingene, thi Fjenden holdt Skoven godt besat, og der maatte nok en Gang afløses, førend Fjenden bragtes til Retirade. 3 Byer bleve afbrændte, blandt hvilke Idsted, hvor General Schleppegrell¹⁾ med sin Stab paa 2 Officerer²⁾ var blevne dræbte eller saarede. Capitain Kranold³⁾ siges at være død. Vi havde 3 døde og 8 saarede Officerer ved Bataillon en, Armeen led et stort Tab, navnlig paa Officerer, men Insurgenterne have og lidt betydeligt, thi Gottorp Slot med flere Steder var opfyldte med Saarede, som de ei kunde medbringe. Det var et frygteligt Syn at see de mange Døde og Saarede, der bedækkede Valpladsen, og saa man om sig paa den milelange Valplads, da kunde man see Hundreder af Geværer med Kolben i Vejret og Bajonetten i Jorden, hvilket betegnede, at her laa een af de ulykkelige, som ventede paa Hjælp, men jeg er vis paa, at flere sent eller aldrig bliver funden.

Jeg har meget mere at fortælle Dem, men den daarlige Stilling, hvori jeg maa ligge, nemlig med Tornistret paa Knæet som Skrivepult, samt det, at jeg gjerne vil ind til Slesvig, hvor jeg haaber at træffe Deres Hr. Fader, nøder mig til at afbryde; jeg skal senere tilskrive Dem, naar jeg har erholdt Brev fra Dem. Hav den Godhed at hilse Deres Fru Moder, Frøken Søstre og øvrige Bekjendte, som endnu maatte erindre mig. Kunde jeg engang komme til at tale mundtlig med Dem, da har jeg meget at fortælle. Levvel gode Theodor og lad mig snart høre fra Dem. De hilses mangfoldig fra Deres

altid forbundne Ven

Mads Nielsen Weflinge.

Leiren under Danevirke, 29/7 50.

Hr. Cadet v. Wørishøffer.

¹⁾ Generalen blev dødelig saaret under en Kavalleriattake, der ved Øvre Stolk foretoges for at redde nogle af vore Kanoner.

²⁾ Stabschefen, Oberstløjtnant Bülow, saaret og fanget. Adjutanten ved Divisionens Artillericommando, Løjtnant G. Carstensen, falden.

³⁾ Kapt. Kranold, Stabschef hos Oberst Baggesen, faldt i Øvre Stolk.

Brev Nr. 16.

Slesvig, d. 7. September 1850.

Da jeg nu har forandret min Stilling derhen, at jeg er bleven Ordonnans, saa vil jeg i Dag tilskrive Dem et Par Ord for at underrette Dem derom; at jeg kun har Deres Hr. Fader at takke derfor er mig bevidst, og derfor er jeg ham ogsaa saare forbunden.

Af Nyheder ere her kun faa; vi alarmeredes i Nat og en Deel af Armeen rykkede ud, men formodentlig var Alarmen foraarsaget ved et Rygte, thi der var ingen Fjende hverken at see eller høre. Men imidlertid er det godt at være beredt, thi det kunde ellers let gaa som i 1848, da Armeen sidst laae her.

At Stemningen iblandt Indvaanerne ikke er den bedste, kan De sagtens tænke, thi de simplere ere alle af den Mening, at de skal tvinges til at lære Dansk og have dansk Skole og Kirke, hvilket naturligviis var høist besværligt for dem, der ikke kan et dansk Ord, men jeg siger altid, naar de ytrer sligt, at i den Henseende kan de være rolige, derpaa bliver der aldrig tænkt, og naar jeg saa siger, at det blot skal være som tidligere, saa ere de tilfredse. Men med de Store er det nu en anden Sag, de ønske et selvstændigt Slesvig-Holsteen, forenet med det store, tydske Rige, og det kan de, Gud være lovet, aldrig vente; og der gives mange, som siger heller under Danmark end under Tydskland.

Forholdet mellem Soldaterne og Borgerne er vist ikke saa spændt, som De maaske forestiller Dem; det værste er, at de saa daarligt kan gjøre sig forstaaelig for hinanden, og derover opstaar der ofte smaa Konflikter; men disse blive af ringe Betydning. Hvor der ikke ligger saa mange i Quarteer, dér er det overhovedet ikke saa slet, men hvor mange ligge f. Eks. i Frederiksberg, dér er det ikke videre godt, og naar det var godt Veir, da laa jeg ligesaa gjerne i Barakkerne. Jeg har været særdeles heldig med mit Quarteer, det er særdeles godt; ogsaa i Frederiksberg var jeg heldig.

Vi have nu atter i de sidste Dage atter havt smukt Veir, hvilket betydelig letter Forposttjenesten og gjør Opholdet i Leiren dobbelt behageligt; vel begynder det nu at blive lidt koldt om Natten, men Nattrøierne, som ere blevne Soldaterne skjenkede, vil hjælpe godt for Kulden. At mangfoldige ere blevne syge af det fugtige Veirligt er intet Under, men det er at haabe, at deres Sygdom ikke blive af lang Varighed. Hestene have ogsaa lidt meget, men nu blive ogsaa til dem indrettet Stalde, hvor de ere beskyttede for Regn og Kulde. Skandsearbejderne fortsættes endnu, og kun med stort Tab vil Fjenden kunne fortrænge os fra vor Stilling.

Deres forbundne Ven

Mads Nielsen.

Fra Corporal Weflinge, Ordonnans ved 2. Divisions Bureau.

Brev Nr. 17.

Slesvig, d. 15. November 1850.

Kjære Theodor!

I Gaar Formiddags bleve vore Forposter angrebne¹⁾ saavel i venstre Flanke som ved Krop og Breckendoif, ved Kockendorf, og overalt i venstre Flanke, hvor Angreb skete, trak vore Forposter sig strax tilbage til den holdbare, bestemte Stilling, der, saavidt jeg veed, ikke blev angrebet; vi havde der 1 Saaret. Til samme Tid maatte ogsaa vore Poster ved Krop og Lottorf trække sig tilbage, da Fjenden med store Styrker af alle Vaabenarter rykkede frem, men senere gefaldt det Vore atter at gaa til Lottorf, der endnu var besat af Fjenden, ved hvilken Leilighed en Ltn. og 6 Menige af 11. Insurgentbataillon gjordes til Fanger. Vi havde dér 4 Saarede.

Da der var anmeldt, at den Styrke, der havde viist sig ved Krop, havde udsat Poster og var i Færd med at forskandse sig, blev en Recognoscering befalet,²⁾ hvilken foretoges med 3. Forstærkningsbataillon, 2. do. Jægercorps, $\frac{1}{2}$ Escadron og 2 Kanoner, der afmarscherede Kl. 3 Em. og returnerede Kl. 10 medbringende 14 Insurgenter, som bleve tagne i Breckendorf, hvor de vilde forsøre sig i et Huus, efter at deres Kammerater vare bortkjørte, hvilke de havde fundet for klogest, da de havde mærket Vore. 1 Insurgent blev død paa Stedet, vi havde 1 Saaret. Idag bleve de alle sendte til Flensborg.

Levvel. Deres Ven

Weflinge.

Brev Nr. 18.

Slesvig, d. 9. December 1850.

Kjære Theodor!

. Fra Krigsskuepladsen har jeg kun sørgelige Efterretninger at meddele: d. 7. om Morgenen blev Forposterne ved 1. Brigade alarmerede ved, at der hørtes Skydning i Kjæden mod Fleckeby. 2 Patrouiller, ialt 30 Mand, vare udsendte for at besætte Fleckeby og recognoscere den nærmeste Omegn, men neppe vare de komne 200 Alen udenfor samme, førend de bleve angrebne saavel fra Skoven ved Louisenlund som fra Skovene omkring Fle-

¹⁾ Den fjendtlige Avantgarde Brigade foretog d. 14/11 en Rekognoscering mod Centrum og venstre Fløj af vor Stilling. Rekognosceringen foregik i 3 Kolonner, men blev hurtigt standset overalt.

²⁾ Da Overkommandoen fik Melding om det fjendtlige Angreb, gav den Ordre til en større Fremrykning for at gribe Fjenden i Flanken, men da Fjenden trak sig tilbage, inden Bevægelsen kom til Udførelse, bestemtes det kun at foretage en mindre Rekognoscering mod Breckendorf, hvor den fjendtlige Feltvagt blev fuldstændig overrumplet.

ckeby og bleve afskaarne fra Fleckeby. 1 Sergent, 1 Undercorporal og 18 Menige savnes. En Menig havde, da Officeren ¹⁾ opfordrede ham til Overgivelse, gjennemboret ham med sin Bajonet, men samme Menig befinder sig desværre iblandt de Fangne. Efter Bøndernes Udsagn skal der i Skoven have været 600 Mand ²⁾ af 1. Insurgentbataillon, og har man seet, at 1 Sergent og 12 Mand ere førte bort som Fanger; maaskee have de øvrige Savnede fundet Leilighed til at forstikke sig og vil da snart lade sig indfinde ved 4. Bataillon, til hvilken de hørte.

Man siger her, at det allerede har været saadan en Frost i Kjøbenhavn, at de har løbet paa Skøiter; saa haardt har det ikke frosset her,

Deres Ven

Mads Nielsen Weflinge.

Brev Nr. 19.

Slesvig, d. 26. Januar 1851.

Kjære Hr. Wørishøffer.

Da Omstændighederne, siden jeg sidst tilskrev Dem, meget have forandret sig, vil jeg ei undlade at tilskrive Dem et Par Ord. Hvad Forandringer her ere foregaaede er Dem vist ligesaa bekjendt som os; her ankommer daglig 4 à 500 af de hjempermitterede Slesvigere, der, efter at være fra Forposterne under Bedækning ført til Commandanten, der talte dem, føres et Stykke udenfor Byen forbi Vognparken, og faaer Lov at begive sig til deres resp. Hjemsteder; at dette har gjort et nedslaaende Indtryk paa den fanatiske Befolkning, kan De vel tænke.

Rendsborgs Besættelse af Danske i Forbindelse med Østrigere og Preussere, samt en dansk General over de »Todesmuthige«, ere Ting, hvorom de hellere havde troet, at Himmel og Jord skulde styrste sammen, end at sligt skulde passere, og for 8 Dage siden vilde hver ægte Schleswig-Holsteiner have sat sit Hoved derpaa (de mindre ægte begyndte da at ansee det som ingen Umulighed). Idag samles 2. og 5. Brigade, 4. Dragonregiment, noget af 5., Batterierne Tillisch og Just syd for Dannevirke; maaskee begynder i Dag de første Batailloner deres Marsch til Eckernförde, hvorfra de gaaer tilsøes til Korsør.

. Hvor Deres Hr. Fader skal hen, veed jeg ikke, ligesom jeg ei heller veed, om jeg bliver permittet eller ikke, men derom tænker jeg snart at kunne underrette Dem

¹⁾ Den kommanderende tyske Officer, hvem det væsentlig skyldes, at Overfaldet lykkedes. Han blev dødelig saaret.

²⁾ Den fjendtlige Styrke bestod af ialt 2 Kompagnier af 1. slesvig-holstenske Bataillon.

. . . . Hr. Majoren er allerede redet til Revuen, og i dette Øjeblik rider General Krogh forbi med sin Stab. De selv være ven-skabeligt hilset. Levvel

Deres Ven
Mads Nielsen Weflinge.

I Samlingens næstsidste Brev, dateret Weflingestormark, den $\frac{2}{3}$ 51 fortæller Mads Nielsen, at han nu, efter »at have forladt den militaire Stand er vendt tilbage til de fredelige Sysler«.

»Mit Opholdssted er det samme som, førend jeg reiste i Tjenesten, og hvor jeg ogsaa opholdt mig forrige Vinter. Alt er her ved det Gamle«!

Paa Hjemrejsen har Mads Nielsen besøgt en Række af sine gamle Kvarterer, der gennem ham sender Hilsener til Familien Wørishøffer.

Brevet slutter saaledes: »Dersom De engang ved Lejlighed vil tilskrive mig, da skulde det glæde mig. Min Adresse er: Mads Nielsen, conditionerer paa Weflingestormark a Odense.

Vær mangfoldig hilset. Levvel. Deres Ven

Mads Nielsen.«

Træk fra et Stamhus' Grundlæggelse

og fra et

„Bondestamhus“ Nedlæggelse.

Af F. Hjort.

Af trykte Kilder er benyttede: Rugaards -Fremragende danske Bønder-,
Ove Mallings -Store og gode Gerninger-, -Personalhistorisk Tidsskrift-
og Bricks's -Biografisk Lexikon-.

Jeg formoder, det vil have nogen Interesse nu, da Baandene er løst for alle Stamhuse, at høre om forskellige Begivenheder ved Grundlæggelsen af et saadant Stamhus her paa Nordfyen.

Ad forskellige Veje er jeg kommen til Kundskab om enkelte interessante Episoder i det 18de Aarhundrede, som jeg synes fortjener at bevares fra Forglemmelse, da de kaster Lys over flere Forhold og Mennesker, og derfor giver os en bedre Forstaaelse af Begivenhedernes Gang.

Den nuværende Herregaard Erholm i Rørup Sogn var endnu helt op i Aarene omkring 1700 kun en meget ubetydelig og fattig Besiddelse, hvorpaa der ifølge Amtsregnskaberne foruden Avlskarlen kun holdtes en Tærsker og en Pige, og et enkelt Aar siges det, at der slet ingen Folk var paa Gaarden uden Ejeren selv. Besætningen var 2 Heste og 1 Ko, saa det kunde han vel nok ogsaa passe selv, og der var kun 2 à 3 Bønder, som laa ind under Erholm den Gang. Da Gaard og Gods af en Erik Nielsen ¹⁹/₁ 1699 blev solgt til Lyder Spleth, kostede det hele kun 2580 Rdl. Han blev gift med en Enke Karen Borchensfeldt, som efter hans Død giftede sig 3die Gang, da hun var 70 Aar (1720) med Andreas Simonsen. Under disse Besiddere gik Erholm stærkt frem, og især da den sidstnævnte var død og hans Broder, Amtmand Hans Simonsen, 1726 blev Ejer af Gaard og Gods; men dette forskaffede ham ogsaa en Mængde store Genvordigheder, hvorom der gaar en Mængde Sagn paa Egnen den Dag i Dag, som jeg gerne her vil forsøge at belyse historisk, om det nu er muligt.

Man fortæller bl. a. om Hans Simonsen, at han med en Bonde

ved Navn *Peder Jørgensen* i Aarup og hans Søn *Jørgen Pedersen* kom i en langvarig Proces, der varede i 19 Aar. Det hedder sig i Sagnet, at meget Gods med Uretfærdighed blev lagt under Erholm, bl. a. ogsaa 2 Gaarde i Aarup. Men Ejeren af den ene af disse dristede sig, stolende paa sin Rigdom, til at anlægge Sag imod H. Simonsen og pukkede i Retten paa, at han kunde belægge den Fjerdingvej, der var mellem hans Gaard og Erholm, med blanke Sølvdalere. Det mente Simonsen ogsaa at kunne gøre; men da paastod Bonden, at han kunde stille sine Dalere paa Højkant og dog skulde ikke den mindste Plet paa Vejen blive ubedækket. — Siden lod Bonden nogle Dalere smelte sammen i Form af en Hestesko, fæstede denne løst under Hoven paa Hesten og red saa op paa Erholm og raabte til Simonsen, om han vilde have Bud med til Odense; thi did agtede Bonden sig for at møde i Retten. Da han nu red ud af Porten, lod han Hesten gøre nogle Spring, saa at den tabte Skoen og red saa ad Odense til. Skoen blev bragt til Simonsen, som beholdt den, da han syntes, den var for kostbar til en Bonde, og paa dennes Forespørgsel, om man ikke havde fundet en Hestesko, som han havde tabt, lod Simonsen svare Nej. Da Bonden imidlertid var sikker i sin Sag, lod han Simonsen stevne for ulovlig Omgang med Hittegods, og da Sagen truede med at gaa Herremanden imod, maatte denne bide i det sure Æble og forhandle med Bonden om at lade Sagen falde. Derfor skulde Bonden have Lov til at vælge den bedste Gaard paa Godset; han valgte da Peirup, der var saa stor, at da den efter hans Død blev delt imellem hans to Sønner, var hver Halvpart stor nok til, at der kunde holdes 15 Heste paa den.¹⁾

Endvidere fortæller man: »at medens den nævnte Jørgen Pedersen opholdt sig i København for at varetage Faderens Tarv under Processens lange og besværlige Gang, betalte han for at faa ringet med alle Hovedstadens Kirkeklokker, og bekendtgjorde, at nu var Retfærdigheden død i Danmark, og at det var i Anledning af dens Jordefærd, at der ringedes.«

Yderlig fortælles, at Herremanden lod ham efterlyse som »Rømningsmand«, medens han opholdt sig i København; hans Venner hjemme underrettede ham herom, og den Søndag, da han blev efterlyst ved Kirkestævne i Skydebjerg, opholdt han sig ubemærket i Kirken, men under Oplæsningen ved Kirkestævnet, hvor han erklæredes for »Rømningsmand«, traadte han pludselig frem og sagde: »Det er ikke sandt, her er jeg!«

At der ligger megen Sandhed gemt i disse Fortællinger vil fremgaa af nedenanførte historiske Oplysninger.

Etatsraad H. Simonsen bytter i Aaret 1730 ²⁴/₈ med Kongen og fik 3 Bøndergaarde i Aarup i Stedet for 3 Gaarde i Brænde-

¹⁾ G. L. Wad i »Personalhist. Tidsskrift«.

kilde, der til $\frac{9}{1}$ 1728 ejedes af Kaptajn Lassen. Disse 3 Gaarde i Aarup laa særdeles bekvemt for Erholm, idet deres Jorder gik lige op til Erholms Bygninger. Det er derfor let forstaaeligt, at Hans Simonsen gerne vilde lægge Jorderne fra disse 3 Gaarde direkte ind under Bedriften paa Erholm; og for at være sikker i sin Sag erhverver han en speciel Tilladelse dertil hos Kongen, dog kun for de $\frac{3}{4}$ af Jorderne fra hver af de 3 Gaarde; den ene $\frac{1}{4}$ skal blive tilbage ved Bønderne, der selv ejede Bygningerne paa Gaardene.

Men hele dette store Arrangement fra denne nye Godsherres Side syntes de gode Bønder i Aarup af gode Grunde slet ikke om, og de enedes om at anlægge Sag mod Etatsraad H. Simonsen, hvilket syntes en ret dristig Tanke, da han var en meget betydelig Mand og sad inde med store Embeder som Amtmand over Hagenskov og Hindsgavl Amter og som Overinspektør for det fynske Rytterdistrikt samt tillige var en Yndling af Kongerne Fr. IV, Chr. VI og Fr. V. Men Bønderne følte sig i yderste Grad krænkede ved, at den Jord blev taget fra dem, som deres Slægt, Led efter Led, havde besiddet i over 300 Aar, og som de derfor formenten var deres rette Ejendom, som kun kunde gaa over til deres Børn efter dem. — Rettergangen begyndte ved det hjemlige Ting og endte ved højeste Ret, men Bønderne tabte Sagen $\frac{23}{8}$ 1734; de prøvede en Gang til, men højeste Ret henviste Sagen $\frac{6}{12}$ 1744 til lovlige Omgang ved Hjemtinget paany, idet de fik at vide, at de kun ejede Bygninger og Besætninger, medens Herremanden ejede Jord, Skov og Herligheden. — Nu skulde man tro, at de Aarup Bønder var blevne klar over, at de ingen Vegne kunde komme ved Retterne, men deri tog man fejl; thi skønt der alt var hengaaet mange Aar med al den Rettergang, saa tog Bønderne dog fat igen for 3die Gang med at anlægge Proces mod H. Simonsen, fordi han tog den Jord, som Bønderne trods alt mente var deres. Men nu lagde Kongen sig imellem Parterne og beordrede $\frac{20}{5}$ 1746, at der skulde nedsættes en Kommission for at dømme Parterne imellem.

Til at tiltræde denne Kommission udnævnte Chr. VI de to Herrer, Etatsraad *Hendrik Bille*, Landsdommer over Fyen, og Kammeraad *Jens Baar*, Amtsforvalter over Odense, Dalum, St. Knuds og Rugaards Amter.

Som Sagfører for Etatsraad Hans Simonsen mødte Landfiskal og Prokurator *Wolrath Holm*, og paa Bøndernes Vegne mødte Prokurator Sr. *Søfren Borring*.

Ved det første Møde for Retten fremsætter Holm Krav paa, at Bønderne holder sig Loven efterrettelig og svarer de lovlige Skatter og Landgilder og være sig Herskabet hørig og lydige som Fæstebønder. Søfren Borring begærede Udsættelse, som gentages flere Gange dels for at fremskaffe det nødvendige Materiale og

dels, fordi Bonden Peder Jørgensen var syg og sengeliggende og Sønnen Jørgen Pedersen rejst til København for at tale med forskellige om Sagen og fremskaffe Dokumenter til Brug under Sagen. Imidlertid fremkommer S. Borring $12\frac{1}{8}$ 1746 med Bøndernes Krav, der gaar ud paa, at de forlanger al den Jord og Grund, Skov og Tørveskær, som er matrikuleret til deres paaboende Ejendomsgaarde i Aarup, og hvoraf Etatsraad Simonsen haver indtaget og indhegnet det meste og bedste til Erholm, igen af ham bør udlægges og følge Bønderne deres Ejendomsgaarde, som det fra Alders Tid gjort haver og dertil har henligget imod den sædvanlige Afgift deraf at svare. Dernæst forlangte de, at Simonsen skulde erstatte det Tab, de havde lidt i den Tid, han havde benyttet den omstridte Jord. Endvidere forlangte Bønderne, at H. Simonsen skulde i Henhold til Forordningen af $7\frac{1}{6}$ 1723 som Herligheds Ejer lade sig udløse, naar han ikke vil lade Bønderne nyde og bruge deres Ejendomsgaardes Tilliggelse i Mark og By ligesom deres Forfædre, dem af Alders Tid have besiddet. Og endelig forlangte Jørgen Pedersen, at Simonsen skulde give ham Husbondekaldsbrev, fordi hans Fader nu var gammel og aflægs og over 80 Aar, og Jørgen Pedersen forlangte tillige i den Anledning sig fritaget for Enrolleringen som Soldat og Fritagelse for alle Omkostninger i Anledning af denne Sag. — Skønt Jørgen Pedersen havde ligget som Dragon ved det fyenske Dragonregiment i $3\frac{1}{2}$ Aar fra 1727, saa lod Etatsraad Simonsen ham atter enroulere til Soldat den $20\frac{1}{1}$ 1744.

Der afholdes nu det ene Møde i Retten efter det andet, og en Mængde Dokumenter fremlægges, hvoraf dog kun faa er afskrevne i Protokollen, der ikke destomindre fylder 522 store Foliosider.

Nogle enkelte Uddrag af disse mange Indlæg fortjener dog at noteres. Saaledes nævnes, at de 3 Gaarde i Brændekilde, som Kongen fik for de 3 i Aarup, var beboet af Hans Rasmussen i Nr. 14, Rasmus Rasmussen i Nr. 11 og Hans Hansen Topgaard i Nr. 6, og ved en Auktion $9\frac{1}{1}$ 1728 blev der betalt for disse 3 Gaarde tilsammen 1066 Rdl. 4 Mk. 6 Sk.

Den $29\frac{1}{6}$ 1743 skriver den gl. Peder Jørgensen et Brev til H. Simonsen for at bede om Rejsepas for Sønnen mellem sin Gaard i Aarup og København at gælde saalænge Sagen staar paa, og den gl. Mand stiller hele sin Formue i Kaution for, at Sønnen ikke vil rejse andre Steder hen end til Hovedstaden. I Brevet beklager den gl. Peder Jørgensen sig ogsaa over, at H. Simonsen »ligesom paa en besynderlig Maade at betjene sig af kgl. Majestæts Befalinger har ladet lyse af trende Sognes Prædike Stoele efter hannem, ja endog siden min Søns Hjemkomst derhos tillige ladet ham ved Mandskab eftersætte i hvad Mening og Henseende er Gud den alvidende bedst bekendt. Ikke destomindre har dog

denne Omgang bestyrtet af Hr. Justitsraadens andre u-medlidenheder mod mig endjaget mig denne Skræk og Frygtsomhed, at Hr. Justits Raad under en og anden Skin vil søge at bemægtige sig forannævnte min Søn Jørgen Pedersen, og derved hindre ham, at han ikke paa egne og mine Vegne kan fortsætte de Rejser og Ærinder til København som Sagerne behøver, hvormed jeg af Justitsraaden forfølges. Men jeg herved efter, at jeg først har Resenderet min Søn Ret, for uforholdne Efterlysning, endskønt jeg ved tvende Mænd har ladet Hr. Justitsraaden, hvor han var begjære et lovligt Rejsepas Peder Jørgensen.«

Herpaa svarer H. Simonsen $\frac{1}{7}$ 1743: »At Peder Jørgensen var ikke saa syg, som han gjorde sig, og han havde tvende Sønner og desuden en Karl, men Peder Jørgensen og Sønners Opsætsighed og intriquer imod sit Herskab er mere end hele Landet bekjendt.« H. S. mener videre, »at Sagen nu ikke kræver nogen Rejse til Skade for Gaardens Bedrift. Jørgen Pedersen har nu i $\frac{3}{4}$ Aar været bortrejst uden at give sit Herskab et Ord tillkende enten han har været i eller udenfor Riget eller ganske bortrømt, naar han igjen indfinder sig hos sit Herskab, skal der blive talt med ham og gives ham nærmere Svar.« Dette overbragtes til den gl. P. J. af Frederik Sørensen og Jørgen Larsen begge af Ørsbjerg.

$\frac{8}{12}$ 1742 sender Rentekammeret en Meddelelse til P. Jørgensen, hvori det siges: at »Simonsen ved hans Ansøgning ikke har erindret eller andraget noget angaaende den Ejendomsret, som I formener at have til Eders iboende Gaard!«

Den $\frac{8}{11}$ 1746 leverer Wolrath Holm et Indlæg paa 66 Folio-Sider, hvori han bl. a. siger: ». . . og ihvorvel Hr. Etatsraaden for at stille denne u-roelige Bonde tilfreds, har tilbuden ham enten en anden Gaard af langt større Tillæg (en Gaard i Hækkebølle) eller Penge, trej a füre dobbelt saa meget som Bygningerne var af Værdi, ja mere end Gaarden kunde koste, om end Jorden havde været Ejendom! men ingen Proposition har kundet stille denne trættekjære Bonde tilfreds, men han fremdeles vil i Processer og næsten oprepe den samme som han for 38 Aar siden, imod sit daværende Herskab hafde begyndt.« . . . »1669 $\frac{5}{3}$ har Kong F. III solgt Peder Jørgensens Gaard til Cancelliraad Steensen, som en Fæstebondegaard, der skulde svare Stedmaal og Landgilde lig med andre Fæstebønder og samme Skjøde blev derefter solgt til Oberst-Lieutenant Mogens Holck til Skovgaarde.« »Oprindelig var P. J.s Naboer *Anders Christensen* og Niels Andersen enige med ham, men førend Forretningens ende frafaldt.« H. Simonsen lod ved Raunebjerg Birketing $\frac{27}{9}$ 1746 udtage et Tingsvidne, hvor P. J.s Gaards Bygninger er ansat efter højeste Taxt for 329 Rdl. bekræftet af de to Synsmænd *Hans Breinholt* og *Anders Jensen Broholm*.

I Kommissionen blev bl. a. ogsaa fremlagt Højesteretsdommen af $\frac{20}{3}$ 1734, hvori det et Sted hedder: ». . . Lovens bydende be-

frier Selvejere Bønder for videre Afgift til Herlighedens Ejer, end fjerdeparten af Arbejde og Tynge mod en Fæstebonde, thi havde Citanterne (Bønderne i Aarup) til saadan deres Ejendomsrettigheder at Maintinere for Birkeretten med een for 200 Aar siden A° 1532 paa Ottense Raadhus afsagde Oberretsdom, hvor salig og højlovlig ihukommelse *Kong Hanses* aabne beseglede Brev var i Rette lagt omstændeligen og klogeligen derved bevist, at Peder Jørgensens Forfædre haver Kjøbt deres Ejendom af *Kong Hans* og hands Arvinger,¹⁾ Stedets daværende Beboere i Conformitet af samme Brev er tilkjendt Gaarden at bruge og beholde med dens rette Tilliggelse fra den Tid af til nuværende Tid er eldgamle Skjøder lovligen efter forudgaaende Lovbydelse til Tinge udstedt, hvoriblandt er et Skjøde A° 1625 af Bogherredsting udstedte, da Herligheden til Peder Jørgensens Gaard har lagt til Kongen, under Hagenskov Slott der bevidner, at ikke allene da men endog 1614 = 11 Aar imellem hvergang har Slotsskriveren og Ridefogden over bemeldte Lehn, *Søren Jensen* og *Jens Olsen* ved Skjødets Udstedelse inden Tinge og Ret tilstaaet Peder Jørgensens Forfædre at være rette Eiere til Huse, Jord, Skov, Ager, Eng, etc. Anden Gang er 1608 ²⁵/₁ ved Bog Herreds Ret, *Kong Hanses* Brev om P. J.s Ejendom forevist med mange flere Gaarden tilhørende Breve, iblandt et Skiftebrev Aar 1511 af Vissenbjerg Birkeret udstedt,²⁾ der forklarer, at af Ejendommens Rettighed er Gaardens Jorder skiftet imellem Arvingerne; de haver pantsat samme til fremmede

1) • Vi *Knud Gyldenstjerne* af Guds forsluon Electus til Fyens Biskop, Dom, *Peder Lyche*, Ridder og høvidsmand paa Nyborg, *Peder Ebbesen*, Høvidsmand paa Lindenes, *Anders Jacobsen* til Sæboe og *Anders Henningsen* til Steensgaard; Gløre Vitterligt: At Aar efter Guds Byrd 1532, den Mandag næst efter Frue Dag Purificat paa Odense Raadhus var skikket udi Rette for os, *Anders Andersen* i Voltofte og *Jørgen Greve* i Kirke Sæbye paa den ene, som skylder *Anne Olufs* i Aarup, *Peder Olsen* med andre hendes Børn ibm. paa den anden side, udi sammender at de hafde Loddning Deel udi den Gaard de udi boende med hands Rætte tillæggelse, og at de holder dennem den for, saa at de ikke kunde komme til at bruge dens Rættighed udi samme Gaard, derimod svaret foranførte *Peder Olsen* paa sin Moders Sødskende og sine egne Vægne og dermed hans Fader *Peder Andersen* igjenkjøbte samme Gaard som falden var til Kongen af *Kong Hans* til sig og sine sande Arvinger, og Bevilste det med *Kong Hans*'s aabne Beseglede Brev, som hans Fader *Ole Pedersen* derpaa hafde taget, med flere Ord Dennem imellem var, Da efter Tiltale, Giensvar og Sagens leilighed, sagde vi saa med foranførte gode Mænd for Rætt, at foranførte *Anne Olufs* og *Peder Olufsen*, med sine Sødskende bør at nyde bruge og beholde foranførte Gaard Aarup med dens rette tillæggelse efter foranførte *Kong Hanses* Brevs Lydelse dog som at dersom foranførte *Anders Andersen* og *Jørgen Greve* have nogen Deel eller lod, som bevislig Kand være; Skulde de da efter Danne Mænds Vurdering og Silgelse betale dem deres Lod og deel. Til Vidnesbyrd at saa er i Sandhed som foreskrevet staar, have Vi med foranførte gode Mænd ladet trykke vor Zignetter neden paa dette vor aabne Brev som givet er Aar og dag og sted som skrevet staar. •

2) Se Aarbog for Historisk Samfund for Odense og Assens Amter, 1. Bind, Side 162.

10 Aar, tillige mange Eenstemmende Vidner hafde forklaret saalænge, de kunde mindes, af fornævnte 2de Mænd og Formænd haver nødt deres Ejendomsrettighed, hugget i Gaardens Skov uden Udvisning, haftt derude fri Olden, og ej gjort videre end een fjerde Part Hovning, selv bortlejet det paa Gaardens Grund liggende Hus og deraf oppebaaret Huspenge, endog da de nu sidst laae under Rytter-Distriktet og Amtmand Erich Steensen som Ejer til Skov Gaarden, hvorunder Herligheden af forannævnte 2de Ejendomskaarde og meddelt den Husbondsholds Breve foruden da disse Gaarde ^{14/7} 1723 er solgte til F. IV ere de for Ejendom fra Skov Gaarden bortskødet, de skulde og begge af deres Ejendom have svaret Artilleri Skatter og Peder Jørgensen udi Krigsjordebogen for Ejendom være endført.«

Ved at læse Kommissions-Protokollen, skønner man let, at her mangler nogle Dokumenter, der aabenbart burde have været til Stede, men de er der ikke. — Rent tilfældigt traf jeg i Rigsarkivet ved at søge i en samtidig Kommissionssag fra Vissenbjerg mellem 36 Bønder og Regeringen om Ejendomsforholdene der, anført en Mængde meget gamle Dokumenter, som netop var laant fra Kommissionen, der behandlede Sagen mellem H. Simonsen og Bønderne i Aarup. Dette kunde saa meget lettere lade sig gøre, som Søren Borring var Sagfører for Bønderne i begge Kommissioner; og Skriveren har vel derfor ment, at han kunde spare noget af dette vældige Afskrivningsarbejde — Protokollerne fra Vissenbjerg er paa 8000 Sider.

Jeg har taget et ganske lille Uddrag af disse ældgamle Skøder og Tingvidner, baade fordi de i den her omhandlede Sag er af meget stor Betydning og Interesse, men ogsaa fordi den Mængde Navne og Familieforbindelser, som her lægges for Dagen, er af ikke ringe personalhistorisk Betydning, da der jo kun er bevaret saa overmaade lidt af saa gammel Dato og med saa uafbrudt Rækkefølge.

Udskrift af Commissions-Act contra 36 Wissenbjerg Bønder.

Nr. 2. Niels Tordsen i Fjølstruppe, Herritzfoged i Baag-herrit,
vii kundgiøre for alle, Anno Dom: 1533, St. Simonij Jude Apostels Dag, for os og mange Dannemænd, flere inden Baagherreds Ting, var skichet Peder Olsen i Aarupe, begierte fick eet fuldt Tingsvidne af 8te Danne-mænd, som ere. hvilche alle samdrægtelige og velberaade vindede paa Troe og Sandingen, at de samme Dag sandelig hørde og saae inden 4 Stokke paa fornefnte Ting, det Jep Kleinsmed i Middelfardh, fremgick for Dom udi Tingliud, solte og oplod skriffthlig til Tingswinde, skiødte og athende, fra sig og sine Arwinger, og til fornefnte Peder Olufsen, og hands fuld Søskende og Deres Arwinger, ald dend Lod Part og Ejendom, som hand haver i Aaruppegaard, som forermeldte Peder Olufsen nu udiboer, som hand arvede effter sin Fader, Jep Andersen, det skiødte hand udi

Huuse, Jord, Ager, Eng, Skou, March, vaadt, tørt, inden Byes, og uden Byes med ald dets rette Tilliggelse og Tilhørelse, intet undertagende at nyde, bruge og beholde for et frit Kiøb og Skiøde, til Evindeligen Ejendom, og forpligtede sig og sine Arvinger, at hiemle og frelse for Peder Olsen og hands fuld Sødskende fornefte Kiøb og Skiøde, effter Loven og vor loulig Loubøden, 3 Ting for skiødt gick, til ydermere Vidnesbyrd, henge Vi vores Ind-Segle neden for dette vor aabne Brev.

Nr. 3. Jørgen Hansen i Bucheruppe, Herritzfoged i Baagherred, gjøre alle vitterligt med dette vort aabne Brev, at Ao Dom: 1541, dend Mandag næsteffter Søndag St. Unise, var skikket Peder Olsen i Aaruppe bedes fick et fult Tingsvidne af 8te Dannemænd hvilcke alle samdrægtelig vinde Det Hans Andersens i Hiorte, fremgick jnden Tinge for Dom, skiødte og afhente fra hannem og hands sande Arvinger, og til forermeldte Peder Olsen, og hands Arvinger, Een halv Broder deel udi dend Bondegaard i Aarupe, som forermeldte Peder Olsen nu udi boer, saa nær som hands Sødsters Part Malene, som hand arvede effter sin Fader Anders Pedersen i Kirkebølle skiødte forermeldte Peder Olsen saa megen Part, som hand arvede i samme Bondegaard effter sin Moeders Søster Søn Hans Hansen, og skiødte hand og forermelte Peder Olsen, saa megen Part som Hands Sødster Malene Ibs Datter, haver udi samme Bondegaard, som han arvede effter sin Moeder, Inger Jeppes, og saa meget som hand arvede effter sin Moeders Søster-Søn Hans Hansen, som hafde hendes Fuldmagt Brev jnden Tinge oppaa. Det skiødte de udi Huuse, Ager etc.

Nr. 4. Vi effterskrevne Jørgen Hansen i Bocherup, Herritzfoged i Baag Herred gjøre alle vitterligt med dette vort aabne Brev Anno Dom: 1546 Fleskemandag, for os og mange Dannemænd fleere paa Baag Herreds Ting, var skichet beskeden Dannemænd Peder Olsen j Aarupe, bedes fick, og loulig frem[le]dede eet fuldt Tingsvidne af 8te Dannemænd hvilcke alle vunde det Poul Skrifer, Borge-mester i Assens, fremgick inden Tinge for Dom, skiødte og afhendte fra sig, og fra sin Hustrue, Birthe Hans Lampdatter og alle Deres sande Arvinger og til forermelte Peder Olsen, og hands sande Arvinger, een heel Broder Deel, udi Aarupgaard, som er Fjerde Parten, som Lauritz Andersen aadte, som boede i Barløse, undertagen dend Part, som Morten Andersen i Ørsted, og hands Sødskende kunde arve, deri effter Deres kiære Moeder, Lauritz Andersens Søster, hvilken Broder deel forermelte Poul Sørensens Hustrue arvede effter sin Fader Hans Lang, item Anders Snabe paa sin egen, og hands Broder Lauritz Snabe paa sine egne, og paa sin Sødsters Vegne, Anne Jensdatter, Ellene Jens Datter, Kirsten Jens Datter og Malene Jens Datter, alle skiødte fornefte Peder Olsen, een halv Broder Deel udi Aarupgaard som de arvede effter Deres Moeder, Carine Snabe, og hun effter hendes Fader Anders Hansen, og effter hendes Søster Malene Andersdaatter, som er ottende Part i samme Gaard, med ald sin rette Tilliggelse, udi Huuse, Jord, Ager etc.

Nr. 5. Niels Brylle i Gaunbye, Herridsfoged i Baagherred gjør for alle vitterligt med dette aabne Brev Anno 1586, Mandagen dend 18de April, for os og Dannemænd fleere paa Baag Herreds Ting, var skikket ærlig Mand Lauritz Hierrigsen i Aarupe, hvilcke der bedes, fick et loulig fult Tingsvidne, af 8te troefaste Dannemænd, der alle vunde Det Mads Lauridsen i Skydeberg paa sine egne og sin Hustrue Giertrud Madses Vegne med hendes Villie og fulde Samtykke, ragte Lauritz Hierrichsen i Aarup sin Haand, soldte, oplod og strax til Tingsvinde skiødte og afhendte fra sig, og sin forermelte Hustrue, og begge Deres Arvinger, og til fornefte Lauritz Hierrichsen, og hands

Hustrue Anne Nielsdatter, og deres Arvinger, ald dend Arv, Lod og Anpart, som forermelte Mads Lauritzsens Hustrue Giertrud arvet, udi dend Gaard, udi Aarup, Lauritz Hierrigsen nu iboer effter hendes Sl. Sønne-Søn, Oluf Pedersens Barn, udi Huuse og Jord, Ager etc. og kiendes fornefte Mads Lauritzen, for sig og sin Hustrue Giertrud Madses, og Deres Arvinger at have anammet og til gode Reede oppebaaret, Sølv, Penge, fyldigt og fuld Værd, af fornefte Lauritz Hierrichsen og hands Hustrue Anne, og begge deres Arvinger for forermelte Ejendom i Aarup, efter deres egen fulde Villie og nøye i alle Måder, og tilbandt fornefte Mads Lauritzen i Skydeberg sig og for sin Hustrue Giertrud, og begge Deres Arvinger at fri hiemle og fuldkommelig tilstaae forermelte Lauritz Hierrichsen j Aarupe og hands Hustrue Anne og begge Deres Arvinger samme Kiøb og Skiøde, udi forermelte Ejendom, for Mands Hinder og Paatale, og for alle Laugs Rettergang, som der kand paatale med Rette, og vor fornefte Ejendom loulig Loubøden.

Tre samfulde Ting, førend Skiøde gick, at saa er gaaet i Sandhed for os, som forskrevet staaer, det vidner vi fremdeles med vores Besegling her neden under, Datum Anno Die et Lou ut supra.

Nr. 6. Simon Andersen i Lilletofte, Herritsfoged i Baag Herred . . . vi kiendes og gjør for alle vitterligt med dette vort aabne Brev Anno 1596, Mandagen dend 30te Dag August for os og Dannemænd fleere paa Baag Herreds-Ting var skichet ærlig Mand Hans Madsen af Aarup, bedes og loulig fick et fuldt Tingsvidne af 8te loufaste Dannemænd der alle eendrægtelig vinde, at Lauritz Pedersen i Skydeberg Taarup paa sin Datter Annes Vegne, og Peder Jørgensen, Borger i Assens paa sin Farbroder Datters Maren Rasmus Daatters Vegne, som hand er Værge for udi hendes egen Nærværelse og hendes Haands Paaleggelse og fulde Samtykke, solde oplode og strax til Tingsvinde skiøtte og afhendte fra dennem og deres Arvinger, og til Hans Madsen i Aarupe og hands Hustrue Anne Niels Daatter og begge deres Arvinger, alt hvis Ejendom, Lod og Anpart, som de arvede efter deres salig Moeder udi dend Ejendoms Bondegaard i Aarupe fornefte Hans Madsen nu udi boer, som er een fuld Sødster Part, og er dend 3die Part nødt Sl. Oluf Pedersen, som tilforn boede i Gaarden, baade udi Huuse og Jord, Ager og Eng etc. at eye skullendes, og kiendes fornefte Lauritz Pedersen paa sin Daatters Vegne, og Peder Jørgensen paa sin Farbroder Daatters Vegne, Maren Rasmus Daatter for dennem og deres Arvinger at have anammet og til gode Reede oppebaaret Sølv, Penge fyldist og fuld Værd af fornefte Hans Madsen, og hands forermelte Hustrue, og Deres Arvinger, for fornefte Ejendoms Lod og Anpart i fornefte Bondegaard efter deres gode fulde Villie og Nøye, saa at de takkede for god og nøjagtig Betaling, og kiende dennem ingen ydermere Lod eller Anpart i fornefte Ejendom effter denne Dag, og tilbandt de dennem og Deres Arvinger, at fri frelse, hiemle, og fuldkommelig tilstaae fornefte Hans Madsen, og hands Hustrue og Deres Arvinger for samme Kiøb og Skiøde for hver Mands Hinder eller Paatale, og for alle Laugs Rettergange, som derefter denne Dag kand paatales med Rette, og var samme Ejendom 3 Ting Laug Bøden førend Skiøde gick, og Hans Madsen i Aarup og Lauritz Hierichsens Børn med Deres Lauverge vare Tingkaldet med Laubydelse med 2de Tingstevner med Navn Niels Jespersen i Aarupe, og Jens Hansen i Skydeberg Taarup, at det saa er ganget i Sandhed for os, det vinder vi med vores hengende Besegling etc.

Nr. 7. Simon Andersen i Lilletofte, Herritzfoged i Baagherred . . . vi kiendet og gjør vitterligt for alle, udi dette vort aabne Brev Anno 1601, Mandagen dend 27de Aprilis for os og Dannemænd fleere paa Baagwends Herriits Ting var skichet Hans Ibsen paa sin Sødster Maren Ibsdaatters

Vegne, bedes og fick et fult Tingsvidne af 8te Dannemænd der vunde det Hans Lauritzen i Kaldslund, paa sine egne Vegne og Hans Jørgensen i Ørsberg, paa sin Hustrues Johannes Vegne, de fremkomme nu i Dag inden Tinge for Dom, solde, oplode, skiødte og afhænde strax til Tingsvidne, fra dennem og alle Deres Arvinger, og til Jesper Madsen i Aarup, og hands kiere Fæstemøe Maren Ibsdaatter, og begge deres sande Arvinger, ald dend Ejendoms Lod og Arvepart, som de haver baade arvet og kjøbt, eller som de nogen Tiid arve eller købe kunde, udi dend Bondegaard i Aarup, som Jesper Madsen med deres Broder nu jboer, udi Huuse og Jord, Ager og Eng etc. eye skullendes og kiender de dennem efter denne Dag ingen ydermere Lod, eller Ejendoms Anpart i fornefte Gaard i nogen Maade, men have derfor annammet Penge Fyldist og fuld Værd af Jesper Madsen og hands kiere Fæstemøe Maren Ibs Daatter og deres Arvinger efter deres gode Villie og Nøye, og samme Ejendom er indkjøbt med fornefte Maren Ibs Daatters Penge, og tilbandt forermelte Hans Lauritzen i Kaslund og Hans Jørgensen i Ørsberg paa sin Hustrues Johannis Vegne for dennem og deres Arvinger at frie, frelse hiemle etc. Jesper Madsen og hans Fæstemøe Maren Ibsdaatter. Og anpligtede de dennem og deres Arvinger, at dersom forermelte Ejendom bliver fornefte Jesper Madsen, eller hands Fæstemøe, eller deres Arvinger afwunden enten med Lands Lov, Kirchelou eller med nogen anden Dom eller Rettergang, da derfor at stande til Rette med reede Penge inden sex Uger for ald Skadegield Kost og Tæring, som der kand paavendes i nogen Maade, deslige skiødte Jesper Madsen sin kiere Fæstemøe Maren Ibsdaatter sin gandske halve Ejendoms Hovedlod, som hand haver baade arvet og kjøbt, eller nogen Tiid hereffter arve, eller købe kand udi forermelte Bondegaard, og var hendes fri fulde faste Hiemmel og Tilstander til samme sin Ejendoms halve Hovedlod efter denne Dag i alle Maader, og var samme Ejendom loulig loubøden 3de samfelde Ting etc.

Nr. 8. Simon Andersen i Lilletofte, Herritzfoged i Baagherred vi kiendes og gjør vitterligt udi dette vort aabne Brev, at Aar efter Christi Fødsel 1618, Mandagen dend 9nde Dag Marti for os og Dannemænd fleere paa Baag Herrids Ting var skichet ærlig Mand Laurids Hansen i Gagerup i Ørsted, bedes og fick et Tingsvidne af 8te Dannemænd der vunde at det Peder Lauritzen i Aarup, nu i Dag inden Tinge for Dom ragte ærlig Mand Lauritz Hansen i Gagerup sin Haand og strax til Tingsvinde solde, skiødte og afhende fra sig og alle sine sande Arvinger og til fornevnte Lauritz Hansens Datter Dortehea Lauritz Datter fornefte Peder Lauritzens Hustrue eller Fæstemøe og hendes sande Arvinger dend gandske halve Ejendoms Bondegaard i Aarup som forermelte Peder Lauritzen nu selver jboer udi Huus, Jord, Ager etc. eyde skullendes, og kiendes fornevnte Peder Lauritzen for sig og alle sine sande Arvinger og til hands Fæstemøe Dortehea Lauritz Daatter og hendes sande Arvinger at have anammet og oppebaaret Sølv Penge for fornefte halve Ejendoms Bondegaard efter sin egen gode Villie og Nøye, og kiendes fornefte Peder Lauritzen sig ingen ydermeere Deel, Lod, Ret eller Rettighed udi forermelte halve Ejendoms Bondegaard, at have efter denne Dag i ingen Maade, og tilbandt fornefte Peder Lauritzen sig og sine sande Arvinger at frie frelse, hiemle, fuldkommeligen tilstaae forermelte Dortehea Lauritz Daatter og hendes sande Arvinger samme Kjøb og Skiøde for hver Mands Hinder og Paatale og var samme Ejendom loulig 3die Ting loubyden førend Skiøde gick, at saa er gangen i Sandhed for os det vinder vi herimoed var Dortehea Lauritz Datter i Gagerup Ting kaldet med sin Lauverge eftersom Niels Knudsen og Jørgen Lauritzen i Aarup, de hafde hiemlet Varsel.

Nr. 9. Simon Andersen i Lilletofte, Herritzfoged i Baagherred
 vi kiendes og gjøre vitterligt udi dette vort aabne Brev at Aar efter
 Christi Fødsel 1618, Mandagen dend 9de Dag Martj for os og Danne-
 mænd flere paa Baagherritz Ting var skikket ærlig Mand Peder Hierich-
 sen i Aarup, bedes fick et fult Tingsvinde af 8te Dannemænd der
 vunde det Lauritz Knudsen i Grimstrup efter hans Datters Død,
 som boede i Aarup, Mads Larsen i Astelboe, paa sin Hustrues Vegne,
 og Hierig Larsen tien i Gielsted Taarup paa sine egne Vegne, de samt-
 lig nu i Dag jnden Tinge for Dom, ragte ærlig Mand Peder Lauritzen
 i Aarup deres Hænder, og strax til Tingsvinde solde, skiødte og afhende
 fra dennem og alle deres sande Arvinger, og til Peder Larsen i Aarup,
 og hands trolovede Fæstemøe, Dorthe Lauritzdaatter og begge deres
 sande Arvinger ald dend Ejendoms deel Lod og Anpart, som dennem
 enhver arveligen er tilfalden udi dend Ejendoms Bondegaard udi Aarup,
 fornefte Peder Lauritzen udi Aarup, nu udi boer. Udi Huse, og Jord,
 Ager og Eng etc. at eye skullendes, og kiendes fornefte Lauritz
 Knudsen, Mads Lauritzen og Hierig Lauritzen for dennem og alle deres
 sande Arvinger at have annammet, og til gode Reede oppebaaret Sølv-
 penge for forermelte Ejendom efter deres egen gode Villie og Nøye
 og kiendes dennem ingen ydermere Deel udi forermelte Ejendoms
 Bondegaard efter denne Dag i nogen Maade at have, og tilbandt for-
 nefnte Lauritz Knudsen, Mads Lauritzen og Hierig Lauritzen for dennem
 og alle deres sande Arvinger at frie frelse tilstaa fornefte Peder
 Lauritzen og hans trolovede Fæstemøe Dorthe Lauritzdatter, og begge
 deres sande Arvinger samme Kiøb og Skiøde, for hver Mand's Hinder og
 Paatale og dersom samme Ejendom blev fornefte Peder Laurit-
 zen eller hands fornefte Fæstemøe i nogen Maade afrunden, da for-
 pligte vi os inden sex samfulde Uger, at vederlægge dennem iglen med
 saa goed og velbeleilig Ejendom, eller og fuld og nøyagtig Betaling
 derforre. Og var samme Ejendom loulig 3 Ting loubøden førend Skiøde
 gick, og fornefte Peder Lauritzen og hands trolovede Fæstemøe Dorthe
 Lauritz Datter, vare kaldet imoed samme Loubydelse, efter som Niels
 Knudsen og Jørgen Lauritzen i Aarup, de nu j Dag hiemlede Varsel, at
 saa er Gangen i Sandhed for os, det vinde vi

Nr. 10. Niels Andersen i Eggerup, Herritzfoged i Baagherred
 vi kiendes og gjør vitterligt, udi dette vort aabne Brev, at Aar efter
 Christi Fødsel 1625, Mandagen, dend 28de Dag Februarj, for os og Dan-
 nemænd fleere paa Baagherritz Ting, var skiched ærlig Mand, Peder
 Lauritzen i Aarup, bedes og fick et fuldt Tingsvidne af 8te Dannemænd
 der paavunde, at efter som Knud Hansen, Borger i Assens
 ved sin Fuldmægtig dend 6te Dag Decembris, næstforleden, have ladet
 hiemle Varsel, over Peder Lauritzen i Aarup, imoed Loubydelse, for
 hvis Ejendom Knud Hansen kand være berettiget udi dend Ejendoms-
 gaard fornefte Peder Lauritzen nu jboer. Da er nu i Dag fremkommen
 ærlig og velagte Søren Jensen Slottsskriver og Ridefoged over Hagen-
 skau Lehn, og her jnden Tinge for Dom fremlagde een Baagherrets
 Ting-bog paa Aar 1614, dend 14de Novbr., hvorudi befindes et Skiøde
 at være indført, lydendes Ord fra Ord som efterfølger; Det Hans Jesper-
 sen i Gielsted Taarup paa sin Moeder Anne Hieris Datters Vegne, Mads
 Brylle i Gaunbye paa sin Hustrues Margrethe Hierigsdaatters og Hans
 Hierichsen i Schydeberg paa sine egne Vegne, Hans West, og Hierig
 Hansen ibd. Det efter deres Sl. Moeder Maren Hierigsdatters Død, Jørgen
 Knudsen i Gielsted Taarup paa sin Hustrues Bodil, hendes Moeders for-
 nefnte Maren Hierigsdatters Død og Hans West i Skydeberg paa sin
 Daatters Kathrine Hans Daatters Vegne, efter hendes Moeders fornefte
 Maren Hansdatters Død, item Michel Ibsen j Skydeberg paa sine egne,
 og sine 2de Sødstre, Karen og Anne, Ibsdatters Vegne, Hans Ibsen og

Anders Ibsens Brødre, hver paa deres egne Vegne efter deres sl. Moeder Kathrine Hierigsdatters Død, som boede i Skydeberg, iligemaade Niels Michelsen j Gaunbye paa sin Hustrues Maren Hans Datters Vegne, udi hendes ejne, og hendes Fader fornefte Hans West i Skydeberg deres Nærværelse de samtigen nu i Dag inden Tinge for dem skiløtte og afhende fra dennem og alle deres sande Arvinger, og til Peder Lauritzen, Lauritz Hierigsens Søn i Aarup, og hands Arvinger, ald hvis Ejendom, Lod og Anpart dennem arveligen er tilfalden, efter fornefte hver deres Moder, som forskrevet staaer i den Ejendoms Bondegaard i Aarup, som forermelte Peder Lauritzen af Lehnsmændens Fuldmægtiger Jens Olsen, Ridefoged i Hagenskaus Lehn, og af fornefte sine Samfrender er kiendt for een rette Hovedmand til samme Gaard, efter Tingsvidnes Indhold dend 7de May sidstforleden, baade udi Huuse og Jord, Ager, Eng, Skau og kjendes de dennem samtlig, for dennem og deres Arvinger, at have anammet og til gode Rede opbebaaret Sølv Penge for fornefte deres Anparters Ejendom, af forermelte Peder Lauritzen, efter deres egen gode Villie og Nøye, og kiendes dennem eller deres Arvinger ingen ydermere Andeel, Lod, Rett eller Rettighed at have udi eller til forermelte Bondegaard og Ejendom, efter denne Dag i nogen Maade, men tilbandt dennem og deres Arvinger at frie, frelse og tilstaae fornefte Peder Lauritzen og hands sande Arvinger samme fornefte Kløb og Skløde, for hver Mands Hinder . . . og haver samme Ejendom været louligen 3 Ting Loughøden førend Skløde gick, og hvorimod haver været kaldet, alle Lauritz Hieresens Børn i Aarup, med deres Lauverger, Hans Madsen i Aarup imoed Laugsbydelse paa Ejendom og Hans Madsen i Aarup og Peder Lauritzen, de bød Sølv og Penge for samme Ejendom, eftersom Hans Ibsen og Hiere Lauritzen i Skydeberg hlemled Varsel dend 24de April 1609.

Nr. 11. Niels Andersen i Eggerup, Herritzfoged i Baagherred vi kiendes og giøre vitterligt i dette vort aabne Brev, at Aar 1625, Mandagen dend 28de Dag February for os og Dannemænd fleere, paa Baagherritsting var skichet ærlige Mand Peder Lauritzen i Aarupe, bedes og fick et fuldt Tingsvidne af 8te Dannemænd der vunde det Peder Lauritzen i Aarup, nu i Dag inden Tinge for Dom fremlagde et Papiersskløde, som her af Tinge er udgivet, Aar 1615, Mandagen dend 28de Dag, Augustj, som var u-skrabet, u-stungen, og u-machuleret, som hand begierede fornyet, lydendes under de 8te Tingsvindes Mænds Hiemmel Ord fra Ord, som efterfølger, det Hans Madsen i Aarup paa sine egne og sin Hustrues Anne Niels Daatters Vegne, med hendes egen nærværende Villie og Samtykke, ragte sin Stif søn Peder Lauritzen i Aarup deres Hænder, solde oplode, og strax til Tingsvinde skiløtte og afhendte fra Dem og deres Arvinger, og til fornefte Peder Lauritzen, og hands Hustrue Maren Lauritz Daatter, og begge deres Arvinger ald dend Ejendoms Lod, Deel, eller Anpart, de haver udj dend Ejendoms Bondegaard i Aarupe, fornefte Peder Lauritzen nu iboer, baade i Huuse og Jord, Ager etc. indtet deraf undtagen i nogen Maade fornefte Peder Larsen og hans forermelte Hustrue og begge deres Arvinger, for evig Ejendom at maae nyde, bruge og beholde, uigienkallede, og kiendes fornefte Hans Madsen med sin Hustrue for dem og deres Arvinger, ingen ydermere Deel, Lod, eller Anpart i fornefte Ejendom efter denne Dag, og at have anammet, og til gode Reede opbebaaret Penge Fyldist af fornefte Peder Lauritzen, og hands forermelte Hustrue og begge deres Arvinger for forermelte deres Ejendoms Anpart efter deres fulde Villie og Nøye, og takker for god og nøyagtig Betaling i alle Maader, og tilbant forermelte Hans Madsen og hands fornefte Hustrue dennem og deres Arvinger, at frie, frelse og tilstaae forermelte Peder Lauritzen og hands fornefte Hustrue og begge deres Arvinger samme

Kiøb og Skløde for hver Mands Hinder og Paatale item skeede det sig saa, det Gud forbyde, at deres Ejendoms Anpart blev fornefnte Peder Lauritzen, og hands forermelte Hustrue Maren Lauritzdatter, eller deres Arvinger fravunden, enten med Landslou, Kirchelou eller i andre Maader, da bepligtede fornefnte Hans Madsen med sin Hustrue dennem og deres Arvinger at udlegge og fyldistgiøre til fornefnte Peder Lauritzen, og hands forermelte Hustrue Maren Lauritz Daatter, og deres Arvinger, deres udlagde Penninge igien inden 6 Uger derefter, og at oprette ald deres Skade, de deraf fangendes vorder, og var samme deres Ejendoms Anpart Louligen Loubøden 3 Ting førend Sklødet gick, og Hierig Lauritzen tien i Breede fornefnte Peder Lauritzen og deres Sødster Johanne Lauritzdaatter med hendes Louverge herimoed loulig Tingkaldet, efftersom Anders Jørgensen i Skydeberg og Peder Rasmussen ibd. de nu i Dag hiemlede Varselen, som samme Papiers Skløde i sig formelder, at saa er gangen i Sandhed for os, som forskrevet staaer, det vinder vi med vores Beseglinger neden undertrykte.

Datum die et loco ut supra.

Nr. I. Jeg Niels Brylle i Gaunbye, Herridsfoged i Baagherret, kien-des for alle, og gjør viterligt, med dette mit aabne Brev, Anno 1584; Mandagen dend 14de Decbr., for mig og meenige Dannemænd paa Baagher-rits Ting var skichet ærlig Mand Mads Lauritzen i Skydeberg, hvilche som hafde for mig udi Rette kaldet, delet og tiltalt, ærlig Suend Lauritz Hierresen i Skydeberg for dend Bondegaard i Aarup, Oluf Pedersen iboede, huad haver befatted sig med; hvilchen Gaard mener Lauritz Hierresen ingen Rett til at have dend at bruge, eller besidde, udi nogen Maade, og fornefnte Mads Lauritzen hand i Rette lagde, og lod læse sit skrifftlige Forsætt, saaledes som følger. Bekiender jeg Mads Lauritzen i Skydeberg, gjør herved for alle vitterligt, udi dette mit Forsætt imoed Hans Hierresen i Gielsted Taarup, og Lauritz Hierresen udi fornefnte Skydeberg, formedelst dend Arv som ieg paa min Hustrue Giertrud Hansdaatters Vegne tilkommer effter sl. Lauritz Olufsens Død. som var fornefnte min Hustrues Søns Barn, ved Nafn Oluf Pedersen, som boede, og døde udi Aarup, paa fornefnte Side til forermelte Barn, hvilche hun er Farmøeder til paa dend eene, og Hierre Hansen udi fornefnte Skydeberg, at vere Moeder Fader til fornefnte sl. Lauritz Olsen paa dend anden Side, saa at efterdi Loven klarligen medfør, hvormeget hun udaf os bør at arve med Rette, efter fornefnte dend sl. døde, og afgangne Barns Død. Sammeledes, at efterdi samme fornefnte Gaard udi Aarup, var min Hustrues Søns Gaard, og sl. Lauritz Olsens Fæderne Gaard, hvilche fornefnte min Hustrue er Farmøeder til, og ikke fornefnte Hierre Hansens Daatter Birgithe Hierrisdaatter, som var fornefnte min Hustrues Søns Koene, hafde der nogen Loed eller Deel udi, enten paa Arvs, eller Kiøbs Vegne, anderledes, med hvis Loed eller Deel, som ieg paa fornefnte min Hustrues Vegne solde dennem. Da efterdi Loven klarligen medfør, at ingen maae pante, eller pantsette dend Deel hand haver ikke Magt til at selge eller skløde, og ingen Skjøder bør at staa for fulde eller ved Magt efter Loven undertagen fornefnte Gods tilforn er louligen loubøden til Tinge, Fædernegods Fæderne Frænde, og Møderne Gods, Møderne Frænde, og Tings-Vidne derefter tagen, og Recessen medfør, at for alle Vidner skall gives loulig Varsel, og udj Besynderlighed hvis som der eje, og Ejendom angieldendes. Og efter slig Loulighed tilbyder ieg mig imoed mine med Arvinger at vilde være for Lehnsmanden, og Samfrender, hvor stoer Lod og Deel hvor udaf os, bør at have udj fornefnte Gaard, og hvem udaf os Besiddelsen udj fornefnte Gaard bør at have med Rette, Item og tilbyder ieg Guld og Pendinge frem, til hvem som helst udaf Medarvinger, derudi haver Lod eller Deel, i fornefnte Gaard, enten til Pant, eller Kiøb, som det sig louligen bør, eller og

Skieppe Skyld efter Kongl. Mayts. Recessis Lydelse, item og efterdi Niels Brylde udj Gaunbye hands Datter, Anna Nielsdatter, er fornefte Lauritzens Hierresens Troelovede Fæstemøe, og fornefte Lauritz Hierresen tragter efter fornefte Gaard udj Aarup, fra mig udj Besiddelsen. Da er fornefte Niels Brylde udi dend Sag vildige, og fordi er ieg beglerende Ene u-vildige Dommer udi dend Sag, hvilcken der os retteligen imellem kunde sentendere, og dømme uden ald Vild og Venskab, som det sig af rette bør, louligen, og er beglerendes dette mit Forsætt, at maatte læses og paaskrives og siden inddrages udi hvis Dom, som dend dømmer udi dend Sag til Baagherreds Ting udgivendes vorder, Lauritz Hansen som samme hands Forsætt derom formelder. Da er i Dag udi Rette møtt, fornefte Hans Hierresen med sin Broder fornefte Lauritz Hierresen, der til suarede og gav til kiende, det fornefte Lauritz Hierresen haver givet sin Hosbonde, Hosbondhold af samme Gaard, og haver hands Hosbonde kiendt hannem goed for Hovedmand for bemelte Gaard at bruge og besidde, efter dend Lod og Part hand haver derudi, og bevilste udi Dag, med Tingsvinde som er af Baagherreds-Ting udgiven, det Hierre Hansen i Skydeberg, fornefte Lauritz Hierresens Fader haver soldt og skjødt hannem, hvis Lod, Deel og Anpart, som hand arvede, efter fornefte sl. Lauritz Olufsen, hands Datterbarn, udi fornefte Bondegaard i Aarup, disligeste at have pantet med een stoer Part af Medarvingerne, som haver udi Pant sat hannem udi nogen forskrevne Aar, hvis Anpart de have arvet udi samme Gaard. Som at hand synes at have dend største Part udi forbemelte Bondegaard, ville derfor være udi alle Rette med fornefte Mads Lauritzen om samme Sag, om hand ey bør efter sliig Adkomme og beskenen hand haver paa samme Gaard dend at nyde og beholde, eller og ikke. Med flere Ord dennem imellemløb, og vare herom paa begge Sider een endelig Dom beglerendes. Da efter Tiltale Glenavar, og denne Sags Lellighed, efterdi der findes, og for mig er bevilst, at fornefte Lauritz Hierresens Fader, Hierre Larsen haver soldt, og skjødt sin Søn, fornefte Lauritz Hierresen, hvis Lod og Deel hand haver arvet efter sin Dattersøn, sl. Lauritz Olufsen udi fornefte Bondegaard udi Aarup, og haver Pant med een stoer Part af Medarvingerne udj samme Gaard, og findes at have største Part udi forbemelte Gaard og haver givet sin Hosbond, erlig og velbyrdig Mand Erich Haardenberg til Matterup, Høvidsmand paa Hagenskau, Hosbondhold af samme Gaard, og hand haver kiendt hannem goed for dend at bruge, og besidde, vidste ieg her paa denne Sag for Rett ikke at kunde afsige, end fornefte Lauritz Hierresen bør at nyde og besidde forbemelte Bondegaard efter Adkomstens Lydelse, og dend Beskied hand haver paa samme Gaard, og at gjøre og give fornefte Mads Lauritzen og de andre Medarvinger Skiell og Fyllest, for hvis deres Anpart regnes eller findes kand udj fornefte Bondegaard efter Recessens Lydelse, at saa er i Sandhed og til Vidnesbyrd trækker ieg mit Signete her neden for, Datum ut supra.

Nr. II. Jeg Niels Brylle i Gaunbye, Herritsfoged i Baagherred, gjører vitterlig, med dette mit aabne Brev Anno 1585, Mandagen dend 22de Fbr., for mig og mange Dannemænd, fleere paa Baagherreds Ting var skiched ærlig Mand Mads Lauritzen i Skydeberg, hvilcken hafde for mig udi Rette kaldet delt, og tiltalt ærlig Mand, Hierre Hansen i Skydeberg, og Hans Hierresen i Gielsted-Taarup, for di tilholte og tilregner dennem at arve, og have dend største Lod og Part udi dend Bondegaard udi Aarup, Oluf Pedersen iboede, effter hands sl. Søn Lauritz Olsen, og mener at efterdi hands Hustrue Giertrud Madses er Farmøeder til fornefte Barn, bør hende med Rette at arve lige ved fornevnte Hierrig Hansen og hands Hustrue som er Morfader og Mormøeder til samme Barn, og mente ikke med rette hende dend at kunde formeenes udj nogen Måde, da nu j Dag udj Retten møtte fornefte Hans Hierresen der-

til suarede og meente hende med Rette ikke at kunde arve lige med hands Fader enten udi rørendes eller urørendes efter forbemelte Barns Død, effterdi Loven formelder i 1ste Bogs 5te Cap., at Mann tager toe half meere end Konen i alle Arv, og Konen tager tredie Deel og Manden 2 Lodder, mens satte udj alle Rette paa sin Moeder Vegne, at dersom fornefnte Giertrud Madses, kand arve fuld Part efter fornefnte Lauritz Olufsen, om hands Moeder ey da bør at arve saavel fuld Part saa hun, effterdi hun er fornefnte Barns Mormoeder, og fornevnte Mads Lauritzen hand paa sin Hustrues fornevnte Giertrud Madses Vegne, ville nu j Dag vere udi alle Rette med fornefnte Hans Hierrigsen og hlemle een Dom, om hun ey bør at arve lige med fornefnte Hierre Hansen, og hands Hustrue, eller ikke, da efter Tiltale, Gliensvar, og dend Sags Lellighed, at effterdi fornefnte Lauritz Olufsen, som var Barnebarn, hand er død, og haver ikke Moeder, og ey Sødskende, eller frem Arvinger, som Loven formelder, da vidste ieg ikke herpaa for Rette andet at kunde afsige, end Arv og Geld, bør igien at komme til Morfader og Farmoeder, som derom trette og imellem dennem ordeles som Lougen formelder udj dend 1ste Bogs 4de og 5te Capitel; at saa er i Sandhed trycker ieg mit Signet her neden forre. Datum ut supra.

Nr. III. Gabriel Knudsen til Nordschou Landsdommer udj Fyhn gjør vitterligt for alle udj dette mit aabne Brev, at Aar efter Guds Byrd 1597, Løverdagen som var dend 12te Martj paa Fyhnboe Landsting skicheit var, Hans Hierresen i Skydeberg paa sine Børn, ved Nafn, Peder Lauritzen, Hierre Lauritzen, og Johanne Lauritz Datter Deres Vegne, paa dend eene, og hafde udj Rette stefnt Hans Madsen i Aarupe paa dend anden Side, for Skiøde hand skall have bekommet af Lauritz Pedersen i Skydeberg-Taarup paa Anne Lauritzdatters, og af Peder Jørgensens i Assens paa Maren Rasmusdatter tienendes j Thorup hendes Vegne, paa een Søster Part, som formeenes at dennem skulle tilkomme udj dend Gaard fornefnte Hans Madsen udj boer, meente samme Skiøde ikke saa louligen giort eller adforit at vere det burde nogen Magt at have, eller fornevnte hands Broders Børn til Hinder eller Skade at komme, udj nogen Maade; thi at samme Skiøde skall lyde paa fornefnte Hans Madsen og hands Arvinger allene, og ikke paa hands Hustrue og hendes Arvinger, som er bemelte hands Brødre-Børn om Gud det ellers for seet haver, at de hendes Død Overlevendes vorder, u-anseet det samme Part skulde vere kjøbt med deres, felles Gods og Penninge, og udi Rette eet Tingsvidne, som hand berettede hannem var meddeelt, for Glenparter af samme Skiøde af Baagherreds Ting udgivne Mandagen dend 6te Septbr. nestforleden udgiven, medførendes det samme Skiøde, skulde formelde, det Lauritz Pedersen i Skydeberg Taarup, paa sin Datter Annes Vegne, og Peder Jørgensen i Assens paa sin Farbroderdatter Maren Rasmusdatters Vegne, udj hendes eyen Nerværelse og Haands Paaleggelse haver solt, skiødt og afhendt fra dennem og deres Arvinger og til fornefnte Hans Madsen og hands Arvinger, ald dend Ejendoms Lod, og Anpart, som de arvede efter deres sl. Moeder, som er en fuld Sødster Part, og dend 3die Part ved afgangne Oluf Pedersen efter Skiødebrevs Lydelse, baade Skou, March, Ager, og Eng, intet undertagen, som samme Tingsvinde med mere formelder. Da møtte nu fornefnte Hans Madsen, og berettede, at det Skiøde hand paa samme Pant haver, det lyder saavel paa hands Hustrue og hendes Arvinger, som paa hannem og hands Arvinger og fremlagde det nu paa Pargement skrevet, med 4re hengendes Indsegle, under fornefnte Dag udgivet, indeholdendes blandt andet fornefnte Lauritz Pedersen og Peder Jørgensen paa fornefnte 2de Quindfolckes Vegne, haver soldt og skiødet fra dennem og deres Arvinger og til fornefnte Hans Madsen, hands Hustrue Anne Niels Dotter, og begge deres Arvinger, ald hvils Lod og Part de arvede efter deres sl. Moeder udj dend Ejendoms Bonde-

gaard i Aarup, fornefte Hans Madsen iboer, som er een fuld Sødster Part, og dend 3die Part ved Oluf Pedersen baade j Gaarden efftersom forbemelt er, item var samme Ejendom 3 Ting loubøden førend Skiøde gick, og fornefte Hans Madsen og Lauritz Hierresens Børn, med deres Louverge Tingkaldet, derimod som Tingstefnere have hieplet, som samme Skiøde udi sig selv fast vitløftiger formelder, og meente fornefte Hans Madsen at det efter slig Leilighed ved Magt at blive, dertil suaret fornefte Hans Hierrigsen, og meente sig enten bedraged at vere, udj det, at hand, ikke haver kund faaet Glenparten lige ved samme Skiøde, eller og det maae siden vere omskrevet og forandret, thi hand beretted sig samme Glenpart paa det dyreste at have betalt, og fordi Uret derudi at vere skeet, med fleere Ord dennem imellem var, da efter Tiltale, Glensvar og dend Sags Leilighed, effterdi ieg befinder fornefte Skiøde, som fornefte Hans Madsen paa fornefte Part haver bekommet af fornefte Mænd paa bemelte tvende Folckes Vegne saavel at formelde paa hands Hustrue og hendes Arvinger, som skall vere fornefte Hans Hierigsens Broder Børn, om de hendes Død overlever, som saa hannem selv og hands Arvinger som billigt er, effter at dend skall vere kjøbt for deres felles Pendinge; da vidste ieg samme Skiøde ikke at kunde jmoedsige, meden bør ved Magt at blive, og dersom fornefte Hans Hierigsen formener sig at være skeedt Urett, i det hand ikke er meddelt Glenpart lige effter samme Skiøde, meden deraf udeladt det som hands Broders Børn skulde udj Fremtiden komme til beste, da gaae derom hos dennem der til bør at suare, hvis Rett vere. Til ydermere Vidnesbyrd haver ieg trykt mit Signete her neden fore. Datum ut supra.

Nr. IV. Simon Andersen i Lilletofte, Herritsfoged i Baagherred kiendes og gjøre vitterligt, udi dette vort aabne Brev, at Aar 1617, Mandagen dend 3de Dag November for os og Dannemænd fleere paa Baag Herrets Ting var skicket erlig Mand Lauritz Knudsen i Grimstrup, bedes og fick et fult Tingsvinde, af aate Dannemænd der vindet Det Lauritz Knudsen i Grimstrup nu i Dag fremlagde en skriftlig Forhandling, imellem hannem og Peder Lauritzen Aarupe, med Dannemænds Hænder underskrevet, lydendes Ord fra Ord som efterfølger.

Anno 1617, dend 30te Dag Octobris, vare forsamlede udi Aarupe disse effterskrevne Dannemænd med fleere Dannemænd over een venlig Accordt og Forligelsemaal imellem Peder Larsen i Aarupe paa dend eene, og Lauritz Knudsen j Grimstrup paa dend anden Side, om hvis Arve Læsøre og Ejendom som forskrevne Lauritz Knudsen paa sin Daatters Maren Laurits Datters Peder Lauritzens Hustrues Død i Aarupe kunde tilkomme. Da effter lang Forhandling, ere de endeligen og vel forligte om samme Arve, saa at Peder Lauritzen lovede at give Lauritz Knudsen for alt hvis som forermelte Lauritz Knudsen kunde tilkomme til Arv efter forermelte sin Datter Maren Lauritz Datters Død, eet Hundrede og tretten Slettedaler at betale fornefte Lauritz Knudsen dennem til 4re Terminer, dend 1ste Termin til Paaske nu førstkommande 1618. Dend anden til 5te Michels Dag i samme Aar, den 3die til 20de Dag Jul 1619, og dend 4de til Paaske dernesteffter, uden ald Deele-Maal, Kost, eller Tæring til hver Termini i alle Maade, men der som fornefte Pendinge, ikke indkommer til fornefte Terminer, da at udkomme til sidste Termin, og da Lauritz Knudsen at give hannem fuld Skiøde paa hvis hands Datter hafde udi samme Gaard, og hvis fornefte Lauritz Knudsen ikke da bekommer forermelte Penge til sidste Termini, efftersom forskrevet staaer, da Lauritz Knudsen at søge sin Betaling udi dend Bondegaard i Aarupe, som Peder Lauritzen nu jboer, men dersom fornefte Peder Lauritzen her, forinden fornefte Terminer, kand udlegge forermelte Penge, da Lauritz Knudsen at give hannem fuld Skiøde derpaa, og at dette saa udi alle Maader holdes skall ved alle

sine Puncter, Articuler, efftersom forskrevet staaer, hverandre uden Skade i alle Maader, og herforuden Maal og skall Lauritz Knudsen beholde sin Daatters Maren Lauritz Datters Kiste og skaarne Klæder, som er skaaren til hendes Liv, hvilche hand strax annammet og herforuden lovet Peder Lauritzen at holde Lauritz Knudsen qvit for ald Gield og Krav, som fandtes effter forermelte sin Daatters Død, og lovede hverandre at møde ved Baagherreds Ting nu paa Mandag førstkommande, og da give Tingsvinde herefter, dette bekiender vi med vores Hænder her underskrevet, dette bekiender til Vitterlighed som samme Contract og Forligelsemaal i sig formelder og indeholder, og fornefte Lauritz Knudsen i Grimstrup, og Peder Lauritzen i Aarup, stande begge til Veddermaals-Ting med hverandre og dette i alle Maader samtykte, som forskrevet staaer, og vere derefter Tingsvinde begierendes beskreven. Og fornefte Peder Lauritzen over alt persohnlig lovet at holde Lauritz Knudsen til hver Termin skadesløs i alle Maade, at saa er gangen og faren i Sandhed for os, det vinder vi med vores Besegling, her undertrygte, Datum ut supra.

Nr. V. Simon Andersen i Lille Tofte, Herredsfoged i Baagherred . . . vi kiendes i dette vort aabne Brev, Anno 1608, Mandagen dend 25de Januarj, for Os og Dannemænd flere paa Baagherredsting, var skicket Peder Lauritzen fød i Aarupe, bedes og fick Eet fult Tingsvinde af 8te Dannemænd der vunde Det Peder Lauritzen fød i Aarupe, hafde her til Tinge tiltalt, sin Stiffader Hans Madsen i Aarupe, for hvis Ejendoms Breve, som fandtes i Gaarden for hannem, Gaarden anrørendes, førend hand kom deri at boe, Da fremlagde Hans Madsen disse effterskrevne Breve, eet Skiftebrev udgiven til Baagherrets Ting, Aar 1584, Mandagen dend 19de Octbr. . . . eet Sognevinde, udgivet af Rørup Sogne Stefne 1511. Endnu eet Skiftebrev udgivet af Baagherreds Ting 1586, Mandagen dend 18de April, noch eet Pante-Brev, under Dato, 1584 dend 28de September, det Lauritz Hansen i Aarup, Oluf Hansen ibm. paa deres egne Vegne, Anders Olufsen i Aarupe paa sin Hustrues Vegne, Hans Rasmussen i Ebberup paa sine egne og paa sin Broder Lauritz Rasmussens Vegne, og sin Sødsters Kirstines Vegne, Oluf Rasmussen i Norbye paa sine egne Vegne, di pantsatte Lauritz Hierigsen og hans trolovede Fæstemøe, og deres Arvinger, ald deres Lod og Part, som dennem kunde tilkomme efter Deres Moders Død, for 28 Mrk. i 10 Aar, uafløst, endnu eet Skiøde under Dato 1546, Fleskemandag, noch eet Skiøde under Dato 1490, sexto, det Peder Jensen skiødte Oluf Pedersen eet gammelt Pante-Brev, eet Skifte-Brev under Dato 1540, Primo, Mandagen efter Trinitatis, det Hans Andersen i Haarde, skiødte Peder Olufsen, og hands Arvinger $\frac{1}{2}$ Broder Lod, noch eet Skiøde under Dato 1460, Mandagen efter Dominicam Judica, at Anders Mortensen i Woldbroe, Niels Jensen i Kaelberg og Anders Lauritzen i Witoft, di skiøtte fra dennem og deres Arvinger, og til Peder Andersen, Bertel Andersen og Anders Hansen og hands Sødskende, ald dend Arv di hafde i Aarup, sammeledes Kong Hanses Brev formeldendes, at samme Gaard maae være een Bondegaard, eet Skiødebrev 1500, det Hans Thorsen i Orned, afhende sig til Oluf Pedersen i Aarup, ald dend Ejendom hand hafde i Gaarden, noch eet Skiøde under Dato 1552, det Otto Thomsen i Skalberg, skiøtte til Peder Olufsen i Aarup eet Skiøde under Dato 1532, dend Mandag nesteffter 1ste Olufs Dag, det Hans Pedersen, Borger i Assens, og hands Hustrue Lenne Peders, skiøtte og afhendte, fra dennem og deres Arvinger, og til Peder Olufsen og hands fuld Sødskende, saa megen Lod og Anpart i samme Gaard; eet Skiøde, at Anders Pedersen skiødte Peder Olufsen sin Anpart under Dato 1490, sexto, Disligeste eet Skiøde under Dato 1532, Mandagen efter Vocem Jucunditatis, det Jørgen Greve i Søbye, Anders Andersen i Woldtofte, di skiødte Peder Olufsen og hands Arvin-

ger een Broder Part, eet Skiøde under Dato 1583, Sanctorum Simonis, Juda Apostolorum, At Jep Klein Smed i Melfardt skiøtte til Peder Olufsen og hands Arvinger, ald sin Arve-Part, noch et Skiødebrev under Dato 1502, at Hans Larsen skiøtte til Oluf Pedersen, endnu een Herreds Tings Dom under Dato 1585, Mandagen dend 22de Febr. . . . og Hans Madsen i Aarupe, blev til spurdt, om hand hafde fleere Ejendoms Breve, som sl. Lauritz Hierrigsens Børn kunde have gott af, Gaarden til beste, da suaret fornefte Hans Madsen i Aarupe, og sagde, at saa mange Breve, som hand hafde fundet for sig, efftersom forskrevet staaer, di skulde blive tilstæde ved Gaarden, men hands Breve hand selv hafde forhvervet, siden hand kom til Gaarden at boe, vil hand have sig og sin Hustrue og Børn udi goed Forvaring at beholde, som derpaa Magt er liggendes, og ikke nogen af Gaardsens Breve at vilde forkomme som forberørt er. Og var fornefte Peder Lauritzen til Vedermaals Ting med Hans Madsen i Aarupe, der dette blev beskrevet, at saa er Gangen i Sandhed for os, det vinde vi med vores Besegling. Datum ut supra.

. Imidlertid fastsættes det ene Kommissionsmøde efter det andet, hvor Søren Borring paa Peder Jørgensen og Søns Vegne er nødt til at bede om Udsættelse, fordi de har den største Vanskelighed med at fremskaffe de nødvendige Papirer og Bevisligheder, og tilsidst bliver Bønderne nødt til at bede Kongen om at forlænge Fristen, hvilket han er villig til. — Men endelig den $30/10$ 1747 er Søren Borring naaet saa vidt, at han kan fremlægge en Del Indlæg med Bilag i Sagen, idet han dog endnu reserverer sig en Frist med Resten, til den unge Jørgen Pedersen kommer hjem fra København med disse. Borring fremlægger først Fr. V.s Tilladelse til Udsættelsen, dateret Jægersborg $6/10$ 1747. Dernæst fremlægges Peder Jørgsens Hosbondekaldsbrev $29/7$ 1700 paa den Ejendomsjord i Aarup, som hans Fader *Jørgen Hansen* paaboer, og en Eksekutionsforretning efter Dom af $20/12$ 1731, der viser, at »Etatsraad Simonsen ligefra det Øjeblik han fik Skøde af Kongen paa Herligheden af P. J.s Gaard straks har begyndt at forfølge P. J., fordi denne ikke kunde finde sig i at gøre mere end $1/4$ Hovning, som han tilforn hafte gjort; og dette skønt Kongen havde tilkendegivet for Simonsen, at Peder Jørgsens Gaard er bonde Ejendom, hvoraf han ikun kunde nyde $1/4$ Hovning efter Loven. Saa Hr. Etatsraaden baade da og siden har søgt imod bedre Vidende og egen Declaration, det han ikke tilkom og paa den Maade ved Proces og Forfølgning ødelagt og ruineret Peder Jørgensen og Søn.«

Tillige fremlægges en Skifteforretning af Hr. Etatsraaden, imod deres Protest, foretaget efter Peder Jørgsens Hustru, uagtet alle Arvingerne var myndige, og de ingen Skifte vilde have, begyndt $16/3$ og sluttet $25/4$ 1743 samt en Landstingsdom af $25/6$ 1744 som dette Simonsens Skifte tilintetgør. Endvidere fremlægges i et Synsvidne af $8/9$ 1746 over P. J.s Gaards Bygninger, som er forfalden, fordi der nu ikke er Træ og Halm m. v. nok paa det lille Areal til at vedligeholde de store Bygninger til 4 Gange saa megen Jord. Et Skøde fra Jørgen Brahe af $17/10$ 1656, hvori findes Kong

F. III.s Brev af $16/9$, 1654, der udviser, at berørte Gaard i Aarup paa den Tid var en Selvejergaard, og tilsidst tilbyder Jørgen Pedersen at udløse Simonsen af Gaarden ved at give samme Pris, som Simonsen gav Kongen og reserverer sig sluttelig ved næste Møde at fremlægge flere Bevisligheder.

Ved dette Møde blev ogsaa fremlagt et Forligstilbud af $21/11$ 1735 fra P. J. og Anders Christensen, hvori de tilbyder Etatsraaden begge deres Gaarde, imod at han giver dem 12 Rdl. pr. Fag Hus, og imod at Simonsen forsyner Bønderne med Hustruer og Børn med frit Pas at flytte og fare med alt i Gaardene ude og inde ved Ejendom saavel Boehave som Kvæg og Bæster, hvor vi vil, saa maa han i Guds Navn gøre sig Gaardene saa nyttige, som han ved og kan. Desuden tilbyder de ogsaa at ville give Simonsen 400 Rdl. mere, end han gav for Godset paa Auktion, og som han byttede med Kongen for Aarup-Gaardene!

Den $1/12$ 1735 svarer Etatsraad H. Simonsen paa disse Tilbud og erklærer, at »Tilbudet viser Bøndernes uforanderlige Ubillighed; thi Peder Jørgensen har 90 Fag a 12 Rdl. = 1080, og Anders Christensen har 86 Fag $\times$ 12 = 1032 Rdl., hvilket er langt mere end Gaardene med Grund og fuld Besætning var værd. Jeg vil betale Eder med rede Penge efter gode og upartiske Mænds Vurdering samt give Eder alle Rejsepas, hvorhen I selv vil. Om jeg har haft billigt eller dyrt Kjøb paa mit forrige Gods, kan I lade være Eder ligemeget, siden det og er Eder aldeles uvedkommende. H. Simonsen.«

Endvidere blev fremlagt følgende Dokument: »Iscach Mouridsen udi Assens Herredsfoged i Baag Herred, Jens Hansen i Brendholt, Niels Pollesen i Ebberup og Peder Nielsen, Skriver. Vi gjøre Vitterligt at Aar 1672 $15/7$ paa Baag Herredsting, var skikket *Jørgen Hansen* i Aarup som fik et fuldt Tingvidne ved 8 troefaste Dannemænd, som er Hans Eilersen. Poul Nielsen, Anders Rasmussen, alle i Smeirup. Peder Hansen, Henrik Larsen, Christen Pedersen og Lauritz Christensen samtlige i Sandagger, Jens Larsen og Jørgen Nielsen i Turop, hvilke foreskrevne 8 Dannemænd, der alle wunde paa troe og Sandhed, at de samme Dag paa Tinge sandelig saae og hørte, det Mads Henriksen i Hierup paa sin Hustru *Margrethe Pedersdatters* Vegne og Jesper Ibsen i Ørsbjerg paa sin Moders *Maren Pedersdatter* Vegne. Og nu i Dag inden Retten fremstode og oplod, Solder, Skjøder og aldeles afhænder fra dennem og deres Arvinger og fra forannævnte Margrethe Pedersdatter og Maren Pedersdatter og deres Arvinger til forannævnte *Jørgen Hansen* og hans Hustru *Anne Pedersdatter*¹⁾ og deres Arvinger, al den Lod, Del eller Anpart Rettighed dennem i nogen

¹⁾ Hun maa ogsaa have haft en Søster, *Kirsten Pedersdatter*, thi dette Navn staar indgraveret i en dejlig gl. Egeklæde med fladt Laag med Aarstal 1640, som endnu staar paa Peirup.

Maade kan tilkomme og være lauttigget i den hele Jordejendoms Bondegaard i bemælte Aarup som forannævnte Jørgen Hansen udi boer; som tilforn haver været tvende halve Gaarde og nu udi een befindes efter at førnævnte Jørgen Hansen sig den halve Gaard, tilforn af salig Jep Jespersen, som boede og døde i Schydebjerg, og tilforn i bemælte Aarup boede og tilforhandlet haver. — Og kiende forannævnte Mads Henriksen sig paa sine egne, saavel som paa forannævnte sin Hustru vegne og samtlig deres Arvingers Vegne; og fornefte Jesper Ibsen paa sin Moders sine egne og samtlig med Arvingers Vegne aldeles ingen [Yder]mere, Del, Lod, Andpart Ret eller Rettighed efter denne Dag, at ham til eller udi forskrevne Jord-Ejendoms Bondegaard i nogen Maade, hverken i Huse, Bygning, Mark, Skov, Aggre eller Eng, Fiskevand eller Fægang, Vaadt eller Tørt intet undtagen . . . hvorfor bemælte Mads Henriksen og Jesper Ibsen, tilbandt og tilforpligtede dem at frie frelse hiemle og fuldkommelig at tilstaa Jørgen Hansen og Hustru samme Ejendoms Bondegaard. . . . Og blev beviest, at denne Ejendom er 3 Tinge tilforn lovlig Laugbødet, samt og i Dag lovlig Kald og Varsel afhjemled ved tvende Tingstefner nemlig Anders Pedersen i Aarup og Lars Pedersen i Schydebjerg som hiemlet i Dag lovlig Varsel efter Recessen inden Tinge før dette Skjøde. At saa for os er ganget, Vinder Vi med Vores her undertryckte Zigneter; Actum ut supra.

Den 4/11 1747 fremlagde Sr. Borring en af Biskop Knud Gyldenstjerne i 1532 afsagt Dom in originale tillige med Udskriften deraf, siden samme er noget ulæselig, der oplyser, at Peder Jørgensen og Søns Gaard i Aarup er købt af Kong Hans, og siden den Tid har været Ejendom, ligesaa fremlagde Sr. Borring et Skøde af 15/7 1672 fra Bogvinds Herreds Ting paa samme Gaard udgivet til Peder J.s Fader, hvilket oplyser, at det er den Gaard, som Jep Jespersen ved kgl. Resolution har været tilladt at sælge sin Anpart af, imod at han købte Gaarden i Schydebjerg.

. . . . Paa H. Simonsens Vegne var denne Gang mødt Mons. Josias Autzen af Odense, der »ingenlunde agtede at entrere med Bønderne udi noget, som er udenfor Commissorium og ved de ergangne 3 Højesteretters Domme, forlængst uforanderlig Decideret og afgjort. . . .«, og siger videre: »Sagen er nu saaledes Documenteret, at det bliver øjensynligt og haandgribeligt, det intet uden egensindighed, trættekierhed og Vanartighed animerer Peder Jørgensen og Søn til denne deres Opstand og Continuerende Proces, imod min Principal.«

Ligeledes blev fremlagt følgende Tingvidne: »Bertel Jørgensen af Assens, Herredsfoged i Bogvinds Herred og Niels Solmer Skriver Giøre Vitterligt, at Aar 1700 14/5 var skikket Peder Jørgensen af Aarup som beder og fik et fuldt Tingvidne af efterskrevne 8te trofaste Dannemænd, som er Jørgen Jensen, Lars Olsen, Jens

Iversen, Hans Madsen, Lars Larsen, Niels Andersen, Lars Jensen alle af Hierup; Lars Pløen af Voldtofte, der alle paa tro og Sandhed vidnede, at de samme Dag paa Tinge; sandelig saa og hørte det, Jørgen Hansen af Aarup og Hans Jørgensen af Nyfæste, nu i Dag her inden Tinge for Retten fremstod, og nu til Tingsvidner, Soldt, Skjødt og aldeles afhændet fra dem og deres Arvinger den Bondeejendoms Gaard i Aarup, som sidst har været beboet af Jørgen Hansen, til Peder Jørgensen af Aarup og hans trolovede Fæstemø *Anne Christensdatter* af Nyfæste, saa samme Gaard i Aarup nu skal tilhøre disse 2 og deres Arvinger.

Bertel Jespersen, Niels Silmer.«

Dette er kun et lille Udpluk af det vældige Bevismateriale, der vil virke helt overvældende paa Læserne, men endelig blev begge Parter færdige med at fremlægge Akter i Sagen og indlod den til Doms, som blev afsagt ²²/₁ 1748.

Thi kendes for Ret: At Etatsraad Simonsen bør til 1ste Maj 1748 at betale Peder Jørgensen og Søn, Jørgen Pedersen, de 1080 Rdl., som de en Gang selv have vurderet og ansat deres Ejendom til Gaardens Bygninger for, og derhos give dem begge med deres Hustruer og Børn, som ikke allerede have antaget Fæste paa Godset, fri Pas at rejse med alt, hvis de inden og uden Gaarden er ejende uden Hinder, hvor de vil. Heraf følger, at Etatsraad Simonsen tillige inden samme Tid bør lade Jørgen Pedersen fritage og udskrive for Landsoldat, hvortil han hannem den ²⁰/₁ 1744 lod enrøllere. . . . Desuden anføres en Mængde mindre Bestemmelser og en umaadelig lang Begrundelse af Dommen, der er altfor vidtløftig at anføre her.

Etatsraad Simonsen erklærede ved Fiskal V. Holm, at han vil modtage Dommen, som den nu forelaa; men Jørgen Pedersen indankede Sagen for Højesteret, som ved sin i Aaret 1750 afsagte Dom tilpligtede Conferentsraad Simonsen at udbetale 2000 Rdl. til Jørgen Pedersen og give ham Frihed til at rejse med alt, hvad han ejede, hvorhen han lystede, hvorimod Gaarden i Aarup tilfaldt Herremanden.

Det vilde have sin store Interesse at se, hvorledes denne ejendommelige Sag forelaa og blev behandlet ved Højesteret for 4de Gang; thi efterhaanden var der bleven samlet et vældigt Materiale af gamle Dokumenter, og Advokaterne maatte efterhaanden faa et saadant Kendskab til selve Sagen, at man med Rette kunde sige, at de kendte den til Bunds.

Men desto værre er alle disse gamle Papirer brændte tillige med Christiansborg Slot, saaledes at der nu alene kun er bleven tilbage selve Voteringsprotokollen, af hvilken jeg skal fremføre ganske enkelte Uddrag af det mest betegnende. — Vi har jo lidt vanskeligt ved i vore Dage at forstaa, at der i det hele kunde blive

Strid om, hvorvidt en Bondegaard var Ejendom eller Fæstegaard. Men man maa huske paa, at der var forskellige Grader af Ejendomsret at skelne imellem. Egentlig Ejendom, som vi kender i vore Dage, var der ikke mange af, idet de allerfleste »Ejendomsbønder« eller »jordegne«, som de ogsaa kaldtes, ikke ejede »Herligheden«, der bestod i Landgilde, Korn og Smørskyld, Gæsteripenge og Arbejdspenge samt Rettigheden til Oldengæld og Hosbondeholdskendelse og tildels Ret til Jagt, Fiskeri, Sigt og Sagefald m. v. Denne Herlighedsret beregnedes alm. til $\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{3}$ Takst af hele Ejendommens Værdi. Denne »Herlighedsret« var der kun yderst faa Bønder, der selv ejede. Den laa i Reglen til Staten, Kongen, et Lehn eller en eller anden Herregaard, eller ogsaa til en eller anden privat Mand, Embedsmand eller Rigmand.

Desuden var der en Del Bønder, som kun ejede Bygningerne og Besætningen, medens selve Jorderne hørte til en anden Besiddelse. I Lehns- og Skatteregnskaberne skelnes der skarpt imellem de »jordegne Bønder« eller »Ejendomsbønderne«, som de ogsaa kaldes, og »Fæstebønderne«; og det var ikke helt ualmindeligt, at en jordegen Bonde gik over fra den Betegnelse til at blive simpel Fæstebonde; Bønderne maatte selv værgе om deres Rettigheder, om de vilde beholde disse. En af Peder Jørgensens Forfædre, en *Peder Lauritzen*, der ejede Gaarden 1630, betalte saaledes et Aar 1 Øxen i Sagefaldis Bøde og fik saa Lov at blive i Gaarden som jordegen Bonde, som han »først var dømt fra sit fæste og Husbondehold«.

Men iøvrigt staar alle Peder Jørgensens Forfædre opført som »jordegne« Bønder og laa ind under Hagenskov Slot, der ejede Herlighedsretten til de 3 Gaarde i Aarup, hvilket jo ogsaa alle Skøder og øvrige Dokumenter gaar ud paa, og det er derfor ikke til at forstaa, hvorledes Højesteret stadig kommer til det Resultat, at han kun ejede Bygningerne. Den eneste Forklaring synes at være den, at Kongen, Landets og Regeringens Herre, havde givet H. Simonsen Lov til at fratage Peder Jørgensens Gaard Jorden og lægge den ind under Erholm. Dette Faktum maatte Højesteret regne med ved sin Dom. Man ser saaledes det Særsyn, at skønt baade Peder Jørgensen og H. Simonsen havde Ret, den første som jordegen Bonde og den sidste staaende med Kongens Brev i sin Haand, — saa bliver de paa en Maade begge gjorde Uret af Højesteret, — ganske vist paa den lemfældigste Maade som tænkes kunde —, idet det gamle Ejendoms-Hjem blev taget fra Peder Jørgensen og hans Familie og givet til H. Simonsen, der rigtignok maatte give 2000 Rdl. for de gl. Bygninger, hvilken Sums Størrelse bedst forstaas, naar man erindrer, at Erholm Gaard med Bøndergods faa Aar før kun kostede 2500 Rdl.

Det er ret interessant at følge Voteringen mellem Assessorerne i Højesteret, da de Torsdagen den $\frac{6}{11}$ 1749 begyndte paa denne Sag mellem Peder Jørgensen og Søn og Etatsraad H. Simonsen om

Underkendelse af Kommissionsdommen af 22/1 1749. Sagen stod for i Retten til 12/11, da Justitsraad *Luxdorf* lagde for med at foreslaa, at H. S. skulde give P. J. 1500 Rdl. Justitsraad *Lemvig* vil have godkendt Kom.s Dom og giver H. S. en Bøde paa 100 Rdl. *Munch* forl. 1200 Rdl., *Help* 1500 Rdl., og *Bartholin* voterer, »at S. bør 1/5 1750 levere den P. J. frtagne Jord til hans Gaard i Aarup, samt give Sønnen Husbondeholds-brev imod 50 Rdl. og som Bonden fra Aar 1735 har mistet sin Jord, samt sin Rugsæd et Aar, saa bør Simonsen derfor saavel som i Reparation betale til Per Jørgensen 1000 Rdl. og 24 og 5 Rdl. til Justitskassen!« — *Falsen* voterer: »at Per Jørgensen og Søn har været berettiget at købe deres Gaards Herlighed for 1000 Rdl., hvorimod Simonsen bør være forpligtet at udlægge den af ham indtagne Jord i den Stand, som den blev indtagen. P. O. ophæves, til Kassen betaler Simonsen 5 Rdl.!« *Schouboe* voterer: »at naar Simonsen betaler for Bygningerne og den Skade, Bonden har lidt, 2000 Rdl. samt giver ham Pas, at rejse hvor han vil (bør) han skøde ham Gaarden. P. O. ophæves, til Justitskassen hver 5 Rdl. at betale!« *Stochfleth* v. 1500 Rdl. *Støcher* v. »som *Falsen*!« *Rantzau* v. »som *Luxdorf*!« *Reventlou* v.: »naar Bonden skal forlade den Gaard, hans Forfædre saa længe har beboet, skal Simonsen betale 2000 Rdl. + fri Pas og betale 5 Rdl. til Kassen, men saa være fri for videre Tiltale!« Ved Siden af den egentlige Votering er der af hver af Assessorerne skreven en lang *Motivering* over, hvorfor de voterer, som her bemærket. Sluttelig blev *Falsen*, *Støchen* og *Stochfleth* enige om, at Simonsen bør betale Per Jørgensen 2000 Rdl., hvorefter Dom blev afsagt, der kom til at lyde som ovenfor bemærket.

Den gl. Peder Jørgensen levede længe nok til at se det fædrene Hjem blive lagt øde, thi han afgik først ved Døden 1753, begr. 30/4, hvilket findes meddelt baade i Skydebjerg og Orte Kirkebøger.¹⁾ H. Simonsen kunde nu være i rolig Besiddelse af al den Jord, han havde indtaget til Erholm fra Gaardene i Aarup. Af Bøndergods havde han efterhaanden faaet samlet 300 Tdr. Hartkorn, og 11/10 1759 købte han tillige den optilliggende Hovedgaard *Søndergaard*, og ved Testamente af 25/11 1761 tager Simonsen Bestemmelse om Oprettelse af *Stamhuset Erholm og Søndergaard*, der som saadant har bestaaet lige til de sidste Dage.

Men som det ses af den sidste Højesteretsdom, blev Peder Jørgensen og Jørgen Pedersen ved den tvungen til at forlade deres fædrene Gaard i Aarup, der bevislig lige fra Kong Hans' Dage havde været i samme Slægts Eje, og muligvis, ja ret sandsynligt, meget længere tilbage i Tiden har dette Sted været Hjem for Jørgen Pedersens Forfædre.

Her faar man altsaa fastslaaet et af de mangfoldige Eksempler,

¹⁾ Baade »Biografisk Lexikon« og Rugaards »Fremragende danske Bønder« har fejlagtigt angivet Peder Jørgensens Død til 1749.

som findes indenfor den danske Bondestand, og hvor man faar at se, at Bonden med stor Forkærlighed og Troskab hænger ved det fra Fædrene nedarvede Hjem, og som han, om fornødent, som i det her nævnte Tilfælde, er parat til at vove meget og bringe mange store Ofre for at bevare for sine Efterkommere. En saadan Pietet og et saadant Vovemod i Forening med Anstrængelse og Bekostning er antagelig ret enestaaende i Bondestandens Historie, og man forstaar ikke, at H. Simonsen og hans Hjælpere gør Attentat paa denne respektable Egenskab hos Bonden. Der gives næppe mere end én brugelig Forklaring, og det er den, at man ikke har forstaaet eller troet paa, at man ogsaa hos Bondestanden kunde træffe paa saadan Kærlighed og Troskab for Hjemmet, som det, Etatsraad H. Simonsen og hans Standsfæller nu var naaet til at erhverve og søge Staten og Kongens Hjælp til at bevare for sig og sine Efterkommere. Og saa ser man dog her et slaaende Bevis paa, at Bonden saa langt tilbage, som Historien rækker, har været i Besiddelse af denne herlige Egenskab, og som vel netop fra Bonden er gaaet over til dem, som dannede de nyere Stamhuse. Men det ejendommelige ved »Bondestamhuse« er, at det kunde bygges op paa naturlig Maade og uden særlige Privilegier og Støtte fra Statens Side og stod saa fast, at der skulde svære Storme til, som vi her har set, for at rive det om og faa Besidderen til at forlade det. Og da han endelig maatte kapitulere, saa var det med fuld Honnør fra alle Sider og som en holden og arbejdsdygtig Mand, der kunde danne sig et nyt »Bondestamhus«, der staar paa fast Grund den Dag i Dag og indehaves af hans Slægt paa et endnu fastere Grundlag end det gamle i Aarup.

Jørgen Pedersen købte nemlig Enestegaarden Peirup i Orte Sogn $27\frac{1}{4}$ 1750 (Skøde $11\frac{1}{6}$ 1750) af H. P. Hagendahl og Hustru, Kirsten Hansdatter, for 2550 Rdl., og denne dejlige Gaard ejes nu af Sognefoged N. Chr. Rasmussen, der i 6te Led stammer fra den gl. Peder Jørgensen i Aarup, † 1753, som det fremgaar af vedføjede Stamtavle.

At Jørgen Pedersen var en sjælden fremragende Mand, der ikke alene kunde hjælpe sin gamle Fader gennem den besværlige 19 Aar lange »Procesperiode«, men ogsaa som Landmand og i andre Retninger stod over det alm. i sin Tid, fremgaar bl. a. af, at han er en af de faa danske Bønder, som er nævnt i Ove Malling: »Store og gode Handlinger«, ligesom han ogsaa findes blandt »Rugaards fremragende danske Bønder«. Og skønt Jørgen Pedersen først i $31\frac{1}{2}$ Aar stod ved de fyenske Dragoner og yderlig, paa Grund af Etatsraad Simonsens Chikanerier, maatte spille en 6 à 7 Aar som Landsoldat, saa var han dog endnu, da han begyndte paa Peirup, i sit 45de Aar, i Besiddelse af et saadant Mod og ihærdig Arbejdsdygtighed, at han meget hurtig fik drevet denne Gaard op til en saadan Fuldkommenhed, at alles Opmærksomhed henledes paa

ham. Endog Stiftamtmand Bille lod foranstalte en Beretning indsendt til »General-Landvæsen-Kommissionen«. Hvorefter nævnte Selskab ²⁶/₉ 1771 sendte følgende Skrivelse til Jørgen Pedersen:

»Pro Memoria. Da man er bleven nøjere og nærmere underrettet, samt forvisset om Selvejer Jørgen Pedersens hertil under 25. Marts d. a. indgivne Rapport, betræffende de af ham udførte Forbedringer i Landvæsenet paa hans Sted, Peirupgaard kaldet, har man her allerunderdanigst andraget saadan for Hs. kongelige Majestæt, som med allernaadigst Velbehag har anset hans i saa Henseende udviste Flid og Bestræbelse, samt derfor til en Opmuntring tillagt ham en Guld-Medaille, som han herved tilstilles, og hvori til et ydermere Distinktions-Tegn, er indgraveret hans Navn. Man ønsker ham til Lykke med denne Hs. Majestæts Naade, og er forsikret om, at den vil oplive ham til fremdeles at vise sig som en nyttig og duelig Borger i sin Kreds.«

Denne Guldmedaille, der endnu opbevares paa Peirup, vejer lidt over 22 Kvint. Paa den ene Side har den Chr. VII.s Brystbillede; paa den anden Side staar som Omskrift: »Fryder og Ærer« samt Aarstallet 1769; i Midten er følgende Indskrift omgivet af en Krans af Kornaks: »Selvejer Jørgen Pedersen paa Peirupgaard i Fyen 1771«.

Og paa Foranledning af Pastor Trojel i Vissenbjerg, der var korresponderende Medlem af »Det kgl. Landhusholdnings-Selskab«, vedtog dette Selskab ved Aarsfesten ³/₂ 1772 i Anledning af Kongens Fødselsdag at hædre Jørgen Pedersen med den store Sølv-Medaille formedelst den af ham udviste Vindskibelighed i Bonde-Landhusholdning, idet man tillige vedtog, at Beretningen om hans Vindskibelighed skulde offentliggøres, hvilket da ogsaa skete ikke blot i den københavnske »Adresse-Avis«, men ogsaa i »Berlingske Tidende«. Den nævnte Sølvmedaille har følgende Indskrift: »For Indsigt og Duelighed i Landvæsenet«. Denne Medaille er nu ikke mere paa Peirup, men vel sandsynlig ved Arv kommen til en anden Gren af Familien. Det vilde have sin Interesse at vide, hvor den findes, og muligvis kan disse Linier bidrage til at oplyse dette.

Jørgen Pedersen døde ¹⁶/₈ 1786 og ligger begravet paa Orte Kirkegaard, og en stor Granitsten blev sat til Minde over Graven. Stenen er senere kløvet og brugt til Stenhegn og Grundsten. Forinden sin Død havde J. P. i sit Testamente af ¹⁰/₇ 1786 bestemt, at Peirup skulde deles i to Dele og Hovedparcellen Peirupgaard tilfalde Søsterdattersønnen Peder Hansen og Afbyggergaarden Peiruplund en anden Søsterdattersøn Niels Jørgen Hansen. Han var nemlig aldrig gift selv, og som Grund hertil nævner han i Testamentet saaledes: »Og da mine bedste Ungdoms- og Manddomsaar dels ved at tjene som Landsoldat og Dragon i 10 Aar, dels ved en langvarig, 19-aarig Proces om Ejendoms-Ret til min

Fødegaard i Aarup, som mine Forfædre af Kong Hans have tilkøbt sig, gik bort, uden at jeg kunde indlade mig i noget Ægteskab, er jeg saaledes bleven hensiddende i ugift Stand.«

Saa vel gl. Peder Jørgensen, som hans Søn Jørgen Pedersen har haft en overordentlig stor og gavnlig Betydning, ikke alene for deres nærmeste Slægt, men ogsaa for Samfundet ved hele deres fortjenstfulde Virksomhed, saaledes at Efterkommerne og hele den Egns Befolkning, hvori de forud levede og virkede, kan se tilbage paa disse 2 Mænds Liv med Glæde og Stolthed. — Mindesmærkerne paa deres Grave har uforstaaende og forsømmelige Mennesker ladet forfalde; var det ikke en pæn Opgave for den fremadstræbende By Aarup og Befolkningen i dens nærmeste Omegn, der paa saa mange Maader bygger paa det Grundlag, som Peder Jørgensen og Jørgen Pedersen beredte ved et saa mægtigt Arbejde, at rejse et synligt Minde for disse 2 Mænd, som en Paaskønnelse af deres Gerning og til Ære for Byen og Befolkningen selv?

Bidrag til Slægtsregister over Aarupfamilien.

Sandsynligvis har Gaarden i Aarup været i samme Slægts Besiddelse længe før Forholdene træder frem i Historiens Lys. Den

1. første, vi da hører noget om, er *Peder Andersen*, der »igen købte Aarup-Gaard, som falden var til Kongen, af Kong Hans«. Naar dette er sket, kan ikke afgøres bestemt, men antagelig maa det være omkring 1490; thi 1460 var han alt i Gaarden og han var død 1501, da hans Arvinger pantsatte Aarup-Gaarden til fremmede. Men i
2. 1511 skifter Peder Andersens Arvinger, og Sønnen *Oluf Pedersen* faar da Stamgaarden, medens de andre Arvinger faar Dele af Jorderne, hvorved der opstaar flere Gaarde og Byen fremkommer. Oluf Pedersen er imidlertid død før 1532, thi da sidder hans Enke *Anne Olufs* inde med Gaarden, men antagelig maa Sønnen *Peder*
3. *Olufsen*¹⁾ alt have faaet Ejendommen kort efter, thi 1533 er han Ejer, og 1532 er han saa gammel, at han kan optræde ved Siden af Moderen for Retten. Peder Olufsen levede endnu 1552, men
4. kort efter maa Sønnen *Oluf Pedersen*²⁾ have faaet Gaarden, thi 1584 er baade han og Sønnen Lauritz Olufsen begge døde, og *Lauritz Hierrigsen* og Hustru, *Anne Nielsdatter*,³⁾ er da Ejer. Da *Lauritz Olufsen* er død ca. 1583, som den sidste af Hovedlinien, falder Gaard og Arv tilbage til Bedsteforældrene, nemlig *Hierrig Hansen* og *Giertrud Hansdatter*, og den første solgte sin Part til Sønnen *Lauritz Hierrigsen*, der af Herskabet blev anset for Hoved-

¹⁾ Peder Olufsens Hustru hed Giertrud Hansdatter, der senere blev gift med Mads Lauritzen i Skydebjerg.

²⁾ hvis Hustru var Birthe Hierrigdatter (Hierrig Hansens Datter i Skydebj.).

³⁾ 1596 ^{12/7} mødte hun paa Ting med sin Broder Peder Nielsen (Søn af Herredsfoged Niels Brylle i Gavnby) i Skydebjerg Ellegaard som Lauværg, og skjødte sin Gaard i Aarup til Hans Madsen (altsaa da hun giftede sig med ham).

arving og købte saa Resten af Arvingerne ud af Gaarden. 1596 er Manden død, og Anna Nielsdatter er gift med *Hans Madsen*. Han har fratraadt Gaarden i 1614, da Stifsønnen *Peder Lauritzen* ifølge Regnskaberne sidder inde med det gamle Hjem, medens Broderen Oluf Lauritzen har en af de andre Gaarde i Byen og *Jesper Madsen* en 3die Gaard. Peder Lauritzen,¹⁾ der ogsaa imellem kaldes Hierresen, blev i 1630 fradømt Ejendomsretten til sin Gaard paa Grund af Skatterestance, men da han betaler »én Øxne« i Sagesfaldagift, faar han atter straks Ejendomsret over Gaarden. I 1643 faar alle Bønderne i Aarup fri for Skat og Landgilde paa Grund af Hagelskade, og Aaret før falder der Arv efter ovennævnte Jesper Madsen, hvis Gaard da lægges ind under Peder Lauritzens Gaard (som derved blev dobbelt saa stor som Broderens), der kort efter er gaaet over til Datteren *Anne Pedersdatter*, der blev gift med *Jørgen Hansen*, f. 1624, som 1651 nævnes som Ejer af Ejendommen, men mærkeligt nok først fik Hosbondeholds brev 1672, og 1701 døde Jørgen Hansen, men forinden havde han afstaaet Gaarden til Sønnen *Peder Jørgensen*, der var født 1666 og gift med *Anne Christensdatter* fra Nyfæste, f. 1674, † 1743. Som vi foran har set, maatte han 1750 afstaa sin fædrene Gaard til H. Simonsen og døde $30/4$ 1753 paa Peirup og ligger begravet paa Skydebjerg Kirkegaard. De havde mindst 4 Børn:

Jørgen Pedersen, f. $10/5$ 1705, der foran er udførlig omtalt. Han var ugift og døde som Ejer af Peirup $19/8$ 1786.

Christen Pedersen, f. 1708, var en Tid Borger i Faaborg og døde som ugift i Peirup og er begr. paa Orte Kirkegaard.

Hans Pedersen, f. 1711, døde vistnok som ung.

Dorthe Pedersdatter er vistnok den ældste af alle Børnene, men da Kirkebogen er saa utydelig fra disse Aar, kan Fødselsaaret ikke konstateres. Hun blev gift 1725 med Gmd. *Niels Ibsen*, der var en Søn af Gmd. Jep Hansen i Gadsbølle. Niels Ibsen fik en Fæstegaard i Hækkebølle og døde allerede $4/5$ 1747 efterladende 6 Døtre, fra hvilke hele den efterfølgende Slægt stammer. Moderen *Dorthe Pedersdatter* døde allerede Aaret efter, og ved Skiftebehandlingen $3/2$ og $2/3$ 1748 enedes man om paa Forslag af Herskabet paa Erholm, at Datteren *Judit* skulde ægte *Simon Gormsen* og overtage Gaarden, og Johanne skulde blive i Gaarden, medens den yngste Anna Cathrine skulde i Huset hos Anders Drud i Skydebjerg, og de 3 andre lovede Jørgen Pedersen og Niels Pedersen i Tanggaard (deres Fasters Mand) at tage sig af. Men forinden Judit naaede at blive ægteviet til Simon Gormsen, døde hun, og paa Skiftet $22/5$ 1748 efter hende prøvede Herskabet paa Erholm paa at faa Simon Gormsen gift med en af de 5 Søsken for at lette Skiftet efter Judit. Hertil svarede han: »at naar jeg maa

¹⁾ Hans Hustru hed Dorthe Lauritzdatter og var Datter af Lauritz Hansen i Gaagerup; men hans første Kone hed Maren Lauritzdatter, † før 1617 (Lauritz Knudsens Datter i Grumstrup).

faa til ægte *Karen*, som han syntes bedst om, samt hendes Sind og Villie falde til, saa vilde han nok, om det var Guds Villie, og hun selv saavelsom hendes hertil give deres Samtykke, saa vilde han med hende træde udi Ægteskab alt paa samme Vilkaar, som skulde være sket med Judit!« ²⁹/₅ 1748 fortsættes Skiftebehandlingen, og paa Herskabets Forespørgsel til *Karen* om dette Arrangement svarer hun: »at jeg paa nærværende Tid ikke ønsker at gifte mig med Simon Gormsen eller at blive ved Gaarden, som Herskabet har ødelagt ved at tage saa megen Jord fra Gaarden og lagt ind under Erholm, saaledes at Gaarden i Hækkebølle nu befandt sig i en bedrøvelig Tilstand.« Hertil svarede Simon Gormsen kort: »Jeg er aldeles ikke forlegen for at faa *Karen Nielsdatter* til ægte, men har tilbuddt dette for at tilfredsstille Herskabet og Børnenes Værger, for at alle Børnene kunde blive ved Gaarden.« Skiftet sluttede ⁵/₇ 1748. Der blev ingen Arv til Børnene, da Formuen ikke kunde dække Gælden. De 6 Børn var:

12. *Karen Nielsdatter*, f. 1726 i Hækkebølle; se senere.
13. *Judit Nielsdatter*, f. 1728, forlovet med Simon Gormsen, død ¹⁸/₄ 1748.
14. *Anne Marie Nielsdatter*, f. 1729, † ugift i Peirup.
15. *Maren Nielsdatter*, f. 1731, g. m. Hans Mikkelsen, se senere.
16. *Johanne Nielsdatter*, f. 1733, † ugift i Peirup ¹¹/₇ 1754.
17. *Ane Cathrine Nielsdatter*, f. 1739. Hendes Fremtid kendes ikke.
12. *Karen Nielsdatter*, f. 1726 i Hækkebølle, blev gift 1) med *Hans Michelsen* i Stockebrohuset ved Ulskov i Orte Sogn, han døde imidlertid allerede ²⁸/₃ 1764, efter at der var født 3 Børn, og ¹⁰/₄ 1765 blev hun ifølge Kongebrev gift fra Stockebrohuset 2) med Gmd. *Jacob Henrichsen* i Ulskov, med hvem hun fik en Datter. Han døde 1790 ¹/₆, hvorefter Ulskov gik til den yngste Datter, Ane Johanne og hendes Mand. — *Karen Nielsdatters* Børn er:
 18. *Kirsten Hansdatter*, f. ¹⁵/₅ 1760, gift 1) ¹⁴/₁ 1788 m. Gmd. *Christian Nielsen* ¹) i Skydebjerg, f. ¹⁷/₆ 1746, han døde ⁶/₉ 1798 og Enken giftede sig 2) ⁷/₅ 1802 med Gmd. *Niels Jørgen Hansen* af Peiruplund (Søskendebarn). Hendes Børn er:
 19. Hans Christiansen, f. ²²/₈ 1789, † ung.
 20. *Niels Christiansen*, f. ¹⁷/₂ 1790, se om ham senere.
 21. Ellen Christiansdatter, f. ¹¹/₃ 1792.
 22. Hans Christiansen, f. ¹¹/₅ 1794.
 23. Karen Christiansdatter, f. ¹⁷/₇ 1796, † ung.
 24. Christian Christiansen, f. ⁴/₁₁ 1798, altsaa efter Faderens Død.
 20. *Niels Christiansen*, f. ¹⁷/₂ 1790, † 1874, han giftede sig ²¹/₁₂ 1822 med sit Næstsøskendebarn, Peder Hansens Enke paa Peirup, *Maren*

¹) Han var Søn af *Niels Andersen* i Skydebjerg og *Agathe Jensdatter* (?) (Enke efter Gmd. Peder Nielsen i Skydebjerg, og muligvis var hun den Agathe Jensdatter [Jens Mortensens Datter i Orte], der ⁷/₈ 1761 blev gift med Peder Nielsens Stedsøn Hans Andersen). — Chr. Nielsens første Kone Ellen Christensdatter blev begr. ²⁰/₆ 1787, med hvem han havde Sønnen Lars og Datteren Dorthé.

Nielsdatter, f. $\frac{4}{12}$ 1792, † 1869 (Datter af Gmd. Niels Jørgen Hansen og Ane Cathrine Madsdatter paa Peiruplund), der bragte Peirupgaard med til Manden og 2 Stifbørn. Niels Christiansen blev en meget gammel Mand, og det er ham, vi kan takke for, at den gl. Kommissionsprotokol er bevaret, og han har meddelt Forfatteren *D. E. Rugaard*, hvad denne har meddelt i sin Bog: »*Fremragende Danske Bønder før og nu*« om denne Slægt. Niels Christiansen og Maren Nielsdatters Billeder hænger endnu paa Peirup og flere Steder hos Slægten. — Deres 6 Børn er:

Peder Nielsen, f. $\frac{16}{10}$ 1823, Gmd. og Sognefoged i Skalborg og 25.
Ejer af Vissenbjerg Kirke og Kro m. v., var en overordentlig velbegavet og ualmindelig oplyst og intelligent Mand, der selv ledede sin store Bedrift ligetil sin Død $\frac{8}{11}$ 1918, da han var over 95 Aar gammel. P. Nielsen blev gift $\frac{8}{7}$ 1853 med *Anne Cathrine Pedersdatter*, f. $\frac{13}{5}$ 1828, en Gmd.s Datter fra Skalborg. Deres 3 Børn er:

Maren Kirstine Nielsen, f. $\frac{25}{4}$ 1854, Ejer af Fødegaarden i 26.
Skalborg, er ugift.

Hans Peder Nielsen, f. $\frac{29}{2}$ 1856, Dyrlæge i Skalborg og Ejer 27.
af Vissenbjerg Kirke og Kro m. v., g. med Karen Madsen.

Christian Nielsen, f. $\frac{26}{2}$ 1860, var en sjælden intelligent og 28.
velbegavet Mand, havde rejst meget i Udlandet for at styrke sit svage Helbred, døde ugift 1910.

Anne Kathrine Nielsen, f. $\frac{30}{3}$ 1825, gift $\frac{16}{10}$ 1850 med Gmd. 29.
Niels Holme, Ejer af Holmegaard ved Gjelsted. Deres Børn er:

Marie Nielsen Holme, f. $\frac{18}{11}$ 1852. 30.

Maren Nielsen Holme, f. $\frac{8}{1}$ 1859. 31.

Jensine Nielsen Holme, f. $\frac{8}{12}$ 1861. 32.

Jørgen Nielsen Holme, f. $\frac{27}{4}$ 1863. 33.

Johanne Kathrine Nielsen, f. $\frac{17}{11}$ 1826, g. $\frac{6}{12}$ 1854 med Gmd. 34.
og Sognefoged *Rasmus Hansen* i Orte, f. $\frac{26}{2}$ 1826 i Voldbro, som først havde været g. med en Datter af Christen Christensen, der ejede Stambogaarden i Orte. Deres Børn er:

Ane Marie Rasmussen, f. $\frac{13}{9}$ 1855. 35.

Johanne Christine Agnete Rasmussen, f. $\frac{2}{4}$ 1858. 36.

Niels Christian Rasmussen, f. $\frac{10}{7}$ 1860 og nu Ejer af Stambogaarden i Orte og Sognefoged og Ejer af Peirupgaard, g. m. en Datter af Rasmus Knudsen i Orte, Abelone Andersen, de har 7 Børn. 37.

Hansine Medea Rasmussen, f. $\frac{1}{5}$ 1865. 38.

Ane Johanne Nielsen, f. $\frac{14}{9}$ 1828, levede ugift i Peirup i mange 39.
Aar, men døde i Odense i meget høj Alder.

Christian Nielsen, f. $\frac{6}{2}$ 1830, blev efter Faderen Ejer af Peirupgaard, hvilken han tillige med mange gl. Møbler og andre gl. Familiestykker værnedede om med stor Pietet. Da han var ugift, testamenterede han Peirup til sin ovennævnte Søstersøn. 40.

Birgithe Kirstine Nielsen, f. $\frac{11}{10}$ 1831, g. $\frac{11}{10}$ 1859 m. Møller 41.
Niels Jørgen Knudsen i Vissenbjerg Mølle. Deres Børn er:

42. Karen Marie Knudsen, f. $21/7$ 1860, † ung.
43. Knud Knudsen, f. $19/4$ 1862.
44. Niels Chr. Knudsen, f. $5/4$ 1864.
45. Maren Thine Kirstine Knudsen, f. $9/8$ 1866.
46. Anthon Knudsen, f. $15/9$ 1868, Ejer af Indslev Kro, g. og har flere Børn.
47. *Peder Hansen*, f. $18/9$ 1763, arvede Peirupgaard 1786 og giftede sig $27/11$ 1786 1) med *Kirstine Rasmusdatter* fra Orte, f. $27/7$ 1762, † $10/6$ 1819, og 2) 1819 med *Maren Nielsdatter*, f. $4/12$ 1792, † $10/6$ 1869, Datter af Niels Jørgen Hansen i Peiruplund og Ane K. Madsdatter. Hun giftede sig senere som ung Enke med Niels Christiansen og bragte Peirup til ham som ovenfor vist.
48. *Anna Cathrine Pedersdatter*, f. $23/9$ 1787, † spæd.
49. *Jørgen Pedersen*, f. $12/7$ 1820, g. $4/11$ 1851 m. *Karen Marie Larsen*, f. $5/7$ 1834 i Ladegaard, og bragte Gaarden med. Af deres
50. 5 Børn fik Sønnen *Niels Jørgensen*, f. $30/5$ 1866, Gaarden i Ladegaarde, som han dog senere solgte.
51. *Petrine Jørgensen*, f. $24/10$ 1853.
52. *Laurine Jørgensen*, f. $30/8$ 1855.
53. *Lars Peder Jørgensen*, f. $11/5$ 1857.
54. *Anders Chr. Jørgensen*, f. $13/3$ 1859.
55. *Kirsten Pedersdatter*, f. $8/12$ 1821, g. $24/11$ 1839 m. Gmd. *Jens Hansen* i Gavnbygaard, f. $29/1$ 1816, † $25/4$ 1868, de havde 7 Børn nemlig:
56. *Hans Peder Jensen*, f. $11/5$ 1841, g. $13/6$ 1871 m. *Birthe Marie Larsen* fra Skydebjerg.
57. *Anders Chr. Jensen*, f. $17/3$ 1843, ejede Gavnby til 1898 tillige med Søstrene
58. *Ane Cathrine Jensen*, f. $16/9$ 1845,
59. *Marie Nielsine Jensen*, f. $28/9$ 1848,
60. *Maren Kirstine Jensen*, f. $17/7$ 1851.
61. *Niels Chr. Jensen*, f. $8/12$ 1854.
62. *Laura Jensen*, f. $24/6$ 1860.
63. *Dorthe Hansdatter*, blev gift med Gmd. *Rasmus Pedersen* i Kielstrup i Vissenbjerg Sogn og fik flere Børn bl. a.:
64. *Hans Jørgen Rasmussen*, f. 1783.
65. *Peder Rasmussen*, f. $23/5$ 1785.
66. *Karen Rasmusdatter*, f. $20/4$ 1788.
Karen Nielsdatter og Jacob Henriksens Datter i Ulskov.
67. *Ane Johanne Jacobsdatter*, f. $30/8$ 1767, † $21/8$ 1824, blev g. i Orte $15/9$ 1790 med Ungkarl *Jens Hansen*,¹⁾ f. $28/1$ 1756 i Orte, der ved hende blev Ejer af Ulskovgaard. Han døde først $8/12$ 1842, 86 Aar gl. De havde bl. a. fem Børn:
68. *Jacob Jensen*, f. $23/3$ 1794.
69. *Agathe Jensdatter*, f. $9/6$ 1799.

¹⁾ Han var Søn af Gmd. Hans Andersen i Orte og Broder til Anders Hansen, f. $30/4$ 1752, der 1798 blev Ejer af Tallerup i Tommerup.

- Ane Marie Jensdatter*, f. $1\frac{1}{2}$ 1801. 70.
Hans Jensen, f. $16\frac{1}{3}$ 1803. 71.
Karen Jensdatter, f. $13\frac{1}{10}$ 1805. 72.
- Maren Nielsdatter**, f. 1731 i Hækkebølle, g. $15\frac{1}{2}$ 1767 i Vissenbjerg med Gmd. *Hans Michelsen* ¹⁾ af Sundsled (en Søn af Michel Nielsen, f. 1719, † $28\frac{1}{2}$ 1791 i Magtenbølle). De havde 3 Børn, nemlig:
- Hans Hansen*, f. $10\frac{1}{6}$ 1767, g. $3\frac{1}{12}$ 1796 i Brylle til Anders Hansens Enke i Vittenberg *Dorthe Lisbet Frederiksdatter*, der døde 1831 $22\frac{1}{11}$, 75 Aar gl., medens H. Hansen døde som Aftægtsmand $16\frac{1}{11}$ 1821. Der var næppe Børn. 73.
- Niels Jørgen Hansen*, døbt $21\frac{1}{3}$ 1770 i Vissenbjerg. Han opholdt sig hos den gl. Slægting Jørgen Pedersen paa Peirup, da denne døde, og arvede da Afbyggergaarden Peiruplund efter ham 1786, da han kun var 16 Aar gl. Mærkeligere er det, at vi finder ham indført i Vissenbjerg Kirkebog som trølovet $20\frac{1}{1}$ 1787 og $28\frac{1}{4}$ s. A. som ægteviet næppe 17 Aar gl., og uden Kommentar vistnok et enestaaende Tilfælde og selvfølgelig aldeles ulovligt; — det kan kun være foregaaet ved Hjælp af Præstens Forsømmelse. Og hans Alder er rigtig angivet, thi dette konstateres ved hans Død $14\frac{1}{6}$ 1838, thi da siges N. J. Hansen at være 68 Aar gl. — Det var altsaa kun en 17 Aars Dreng, der blev gift $20\frac{1}{1}$ 1787 med det 16 Aar gl. Pigebarn *Ane Cathrine Madsdatter* fra Gadsbølle, der var født 1771 og Datter af Gmd. Mads Hansen. Hun døde og blev begr. $19\frac{1}{12}$ 1801 og siges da at være 31 Aar gl. og efterlod sig 4 levende Børn, som Faderen skiftede med $6\frac{1}{3}$ 1802 og giftede sig 2) allerede $7\frac{1}{5}$ s. A. med Chr. Nielsens Enke i Skydebjerg, *Kirsten Hansdatter*, som var hans Søskendebarn. Da han døde 1838, kaldes han for Aftægtsmand. Han fik 6 Børn med sin 1ste Hustru nemlig: 74.
- Johanne Cathrine Nielsdatter*, f. $7\frac{1}{9}$ 1788, der blev gift m. Gmd. *Lars Christensen* i Ladegaard. 75.
- Jørgen Nielsen*, f. $20\frac{1}{12}$ 1790. Han arvede efter Faderen Peiruplund, men solgte den og flyttede til Brændekilde, hvor han døde. Han var gift med *Karen Hansdatter* (en Datter af Hans Andersen i Broholm i Brylle Sogn), og en Datter af dem 76.
- Ane Cathrine Jørgensdatter*, blev gift med Ejeren af Husemose *Mathias Jørgensen*. 77.
- Maren Nielsdatter*, f. $4\frac{1}{12}$ 1791, † $10\frac{1}{6}$ 1869, hun blev først g. 1819 med Peder Hansen i Peirup som ovenfor set, og 2) $21\frac{1}{12}$ 1822 med Niels Christiansen, der derved blev Ejer af Peirup. Deres Børn er nævnt ovenfor. 78.
- Hans Nielsen*, f. $2\frac{1}{2}$ 1794, og *Ole Nielsen*, f. $18\frac{1}{11}$ 1798, døde som smaa. 79.

¹⁾ Han var Broder til Niels Michelsen i Kølstrup og Jeppe M. i Magtenbølle.

80. *Mads Nielsen*, f. $\frac{9}{3}$ 1796. Han var kun 6 Aar, da Moderen døde, og Morbroderen Hans Madsen af Kjøbeskov blev de 4 Søskendes Tilsynsværge. Han blev Gmd. og Sognefoged i Orte og døde 1866; var 1) g. med *Kirstine* ? og 2) med *Inger Nielsdatter*, f. $\frac{10}{10}$ 1810 i Naarup, † $\frac{16}{8}$ 1897 i Melby. Der var Børn i begge Ægteskaber. Af 1ste Ægteskab er:
81. Jens Madsen, boede i Odense og havde flere Børn.
82. Niels Peder Madsen, var Gmd. i Frøbjerg. Ingen Børn.
83. Ane Kathrine Madsdatter, gift med A. Chr. Nielsen, Gmd. i Naarup.
84. Ane Kirstine Madsdatter, Modehandlerinde i Odense, ugift.
85. Claus Christian Madsen blev Vognmand i København og har 3 Sønner.
86. Niels Jørgen Madsen faldt i Krigen 1864.
87. Hans Jørgen Madsen blev Købmand i København, men havde ingen Børn.
- Af 2det Ægteskab er Børnene:
88. Lars Christian Madsen, der døde som ung paa Nordskov, druknede.
89. Anne Kirstine Madsdatter blev gift med Gmd. Hans Hansen i Nakke og bor nu i København.
90. Maren Madsdatter blev gift med Gmd. og Sparekasse-Direktør Christian Hansen i Melby, der nu bor i Assens. De har en Datter
91. Inger Kirstine Hansen, som er gift med Proprietær L. Findsen paa Gammelgaard ved Assens (en Søn af Sognefoged A. Findsen, Mathildelund ved Ebberup Station). De har en Datter Inger Marie Findsen.
92. *Karen Dorteia Hansdatter*, f. 1772 i Vissenbjerg, hun blev gift $\frac{5}{3}$ 1791 med 1) *Anders Larsen*, der med hende fik Sundsledgaarden efter Hans Michelsen, der lige var død. De havde følgende 7 Børn. Hun var g. 2) m. Gmd. P. Nielsen i Magtenbølle.
93. Johanne Cathrine Andersdatter, f. $\frac{19}{2}$ 1792, † ung.
94. Maren Andersdatter, f. $\frac{28}{8}$ 1796.
95. Karen Marie Andersdatter, f. $\frac{30}{3}$ 1799.
96. Lars Andersen, f. 1794.
97. Cathrine Andersdatter, f. $\frac{26}{12}$ 1801, † lille.
98. Cathrine Andersdatter, f. $\frac{2}{3}$ 1803.
99. Johanne Cathrine, f. $\frac{19}{10}$ 1806.

Denne Liste er ret ufuldstændig, og navnlig fattes de sidste 2 à 3 Slægtled, der vilde optage alt for megen Plads og give et meget stort Arbejde, om alt skulde med lige til Nutiden. Jeg haaber imidlertid, at enhver, der hører til Slægten, efter det her anførte, kan finde sin Plads og finde en Interesse ved at opnotere Familiebegivenheder saaledes, at der i Tiden kan fremtræde en virkelig Slægtshistorie om denne stoute Bondeslægt, i Lighed med, hvad andre Stænder kan præstere af Slægtsbeskrivelser!

1. *Peder Andersen*, nævnes alt 1480 som Besidder af Fædrenegaarden og som 'Igjen kjøbte Aarup-Gaard af Kong Hans'.

2. *Oluf Pedersen*
— 1511 —
∞ Anne Olufs.

3. *Peder Olufsen*
— 1588 —
∞ Glertrud Hansdatter og 2. G. ∞ Mads Lauritzen.

4. *Oluf Pedersen* ∞ *Birthe Hærrigsdatter*
— 1580 —

Lauritz Olufsen,
† 1588.

Hærrig Hansen i Skydebjerg.

Lauritz Hærrigsen,
var † 1586.
1586 ∞ Anne Nielsdatter og 2. G. ∞ Hans Madsen.

5. *Peder Lauritzen*
— 1614 —
∞ Dorthie Lauritzdatter.

6. *Anne Pedersdatter*,
∞ *Jørgen Hansen*,
f. 1624, † 1701.

7. *Peder Jørgensen*,
f. 1666, † 1758,
∞ Anne Christensdatter,
f. 1674, † 1748.

Hans Jørgensen
i Nyfæste,
† 1702.

11. *Dorthie Pedersdatter*, † 1748,
1725 ∞ *Niels Ibsen i Hekkebølle*, † 1747.

9. *Christen Pedersen*,
f. 1708,
Borger i Faaborg, † Peirup.

8. *Jørgen Pedersen*,
f. 1705, † 1786,
købte Peirup.

12. *Karen Nielsdatter*, † 1726,
f. 1728, † 1748,
∞ †) *Hans Michelsen i Stokkebrohuset*, † 1764.
∞ †) *Jacob Henriksen i Ulsskov*, † 1790, se Side 720.

14. *Anne Marie Nielsdatter*,
f. 1720,
var 1786 i Peirup.

15. *Maren Nielsdatter*,
f. 1731,
∞ *Hans Michelsen*,
se Side 721.

16. *Johanne Nielsdatter*,
f. 1739, † 1764 i Peirup.

17. *Ane Cathrine Nielsdatter*,
f. 1789,
nærmere kendes ikke.

12. *Karen Nielsdatter*,
f. 1726,
∞ ¹) *Hans Michelsen* i Stokkebrohuset,
† 1764,
∞ ²) *Jacob Henriksen* i Ulåkov,
† 1790.

18. <i>Kirsten Hansdatter</i> , f. 1760, ∞ ¹) <i>1788 Christian Nielsen</i> i Skydebjerg, † 1798. ∞ ²) 1802 <i>Niels Jørgen Hansen</i> , Petruplund.	47. <i>Peder Hansen</i> , f. 1763, † 1822, arvede Felrup. ∞ ¹) 1786 <i>Kirsten Rasmusdatter</i> , i Kjelstrup. ∞ ²) 1819 <i>Maren Nielsdatter</i> , f. 1792, † 1869.	63. <i>Dorthe Hans-</i> <i>datter</i> , ∞ <i>Ras. Pedersen</i> f. 1767, ∞ <i>Jens Hansen</i> , † 1842, Ulåkov.	67. <i>Ane Johanne</i> <i>Jacobsdatter</i> , f. 1767, ∞ <i>Jens Hansen</i> , † 1842, Ulåkov.
19. <i>Hans C.</i> , 20. <i>Niels Christiansen</i> , f. 1789, † ung. f. 1790, † 1874. 1822 ∞ <i>Maren Nielsdatter</i> , f. 1792. flk Felrup med hende.	22. <i>Hans C.</i> , 24. <i>Christian C.</i> , f. 1794. f. 1796, † ung. f. 1798.	49. <i>Jørgen Pedersen</i> , f. 1820, ∞ 1861, <i>Karen Marie Larsen</i> , Ladegaard.	55. <i>Kirstine Pedersen</i> , f. 1821, ∞ 1889, <i>Jens Hansen</i> , Gavnbj- gaard, f. 1816, † 1868.
25. <i>Peder Nielsen</i> , f. 1823, † 1918, Gmd. og Sognefoged i Skalbjiørg. ∞ 1858 <i>Ane Cathrine Pedersdatter</i> , f. 1828.	29. <i>Ane Kathrine N.</i> , f. 1826, ∞ 1860 <i>Niels Holme</i> .	34. <i>Johanne Kathrine N.</i> , f. 1826, ∞ 1854 Gmd. <i>Ras. Hansen</i> i Orte.	39. <i>Ane Johanne N.</i> , f. 1828, Ejer af Felrup, ugift i Felrup.
26. <i>Maren Kirstine Nielsen</i> , f. 1854, Ejer af Føde- gaarden i Skalbjiørg.	27. <i>H. P. Nielsen</i> , f. 1856, Dyrleje i Skalbjiørg. ∞ <i>Karen Madsen</i> .	97. <i>Niels Chr. Rasmussen</i> , f. 1860, Ejer af Felrup og Sognefoged i Orte.	41. <i>Birgitte N.</i> , f. 1831, ∞ 1869, <i>Niels J. Knudsen</i> , Møller i Vissenbjerg.
28. <i>Chr. Nielsen</i> , f. 1860, † 1910, Ejer af Føde- gaarden i Skalbjiørg.	28. <i>Chr. Nielsen</i> , f. 1860, † 1910, Ejer af Føde- gaarden i Skalbjiørg.	40. <i>Chr. N.</i> , f. 1861, † 191 Ejer af Felrup, ugift.	5 Bern.
29. <i>Valborg R.</i> , f. 27/11 1905.	Georg R., f. 2/4 1902.	Ingrid M. R., f. 28/9 1899, † 5/6 1920.	5 Bern.
Kamilla R., f. 23/4 1897.	Dagmar M. A. R., f. 30/6 1895.	Johanne Elisa- beth R., f. 22/4 1894.	5 Bern.
R. Vilhelm R., f. 4/5 1893.			

16. *Maren Nielsdatter,*

f. 1731,

15/2 1767 ∞ Hans Michelsen i Sundsø
i Vissenbjerg.

73. <i>Hans Hansen,</i> f. 1767, ∞ 1796 Anders Hansens Enke i Vitten- berg i Brylle Ellsabeth Frederiksdatter.	74. <i>Niels Jørgen Hansen,</i> f. 1770, † 1838, arvede Peiruplund, ∞ 1) Ane Cathrine Madsdatter, ∞ 2) 1802 Kirsten Hansdatter.	92. <i>Karen Dorthea Hansdatter,</i> f. 1772, ∞ 1) 1791 Anders Larsen, ∞ 2) Peder Nielsen i Magtenbølle.
7 Børn.		
75. <i>Johanne K. Nielsdatter,</i> f. 1788, ∞ Gmd. Lars Christensen, Ladegaard.	76. <i>Jørgen Nielsen,</i> f. 1790, Ejer af Peiruplund. ∞ Karen Hansdatter fra Broholm.	78. <i>Maren Nielsdatter,</i> f. 1792, † 1869, ∞ 1) 1819 Peder Hansen, Ejer af Peirup. ∞ Niels Christensen, Ejer af Peirup.
77a. <i>Johanne Jørgensdatter og 77. Ane Cathrine Jørgensdatter,</i> der begge blev ∞ Proprietær Mathias Jørgensen, Husemosegaard.		80. <i>Mads Nielsen,</i> f. 1796, † 1866, Gmd., Sognefoged i Orto, ∞ 1) Kirstine ? ∞ 2) Inger Nielsdatter, f. 1810, † 1897.
Børn, se foran.		
81. <i>Jens Madsen,</i> flere Børn.	82. <i>Niels P. Madsen,</i> Gmd. i Frøbjerg.	83. <i>Ane K. Mads- datter,</i> ∞ A. C. Nielsen, Gmd. i Naarup.
84. <i>A. Kirstine Mads- datter,</i> Modehandler- inde i Odense.	85. <i>Claus C. Madsen,</i> Vognmand i København.	86. <i>N. J. Madsen,</i> faldt 1864.
87. <i>Hans J. Madsen,</i> Købmand i København.	88. <i>Lars C. Madsen,</i> † paa Nordskov.	89. <i>Anne K. Mads- datter,</i> ∞ Gmd. H. Han- sen i Nakke.
90. <i>Maren Mads- datter,</i> ∞ Gmd. Chr. Hansen i Melby.		

Nye historiske Bøger.

Af T. K.

Foruden Aarbøgerne fra alle de forskellige Amter her i Landet, der af vore Medlemmer kan faas for halv Pris, skal Opmærksomheden atter i Aar henledes paa »Historisk Fællesforening«s Tidsskrift »Fortid og Nutid«, der udkommer med 4 Hæfter om Aaret og kun koster 2½ Kr. for Medlemmer.

Iøvrigt vil vi henlede Medlemmernes Opmærksomhed paa det saa fordelagtig bekendte Tidsskrift »Danske Studier«, der udgives af Chefen for Stednavnes-Udvalgets Kontor, Dr.phil.Marius Kristensen i Askov, og Sekretæren Gunnar Knudsen, og indeholder en Mængde Stof, der vil være af særlig Interesse for vort Samfunds Medlemmer. Vi nævner i Flæng »Vandrende Eventyr«, »Danernes Navn«, »Lejrestudier«, »Knyttingsagas Stednavne«, »Fra Sprog og Litteratur«, »Holger Danske og Antikrist«, »Kultur og Folkeminder« o.s.v., alt lødigt Stof.

Paa »Dansk genealogisk Institut«s Forlag er udkommen:

»Patriciske Slægter« fjerde Samling af Th.Hauch-Fausbøll. Det er en ren Lækkerbidsken for enhver Personalhistoriker og vil med stor Glæde læses af alle, som har mindste Sans for Slægtsbeskrivelse. I Bogen er 6 Vaaben og 31 ganske udmærkede Billeder, og den er i det hele en værdig Efterfølger af sine 3 Forgængere!

Paa samme Forlag er ligeledes udkommen ialt 18 Hæfter af »Danmarks Præstehistorie« 1884—1911. Vi benytter Lejligheden til at henlede alle historisk interesserede Læseres Opmærksomhed paa dette udmærkede Værk, der jo er en Fortsættelse af Wibergs og Elvius' Præstehistorie, men den her omhandlede af Max Grohshennig og Th.Hauch-Fausbøll er meget udførligere og giver en Mængde fyldige Oplysninger om de enkelte Præster og deres Familier.

Jul.Schovelin: »Fyens Disconto Kasse 1846—1921«. Et Mindeskrift, trykt i Fyens Stiftsbogtrykkeri. Det er et monumentalt Værk, der her foreligger, som det sømmes sig et af Landets største Pengeinstitutter paa dets 75-aarige Fødselsdag. Det er et fint Stykke Bogtrykarbejde, der vil glæde enhver at se, og de mange af Fyens betydelige Mænd, som har haft ledende Stillinger i Banken, omtales, ligesom Bogen er udstyret med mange vel udførte Billeder fra det gamle Odense.

Paa H. Hagerups Forlag¹⁾ er udkommen:

»Fra Fyens Fortid«, Samlinger og Studier, udgivne af Arkivar G.L.Wad, III.Bind. Det er en god Bog, trykt paa stærkt og fint Papir

¹⁾ Vi finder her Anledning til at nævne, at der ogsaa paa Hagerups Forlag er udkommen bl. a. 2 historiske Romaner af Børge Janssen: »I Kongens Jern« og »Christian d. II's Datter«, der begge har en Mængde udmærkede historiske Noter fra Chr. II's og Chr. IV's Tid, som mangan historisk Forsker med Tak vil modtage og ofte har Brug for.

med ialt 430 Sider og indeholder »en gl. Beskrivelse af Sdr. Broby Sogn«, »Landstingshuset i Odense«, »Jacob Bircherods Dagbog over Kong Frederik IV's sidste Ophold i Odense«, »Topografiske-antiquariske Indberetninger fra Assens og Hindsgavls Amter 1743«, »Et Impromptu af Ambrosius Stub og andre Vers«, »Fra Godsslagternes Tid«, »Af Vedel Simonsens Brevveksling« og flere andre Ting, som alt er af overordentlig stor Interesse for enhver Fyenbo og ganske særlig for dem, som har historisk Forstaaelse. Bogen er tilmed skreven populært, og der forekommer mange fornøjelige og opmuntrende Episoder.

Vilh. Lorenzen: »Studier i dansk Herregaards-Arkitektur i 16de og 17de Aarhundrede«. Udgivet af den danske historiske Forening. Det filosofiske Fakultet antog denne Afhandling til offentlig at forsvares for den filosofiske Doktorgrad, og den blev forsvaret med Kyndighed af Forfatteren. Det er et dejligt stort monumentalt Værk paa 365 Sider, udmærket klart og populært skrevet og vil kunne interessere et langt større Publikum, end Titlen lader formode. Forfatteren er jo nok Landets fineste Kapacitet paa dette specielle Omraade.

Paa O. Lohses Forlag er udkommen:

Axel Beck: »Vilhelm og Nina Beck«, 1ste Bind. Det er en stor smuk Bcg, som det sømmer sig Omtalen af en Mand i saa betydelig en Stilling, som den Vilh. Beck stod i, som Førstemand i »Indre Mission« i over 40 Aar. Bogen fortjener at læses af mange, thi der er meget godt i den, men der er ogsaa en Del, som mange Læsere vil undres over, saaledes bl. a. Vilh. Becks Erklæring: »Jeg har aldrig som Barn lært at bede«. En og anden vil nok ogsaa studse ved Udtalelsen Side 245, hvor han taler om »et lille Parti, der er Grundtvigianere og ikke Kristne!« Muligvis kan saadanne Paralleller ogsaa træffes andre Steder. Vilh. Beck siger et Sted: »Bibellæsningerne maa en Præst ikke forsømme«. Pastor Axel Beck giver en overmaade smuk Omtale af sin Moder, en Kvinde, som Læserne kommer til at beundre.

Dr. theol. Poulsen, Biskop i Viborg: »Udvalgte Breve af Martin Luther, 1507—24«. Luther har skrevet Tusinder af Breve, af disse er her anført 122, hvormellem er saa interessante Ting som et Brev til Kejseren efter Forhøret i Worms. Et Brev til en adelig Klosterjomfru, Hanna Spiegel, med Tilsagn om at ville fremme hendes Ønske om at indgaa Ægteskab. Et andet til Kansler Brück om Tilladeligheden af at have to Hustruer. Det sidste Brev af 6/11 1523 er egenhændig skreven af Luther for Kong Chr. II, som da var landflygtig i Wittenberg, til Kurfyrst Frederik af Sachsen. Brevene vil med Interesse kunne læses af enhver, hvad den forstaaende Biskops Navn ogsaa er en Borgen for.

Anders Stubkjær: »Nogle Oplevelser«, 3die Oplag, med nogle Mindeord og Forord af Provst Bluhme samt »Fra Anders Stubkjærs Dødsleje« af Pastor Axel Bülow. Bogen om denne betydelige Lægprædikant giver Læserne Indblik i mange Menneskeliv og burde ejes af mange.

A. Fibiger: »Julius Friis-Hansen«. Bogen er en smuk Levnedstegning af den bekendte Præst og Sekretær for Københavns Kirkefond, der døde 1905, næppe 49 Aar gl.

Paa Gads Forlag er udkommen og udgivet af »Kirkeligt Samfund af 1898«: »Minder fra gamle grundtvigske Hjem«, samlede af Dr. H. P. B. Barfod. Som naturligt er, indledes Bogen med en Beskrivelse af Fru Blom om gamle Biskop Grundtvig og hans første Hustrus Hjem, der efterfølges af Fru Laura Grundtvigs »Udkast til Levnedsskildring af Svend Grundtvig«, i hvilken Interessen særlig samler sig i Meddelelsen om gamle Grundtvigs Undervisningsplan. Der er dejlige Minder fra Vilh. Birkedals Hjem af Fru Lange, der bl. a. minder om Sangen: »Jeg saa ham som Barn med det solrige Øje!« Endvidere fra Pastor Helwegs Hjem i Odense, hvor særlig Meddelelsen om den gamle Præsts sidste Øjeblik, da han sagde: »Nu er jeg rejsefærdig!« da han skulde til København, men sank sammen og var død, virker betagende.

»De borgerlige Rigsdagsmænd 1660«, personalhistoriske Oplysninger ved Fr. Barfod, udgivet med Tilføjelser og Rettelser af Arkivfuldmægtig la Cour. En meget interessant Bog med mange personalhistoriske Oplysninger om disse gamle betydelige Mænd og deres Forbindelser m. v.

Hr. L. F. la Cour har endvidere tidligere udgivet »Slægten la Cour«, en Bog paa ca. 300 Sider i stort Format med flere Stamtavler. Den omhandler alle Medlemmer af Familien la Cour i Danmark, der jo er af fransk Oprindelse. Det er vist kun forholdsvis faa Slægter, der har frembragt saa mange betydelige Mænd som la Cour'erne.

Paa Aschehougs & Co.s Forlag er udkommen:

»Jydske Bønder« af Poul Bjerge. Her er en god Karakteristik af Bondestanden, som Indledning, en Omtale af »Linderskov Bønder« m. v. og godt trufne Bidrag til Oplysning om flere enkelte Bønder, blandt hvilke særlig Beskrivelsen af Niels Jøsum Termansen er ganske udmærket og fortjener at kendes af mange.

Anders Uhrskov: »To Nordsjællænderes Erindringer«, 1. Bind af nordsjællandsk Folkeliv. Det er Livserindringer af Gartner Niels Pedersen i Fredensborg og fhv. Folketingsmand Lars Larsen fra Vejby, f. 1839, der sad i Rigsdagen til 1892 og derefter søgte Plads som Røgter eller Arbejdsmand, men fik Afslag. Dog naaede han at blive Opsynsmand ved Kunstmuseet med en Løn af 480 Kr. om Aaret. Erindringerne er ganske udmærket skrevne og yderst interessante, særlig vil Bemærkningerne om de mange Forhold og Mennesker, ikke mindst bekendte Kvinder, han er kommen i Berøring med, interessere.

Paa Henrik Koppels Forlag er udkommen:

Aage Friis: »Det nordslesvigske Spørgsmaal« 1864—1879, Aktstykker og Breve til Belysning af den danske Regerings Politik, 1. Bind indtil Marts 1868, udgivet paa Udenrigsministeriets Foranstaltning. — Det er et vældig stort Bind paa 840 Sider og indeholdende 442 Dokumenter, der er af stor Interesse for alle Danske og skal nok kunne give Læserne Forstaaelse af, hvilken vanskelig Sag det slesvigske Spørgsmaal er, og hvor glade vi bør være for, at vi har opnaaet det, vi nu har.

Forfatteren meddeler i Forordet, at en Del Papirer maatte udelades

af forskellige Grunde, men »ingen Udeladelse er foretaget af politiske Grunde«. Læserne maa derfor tro, at vi her faar den sande Sammenhæng at vide om vort Lands store nationale Spørgsmaal.

Paa Det Schønbergske Forlag er udkommen:

Applan: »De romerske Borgerkrige«, oversat af Karl Hude og udgivet af Selskabet til historiske Kildeskrifters Oversættelse med Understøttelse af Ministeriet for Undervisningsvæsenet. Dette turde være Anbefaling nok for den 530 Sider store Bog.

Axel Olrik: »Nogle Grundsætninger for Sagnforskning«, der efter Forfatterens Død er udgivet af »Dansk Folkemindesamling« ved Hans Ellekilde med Understøttelse af Carlsbergfonden. En indholdsrig Bog, der ogsaa omtaler alle Axel Olriks øvrige trykte Arbejder.

Paa M. P. Madsens Forlag (Rechtwig & Tryde) er udkommen:

M. Galschiøt: »Helsingør omkring Midten af forrige Aarhundrede, Studier og Erlindringer«. Det er en udførlig og grundig Beskrivelse, der her foreligger om den gamle betydelige Stad Helsingør med de mange betydelige Mænd og Virksomheder, der især trivedes under Sundtolden. Bogen er populært og livligt skreven og ledsaget af mange gode Billeder af de mange gamle, ejendommelige Bygninger og Bydele.

Paa Aug. Bangs Forlag er udkommen:

Af H. Hertel: »Det kgl. Danske Landhusholdnings-Selskabs Historie fra 1769 til 1918«. Dette store Værk er nu sluttet og bestaar ialt af 5 Hæfter i 2 Bind paa ca. 800 Sider ialt, med en Mængde gode Billeder, navnlig af fremragende Personer i Landbrugets Tjeneste i det angivne Tidsrum. Bogen er af overmaade stor Interesse for alle, dog særlig for Landmænd.

Paa P. Haase & Sønns Forlag er udkommen:

Frederik Schrøder: »Johannes E. Schrøder«, Levnedsløb, udgivet af Kirkeligt Samfund 1898. Bogen er skreven med megen Sympati for den skildrede, der var en yngre Broder af Ludvig Schrøder i Askov og den første Forstander for Brøderup Højskole.

Paa V. Pios Forlag er udkommen:

Klaus Berntsen: »Erlindringer fra Barndom og Ungdom«, Bidrag til Folkelivets Historie paa Fyen. Det er en god og meget fornøjelig Bog, som her præsenteres danske Læsere, der aabenbart i talrige Mængder vil sikre sig denne Levnedsbetragtning af en af Landets mest bekendte Mænd, der fra fattige Bondekaar gennem Trængsler har kæmpet sig frem til Kongens Raad, som Excellence og Minister. Bogen slutter med Forfatterens første Valg til Folketinget 1873, saa der kommer forhaabentligt et Bind eller to mere.

Hos A/S J. H. Schultz Forlagsboghandel er udkommen:

Verner Dahlerup: »Det danske Sprogs Historie« i almenfattelig Fremstilling, 2. Udgave. Det er en Bog, som enhver Dansk burde kende; den behandler det Urnordiske, Fællesnordisk, Ældste Dansk, Gammeldansk, Nyere Dansk, Danske Dialekter, Lydtegn o. s. v. Det er en udmærket Bog.

I Kommission hos Vilh. Tryde foreligger et Hæfte af »Det krigsvidenskabelige Selskabs Skrifter«, som denne Gang omhandler en Beretning af Kapt. Stemann: »Om det krigsvidenskabelige Selskab i Aarene 1871—1921«, Oberstløjtnant J. O. Jensen: »Om Verdenskrigens Krise«, Generalløjtnant, Dr. phil. Tuxen: »Dansk Krigshistorieskrivning i de sidste Hundrede Aar« m. v. De gode Navne og Emner taler for sig selv.

Paa C. A. Reitzels Forlag er udkommen:

Sophus Müller: »Bronzealderens Kunst i Danmark« med over 200 Afbildninger. Det er et dejligt Værk, stort og smukt, af en af vort Lands første Videnskabsmænd paa dette Omraade. De fleste Findesteder for Genstandene er angivet, hvorved Bogen vinder i Interesse og Forstaaelse. Det er en rigtig Lækkerbidsken for en Historiker. Udgivet paa Carlsbergfondens Bekostning.

I Kommission hos A. Erslev er udkommen:

»Ældre nordisk Architektur«. Med Tilskud fra Undervisningsministeriet udgivet af H. Storck og Mogens Clemmensen, 2. Hæfte: »Harridslevgaard« med Tekst af Chr. Axel Jensen og 15 Tavler med Opmaalingstegninger af Knud Lehn-Petersen og Jens Christensen. — Som det er første Klasses Skribenter og Tegnere, er der et nobelt Præg over hele Værket, der vil være en Pryd hos enhver Bogelsker. Der er kun trykt et lille Oplag.

Regnskab for Historisk Samfund for Odense og Assens Amter 1920.

Indtægt.

Beholdning fra forrige Aar.....	712 Kr.	» Øre
Salg af gamle Aarbøger.....	277	— 67
Statistiskud for 1920—21.....	400	— »
Tilskud fra Fyens Stifts patriotiske Selskab	25	— »
Medlemsbidrag fra et livsvarigt Medlem.	40	— »
— - 409 Medl. à 3 Kr.		— »
(Restancer fra ca. 800 Medl. à 3 Kr.)	1227	— »
Medlemsbidrag fra 13 Medl. à 1 1/2 Kr.	19	— 50
— - 7 — à 5	35	— »
— - 2 — à 10	20	— »
Tilskud fra Redaktør Dreyer.....	25	— »
Indvundne Renter.....	19	— 04
Indtægt.....	2800 Kr.	21 Øre

Balance... 2800 Kr. 21 Øre

Udgift.

Udlæg ved Afholdelse af Møder.....	30 Kr.	» Øre
Medlemsbidrag til Dansk historisk Fællesforening (1921).....	35	— »
do. do. (Rest 1920).....	5	— »
Regning for Trykning af Aarbogen i 1000 Eksemplarer 2273 Kr., hvoraf er betalt (Restancer 500 Kr.).....	1773	— »
Klicheér, Tegninger m. m.....	83	— 73
Porto, Fragt m. m.....	48	— 85
Afskrivningsarbejde.....	21	— 92
Sekretærens Løn.....	150	— »
Kundgørelser m. m.....	47	— 74
Forfatterhonorar.....	114	— »
2 Medlemsbidrag tilbagebetalt for 1919 ..	8	— »
Regning fra Bogh. Wiene (Honorar til Hr. Chr. Hellskov for 1919).....	300	— »
Udgift.....	2617 Kr.	24 Øre
Beholdning den 1. Januar 1921.....	182	— 97
Balance... 2800 Kr. 21 Øre		

Søndersø i Februar 1921.

N. M. Elling,
Kasserer.

Ovenstaaende Regnskab i Overensstemmelse med de forelagte Bilag. — Kassebeholdningen 182 Kr. 97 Øre til Stede.
Odense den 1. Marts 1921.

C. Andreasen,
Revisor.

C. F. M. Christiansen,
Revisor.

LOVE

for

Historisk Samfund for Odense og Assens Amter.

§ 1.

Formaalet for Historisk Samfund er at vække og nære den historiske Interesse.

§ 2.

Dette Formaal søges naaet:

1. Ved at samle og udgive Oplysninger, fortrinsvis om Amternes Fortids- og Nutidshistorie i et Aarsskrift. Dette bærer Navnet »Aarbog for Historisk Samfund for Odense og Assens Amter«, og dets Størrelse maa rette sig efter Pengemidlerne.
2. Ved Afholdelse af Møder, ved hvilke der søges holdt Foredrag fortrinsvis om Emner vedrørende Amternes Historie for at vække Interesse for Sagen.

§ 3.

Medlem er enhver, som melder sig til en af Bestyrelsen eller Tillidsmændene. Aarsbidraget er 3 Kr., som opkræves samtidig med Udsendelsen af Aarsskriftet. Udmeldelse maa ske til Kassere-
ren inden hvert Aars 1. Januar.

§ 4.

Bestyrelsen bestaar af 13 Medlemmer, der vælges paa Aarsmødet for 3 Aar og afgaar skiftevis hvert Aar med fire (hvert 3die Aar med fem), første Gang ifølge Lodtrækning. Bestyrelsen vælger blandt sig en Formand, en Næstformand og en Kasserer og Sekretær med Løn efter Generalforsamlingens Beslutning. Ved Stemmeligthed indenfor Bestyrelsen gør Formandens Stemme Udslaget.

§ 5.

Aarsmødet afholdes i Aarets første Kvartal. Her aflægges Beretning om Virksomheden, og det reviderede Regnskab og Virksomhedsplan for det kommende Aar forelægges, ligesom der foretages Valg af Bestyrelsesmedlemmer og to Revisorer.

Regnskabsaaret gaar fra 1. Januar til 31. December.

§ 6.

Aarsmødet bekendtgøres forud efter Bestyrelsens Skøn. Forslag, som ønskes behandlede, indsendes til Formanden inden 1. Januar. Ekstramøde kan indkaldes af Bestyrelsen, og skal indkaldes, naar 10 Medlemmer skriftlig forlanger det. Lovændringer kan kun vedtages paa Aarsmødet, naar $\frac{3}{4}$ af de mødte Medlemmer stemmer derfor.

Meddelelser til Medlemmerne.

Med det her afsluttede IX. Hæfte af Aarbogen er samtidig det 2det Bind færdigt til Indbinding, og herved er at erindre, at Medlemslisten i VIII. Hæfte og det hermed følgende Tillæg til Medlemslisten indhæftes bag i Bogen.

Historisk Samfund afholdt Generalforsamling i Odense den 1ste Marts. De efter Tur afgaaende Bestyrelsesmedlemmer, Baron *H. Berner Schilden Holsten*, Langesø, Apoteker *de Neergaard*, Odense, og Gaardejer *R. J. Jensen*, Sandager Næs, genvalgtes; i Stedet for Højskoleforstander *R. Nielsen*, Særslev, der ikke ønskede Genvalg, valgtes Pastor *Schovsbo*, Nørre Aaby, og i Stedet for de to afdøde, nemlig Sognefoged *R. Jørgensen*, Tarup, der havde været i Bestyrelsen siden »Hist. Samf.«s Oprettelse, og Skolebestyrer *H. Rasmussen*, Odense, valgtes Rektor *Holbeck*, Katedralskolen, og Ingeniør *Andreasen*, Odense. Bestyrelsen har senere valgt Ingeniør *Andreasen* til Kasserer og Sekretær i Stedet for Lærer *Elling*, der ikke ønskede Genvalg. Som Revisor genvalgtes Trafikassistent *Christiansen* i Aarup og nyvalgtes Tømrermester *H. Johansen*, Odense.

Det i forrige Aarvog omtalte Foretagsudvalg har afholdt en Del Møder rundt om i forskellige Egne af Amterne, der var noget forskelligt besøgte, lige fra 15 à 20 til op mod 4 à 500 Tilhørere. Disse Møder har bl. a. resulteret i en ret god Tilgang af nye Medlemmer, som det ses af omstaaende Tillæg.

Som det vil ses, er flere af Artiklerne ret rigt illustrerede, hvilket kun har kunnet lade sig gøre derved, at en Del af Forfatterne selv har bekostet Klichéerne, eller i andre Tilfælde et af Bestyrelsens Medlemmer har paataget sig de dermed forbundne Udgifter. Trykningsudgifterne er jo endnu meget betydelige, og derfor kniber det stadig med at holde Balance i Regnskabet, hvorfor Skriftudvalget bl. a. har maattet spare paa Forfatterhonoraret

i en Grad, som vi ikke selv er fornøjet med. Ikke alene har alle Bestyrelsens Medlemmer hele Tiden skrevet alle Artiklerne gratis, men ogsaa flere af de øvrige Forfattere, navnlig de med de noget lange Artikler, har vi ikke kunnet honorere.

For at faa noget bedre Forhold bragte til Veje er det nødvendigt at faa nogle flere Medlemmer, og derfor tillader vi os at anmode alle Læsere af Aarbogen om at virke for Tilgang af flere Medlemmer, saaledes at vi kan komme op paa Siden af dem af vore Kolleger i de andre Amtssamfund, der har op til 14 à 1500 Medlemmer. Kan vi naa dette foreløbige Maal, vil vi kunne faa en langt bedre og pænere Aarbog end den nuværende. Blot enhver vil skaffe mindst eet nyt Medlem, vilde vi være over de værste Vanskeligheder. Maa vi bede Dem gøre Alvor af dette?

Navnlig beder vi Tillidsmændene i alle Sognene om at vise en virksom Interesse for at støtte Bestyrelsen. Til Gengæld vil Bestyrelsen bistaa med Foredrag ved Møder, hvor man ønsker saadanne, muligvis arrangerede ved Hjælp af Foredrags- eller Ungdomsforeninger eller paa hvilken anden Maade, man anser for mest formaalstjenlig.

Dansk Historisk Fællesforening afholdt Repræsentantmøde ⁹/₁₂ i Rigsarkivet, hvor Fmd. repræsenterede vor Forening. Museumsinspektør Chr. Axel Jensen gav en Redegørelse for Museumsspørgsmaalet, og cand. phil. Johs. Schrøder gav Meddelelse om Arbejdet for Optegnelser af Marknavne og Fremstilling af »Hjembyskort« Desuden afgaves Beretning af de forskellige Sekretærer. Det vedtoges at afholde næste Møde i Kolding til Sommer.

Af den i forrige Aarbog omtalte Beskrivelse af »Nakkebølle« af Baron *H. Berner Schilden Holsten* er endnu nogle Eksemplarer i Behold, som kan faas af Medlemmerne ved Henvendelse til Formanden, Proprietær *F. Hjort*, Baagegaard pr. Tommerup. Prisen er 3 Kr. + Porto og Emballage.

Skriftudvalget.

Indholdsfortegnelse til 2. Bind.

	Side
Bestyrelsen og Herredsvaaben	III
Gamle Husgeraadsgenstande	IV
<i>F. Hjort</i> : Indledning	V
<i>A. R. Idum</i> : Præsterne i Føns og Ørslev	1
<i>F. Jensen-Vedding</i> : Rørup Sogns Historie	20
<i>Poul Reitzel</i> : Familierne v. Heinen og Rosenørn paa Ulriksholm ..	29
<i>C. Andreassen</i> : Gamle Stednavne paa Kertemindeegnen	56
<i>F. Hjort</i> : En mærkelig Erindring fra Svenskekrigen 1659	65
<i>H. Hansen</i> : En gammel Baag Herreds Slægt	71
<i>T. K.</i> : Nye historiske Bøger	181
<i>Lykke-Meyer</i> : Regnskabet	182
<i>Jørgen Nielsen</i> : Tillæg til Medlemsliste	183
<i>John M. Møller</i> : Historiske Oplysninger om Brylle Sogn	185
<i>do.</i> Kort over Brylle Sogn	274
<i>A. R. Idum</i> : Arkæologiske Undersøgelser i Vestfyen	275
<i>V. Woll</i> : Ejendommelige Gadenavne i Kerteminde	282
<i>H. Chr. Larsen</i> : Rønninge-Stenen	286
<i>G. Schovsbo</i> : Den gamle Provst i Nørre Aaby	295
<i>H. Hansen</i> : Tilføjelse til en gl. Baag Herreds Slægt	321
<i>Skriftudvalget</i> : Meddelelser til Medlemmerne	323
<i>Lykke-Meyer</i> : Regnskabet for Elvedgaard-Stenen	325
<i>T. K.</i> : Nye historiske Bøger	326
<i>Lykke-Meyer</i> : Regnskabet	329
<i>Theill</i> : Tillæg til Medlemsliste	330
<i>Skriftudvalget</i> : Meddelelser til Medlemmerne	331
<i>Chr. Heilskov</i> : Historisk-topografisk Tidsskrifts-Index for Odense Amt	333
<i>A. R. Idum</i> : Føns og Ørslev Kirkers Historie	370
<i>K. Carøe</i> : Roldhusmanden. En fyensk Kvaksalverslægt	385
<i>H. Rasmussen</i> : Det ældste hidtil kendte Dokument paa Dansk	396
<i>V. Woll</i> : Tillæg til Artiklen om Gadenavne i Kerteminde	399
<i>G. Schovsbo</i> : Markernes gamle Navne	401
<i>A. R. Idum</i> : Kalentegodset til Vends Herreds Præster	407
<i>V. Woll</i> : Et Par Bidrag til Kerteminde Bys Historie og Topografi.	411
<i>Kai C. Uldall</i> : Sognepræstens Indberetning om Kjørteminde 1746 ..	419
<i>Marius Kristensen</i> : Noget mere om Glavndrup-Stenen	431
<i>Vilh. Lorenzen</i> : Wedellsborg. Træk af dets Bygningshistorie	440

	Side
<i>G. Schoubo: Fra Embeds-Arkivet</i>	446
<i>T. K.: Nye historiske Bøger</i>	450
<i>Lykke-Meyer: Regnskabet</i>	454
<i>Elling: Tillæg til Medlemsliste</i>	455
<i>V. Woll: Gamle Indskrifter i Kerteminde</i>	457
do. »Vatterspillet» i Kerteminde 1734 og dets Efterspil	468
<i>G. Schoubo: Bidrag til Nørre Aaby Sogns Historie</i>	474
do. Fra Embeds-Arkivet	488
<i>H. Hansen: Kongeborgen Hindsgaul</i>	490
<i>F. Hjort: Optegnelser om Tallerup i ældre og nyere Tid</i>	509
<i>H. Hansen: Sammenlignende Slægtsstudier</i>	520
<i>Jens Rasmussen: Gravpladsen ved Skrillinge</i>	523
<i>A. R. Idum: Risbro. En forsvunden vestfyensk Herregaard</i>	527
<i>Emil Petersen: Uddrag af Nørre Lyndelse Kirkebog</i>	533
<i>H. Berner Schilden Holsten: Minder om Familien Bryske</i>	535
<i>T. K.: Nye historiske Bøger</i>	557
<i>N. M. Elling: Regnskabet</i>	560
<i>Skriftudvalget: Meddelelser til Medlemmerne</i>	560
<i>F. Hjort: En Husmandsfamilie fra Tommerup</i>	561
<i>P. Christensen: Nogle Ligsten i Bogense Kirke</i>	570
<i>N. M. Elling: Fra det gamle Dallund</i>	585
<i>V. Woll: En Indberetning om Kerteminde i 1722</i>	596
do. Et Par Optegnelser fra Mesinge Sogn	604
<i>Chr. Behrendt: Om Marsvinsjæger-Lauget i Middelfart</i>	607
<i>G. Galster: Et Møntfund fra Odense</i>	658
<i>A. R. Idum: En forsvunden Herregaard paa Fønsskov</i>	662
<i>C. v. Kohl: Breve fra en fyensk Soldat under Krigen 1848—50</i>	669
<i>F. Hjort: Træk fra et Stamhus' Grundlæggelse og fra et »Bonde-</i> <i>stamhus'» Nedlæggelse</i>	687
<i>T. K.: Nye historiske Bøger</i>	722
<i>N. M. Elling: Regnskabet</i>	727
<i>C. Andreasen: Lovene</i>	728
<i>Skriftudvalget: Meddelelser til Medlemmerne</i>	729
<i>Indholdsfortegnelse til 2. Bind</i>	731
<i>N. M. Elling: Medlemsliste</i>	I—XII
<i>C. Andreasen: Tillæg til Medlemsliste</i>	XIII

Tillæg til Medlemsliste.

Odense Købstad.

Bang, N., Billedskærer, Kongensg. 12.
 Brahm, E., Tandlæge, Kongensgade 62.
 Framming, E., Tandlæge, Kongensg. 62.
 Fyens Granithuggeri ved H. C. Hansen
 & V. Nielsen, Kirkegaardsallé 17.
 Gråfelt, C. W. P., Tegner, Vesterbro 771.
 Hansen, E. Juul, Ny Vesterg. 21, 4. Sal.
 Hansen, Otto, Typograf, Dagmarg. 61.
 Hansen, Ras, Købmand, Kongensg. 7.
 Harboe, L., Tapetfabrikant, Overgade 7.
 Jensen, L. P., Arkitekt, Dronningens-
 gade 8 a, 2. Sal.
 Johansen, H., Tømrermester, Villa
 »Aalykkeholm«, Aalykke Allé.
 Kjær, H., Arkitekt, Filosofgangen 15.
 Klíxbüll, E., Trykkeribest., Nederg. 27.
 Krag, J. F., Arkitekt, H. C. Andersens-
 gade 92, 1. Sal.
 Larsen, F., Farver, Vestergade 88.
 Madsen, Mariane, Skolebestyrerinde,
 Nyenstad.
 Mengel, G., Ingeniør, Filosofgangen 23.
 Nielsen, Magnus Kindberg, Handels-
 gartner, Skibhusvej 123.
 Overgaard-Nielsen, Install., Passagen 7.
 Petersen, E., Lærer, Platanvej 32.
 Petersen, Helene, Læge, Jernbaneg. 2^a.
 Petersen, Otto, Pogestræde 16, 1. Sal.
 Petersen, Viggo, Læge, Jernbaneg. 4^a.
 Rasmussen, Astrid, Klinikfrk., Pilev. 15.
 Steffensen, S., Snedkersv., Adamsg. 20.
 Strøm, P., Sagfører, Vestergade 7.

Odense Herred.

Odense Landsogne.

Beck, Kristen, Gaardmand, Biskorup.

Dalum Sogn.

Simonsen, C., Proprietær, Rikkensminde.
 Jensen, Frk. Laura, Thordahls Allé 24,
 Fruens Bøge.

Korup og Ubberud Sogne.

With, Kathrine, Husbestyrerinde,
 Blommenslyst, Holmstrup.
 Mortensen, Chr., Landmand, Fladbjerg,
 Holmstrup.
 Larsen, Rasmus, Gmd., Lykkelund,
 Holmstrup.
 Poulsen, Sogneraadsfmd., Skovgaard,
 Holmstrup.

Brændekilde og Bellinge Sogne.

Rasmussen, R., Gmd., Sædekildegaard,
 Bellinge.

Verninge Sogn.

Nielsen, Pastor, Verninge, Knarreborg.

Vissenbjerg Sogn.

Clausen, M., Gaardejer, Skalbjergr.
 Pedersen, J., Gdr., Aagaarden, Skalbji.
 Hansen, H. J., Gdr., Damsbo, Bred.
 Hansen, Jørgen, Gmd., Ladegaard, Bred.
 Lung, N., Centralbestyrer, Skalbjergr.
 Nielsen, Søstrene, Skalbjergr.

Bjerge Herred.

Kerteminde og Drigstrup Sogn.

Friisholm, A., Organist, Langegade 100.
 Hedekær, A., Cigarhandler, Langeg. 14.
 Jespersen, L. P., Snedkerm., Strandg. 30.
 Jørgensen, L., Manufakturhdl., Langeg.
 Meyer, Frue, Pastorinde, Langegade.
 Petersen, C. V., Murerm., Kerteminde.
 Petersen, Murer, Over-Kærby.
 Schwartz, T., Læge, Langegade 57.

Agedrup Sogn.

Hansen, H. Trolle, Forp., Vester Kærby,
 Agedrup.
 Hansen, M., Snedkerm., Agedrup.
 Rasmussen, R. C., Skræder, Agedrup.

Rynkeby og Revninge Sogne.

Christiansen, Anders, Gmd., Revninge.
 Havelund, Chr., Gmd., Revninge.
 Jacobsen, Anders, Smed, Revninge.
 Johansen, Thorvald, Gmd., Revninge.

Dalby og Stubberup Sogne.

*Axelgaard, T., Lærer, Langø, Martofte.

Aasum Herred.

Seden og Aasum Sogne.

Frederiksen, S., Gmd., Aasum, Seden.

Allerup og Davinde Sogne.

Andersen, P. E., Gmd., Allerup, Højby.
 Christiansen, C., Gmd., Allerup, Højby.
 Jørgensen, Vilh., Gmd., Allerup, Højby.

Nørre Lyndelse og Højby Sogne.
Langkilde, K., Godsejer, Bramstrup,
Højby.

Lunde Herred.

Skeby og Otterup Sogne.
Andersen, Jens, Fabrikant, Otterup.
Andersen, G., Malerm., Otterup.
Andersen, A. B., Bøssesmager, Otterup.
Eriksen, Knud, Landpost, Otterup.
Hestehauge, G., Malerm., Otterup.
Petersen, N. P., Snedkerm., Otterup.

Lumby Sogn.

Hansen, Ole, Gartner, Taarup, Bellinge.
Larsen, Conr., Sognefgd., Stige, Odense.

Skovby Herred.

Bogense.

Wegener, Politimester, Bogense.

Skovby og Ore Sogne.

Andersen, J., Gdr., Kærby, Kassemose.
Andersen, N. Laurvig, Gdr., Kærby,
Kassemose.
Hansen, Boline, Frue, Skaarup, Bogense
Hansen, Henny, Frue, Christianslund,
Bogense.
Hansen, Niels, Gmd., Grygaard, Guldbj.
Jørgensen, H., Gdr., Harritslev, Bogense.
Jørgensen, Petra, Frue, Tofte, Bogense.
Kaarsbo, Johannes, Pastor, Skovby,
Kassemose.
Larsen, Lars, Mejeribest., Skovby, Bo-
gense.
Lassen, Frue, Harritslevgaard.
Nielsen, Bertha, Frk., Harritslev, Bo-
gense.

Vigerslev Sogn.

Brandt, N. P., Forp., Taagerød, Langesø.
Christensen, Arkitekt, Morud.
Hansen, S., Barber, Morud.
Jensen, J. M., Sognefoged, Morud.
Nielsen, Lærer, Farstrup.
Nielsen, A., Forvalter, Langesø.
Sørensen, Laurits, Frugthandl., Morud.

Baag Herred.

Gamtofte Sogn.

Treschow, Fru Godsejer, Brahesborg,
Assens.

Sandager og Hølevad Sogne.

Mortensen, L. P., Gmd., Smejrup, Assens.

Kjerte Sogn.

Jeppesen, J. A., Gdr., Faurskov, Gelsted.

Skydebjerg og Orte Sogne.

Hansen, S., Skræderm., Gl. Aarup.
Ludvigsen, J. P., Gmd., Frøbjerg, Aarup.

Flemløse Sogn.

Bertelsen, Pastor, Flemløse.

Haarby Sogn.

Hansen, S., Maskinfabrikant, Haarby.
Nielsen, J., Gmd., Langedie, Haarby.
Thomsen, H., Sognefoged, Haarby.

Dreslette Sogn.

Rasmussen, L., Gmd., Snave, Ebberup.

Vends Herred.

Middelfart.

Sørensen, Carl, Købmand, Middelfart.
Thidemann, Chr., Købmand, Middelf.

Kauslunde Sogn.

Andersen, Niels, cand. phil., Husejer,
Solmark, Kauslunde.
Demant, M., Frk., Lærerinde, Kausl.
Illum, Frk., Musiklærerinde, Kausl.
Jensen, H. Chr., Gmd., Kauslunde.
Kjærgaard, Sognepræst, Kauslunde.

Gamborg Sogn.

Nielsen, P. N., Branddirektør, Gam-
borg Søgaard, Kauslunde.

Asperup og Boerslev Sogne.

Larsen, Lærer, Baaring, Asperup.
Larsen, Laurits, Gmd., Blanke.
Meyer, Stationsforstander, Asperup.
Øllgaard, Pastor, Asperup.

Balslev og Ejby Sogne.

Nielsen, A., Sparekassedirektør, Ejby.

Gelsted og Rørup Sogne.

Gormsen, G., Gmd., Etterup, Aarup.
Kisling, Lærer, Gelsted.
Petersen, P. C., Gmd., Aalsbo, Gelsted.

Nørre Aaby og Indslev Sogne.

Folkebiblioteket, Nørre Aaby.
Hansen, Hans J., Skolebest., Nr. Aaby.

København.

Behrendt, Direktør, N. Farimagsg. 57.
Elver, Inspektør, Stenstrupsallé 3,
København V.

Jylland.

Lytken, Erik, Andelsbanken, Aars.
Rasmussen, Hans H., Lærer, Alslev
Skole, Varde.

Bestyrelsen:

Apoteker *de Neergaard*, Løveapoteket, Odense.

Pastor *Schoubo*, Nørre-Aaby.

Gmd. *R. J. Jensen*, Sandager Næs pr. Assens.

Apoteker *Helm*, Middelfart.

Proprietær *Hansen*, Møllegaard pr. Fangel.

Murermester *S. Meyer*, Kerteminde.

Sagfører *Theill*, Bogense.

Ingeniør *C. Andreasen*, Odense, Kasserer og Sekretær.

Rektor *Holbeck*, Katedralskolen, Odense.

Pastor *Idum*, Føns pr. Nørre-Aaby.

Lærer *Elling*, Søndersø pr. Odense.

Baron *H. Berner Schilden Holsten*, Langesø, Næstfmd.

Proprietær *Hjort*, Baagegaard pr. Tommerup, Formand.

} Tillige i
Skrift-
udvalget.

Meddelelse til Medlemmerne.

Generalforsamlingen, der kun vil blive meddelt paa denne Maade, vil i Aar blive afholdt paa Det ny Missionshotel i Odense Torsdag den 9. Februar, Kl. 1 pr.

DAGSORDEN:

1. Meddelelser fra Formanden.
2. Regnskabet fremlægges af Kassereren til Godkendelse.
3. Valg af 5 Bestyrelsesmedlemmer. Efter Tur afgaar Proprietær *Hjort*, Pastor *Idum*, Lærer *Elling*, Rektor *Holbeck* og Ingeniør *Andreasen*.
4. Valg af 2 Revisorer.
5. Eventuelt.

Medlemmerne bedes give talrigt Møde.

P. F. V.
F. Hjort.

Bestyrelsen holder Møde samme Dag og Sted Kl. 12 pr.
